

Fornleifaskráning Keldna og Keldnaholts

Fornleifaskráning á landsvæðum innan jarðanna Keldna, Grafar, Korpúlfsstaða og Lambhaga

Anna Lís Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

Reykjavík 2024

Borgarsögusafn Reykjavíkur 2024
Skýrsla nr. 237

Fornleifaskráning Keldna og Keldnaholts

Fornleifaskráning á landsvæðum innan jarðanna Keldna, Grafar, Korpúlfsstaða og Lambhaga

Anna Lís Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

Reykjavík 2024

Borgarsögusafn Reykjavíkur 2024
Skýrsla nr. 237

Unnið að beiðni Betri samgangna ohf.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur

Anna Lís Guðmundsdóttir

Margrét Björk Magnúsdóttir

Mynd á forsíðu: Hluti úr korti Herforingjaráðs. Generalstabens topografiske Afdeling.

Kjöbenhavn 1909. 1:5000: Reykjavík. 27 Reykjavík N.A, undir er skipulag úr Borgarvefsjá.

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Skýrsla nr. 237

Reykjavík 2024

Öll réttindi áskilin.

Efnisyfirlit

Formáli	5
1. Inngangur	6
2. Almennt um verndun menningarminja.....	7
3. Tilgangur og aðferðafræði við skráningu fornleifa, mannvirkja og yngri minja	9
4 Í landi Keldna, Grafar, Korpúlfsstaða og Lambhaga	11
4.1 Staðhættir og örnefni	12
4.2 Saga Keldna og Keldnakots.....	18
4.2.1 Sumarhús í Keldnalandi.....	24
4.3 Saga Grafar og Grafarholts.....	26
4.3.1 Nónholt	29
4.3.2 Sumarhús Nónholti	30
4.4 Í landi Korpúlfsstaða	32
4.5 Í landi Lambhaga	32
5.1 Fornleifar og yngri minjar í landi Keldna.....	35
Keldur 264-1 Bæjarstæði, bæjarhóll	36
Keldur 264-2 Hlaða.....	38
Keldur 264-3 Útihús	38
Keldur 264-4 Kálgarður	38
Keldur 264-5 Kálgarður	39
Keldur 264-6 Hesthús	39
Keldur 264-7 Tún.....	39
Keldur 264-9 Vegir	39
Keldur 264-10 Traðir	40
Keldur 264-11 Brunnur.....	40
Keldur 264-12 Brunnur.....	41
Keldur 264-13 Grunnur (1954-95) hús	42
Keldur 264-15 Tóft	43
Keldur 264-16 Útihús	44
Keldur 264-17 Ræktunarreitir	44
Keldur 264-18 Útihús	45
Keldur 264-19 Heimreið	46
Keldur 264-25 Vegur og brú að Keldum	47
Keldur 264-26 Þjóðleið við Keldnasund.....	48

Keldur 264-27 Rúst.....	49
Keldur 264-28 Kálgarður, Keldnakot	50
Keldur 264-29 Skotgröf	51
Keldur 264-31 Fjánhús	52
Keldur 264-33 Hrútakofi.....	54
Keldur 264-34 Tóft, fjánhús og hlaða	55
Keldur 264-36 Keldnakot, bústaður.....	57
Keldur 264-37 Jarðhýsi.....	59
Keldur 264-39 Kálgarður, garðlag	60
Keldur 264-40 Rétt	61
Keldur 264-43 Hlaða og fjós.....	62
Keldur 264-44 Gripahús og hlaða.....	64
Keldur 264-46 Sjónarhóll	66
Keldur 264-47 Brekkubær, sumarhús	67
Keldur 264-49 Kálfamói, Meðalheimur, sumarhús	68
Keldur 264-50 Kartöflukofi, Kálfamóa	69
Keldur 264-55 Skotgröf	70
Keldur 264-56 Brunnur.....	71
Keldur 264-57 Rúst og garður	72
Keldur 264-58 Leið.....	73
Keldur 268-59 Kirkjugata	73
5.2 Fornleifar og yngri minjar í landi Grafar.....	74
Gröf 260-1 Bústaður, bæjarhóll	74
Gröf 260-9 Vegur.....	78
Gröf 260-10 Traðir.....	79
Gröf 260-11 Grafarholt	81
Gröf 260-20 Grímsbær.....	81
Gröf 260-22 Heimagrafreitur á Grafarhól.....	84
Gröf 260-23 Túngarður.....	85
Gröf 260-25 Gamla rétt.....	86
Gröf 260-53 Hestarétt	87
Gröf 260-56 Nónvarða	87
Gröf 260-59 Miðaftanssteinn á Ósamel	88
Gröf 260-60 Ósvað	88
Gröf 260-61 Króargarður	89

Gröf 260-62 Gata	91
Gröf 260-63 Laug	91
Gröf 260-64 Bæjarvað	91
Gröf 260-65 Ræktunarreitir	92
Gröf 260-66 Ræktunarreitir	93
Gröf 260-67 Fornufjós	94
Gröf 260-68 Traðir	95
Gröf 260-69 Smiðja	96
Gröf 260-70 Gerði, sáðreitur	97
Gröf 260-71 Ullarflöt	97
Gröf 260-72 Kvíar	98
Gröf 260-76 Ræktunarreitir	98
Gröf 260-80 Stöðull	100
Gröf 260-81 Kálgarður	101
Gröf 260-82 Kálgarður	101
Gröf 260-83 Kálgarður	101
Gröf 260-88 Kálgarður	102
Gröf 260-93 Útihús	102
Gröf 260-95 Laxagildra	103
Gröf 260-113 Traðartún, Traðarflöt	104
Gröf 260-114 Aukatún	105
Gröf 260-116 Grásteinn í Grafarholti	106
Gröf 260-118 Brekka á Nónholti	107
Gröf 260-127 Leið	110
Gröf 260-128 Tóft	111
Gröf 260-129 Tóft	112
Gröf 260-130 Ræktunarreitir	113
Gröf 260-162 Vegur	114
Gröf 260-200 Sumarhús	116
Gröf 260-201 Sumarhús	117
Gröf 260-202 Sumarhús	118
Gröf 260-203 Sumarhús	119
Gröf 260-204 Pétursborg	120
Gröf 260-207 Vegur	121
Gröf 260-208 Sumarhús	121

Gröf 260-209 Fitarvað	122
Gröf 260-210 Vegur.....	122
Gröf 260-211 Brú á Gufunesvegi.....	123
Gröf 260-212 Útihús	124
Gröf 260-213 Rafstöð	124
5.3 Fornleifar og yngri minjar í landi Korpúlfsstaða.....	125
Korpúlfsstaðir 268-23 Stóri steinn, landamerki.....	126
Korpúlfsstaðir 268-26 Nýja gatan.....	127
Korpúlfsstaðir 268-27 Gamla gata.....	129
Korpúlfsstaðir 268-69 Stífla í Korpu	130
5.4 Yngri minjar í landi Lambhaga	131
6. Varðveislumat fornleifa.....	135
6.1 Bæjarhóll Keldna, bæjarstæði og aðrar búsetuminjar	136
6.2 Bæjarhóll Keldnakots, bæjarstæði og aðrar búsetuminjar.....	137
6.3 Bæjarhóll Grafar, bæjarstæði og fornleifar í Heimatúni.....	138
6.4 Grafarvogur, Króargarður, Laxagildra og Ósvald	139
6.5 Tóftir á Nónholti, Grímsbær, útihús og stöðull	140
6.6 Samgönguminjar, gamlar götur á þjóðleið	141
7. Heimildaskrá	142
Óprentaðar og óútgefnar heimildir og skjöl	142
Prentaðar og útgefnar heimildir	142
Vefheimildir / rafræn gögn / kortasjár	144
Fylgiskjal 1. Minjatöflur og minjakort.....	146
Fornleifar og yngri minjar Keldur 264	146
Fornleifar og yngri minjar Gröf 260.....	148
Fornleifar og yngri minjar Korpúlfsstaðir 268	149
Minjakort Keldur 264	150
Minjakort Gröf 260.....	151
Minjakort Korpúlfsstaðir 268	152

Formáli

Hér á eftir fer skráning fornleifa og yngri minja vegna deiliskipulags sem kennt er við Keldur og Keldnaholt. Landsvæðin sem deiliskipulagssvæðin ná yfir tilheyrði áður nokkrum jörðum sem minjar eru skráðar undir. Jarðirnar eru *Keldur*, *Gröf (Grafarholt)*, *Korpúlfsstaðir* og *Lambhagi*, sjá afmörkun á mynd 1. Skráningin er unnin fyrir Betri samgöngur ohf. sem tók við landi í eigu ríkisins við Keldur og mun ábati af sölu landsins renna til uppbyggingar á samgöngum á höfuðborgarsvæðinu.

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, hefur um árábil gert fornleifaskráningar¹ og fylgja þær ákvæðum um skráningu menningarminja sem er að finna í **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi og að skráning skuli „ætið fara fram á vettvangi“ áður en deiliskipulag er afgreitt eða áður en gefið er út leyfi til framkvæmda.² Skráningin er gerð eftir reglum um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019 og skráningarstöðlum Minjastofnunar Íslands.³ Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið **2756**.

Fornleifaskráning er fornleifarannsókn án jarðrasks og felst í heimilda- og vettvangskönnun á minjum á tilteknu svæði, lýsingu á staðhättum og ástandi og gerð minjanna, mati á aldri þeirra, hlutverki og tegund ásamt varðveislumati.

Desember 2024
María Karen Sigurðardóttir
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna
Borgarsögusafni Reykjavíkur

¹ Borgarsögusafn Reykjavíkur. <https://borgarsogusafn.is/skyrslur>

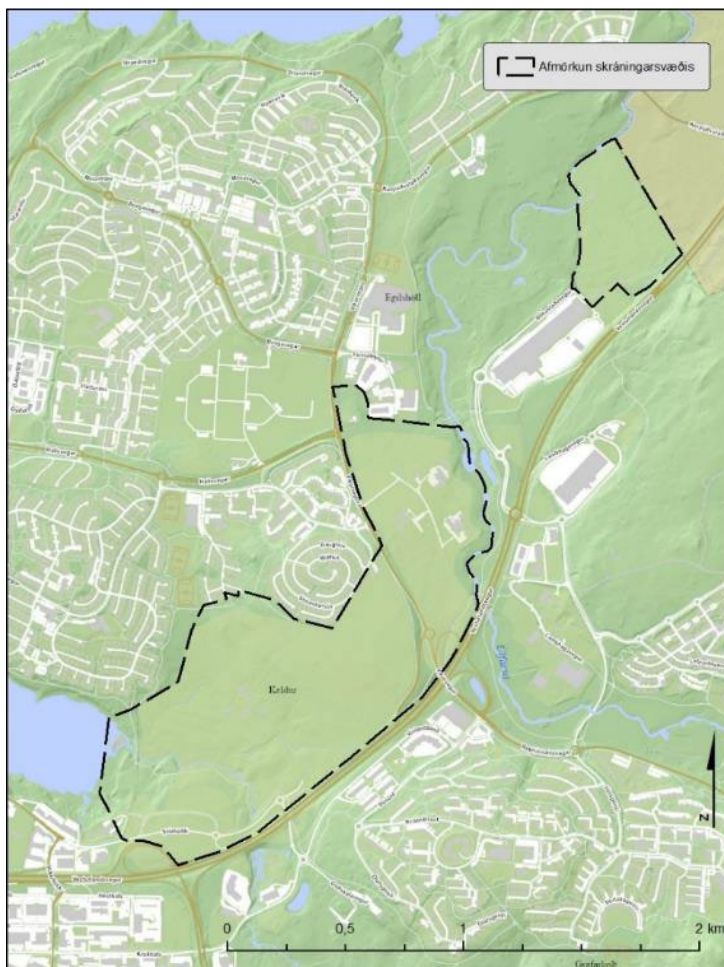
² Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

³ Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019; Minjastofnun Íslands, *Skráningarstaðlar fornleifa*, 2013.

1. Inngangur

Landsvæðið sem núverandi borgarland Reykjavíkur nær yfir skiptist á öldum áður upp í jarðir lögbýla og eru fornleifar og yngri minjar skráðar undir jarðir eins og jarðaskipting var um 1847. Landsvæðin sem hér eru til umfjöllunar tilheyrðu áður jörðunum *Keldum*, *Gröf* (*Grafarholti*), *Korpúlfsstöðum* og *Lambhaga*. Jarðir þessar tilheyrðu áður Mosfellssveit en voru lagðar undir lögsagnarumdæmi Reykjavíkur 1943 með lögum nr. 53/1943. Hluti Grafarholts var þó ekki felldur undir lögsagnarumdæmið fyrr en 1953.⁴ Um er að ræða tvö aðskilin svæði og er það vestara hér nefnt *Keldnaland*, um 140 ha, og það eystra hér nefnt *Lambhagaland - Korpuland*, um 20 ha.

Skráningarsvæðin eru ögn stærri en áætluð afmörkun á deiliskipulagssvæðum. Ákveðið var að fara út fyrir afmörkun á þeim þar sem stutt var í minjar sem talið er að skipti máli varðandi þessa skráningu. Svæði afmarkast til suðurs af Vesturlandsvegi, til vesturs af Grafarvogi, til norðurs af íbúðabyggð í Foldahverfi og Húsahverfi, eftir Víkurvegi til norðurs að lóðum við Fossaleyni, í austur að Úlfarsá og eftir Úlfarsá í suður að Vesturlandsvegi. Í núgildandi aðalskipulagi er stærstur hluti lóðar Keldna og Keldnaholts skilgreindur sem miðsvæði (M4c og M4d).⁵

Mynd 1. Afmörkun skipulagssvæðisins með svartri brotalínu.⁶

⁴ Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

⁵ Reykjavíkurborg. Skipulagssjá: Aðalskipulag Reykjavíkur 2040, staðfest 13. janúar 2022.

⁶ Reykjavíkurborg. Borgarvefsjá.

Lambhagaland/Korpuland afmarkast af Vesturlandsvegi til suðurs, í vestur af lóð spennivirkis, Blikastaðavegi 10, og skurði sem stefnir í norður að Korpúlfsstaðaá, eftir Korpúlfsstaðaá í austur að skurði sem er á sveitarfélagamörkum Reykjavíkur og Mosfellsbæjar og liggur að Vesturlandsvegi. Svæðið er skilgreint sem íþróttasvæði (ÍP2) og miðsvæði (M9d) í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2040.⁷

Keldnaland er lítið byggt, byggingar eru við gamla bæjarstæðið á Keldum, Keldnavegi 1–25, þar sem nú er Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði, og í austanverðu Keldnaholti við göturnar Árleyni, Hallsveg og Fossaleyni.⁸ Í landi Lambhaga/Korpu eru það byggingar sem tilheyrðu tilraunastöðinni Korpu á lóðinni Blikastaðavegi 25.

Á svæðinu sem hér liggur undir hafa fornleifar og yngri minjar verið skráðar að hluta til áður og eru fyrirliggjandi í útgefnum skýrslum en uppfylla ekki skráningu skv. núgildandi lögum og reglum:

- *Fornleifaskráning vegna lagningar Hallsvegar – Úlfarsfellsvegar*, skýrsla Minjasafns Reykjavíkur nr. 141, 2008.
- *Fornleifaskráning jarðarinnar Lambhaga í Reykjavík*, skýrsla Minjasafns Reykjavíkur – Árbæjarsafns nr. 112, 2004.
- *Borgarhluti 8. Grafarvogur. Minjar og saga*, skýrsla Árbæjarsafns nr. 70, 1998.
- *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, skýrsla Árbæjarsafns nr. 46, 1995.

2. Almennt um verndun menningarminja

Samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012 fer ráðherra með yfirstjórn verndunar og vörslu menningarminja í landinu. Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi.

Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.⁹

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu.

Um friðun og friðlýsingu er fjallað í 5. gr. laganna:

Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirmælum laga þessara. ... Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er síðan nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfirlögd þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyra þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

⁷ *Reykjavíkurborg*. Skipulagssjá: Aðalskipulag Reykjavíkur 2040, staðfest 13. janúar 2022.

⁸ *Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði*. Vefsíða: <https://keldur.is/is>

⁹ Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, sbr. 24. gr.:

Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar forngripir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo skv. 3. gr. laganna:

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bæn húsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Eitt markmið skráningar menningarminja (fornleifa, húsa og mannvirkja) er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalausu. Það er hagur þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningarminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og

undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almennt er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, sbr. 28. gr.:

Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

3. Tilgangur og aðferðafræði við skráningu fornleifa, mannvirkja og yngri minja

Borgarsögusafn Reykjavíkur (áður Minjasafn Reykjavíkur) heldur skrár yfir menningarminjar í Reykjavík, fornleifaskrá og húsaskrá, sem eru rafrænar skrár. Fornleifaskrá Reykjavíkur var fyrst gefin út árið 1995 og þá voru um 200 minjastaðir skráðir. Stöðugt er unnið að endurskoðun hennar og nú (2024) eru um 4400 minjastaðir skráðir. Fornleifaskráning er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa.

Allar fornleifar eru skráðar í *Sarp* – menningarsögulegan gagnagrunn. Minjar eru skráðar eftir jörðum og þeirri jarðaskiptingu fylgt sem tíðkaðist 1835–1845. Hver minjastaður fær þrískipt númer: í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands úthlutar, í öðru lagi jarðarnúmer úr Jarðatali J. Johnsen frá 1847 og í þriðja lagi númer fornleifa, hlaupandi tölu innan jarðar, t.d. Keldur 181183-264-1. Í fornleifaskrá og á kortum eru einungis notaðar tvær síðustu tölurnar sem í þessu tilfelli væri Keldur 264-1.

Fornleifaskrá þessi er unnin eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands í samræmi við ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012. Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið **2756**, hér nefnt MÍ-númer.

Við skráningu fornleifa og annarra menningarminja er byrjað á að fara yfir ritheimildir og fyrri rannsóknir sem varða svæðið ásamt því að rýnt er í kort og loftmyndir sem vísað er til eftir því sem við á. Þessi skráning byggir að hluta til á eldri skráningum ásamt vettvangsrannsókn sem fólst í því að gengið var um viðkomandi svæði og minjar leitaðar uppi. Þar sem minjar eru sjáanlegar er staðháttum lýst, minjar mældar upp og ljósmyndaðar. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem **heimild** en á þeim stöðum eru líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu og geti komið í ljós við jarðrask. Þá er reynt að áætla hvaða hlutverk minjar hafa haft, yfirleitt út frá staðsetningu, og mat lagt á ástand þeirra.

Lagt var mat á hættu sem minjar á áætluðu framkvæmdasvæði eru í út frá þessari tilteknu framkvæmd. Hættumatið miðast yfirleitt við fjarlægð minja frá framkvæmdum enda eru meiri líkur á að minjar sem eru nær verði fyrir hnjaski en þær minjar sem eru fjær. Minjarnar voru flokkaðar samkvæmt skráningarstöðlum Minjastofnunar Íslands í þrjá hættu flokka: Engin hætta, hætta og mikil hætta.¹⁰

Við staðsetningu á minjum er gömlum kortum og loftmyndum varpað (þær strekktar) á hnitsettan grunn sem sóttur er í Landsupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og þar eru minjarnar hnitsettar í kerfinu ISN93 sem punktar, en ef minjarnar eru sýnilegar á yfirborði eru þær mældar upp á vettvangi.

¹⁰ Minjastofnun Íslands, *Skráningarstaðlar fornleifa*, 2013, bls. 26.

Minjar eru flokkaðar eftir aldri. Elstu minjarnar eru fornleifar í rauðum flokki og eru þær friðaðar. Yngri minjar eru merktar með gulum og grænum lit en herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar bláum lit. Aldur er áætlaður út frá útliti og upplýsingum um sögu byggðar.

Tafla 1. Aldursflokkar.

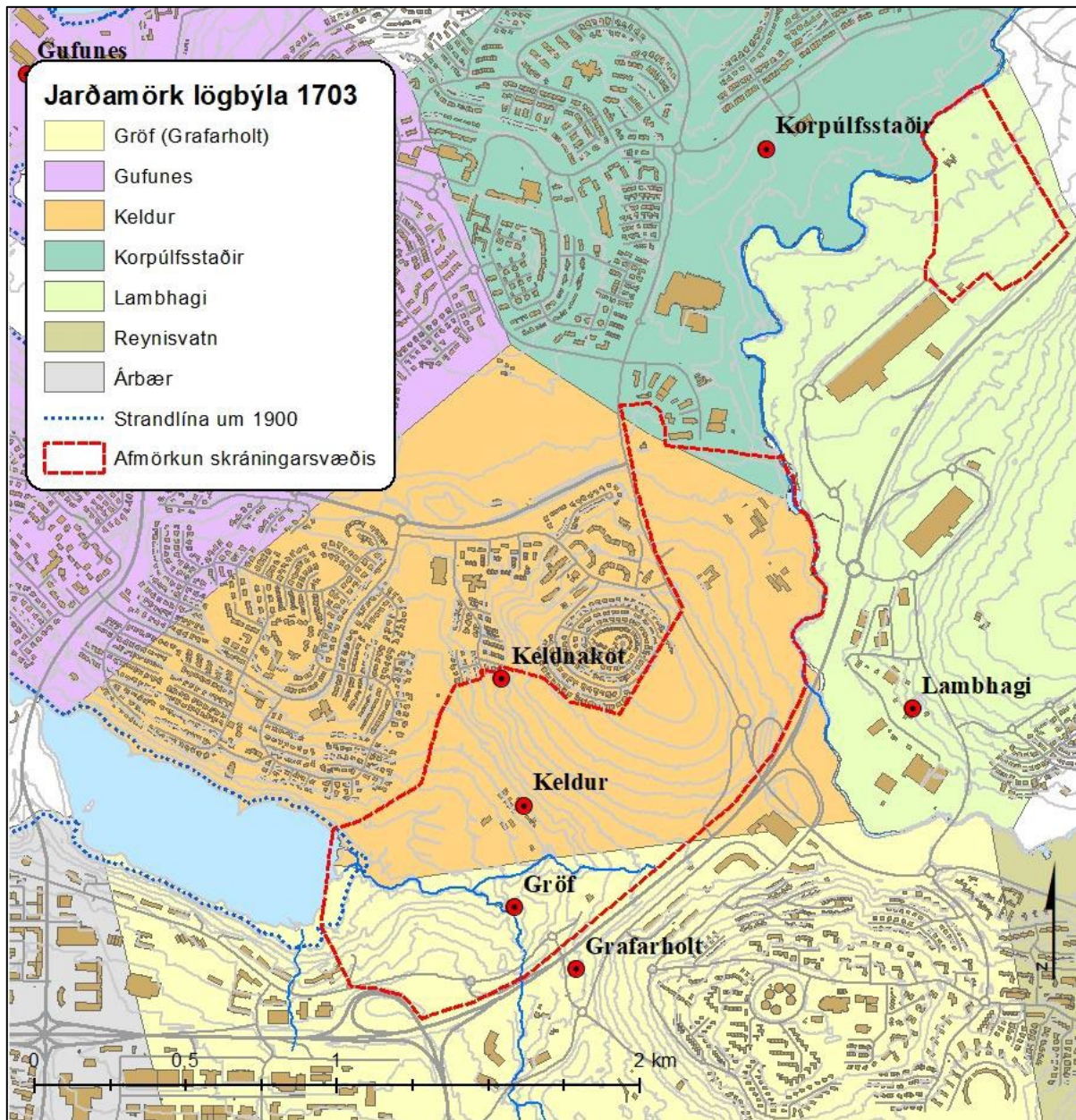
Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks
1	Fornleifar, minjar 100 ára og eldri	● Rauður
2	Minjar frá 1925–1935	● Gulur
3	Minjar frá 1936 og yngri	● Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár

Fornleifar innan og rétt við áætlað skipulagssvæði voru skráðar og mældar upp með Trimble Geo7 staðsetningartæki. Öll kort í skýrslunni eru unnin á grunna Landsupplýsingakerfis Reykjavíkurborgar (LUKR) í tölvuforritinu ArcMap.

Vettvangsrannsókn fór fram í apríl og september 2022 og september 2024. Kort og teikningar voru unnin á grunna Landupplýsingakerfis Reykjavíkurborgar (LUKR) í tölvuforritinu ArcMap.

4 Í landi Keldna, Grafar, Korpúlfsstaða og Lambhaga

Landsvæðið sem núverandi borgarland Reykjavíkur nær yfir skiptist á öldum áður upp í jarðir lögbýla og svæðið sem hér er til umfjöllunar tilheyrði fjórum jörðum: *Keldum*, *Gröf*, *Korpúlfsstöðum* og *Lambhaga*, sjá mynd 2. Allt voru þetta frekar smáar jarðir nema Gröf. Jarðirnar voru lagðar til Viðeyjarklausturs sem var stofnað árið 1226. Klaustrið hafði mikil stjórnsýsluleg völd á þeim tíma. Við siðaskiptin 1550 yfirtók Danakonungur allar eignir klaustursins. Konungur seldi síðan jarðirnar árið 1838 og komust þær þá í einkaeign.¹¹

Mynd 2. Kort sem sýnir jarðamörk lögbýla á svæðinu árið 1703 og núverandi byggð.¹²

¹¹ Árni Óla, „Árbær og Árbæjarsafn. Ýmislegt um bæ og jörð.“ *Lesbók Morgunblaðsins*, 29. september 1957, bls. 487–488.

¹² Samsett kort úr kortagrunni Landsupplýsingakerfis Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun → Lögbýli í Rvk. 1703. Sótt 27. september 2022. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lís Guðmundsdóttir.

4.1 Staðhættir og örnefni

Keldnaland einkennist af holtum, ásum og ísaldaráreyrum sem hafa gróið upp að mestu. Innst í *Grafarvogsbotni* rennur *Grafarlækur* í vestur til sjávar, hann á upptök sín í *Bullaugum*.¹³ Norðan við lækinn voru engjar Keldna í *Keldnamýri* og norðar *Kotamýri*, nú framræstar. Upp af mýrunum er *Keldnaholt* sem er hæst um 90 m, þar er nú Húsahverfi en vestan við er Foldahverfi. Í vesturhlíðum Keldnaholts er gamla bæjarstæðið á Keldum, nú lóðir tilraunastöðvarinnar við Keldnaveg. Jörðin Keldur dregur nafn sitt af keldum og lindum, uppsprettum, sem eru víða á svæðinu og á það vel við enn í dag. Bleyta á svæðinu er mikil þótt mýrar hafi verið ræstar fram.

Holtið norðan við Grafarvog heitir *Höfði*, það er í landi Keldna og í því sunnanverðu eru örnefnin *Helgustekkur*, *Helguhjáleiga* eða *Helgutóft*, „um þann stað er sú þjóðsaga að þar hafi búið Helga Bárðardóttir Snæfellsáss og sótt sér í soðið með því að renna færi fram af Helgukletti nyrzt í Geldingarnesi.“¹⁴ En þegar vestar dregur og yfir í land Gufuness er holtið nefnt *Gufuneshöfði*. Við Grafarvog að norðan er *Naustatangi* en þar var talið að Keldnamenn hafi gert út, en í Grafarvogi var góð höfn.¹⁵ Sunnan við Keldur er *Klofningslækur*, upptök hans eru í gildraginu *Klofningi* sem er á milli *Keldnaholts* og *Grafarholts* en þar var áður uppspretta. Úr Klofningi er stutt í Úlfarsá. Þar áætlaði framkvæmdamaðurinn Einar Benediktsson að opna leið á milli, veita Úlfarsá í Grafarlæk og breyta honum í laxveiðiá eins og Elliðaárnar voru. Klofningslækur rennur í vestur um *Gilið* framhjá *Kolbeinsnefi* í Grafarlæk. Í botni Grafarvogs er *Króargarður* en hann var gerður um 1870 til laxveiða, utar er *Sildagarður*.¹⁶

Sunnan við ós Grafarlækjar við Grafarvog er *Guddumói* og austur af honum er *Nónholt*, hæst 36 m. Á holtinu var eyktamark frá Gröf, *Nónvarða*, en þá var sólin í suðvestur frá bænum og klukkan þá um 15. Bæjarstæði Grafar er á *Grafarhól* norðan við Grafarlæk. Þar var búið til 1907 þegar bæjarstæðið var flutt og reist var nýtt steinhús um 600 m suðaustur af og nefnt *Grafarholt*. Það stendur enn sunnan við Vesturlandsveg.

Norðaustur af Keldum er *Keldnaholt* sem nær austur að Úlfarsá. Um þetta land voru miklar deilur í kringum 1890 sem lauk ekki fyrr en Thor Jensen keypti allt þrætalandið til sín. Um svæðið lágu áður margar fornar leiðir, *Gamla gata* og *Nýja gata* sem enn má sjá ummerki eftir við *Klifðið* og *Kirkjugata* sem lá frá *Lambhagavaði* á Úlfarsá um *Ásenda* að *Nónvörðu* og þaðan í Gufunes, en þar var kirkja. Við Nónvörðu voru landamerki Keldna, Gufuness og Korpúlfsstaða og eyktamark frá Korpúlfsstöðum. *Úlfarsá* á upptök sín í Hafravatni og rennur í norður, við landamerki Korpúlfsstað við *Stórastein* breytir áin um nafn og heitir *Korpúlfsstaðá* þar sem hún rennur til sjávar í *Blikastaðakró*, en áinn er auk þess nefnd *Korpa*. Við Korpúlfsstaðá er *Fossaleynir*, í ánni eru *Fossaleynisfossar* og ofan við þá var *Fossaleynisklettur* þar sem síðar var gerð stífla vegna vatnstöku fyrir áburðarverksmiðjuna. Ofan við stífluna er dálítið lón.¹⁷

Eystra landsvæðið sem tilheyrir Lambhaga er algróið framræst engjaland og hallar móti norðri (26–46 m yfir sjó). Þar voru *Engjar* sunnan við Korpúlfsstaðá. Þetta svæði var áður hluti af túnnum Korpúlfsstaða en 1960 fékk Atvinnudeild Háskólans landið til jarðræktartilrauna.

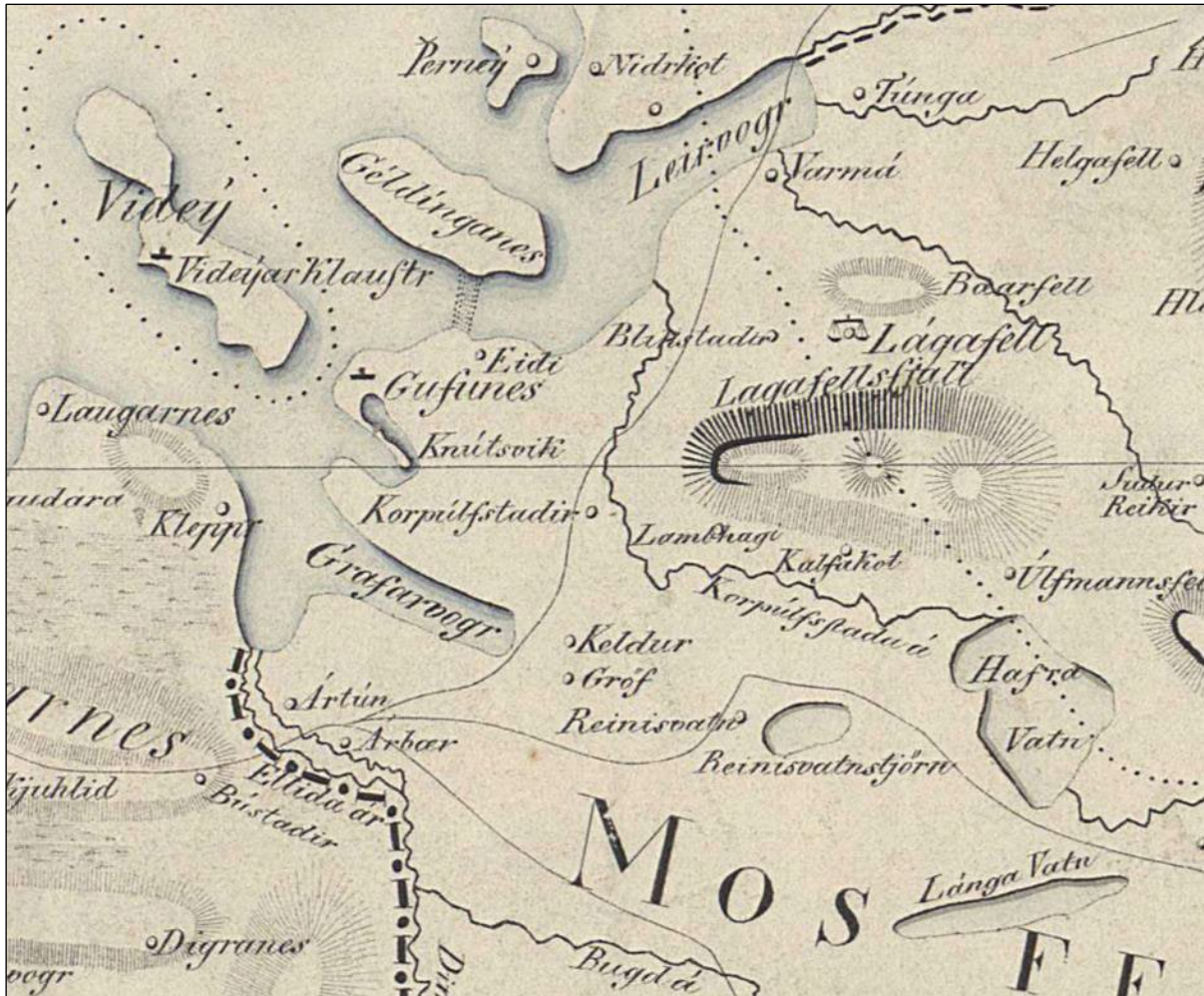
¹³ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 4.

¹⁴ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Keldur. Gufunes og Eiði. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson.

¹⁵ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Keldur. Gufunes og Eiði. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson.

¹⁶ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Keldur. Gufunes og Eiði. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson.

¹⁷ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Örnefni í landi Korpúlfsstaða. Guðlaugur R. Guðmundsson.

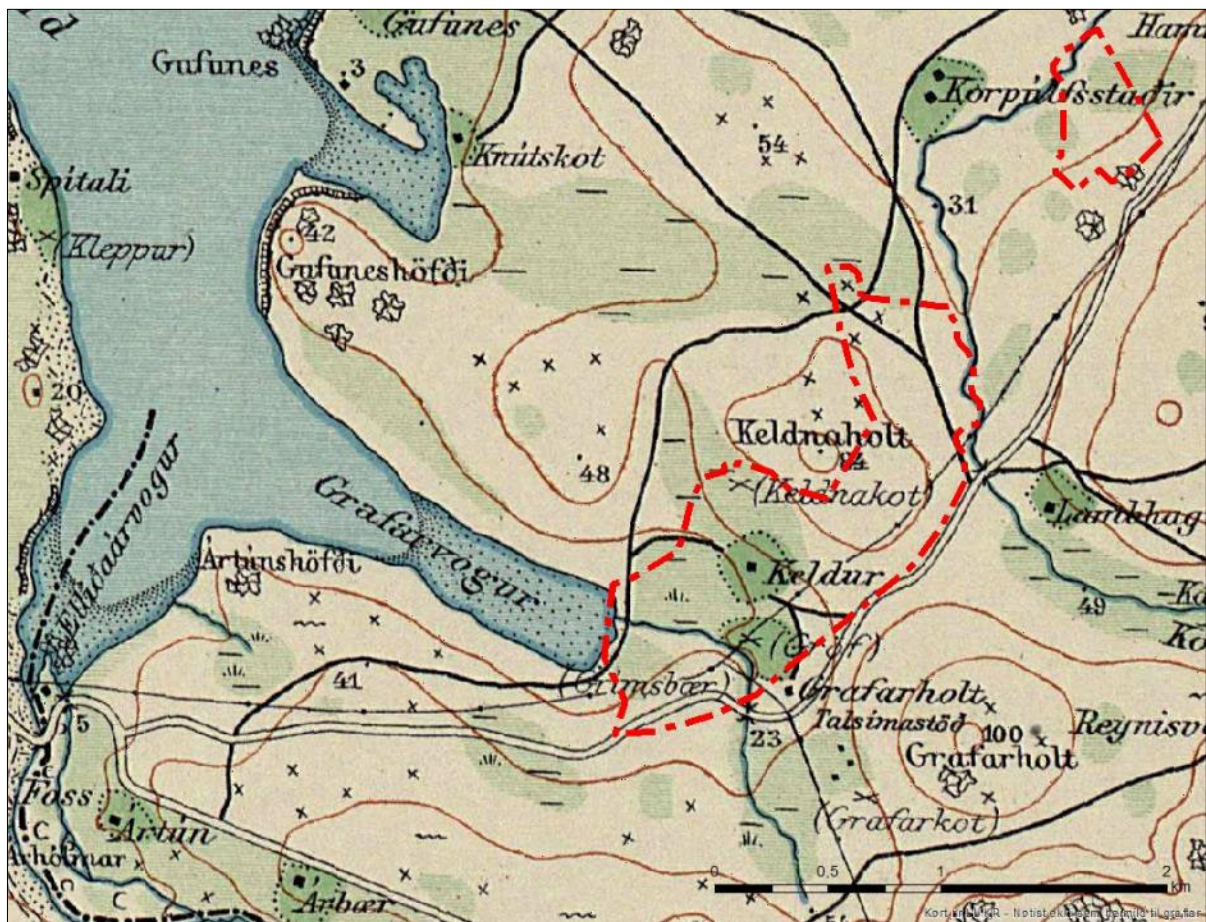
Mynd 3. Hluti af korti frá árinu 1831 sem sýnir bæi, leiðir og sveitarfélagamörk. Sjá má þjóðleiðina frá Reykjavík sem skiptist í þrennt við Árbæ og liggur ein þeirra um skráningarsvæðið sem hér liggur undir og upp á Kjálarnes.¹⁸

Ferðamáti fólks um landið hefur breyst mikið í gegnum tíðina. Vegna þess hve mýrarnar voru víðlendar umhverfis Reykjavík var greiðasta leiðin frá kaupstaðnum um holtin. Frá fyrstu tíð ferðast fólk gangandi eða á hestum eftir bestu leið á milli bæja. Þegar samfélagið stækkaði og fleiri þurftu að fara á milli landshluta urðu til svokallaðar þjóðleiðir. Elst var þjóðleiðin sem lá frá Skólavörðuholti um Öskjuhlíð og Bústaðaholt, yfir vaðið á Elliðaáam sunnan við Ártún og að Árbæ. Þar skiptist leiðin í þrennt samkvæmt korti frá árinu 1831, sjá mynd 3. Ein leiðin lá frá Árbæ fyrir botn Grafarvogs yfir Guddumóa og um holtið vestan við Keldnasund, síðan til austurs eftir Hallsholti um Klifið að Korpúlfsstöðum, þaðan að Blikastöðum og yfir Leiruvog að Mógilsá eða um Svínaskarð upp í Kjós eða um Mosfellsdal til Þingvalla. Enn má finna leifar af þessari leið í botni Grafarvogs, á leiksvæði við Reykjafold og við Klifið sunnan við götuna Fossaleyni. Um árið 1900 leysti Mosfellssveitarvegur þessa leið af og nú Vesturlandsvegur. Önnur leið lá frá Árbæ að Reynisvatni og Miðdal um Seljadal og Mosfellsheiði að Þingvöllum. Sú þriðja lá frá Árbæ að Hólmi og þaðan austur fyrir fjall, leið sem síðar varð Suðurlandsvegur.¹⁹

¹⁸ Landsbókasafn Íslands. Íslandskort: Gullbringu og Kjósar Sýsla, með nokkrum parti af Árnassýslu, mæld og teiknað að tilhlutan ens íslenska Bókmentafélags, árið 1831. Höfundur Björn Gunnlaugsson. Hluti.

¹⁹ Landsbókasafn Íslands. Íslandskort: Gullbringu og Kjósar Sýsla, með nokkrum parti af Árnassýslu, mæld og teiknað að tilhlutan ens íslenska Bókmentafélags, árið 1831. Höfundur Björn Gunnlaugsson.

Þegar hestakerrur komu til sögunar var farið í að bæta vegi og gera þá vagnfæra, þeir urðu síðar að bílvegum, sjá mynd 4. Þessir vegir komu í stað fornu þjóðleiðanna sem lágu á milli bæja.²⁰

Mynd 4. Á korti frá 1909 má sjá alla bæi, tún, mýrar og graslendi ásamt helstu vegslóðum og vagnavegum sem lágu þar um. Á kortinu eru vagnavegir merktir með tvöfaldri línu eins og Mosfellssveitarvegur - Vesturlandsvegur en vegaslóðar með einfaldri svartri línu sem eru gömlu leiðirnar milli bæja. Þeir síðarnefndu er mun fleiri og höfðu vafalaust verið notaðir öldum saman.²¹ Skráningarsvæðin eru afmörkuð með rauðri brotalínu.

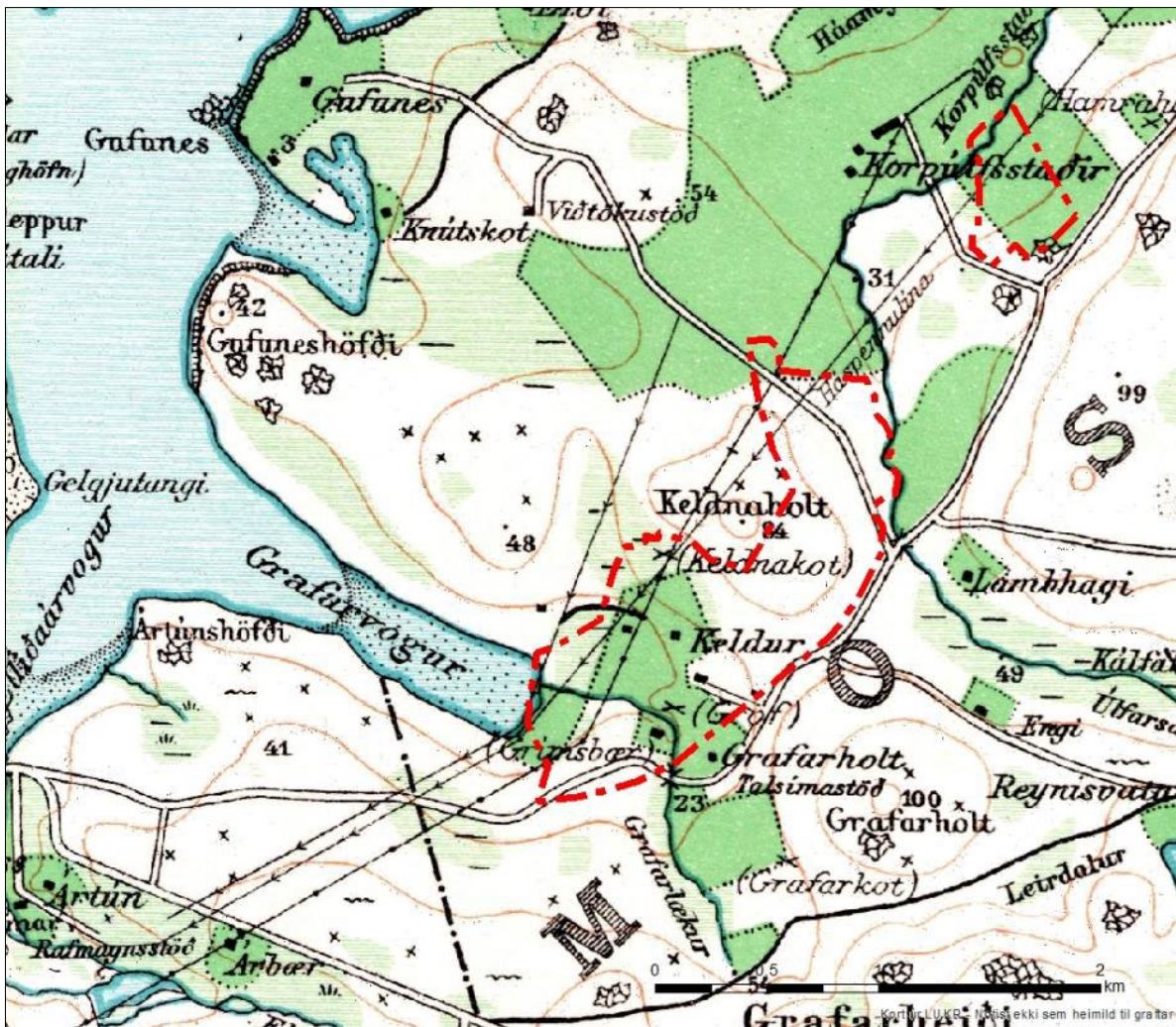
Vegna þessara breytinga var leiðin að Keldum færð. Áður var komið að bænum vestan megin frá en upp úr 1900 lá leiðin að Keldum úr austri. Eins var með leiðina að Gröf en í því tilfalli var bærinn færður að Mosfellssveitarveginum og nefndur Grafarholt. Samhliða þessari breytingu lagðist leiðin um botn Grafarvogs af og leiðin í Gufunes, Eiði, Knútskot og Korpúlfsstaði færðist alfarið austur fyrir Keldnaholt. Þar var fyrir gömul leið frá Lambhagaða á Úlfarsá sem hafði verið farin til kirkju í Gufunesi, nefnd *Kirkjugata*, auk annarra tveggja sem nefndar voru Nýja gata og Gamla gata. Þær voru á gömlu þjóðleiðinni um Keldnasund til Korpúlfsstaða, enn má sjá leifar af þessum gömlu götum við Klifið.

Á korti herforingjaráðsins frá árinu 1909 má sjá að mýrlendi lá upp frá Grafarvogi beggja vegna Grafarlækjar en Keldnaholtið og Grafarholtið voru líklega að mestu uppblásin

²⁰ *Landmælingar Íslands*. Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling. Kjöbenhavn 1909. 1:5000: Reykjavík. 27 Reykjavík N.A.

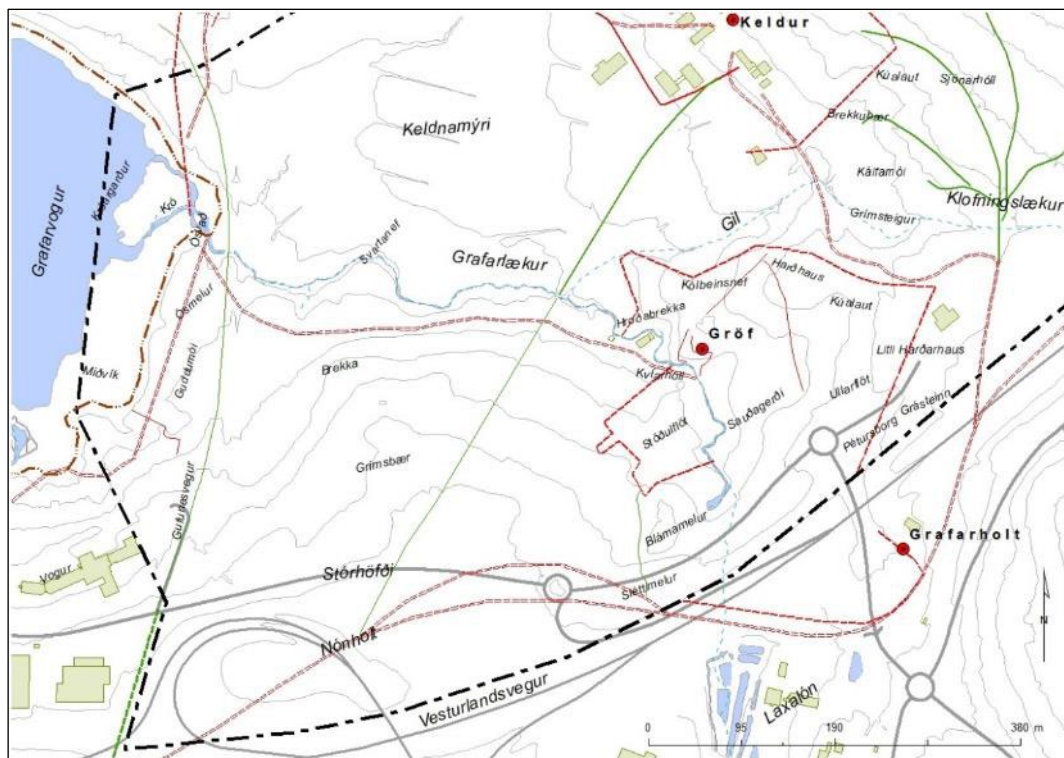
²¹ *Landmælingar Íslands*. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti).

grýtt holt. Meðfram Korpúlfsstaðaá skiptust á beitarlönd og grýttir melar en í kringum býlin voru ræktuð tún innan túngarðs.

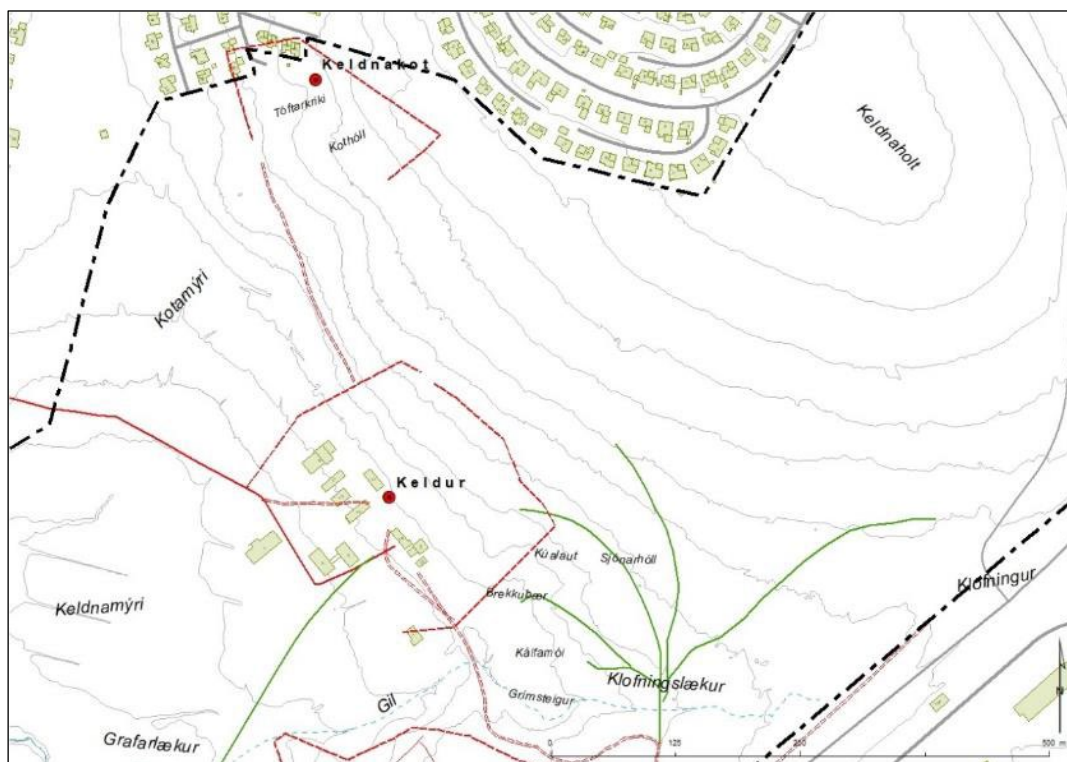

Mynd 5. Á korti frá 1941 má sjá að miklar breytingar hafa orðið á gatnakerfinu frá því að kort var gert 1909. Komnir eru nýir vegir frá Mosfellssveitarvegi að Keldum, Reynisvatni, Lambhaga og Korpúlfsstöðum. Túnin hafa öll stækkað, sér í lagi við Keldur og Korpúlfsstaði.²² Skráningarsvæðin eru afmörkuð með rauðri brotalínu.

²² Borgarsögusafn Reykjavíkur. Kortasafn. Kort af Reykjavík og Seltjarnarnesi 1941 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni.

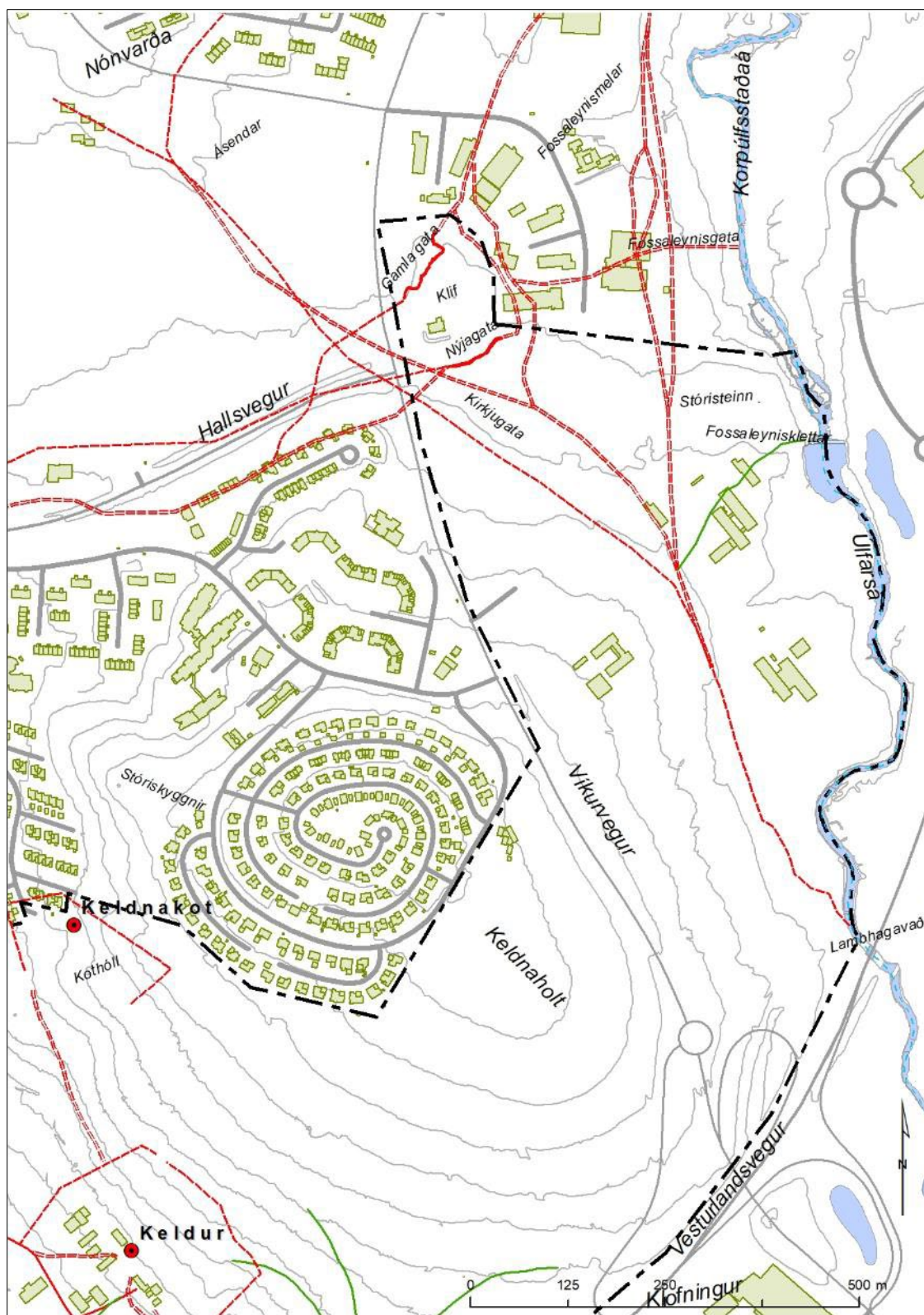
Mynd 6. Örnefni í gamla bæjarlandinu við Gröf.²³

Mynd 7. Örnefni í gamla bæjarlandinu við Keldur.²⁴

²³ Kort af Reykjavík 2024 úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR); *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrár: Keldur, Helga Björnsdóttir. Keldur, Halldór Vigfússon. Keldur Gufunes og Eiði, Guðlaugur R. Guðmundsson. Keldur, Athugasemdir Guðlaugur R. Guðmundsson. Grafarholt Björn Bjarnarson. Grafarholt, Ari Gíslason. Grafarholt, Guðlaugur R. Guðmundsson.

²⁴ Sama og 22.

Mynd 8. Örnefni í gamla bæjarlandinu við Keldnaholt.²⁵

²⁵ Kort af Reykjavík 2024 úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR); *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrár: Keldur, Helga Björnsdóttir. Keldur, Halldór Vigfússon. Keldur Gufunes og Eiði, Guðlaugur R. Guðmundsson. Keldur, Athugasemdir Guðlaugur R. Guðmundsson. Grafarholt Björn Bjarnarson. Grafarholt, Ari Gíslason. Grafarholt, Guðlaugur R. Guðmundsson.

4.2 Saga Keldna og Keldnakots

Jörðin Keldur er norðaustan við Grafarvog. Bærinn sjálfur hefur alla tíð verið á svipuðum stað eða á því svæði þar sem Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræðum er nú. Ekki er vitað hvenær byggð hófst á Keldum en jörðin var talin eign Viðeyjarklausturs fyrir 1395, þá er jarðarinnar fyrst getið í skrá um kvikfé og leigumála og var leigan tólf aurar.²⁶ Síðan varð jörðin konungseign við siðaskiptin eins og aðrar klausturjarðir.²⁷ Fáar sögur fara af ábúendum í gegnum aldirnar. Samkvæmt Jarðabókinni árið 1704 voru tveir ábúendur á Keldum, Sveinn Jónsson á öðrum helming jarðarinnar og Vigdís Ketilsdóttir ekkja á hinum.

Leigu jarðarinnar átti að greiða með smjöri til Bessastaða eða Viðeyjar. Kvaðir um manslán voru eitt frá báðum, hestlán til alþingis meðan hestar voru til, hafa reipi, reiðinga og klyfbera til fyrir alþingisreiðina, dagslættir í Viðey tveir, hríshestar tveir og móhestar einn frá báðum, fóðra misjafnt eitt sinn hest og eitt sitt naut og ekki minna en tvö lömb, auk fleiri kvaða. Landþröng var mikil. Sveinn átti tvær kýr, tvær ær með lömbum, tvo veturgamla sauði, einn kálf og eitt hross. Vigdís átti fjórar kýr, einn kálf, þrjár ær með lömbum og eina gelda, einn sauð tvævetur og tvo veturgamla. Heimilismenn hjá Sveini voru fjórir en fimm hjá Vigdís. Torfskurður til húsagerðar var nógur en til eldiviðar var mótekja lök. Um vetur lagði bæ allan í fönn.²⁸ Hjáleiga Keldna var ein, Keldnakot sem var um 450 m norður af Keldum í um 50 m h.y.s. vestan í Keldnaholti, þar sem nú er sunnan við götuna Dalhús og Vesturhús. Elstu upplýsingar um kotið er að finna í Jarðabók Árna og Páls frá 1704. Þar kemur fram að Keldnakot sé hjáleiga Keldna og hafði þá verið í eyði í 20 ár, auk þess kemur fram að þar hafi áður verið forn jörð sem hét „Lausingjastaðir“ að sögn gamalla manna.²⁹ Alla vega var enginn ábúandi þar samkvæmt manntalinu 1703 en árið 1835 bjuggu þar hjónin Bjarni Bjarnason og Guðrún Ólafsdóttir. Engir ábúendur voru skráðir þar á árunum 1840 og 1845. Árin 1855 og 1860 var búið í Keldnakoti en 1870 þegar manntal var gert bjó þar enginn og að því er virðist enginn eftir það.³⁰

Eins og fyrr segir var tvíbýli á Keldum árið 1703, ekki er ljóst hvar bæirnir voru en líklega hafa þeir verið á svipuðum slóðum eða upp undir brekkunni þar sem þurrt var. Í raun er ekki mikið vitað um bæjarhúsin né ræktunina fyrr en árið 1835. Þá var bærinn tekinn út og skráður sem konungsjörð, bóndi á jörðinni var þá Guðmundur Ögmundsson en hann var líka skráður sem bóndi í manntalinu 1840. Auk hans var Þuríður Einarsdóttir bústýra skráð sem ábúandi.³¹ Í úttektinni kemur fram að húskostur sé: *baðstofa*, *eldhús*, *gangur* til baðstofu, *fjós* fyrir fimm kýr og *heygarður*. Auk þess hlaðinn túngarður og girðingar um kálgarð. Jörðin sé leigð sem fjögur kúgildi að fornu en við úttektina voru þar tvær kýr og 12 ær.³² Skömmu fyrir 1840 var jörðin komin í einkaeign.³³ Samkvæmt manntölum var tvíbýlt á Keldum þar til árið 1860 en þá bjó á jörðinni ein fjölskylda, Guðni Guðnason bóndi og Ástríður Guðnadóttir kona hans ásamt fjórum börnum. Þau bjuggu á Keldum fram að aldamótunum 1900.³⁴

Veturinn 1884–1885 var upplýsingum safnað um jarðir í Mosfellssveit, þar kemur fram:

²⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 3 bindi, bls. 296; Íslenskt fornbréfasafn, III. bindi, bls. 597.

²⁷ Páll Línal, Reykjavík: Sögustaður við Sund, 2. bindi, bls. 84.

²⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 3. bindi, bls. 299.

²⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 3. bindi, bls. 300.

³⁰ Þjóðskjalasafn Íslands. Manntöl: 1703, 1835, 1940, 1845, 1855, 1860, 1870.

³¹ Þjóðskjalasafn Íslands. Manntal: 1840.

³² Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar. Úttektarbók 1833–1839, bls. 15–16.

³³ Páll Línal, Reykjavík: Sögustaður við Sund, 2. bindi, bls. 84.

³⁴ Þjóðskjalasafn Íslands. Manntöl: 1850, 1855, 1860, 1870, 1880, 1890, 1901, 1910, 1920.

„Jörðin Keldur er nú ásamt hjáleigunni Keldnakoti, sem hefur verið óbyggð í nær 30 ár, 15,6 hdr. að dýrleika. Ábúandinn á Keldum ásamt Keldnakoti, sem er eigandi beggja jarðanna, heitir Guðni Guðnason. Heimilismenn eru 8. Á jörð þessari, sem er bændaeign, er peningur: 3 kýr, 1 kvíga veturgömul, 1 boli vetrgamall, 1 kálfr, 50 ær, 4 geldar, 16 sauðir fullorðnir, 10 sauðir vetrgamli, 20 lömb, 3 hestar tamdir, 2 hryssur tamdar, 2 folar ótamdir, 1 hryssa ótamin; kúgildi 3; allt eptirgjald 80 kr. í peningum. Jörðinni fylgir laxveiði í Grafarvogi; hún er landþröng og verður fyrir ágangi.“³⁵

Guðni Guðnason eldri lést árið 1897,³⁶ í kjölfarið var jörðin seld Einari Benediktssyni, skáldi og athafnamanni. Ábúendur, Guðni Guðnason yngri og fjölskylda, bjuggu þó áfram á Keldum enda hafði Einar fyrst og fremst áhuga á laxveiðiréttindum. Faðir hans, Benedikt Sveinsson, keypti síðan jörðina af honum árið 1898 en lést ári síðar.³⁷

Árið 1901 var Guðni Guðnason yngri (f. 30. desember 1865, d. 22. desember 1935) skráður bóndi á jörðinni til 1909.³⁸ Þegar landamerkjasmningur var gerður milli jarðanna Keldna og Grafar 1909 var hann undirritaður af Vilborgu Guðnadóttur eiganda Keldna og Birni Bjarnarsyni eiganda Grafar.³⁹

Torfbærinn á Keldum var virtur aftur árið 1909 ásamt öllum öðrum bæjum í Mosfellssveit.⁴⁰ Keldur var í sjálfsbúð og páverandi eigandi Vilborg Guðnadóttir (systir Guðna Guðnasonar yngri). Húsin voru *baðstofa*, *bæjardyr*, *eldhús*, *skemma*, *fjós*, *heyhlaða*, *hesthús*, *mókofi*. Nánari lýsing:

„... *baðstofa* er 14 x 6 al., með skarsúð, járn á annarri hlið en torf á hinn, 9 rúðu gluggi á hvorum stafni og vesturstafni járnklæddur, henni er skipt í þrennt, hvor endi 6 al., og gangur í miðju 2 al., þar er föst eldavjel, rör fyrir reykþáf, *baðstofa* er öll þiljuð inn á vegg og í henni er timburgólf. Við norðurhlið hennar eru *bæjardyr*, 9 x 5 al., gerðar upp með grind og skarsúð, timburþil á vesturstafni, torf þak, aftur af þeim er *eldhús*, 5 x 5 al., þar eru hlóð, torf þak. Við suðurhlið *baðstofu* er *skemma*, 6 x 5 al., gerð upp með grind, kantsett súð og torf þak, timburþil á vesturstafni; þá er *fjós* fyrir 5 nautgripi uppgert með sperrum og rafti, torfþak; Þessi hús öll eru í sömu röð og hafa sameiginlega vegg, alla úr grjóti og torfi. Þvert aftan við fjósið er *heyhlaða*, 14 x 11 al., vegg hæð 4 al., með járn þaki og járn á hálfum suðurstafni, en timbur til veggjar á norðurð, vel uppgerð, veggir úr grjóti og torfi. Við austurhlið hennar, er *hesthús* 5 x 4 al., torfþak, veggir úr grjóti og torfi. Aftur af því, er *mókofi*, 10 x 3 al., með torfþaki og veggir úr torfi og grjóti. Í vatnsból eru 30 faðmar.“⁴¹

Ljóst er að mikil uppbygging hefur verið á bænum á milli úttekta. Í úttektarbókinni kemur auk þess fram að váttryggingu hafi verið hætt frá með 15. október 1920.

³⁵ *Tímarit hins Íslenska bókmenntafélags*, VII. Árgangur 1886; Kaffli úr jarðabók Árna Magnússonar og ágrip af æfi hans með fl. eptir Þorkel prest Bjarnason, bls. 240.

³⁶ „Guðni Guðnason“, *Fjallkonan*, 28. júlí 1897, bls. 120; „Íslands frjettir.“ *Lögberg*, 2. september 1897.

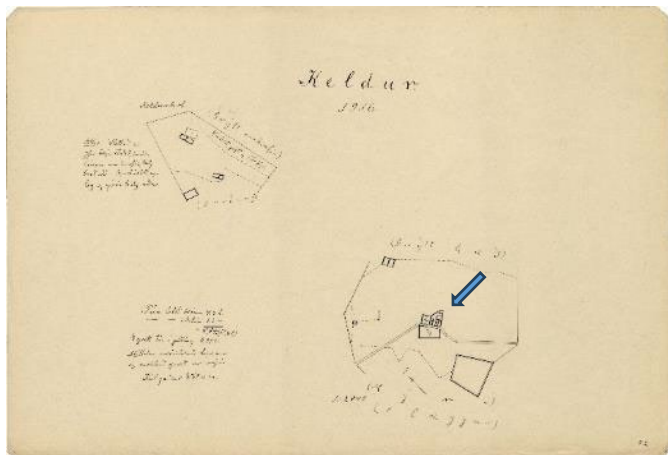
³⁷ Guðjón Friðriksson, *Einar Benediktsson Ævisaga I*, bls. 220.

³⁸ „Guðni Guðnason frá Keldum“, *Nýja dagblaðið*, 5. október 1936, bls. 2.

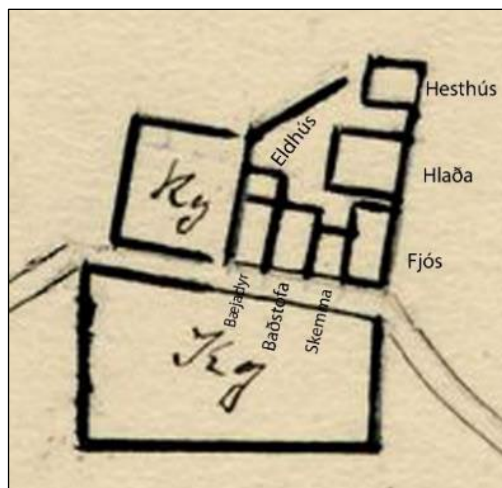
³⁹ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson 20. maí 1977.

⁴⁰ *Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar*. HerMos 2003/17, Váttryggingabók Mosfellsshrepps 1909–1932, Húsvirðingarbók, Keldur bls. 48–49. Líklega gerð árið 1909 en forsíða bókarinnar er dagsett 24. apríl 1909.

⁴¹ *Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar*. HerMos 2003/17, Váttryggingabók Mosfellsshrepps 1909–1932, Húsvirðingarbók, Keldur bls. 48–49. Líklega gerð árið 1909 en forsíða bókarinnar er dagsett 24. apríl 1909

Mynd 9. Túnakort fyrir Keldur árið 1916, blá pila bendir á bæjarhúsin.⁴²

Mynd 10. Torfbærinn á Keldum 1916 og hlutverk húsanna.

Það er greinilegt að jörðin hefur verið byggð upp og bústofn hefur stækkað eftir að hún komst í einkaeign Guðna Guðnasonar og fjölskyldu. Önnur sambærilega lýsing er til af búskapnum á Keldum um 1910, eftir Björn Bjarnarson bónda í Gröf:

„Keldur, oftast í sjálfsábúð. Fyrir 30 árum var þar tún að mestu þýft, engin girðing, engin hlaða, fremur en á hinum jörðunum, né aðrar jarðabætur. Engu kostað til menntunar o.s.frv. Nú er þar miklu verulegri bær, járnþakinn. 2 hlöður hafa verið byggðar. Tún orðin að mestu slétt og algirt. Síðastliðin 15 ár sléttað 2979 fer.faðm., girt 988 fm., dv. 371. Haldnar 5–7 kýr og fé líkt og áður. Sá, er mikið af þessum tíma bjó þar, (flutti fyrir 4 árum [1909]), hélt ýmist kennara eða kostaði börn sín til náms annarsstaðar“.⁴³

Eftir 1909 var jörðin leigð út og samkvæmt manntali bjuggu þar árið 1910 Margrét Þorsteinsdóttir húskona ásamt börnum sínum auk tveggja manna. Vilborg Guðnadóttir auglýsir jörðina í mars 1915 til ábúðar á næstu fardögum eða sölu ef um semur, skipti á húsi á góðum stað í Reykjavík koma líka til greina.⁴⁴

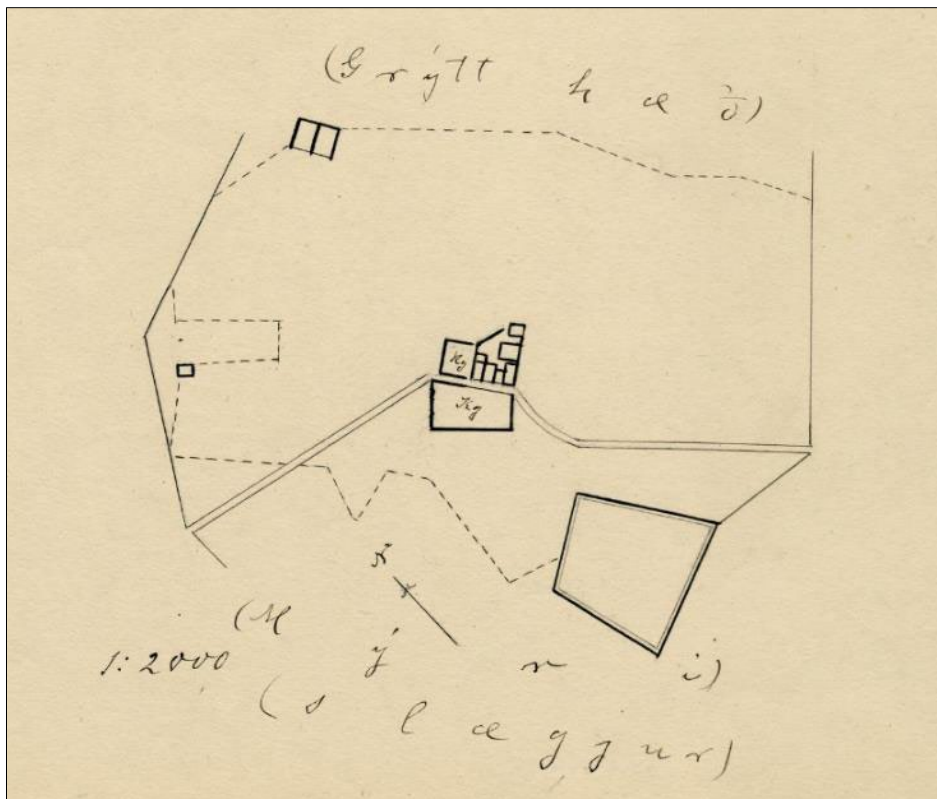
Túnakort var gert af Keldum og Keldnakoti árið 1916, sjá mynd 9. Þá var heimatúnið 4,3 ha, túnið í Keldnakoti 1,2 ha samtals 5,5 ha og hálf grætt tún 0,27 ha í girðingu eða sem jafngildir 17,8 dagsláttum. Meirihluti túnsins var sléttaður og nokkuð grætt úr mýri. Túnið er í brekkunni undir grýtttri hæð og fyrir neðan bæinn er mýri. Tveggja bursta útihús með timburgafla var uppi í brekkunni fyrir norðan bæinn og annað lítið torfhús norðvestur af bænum. Við bæinn voru tveir kálgarðar, vel afmarkaðir með torfgörðum og um 851 m². Túnið var girt með girðingu að vestan og austan. Heimtröðin var auk þess girt.⁴⁵

⁴² Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

⁴³ „Járnbrautarmálið og minnihlutinn“ *Ísafold*, 20. desember 1913, bls. 397.

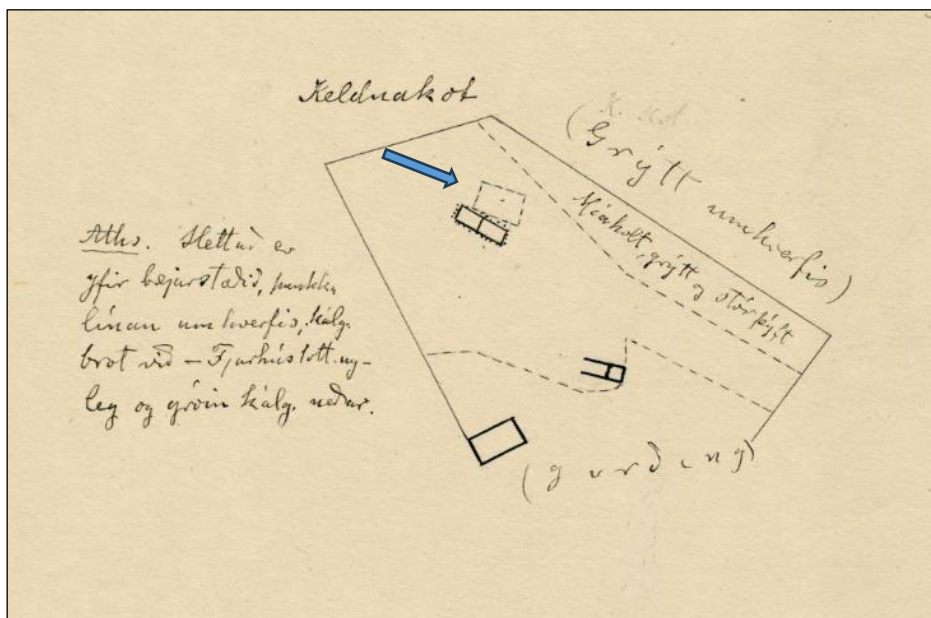
⁴⁴ „Jörðin Keldur“, *Vísir*, 13. mars 1915, bls. 1.

⁴⁵ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Mynd 11. Bæjarstæði og heimatún á Keldum 1916.⁴⁶

Tún Keldnakots var þá 1,2 ha og girt með gaddavír. Þá voru bæjarhúsin horfin og búið að slétta yfir bæjarstæðið en gömul kálgarðsbrot voru neðan við. Neðar var fjárhústóft og gróinn kálgarður.⁴⁷ Túnið var nytjað frá Keldum og hluti af fjárhústóftinni.

Mynd 12. Bæjarhús og tún í Keldnakoti árið 1916. Bæjahúsin voru þá orðin að rúst og gaflinn farinn úr einu útihúsinu. Blá píla bendir á bæjarhúsin.⁴⁸

⁴⁶ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði. Hluti.

⁴⁷ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

⁴⁸ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði. Hluti.

Árið 1916 þegar Páll Magnússon járnsmiður keypti jörðina Keldur voru bæjarhús í mjög slæmu ástandi. Hann var fæddur í Lambhaga og uppalinn þar í sveitinni.⁴⁹ Hann byggði á Keldum íbúðarhús og útihús úr tilhöggnu gjóti um 1920 á hlaðinu 50 m suðaustan við gamla bæinn.⁵⁰ Torfbærinn var ekki rifinn allur strax þó að svo hafi komið fram í skjölum samanber ljósmynd sem var tekin á hlaðinu árið 1922 en þá hafði verið reist timburhús þar sem áður stóðu bæjardyr og baðstofa. Húsið var með skúrpaki og var sumarhús sem Ágúst Lárusson málari átti, sjá mynd 13.⁵¹ Engar frekari upplýsingar er að finna um þessa byggingu í gögnum.

Mynd 13. Á hlaðinu á Keldum árið 1922, horft til norðurs upp að gamla bænum. Timburhúsið er sumarbústaður sem Ágúst Lárusson málari reisti þar sem baðstofa og bæjardyrnar stóðu áður. Við hliðina er skemma með timburstafni og næst er fjósið úr torfi og grjóti.⁵² Ekki er vitað hver stúlkan á myndinni er.

Steinhlaðið íbúðarhúsið á Keldum stendur enn og útihús að hluta (nú Keldnavegur 23). Jón Ingimarsson búfræðingur og fjölskylda hans bjuggu á Keldum árið 1920 samkvæmt íbúaskrá Mosfellshepps.⁵³ Árið 1924 seldi Páll Magnússon jörðina Ólafi Jónsyni sem var einn af fyrstu vélstjórum landsins en hann og kona hans, Guðrún Eyjólfsdóttir, gerðust þá bændur að Keldum.⁵⁴ Á þessum árum voru útihús reist norðaustan við hlöðu og fjós (nú Keldnavegur 21 að hruni komin). Ríkissjóður keypti jörðina árið 1941 af þeim hjónum.

⁴⁹ *Minjastofnun Íslands*. Minnisblað Jóhanns Pálssonar dags. 15.12.05 [5. desember 2015] til Minjastofnunar Íslands „Byggingar sem Páll Magnússon, járnsmiður, lætur reisa.“; Jón Guðnason, „Páll Magnússon járnsmiður – minning“, 2. apríl 1960.

⁵⁰ *Minjastofnun Íslands*. Pétur H. Ármannsson, Keldnavegur 23 (Keldnavegur 1–25), 112 Reykjavík, minnisblað úr vettvangsferð, dags. 18. desember 2015.

⁵¹ *Borgarsögusafn Reykjavíkur*. Gagnasafn: Gögn og myndir frá Jóhanni Pálssyni.

⁵² *Borgarsögusafn Reykjavíkur*. Gagnasafn: Úr myndasafni Jóhanns Pálssonar.

⁵³ *Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar*. HerMos 2001/01. B-5:5. Íbúaskrár í Mosfellsheppi 1906–1920

⁵⁴ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, 6; „Vélstjórastéttin“, 6. júní 1938.

Ýmsar byggingar hafa risið þar var síðan á vegum háskólans t.d. tilraunastöðin í meinafræðum sem reist var á árunum 1945–1948.⁵⁵

Á árunum 1943–1945 var gerð einnar hæðar viðbygging austan við íbúðarhúsið, hulin torfi. Viðbyggingin var hólfluð í kartöflugeymslu, ganga og klefa. Þök útihúsanna, hlöðunnar sem var áföst íbúðarhúsinu og fjóssins, eru nú hrunin.⁵⁶

Mynd 14. Horft til norðvesturs yfir Keldur árið 1971, unnið við gerð Vesturlandsvegur.⁵⁷

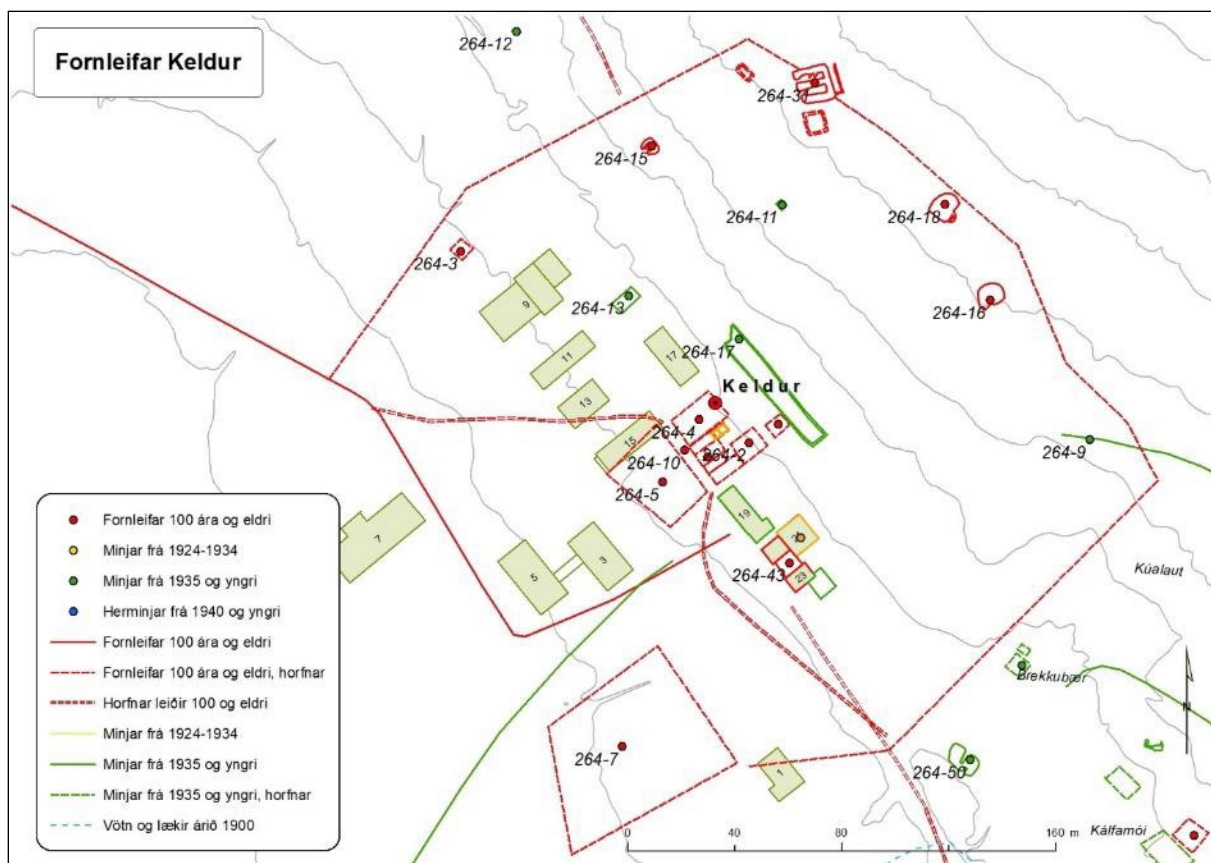
Mynd 15. Steinhlaðni bærinn á Keldum, sem Páll Magnússon byggði um 1920, líklega eftir teikningu Einars Erlendssonar.⁵⁸

⁵⁵ Páll Línal, *Reykjavík: Sögustaður við Sund*, 2. bindi, bls. 84.

⁵⁶ Salvör Jónsdóttir, *Keldur og Keldnaholt, húsakönnun*, bls. 6–7.

⁵⁷ Ljósmyndasafn Reykjavíkur. ÞJV 018 031 5-3. Ljósmyndari Ari Kárasón.

⁵⁸ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Ljósmynd, 27. apríl 2022. Ljósmyndari MBM.

Mynd 16 Túnið og bæjarhúsin á Keldum eins og þau voru 1916 og núverandi skipulag. Fornleifar merktar inn með rauðum punkti og númeri sem vísar í fornleifaskrá. Öll nýja byggðin er innan gamla túns Keldna.⁵⁹

4.2.1 Sumarhús í Keldnalandi

Nokkur sumarhús voru um tíma í landi Keldna. Í Kálfamóa suðaustan við bæjarstæðið voru þrír bústaðir og vestan við bæinn upp og norður af botni Grafarvogs voru sex hús þegar loftmynd var tekin 1942. Tvö af þeim voru horfin 1954, þau sem voru norðvestan í túninu.⁶⁰

Kálfamói er 3,5 ha skiki úr landi Keldna sem Páll Magnússon járnsmiður hélt eftir þegar hann seldi jörðina 1924. Sama ár reisti hann sumarbústað sem hann nefndi eftir móanum og jók við með spildu sem hann leigði úr landi Grafar. Árið 1941 fékk hann viðbótarland frá Keldum auk þess sem reiturinn nær yfir stærri hluta úr landi jarðarinnar Grafar en áðurnefnd leiguspilda náði til.⁶¹ Tveir aðrir sumarbústaðir voru reistir þar á fyrstu árum heimsstyrjaldarinnar síðari sem nefndir voru Brekkubær og Sjónarhóll. Smávegis garðrækt var í kringum bústaðina og þar standa enn eftir nokkur tré og runnar. Ekki var dvalist í þessum bústöðum eftir 1980 og voru þeir fjarlægðir á seinasta áratug aldarinnar.⁶²

Á skikanum er nú gróðurreitir með miklum tegundafjölbreytileika og þar vaxa vel á sjötta hundrað tegundir sem er merkilegt framlag Jóhanns Pálssonar, fyrrverandi

⁵⁹ Landupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar og uppteiknað túnakort af Keldum 1916.

⁶⁰ *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn: Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

⁶¹ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 6

⁶² Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 8

garðyrkjustjóra Reykjavíkur, til uppgræðslu á landi og dæmi um breytta landnýtingu.⁶³ Jóhann hafði umsjón með skikanum í Kálfamóa í 60 ár og tók saman ritið *Kálfamói. Þróun búsetulandslags við breytta landnýtingu* um gróðursetningar sínar á svæðinu en fyrstu trjáplönturnar gróðursetti hann vorið 1947.⁶⁴

Mynd 17. Fremst á myndinni er Kálfamói og ofan við hann, fyrir miðri myndinni, stendur samnefndur sumarbústaður. Hægra megin við bústaðinn sést móta fyrir girðingunni þar sem fyrstu grenitrén voru gróðursett 1947. Ofar á myndinni sést sumarbústaðurinn Sjónarhóll. Myndin er tekin sumarið 1945.⁶⁵ Horft til norðausturs upp Keldnaholt.

⁶³ „Keldnalandið og Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði- framtíð rannsókna á dýrasjúkdómum.“ *Bændablaðið*, 24. júní 2021, bls. 39.

⁶⁴ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 6.

⁶⁵ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 6.

4.3 Saga Grafar og Grafarholts

Jörðin Gröf fékk nafnið Grafarholt þegar bærinn var fluttur á núverandi stað 1907. Grafar er ekki getið í Landnámu en byggð hefur trúlega hafist þar fljótt eftir landnám eins og á öðrum jörðum í nágreninu.⁶⁶ Jarðarinnar Grafar mun fyrst getið í máldaga Mariukirkju á Bessastöðum sem settur er til ársins 1352. Þá átti kirkjan „...gelldfiar rekstur j grafarlannd j lambatungur“⁶⁷ en ekki sést hver hefur verið eigandi jarðarinnar. Gröf var komin í eigu Viðeyjarklausturs 1395. Þá var gerð skrá um kvikfé og leigumála á jörðum klaustursins og var leiga Grafar „j. dc. ok. xij. alner“.⁶⁸ Gröf virðist hafa verið í einkaeign þar til í byrjun 16. aldar því þann 5. september 1503 seldu Guðmundur Þórarinsson og Ingibjörg Jónsdóttir Árna ábóta jörðina fyrir fjórtán hundruð í lausafé og kvittuðu um andvirðið. Þann 10. desember sama ár (1503) var í Viðey gert skiptabréf Árna ábóta annars vegar og Halldórs Brynjólfssonar hins vegar á jörðunum Strönd í Hvolhreppi og Gröf í Mosfellssveit. Þar með var Gröf aftur komin í einkaeign. Ekki eru heimildir fyrir því hvenær Halldór seldi jörðina en hann var nefndur hinn auðgi og hafði mikið umleikis. Svo mikið er víst að jörðin hefur aftur orðið klausturjörð á tímabilinu 1503–1545 og hélst svo þar til klausturjarðir runnu til konungs um siðaskipti. Á þeim tímum er jarðarinnar svo getið í fógetareikningum Bessastaðamanna á árunum 1547–1552.⁶⁹

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1704 er konungur talinn eigandi en ábúandi var Einar Þórðarson. Leiga var greidd konungi í smjöri til Bessastaða. Kvaðir voru um mannlán, hestlán til Þingvalla og annarra staða, jafnvel stundum norður í land og í ýmsar áttir. Skila átti tveimur dagsláttum, tveimur hríshestum og einum eða tveimur móhestum. Skera átti torf, flytja lax úr Elliðaánum, sjá um skipaferðir, sækja timbur til Þingvalla, hússtörf á Bessastöðum og fleira. Engjar jarðarinnar voru mjög litlar. Kvikfénaður er skráður sex kýr, ein kvíga tveggja vetra, átta ær með lömbum og fjórir hestar. Heimilismenn eru skráðir tíu. Kostir jarðarinnar eru taldir litlir. Hjáleigur eru taldar tvær, það eru *Grafarkot* sem byggðist upp þá 50 árum fyrr og hét hugsanlega *Holtastaðir* áður og hjáleigan *Oddgeirsnes* sem er búin að vera eyðijörð í allra manna minni.⁷⁰ Fáum sögum fer af jörðinni en skömmu fyrir 1840 er hún seld eins og flestar konungsjarðir á þessum slóðum. Gröf var mjög landstór jörð.

Í raun er ekki mikið vitað um bæjarhúsin né ræktunina fyrr en árið **1836** þegar bærinn er tekinn út og þá skráður sem konungsjörð. Bóndi á jörðinni er þá Jón B. Stephensen hreppstjóri, líka skráður í manntalinu 1840, en auk þess er Guðrún Jónsdóttir skráð sem hans kona og maddama þau eiga þá fimm börn. Í úttektinni kemur fram hver húskostur var: *baðstofa*, *gangur* til baðstofu, *búr*, *hlóðahús*, *fjós* fyrir fimm kýr og einn griðung auk tveggja *heygarða*. Auk þess hlaðinn túngarður og girðingar um kálgarð. Jörðin sé leigð sem tvö kúgildi að fornu en við úttektina séu þar tvær kýr og sex ær. Skömmu fyrir 1840 er jörðin komin í einkaeign.⁷¹

⁶⁶ Sólrún Inga Traustadóttir og fl., *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn, áfangaskýrsla 2022*, bls. 22.; Lilja Laufey Davíðsdóttir og Lilja Björk Pálsdóttir, *Gufunes. Framkvæmdarannsókn*, bls. 9.

⁶⁷ *Íslenzkt fornbréfasafn*, III. bindi, bls. 69.

⁶⁸ *Íslenzkt fornbréfasafn*, III. bindi, bls. 597.

⁶⁹ Halldór var tengdasonur Árna, sjá ÍÆ II. bindi, bls. 246–247; *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII. bindi, bls. 111, 137, 152, 172, og 399.

⁷⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín*, 3 bindi, bls. 296.

⁷¹ *Þjóðskjalasafn Íslands*. Manntal: 1840; *Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar*. Úttektarbók 1833–1839, bls. 36–38; Páll Línal, *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 2. bindi, bls. 161.

Veturinn 1884–1885 var upplýsingum safnað um jarðir í Mosfellssveit, þar kemur fram:

„Jörðin Gröf, sem er bændaeign, er 15,6 hdr. Abúandinn, sem er eigandi, heitir Sigurdr Gudmundsson; heimilismenn eru 15. Undir þessa jörð er fyrir rúmum 20 árum lögð jörðin Grafarkot, sem talin er 6,6 hnd., og er því nú hinn sami abúandi og eigandi beggja þessara jarða. Peningr á þeim: 3 kýr, 1 kvíga vetrögömul, 1 boli vetrgamall, 80 ær, 20 sauðir fullorðnir, 8 sauðir vetrgamlir, 42 lömb, 5 hestar tamdir, 3 hryssur tamdar. Kúgildi 4. Allt eptirgjald: 80 pd. smjörs og 70 kr. í peningum. Sauðland er gott og mikið, en engjar litlar; laxveiði til muna í Grafarvogi.“⁷²

Mynd 18. Bærinn í Grafarholti um 1920–30. Fjós og hlaða til vinstri við íbúðarhúsið og viðbygging til hægri, útihús (260–212) til hægri.⁷³

Framan af 20. öldinni bjuggu í Grafarholti bændahöfðinginn Björn Bjarnason, hreppstjóri og um skeið alþingismaður, fróðleiksmáður mikill og Krístrún Eyjólfsdóttir. Í desember 1913 er eftirfarandi lýsing á jörðinni Gröf blaðinu í Ísafold:

„Gröf, oftast í sjálfsábúð. Landstórbeitarjörð, slægna lítil. Fyrir 30 árum var þar loftbær, og var manngengt undir sperrukverk uppi, naumast undir bita niðri, allt torfhús; — engar jarðabætur, engin girðing neins staðar, ekkert kostað til menntunar; haldnar 3–4 kýr og 2–300 fjár. Nú er þar: Bærinn fluttur og hinn gamli útsléttadur að mestu; byggt íbúðarhús úr steinsteypu, eitt hið verulegasta til sveita, mjög vandað; 2 hlöður; fénaðarhús öll undir járnþaki og grjóttveggir að mestu. Túnið aukið um rúmar 6 dagsl., og ekki eftir nema greiðfært þýfi í hinu gamla. Lokræsi mikil og talsvert opinna skurða í slægjumýrum. Síðastliðin 15 ár sléttað 8817 fer.faðm., girt n 6 o f m . ; d v . 1017. Akbrautir til allra slægjubletta o. fl. — Oft hefir þar verið haldinn barnaskóli, sem fæstum mun reynast tekjugrein í sveit, og bóndinn hefir kostað börn sín á skólum og námsskeiðum innan lands og utan. — Haldnar hafa nú verið allt 9 kýr og sauðfé líkt og áður. Þar eru 2 nýlega byggð afbýli, með miklum ótöldum mannvirkjum.“⁷⁴

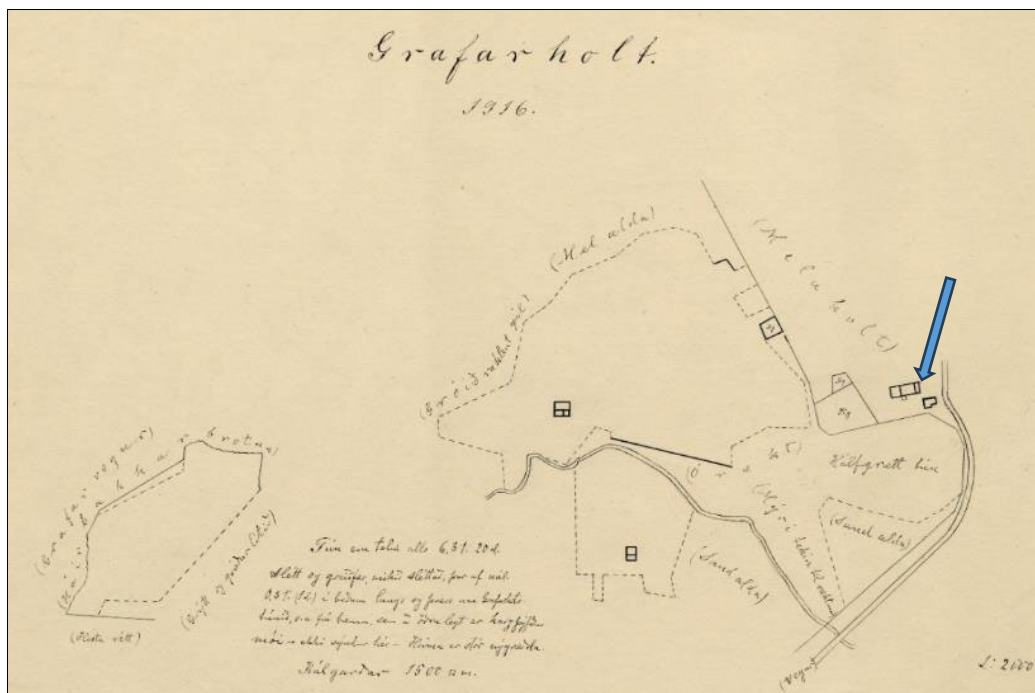
⁷² Tímarit hins Íslenska bókmenntafélags VII. Árgangur 1886; Kafli úr jarðabók Árna Magnússonar og ágrip af æfi hans með fl. eptir Þorkel prest Bjarnason, bls. 234.

⁷³ *Ljósmyndasafn Reykjavíkur*. 1998 6 072. Ljósmyndari Sigurjón Jónsson.

⁷⁴ „Járnbrautarmálið og minni hlutinn.“ *Ísafold*, 100. tölublað, 20. desember 1913, bls. 397.

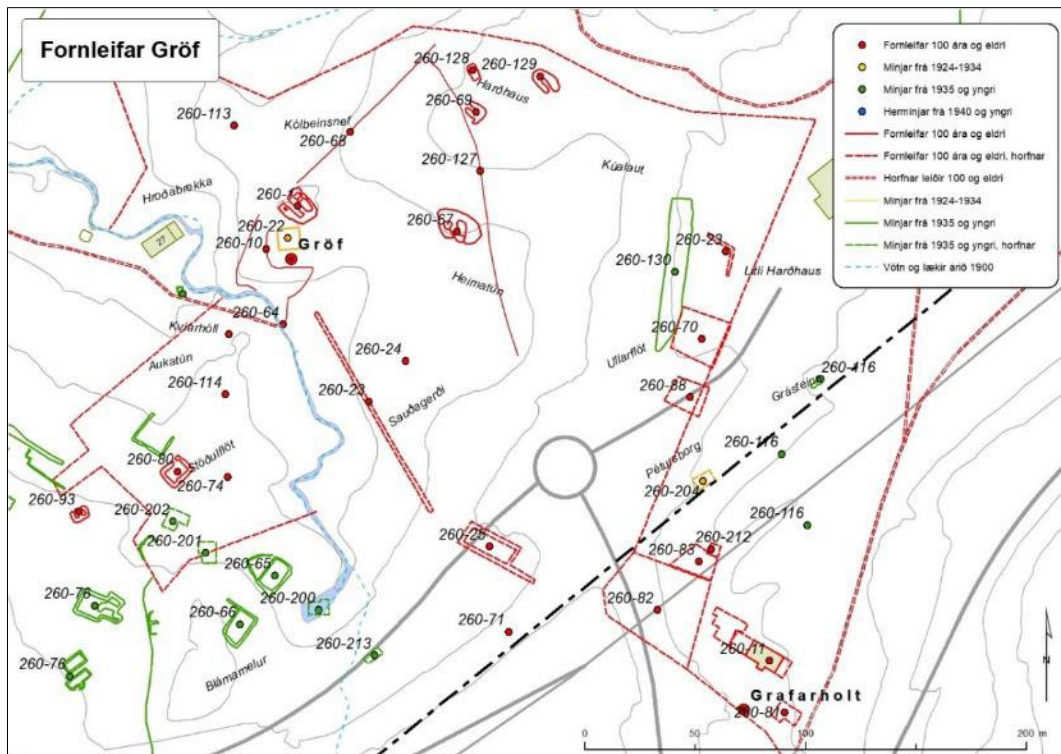
Mynd 19. Björn Bjarnason og Krístrún Eyjólfsdóttir ásamt börnum sínum ásamt uppeldissyni. Neðri röð frá vinstri: Pétur Eyvindarson uppeldissonur og frændi, Þórunn Ástríður, Krístrún, Helga, Sigríður og Sólveig. Efri röð frá vinstri, Björn Bjarnarson, Björn Birnir, Guðrún Björnsdóttir Steindór Björnsson.⁷⁵

Mynd 20. Túnakort Grafarholts frá árinu 1916. Blá pila bendir á íbúðarhúsið, sem stendur enn sunnan við Vesturlandsveg.⁷⁶

⁷⁵ Ljósmyndasafn Reykjavíkur. MAÓ 1437. Ljósmyndari, Magnús Ólafsson; Bjarki Bjarnason og Magnús Guðmundsson, Mosfellsbær. Saga byggðar í 1100 ár, bls. 254–255.

⁷⁶ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Mynd 21. Túnið og bæjarhúsin á Gröf eins og þau voru 1916 og núverandi skipulag. Nýi bærinn í Grafarholti er sunnan við Vesturlandsveginn (260-11) Fornleifar merktar inn með rauðum punkti og númeri sem vísar í fornleifaskrá.⁷⁷

Þegar túnakort var gert fyrir Grafarholt 1916 voru tún talin alls 6,3 ha, slétt og greiðfær og mikið sléttað og þar af nálægt 0,3 ha voru í þeim víða um Grafarholtstúnið sem var að öðru leyti kargaþýfður mói og heima við var stór nýgræðsla, hálfgrætt tún. Túnjaðrar voru að mestu ógirtir. Vestan við Grafarlæk var Aukatún og við Grafarvogin var tún í Guddumóa norðan við hestaréttina. Kálgarðar voru þá 1500 m². Nokkur hús eru teiknuð á kortið, íbúðarhúsið í Grafarholti með viðbyggðu útihúsi á nýja bæjarstæðinu og útihús sunnan við það. Útihús á gamla bæjarstæði Grafar í Heimatúni og stöðull í Aukatúni.⁷⁸

Árið 1943 var jörðin Grafarholt lögð undir Reykjavík samkvæmt lögum og meginhluti hennar síðan tekin eignarnámi 1944.⁷⁹

4.3.1 Nónholt

Nónholt er stórt holt, 36 m yfir sjávarmáli, vestan Grafarlækjar og þar voru dagsmörk frá Gröf og Keldum á Nónvörðu (260-56).⁸⁰ Þegar kort var gert árið 1909 var merkt inn eyðibýlið Grímsbær á þessu svæði.⁸¹ Talið er að bærinn hafi verið þar sem eru tvær tóftir og garðlag (260-20), þar bjó áður faðir Brynka Hólms en Brynki (Brynjólfr) var einn af rónum Reykjavíkur.⁸² Húsakostur var síðar í notkun fram eftir 20. öld sem fjárhús.⁸³

⁷⁷ Landupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar og uppteiknað túnakort af Keldum 1916.

⁷⁸ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

⁷⁹ Páll Línal, *Reykjavík: Sögustaður við Sund*, 1. bindi, bls. 161.

⁸⁰ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá. Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson 20. maí 1977.

⁸¹ *Landmælingar Íslands*. Kortasafn, Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909, mælt 1908.

⁸² *Stofnun Árna Magnússonar*. Ísmús. Hljóðrit: SÁM 90/2144EF <https://ismus.is/tjodfraedi/hljodrit/1010989>

⁸³ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Grafarholt. Heimildarmaður Helga Sigurðis Björnsdóttir. Athugasemdir eftir Steindór Björnsson. Skrásetjari Ari Gíslason.

Austar á holtinu eru rústir útihúss (260-93). Staðurinn var skráður sem mögulegt sel í fornleifaskrá frá árinu 1995 en líklega hefur þetta verið útihús. Húsið er utan túns og ekki teiknað inn á túnakort 1916 af Gröf en er þá líklega ekki í notkun.⁸⁴ En austar í holtinu er Stöðull (260-80) á Stöðulflöt innan túns Grafar.

4.3.2 Sumarhús Nónholti

Á Nónholti var skipulögð sumarhúsabyggð en ekki er vitað nákvæmlega hvenær lóðum var úthlutað. Til er kort frá 1965 sem sýnir lóðaskipan en ekki voru byggð sumarhús á þeim öllum. Sumarhús á holtinu sjást á loftmyndum allt frá árinu 1942 fram til ársins 1992 en þá voru öll hús horfin.⁸⁵ Samkvæmt þeim voru reist sumarhús á fimm lóðum sem finna má ummerki um ásamt garðlögum um ræktunarreiti. Vestustu lóðina fengu hjónin Ágúst Jóhannesson og Ísafold Jónsdóttir um 1950. Þar fóru þau í heilmiklar jarðvegsframkvæmdir og gróðursetningu, gerðu jarðvegsmanir, garðlög og gosbrunn og lögðu stíga ásamt því að koma sér upp sumarhúsi sem þau nefndu *Brekku*. Það er allt vel greinilegt ennþá nema sumarhúsið sem er horfið og aðeins flísalagt gólfið eftir. Svæðið var gert að útivistarsvæði sem var tekið í notkun 7. september 1995.⁸⁶

Mynd 22. Hluti af korti frá 1965 sem sýnir lóðaskipan á Nónholti. Blá pila bendir á bæinn í Grafarholti. Brún lína sýnir áætlaða staðsetningu á nýjum Vesturlandsvegi.⁸⁷

⁸⁴ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 49.

⁸⁵ *Skjalasafn Reykjavíkur*. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn. Svæði 27. Skerjafjörður – Grafarvogur. 1992-09-03. Mynd nr. M-2290.

⁸⁶ „Nýtt útivistarsvæði við Grafarvog í Reykjavík“, *Tíminn*, 7. september 1995, bls. 1.

⁸⁷ *Skjalasafn Reykjavíkur*. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur.

Mynd 23. Sumarhúsabyggð á Nónholti 1954. Til vinstri er vegur fyrir botni Grafarvogs sem lá að Gufunesi. Efst austan við hann er Brekka og fyrir sunnan eru tóftir Grímsbæjar (260-20). Austan við, þvert yfir holtið, er vegur (260-207), afleggjari heim að Keldum. Fyrir austan hann eru sumarhús á fjórum lóðum og efst norðan við Grafarlæk eru tóftir á bæjarstæði Grafar.

Mynd 24. Horft til vesturs ofan úr Grafarholti út yfir Grafarvog. Fremst þvert yfir myndina er hitaveitustokkurinn og Mosfellssveitarvegur. Þar fyrir neðan er Grafarholtsbærinn og sambyggð útihús til vinstri, þá stakt útihús (260-212) á miðri mynd og Pétursborg (260-204). Fjær er rafstöð (260-213) við Grafarlæk, sumarhúsabyggð á Nónholti, heimreið að Keldum og bæjarhóll Grafar til hægri. Fyrir botni Grafarvogs er nýr vegur að Gufunesi.⁸⁸

⁸⁸ Ljósmynd í eigu Sigurðar Hreiðars Hreiðarssonar, ljósmyndari sennilega Pétur Eyvindsson sem ólst upp í Grafarholti og byggði íbúðarhúsið Pétursborg (260-204) norðan við Grafarholtsbæinn.

Reistar voru rannsóknarstofur, vélageymsla og gripahús og var tilraunastöðin kölluð Korpa. Eftir að RALA var sameinað Landbúnaðarháskóla Íslands tilheyrði tilraunastöðin honum og var starfsemin flutt að Hvanneyri 2018. Lauk þar með áratugalöngum jarðræktartilraunum á svæðinu.⁹²

Thor Jensen keypti Lambhaga árið 1925 af ríkissjóði og nýtti þann hluta hennar sem var norðan þjóðvegur fyrir Korpúlfsstaði.⁹³

Heimildakönnun og könnun loftmynda frá 1946 bendir ekki til þess að finna megi fornleifar á svæðinu. Á loftmyndinni má sjá að búið var að ræsa fram svæðið fyrir túnrækt og sjá má tún og heystakka. Þá var búið að grafa tvo langa skurði sem liggja norðvestur-suðaustur og eru enn til staðar. Annar er á merkjum við Mosfellsbæ að austan og liggur að ánni Korpu og hinn er samsíða um 100 m vestar með styttri skurði sem liggur þvert á hann til austurs. Afleggjari lá að Korpúlfsstöðum frá Mosfellssveitarvegi. Frá honum lágu tveir slóðar út á Engjar tún sem voru á svæðinu. Annar var um 65 m norðan við gömlu brúna yfir Korpu og lá til norðausturs um 120 m niður að ánni. Hinn slóðinn var um 370 m sunnan við brúna.⁹⁴

Greina má slóðann sem er norðar að hluta til beggja vegna árinna og á loftmyndum. Vaðið gæti hafa verið þar sem nú er veiðistaðurinn „Breiðan“ (SVFR), um 100 m norðvestan við hús tilraunastöðvarinnar. Mikill gróður er á svæðinu en greina má mismunandi ræktunarreiti tilraunastöðvarinnar eftir honum. Hús stöðvarinnar standa ennþá en eru opin fyrir veðri og vindum og liggja undir skemmdum.

Mynd 26. Hluti af loftmynd frá 1946 af svæðinu sem er til umfjöllunar, með túnum og heystökkum.⁹⁵

⁹² Salvör Jónsdóttir, *Keldur og Keldnaholt. Húsakönnun*, 2022. bls. 20.

⁹³ Páll Lindal, *Reykjavík: Sögustaður við Sund II*, bls. 105, 109. Björn Bjarnarson, *Sagnir*, ljóð o.fl. III, bls. 2.

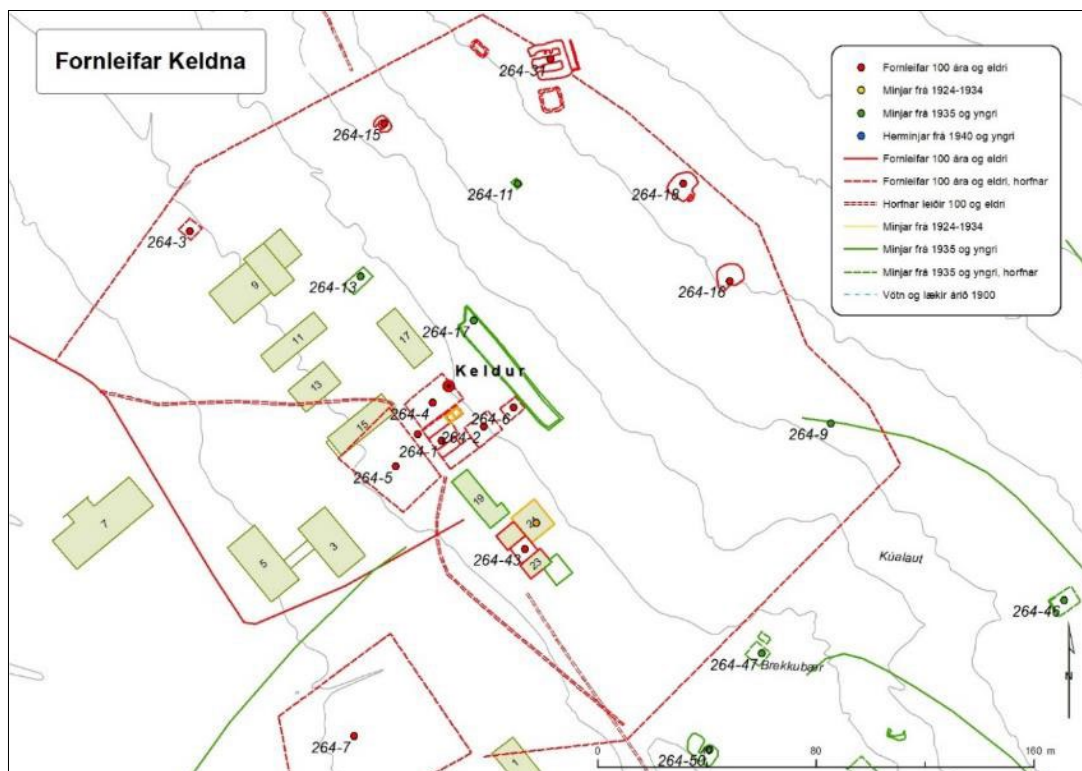
⁹⁴ *Landmælingar Íslands*. Náttúrufræðistofnun. Loftmyndasjá. 1946-08-30. Mynd nr. AMS40_2_010.

⁹⁵ *Landmælingar Íslands*. Náttúrufræðistofnun. Loftmyndasjá. 1946-08-30. Mynd nr. AMS40_2_010.

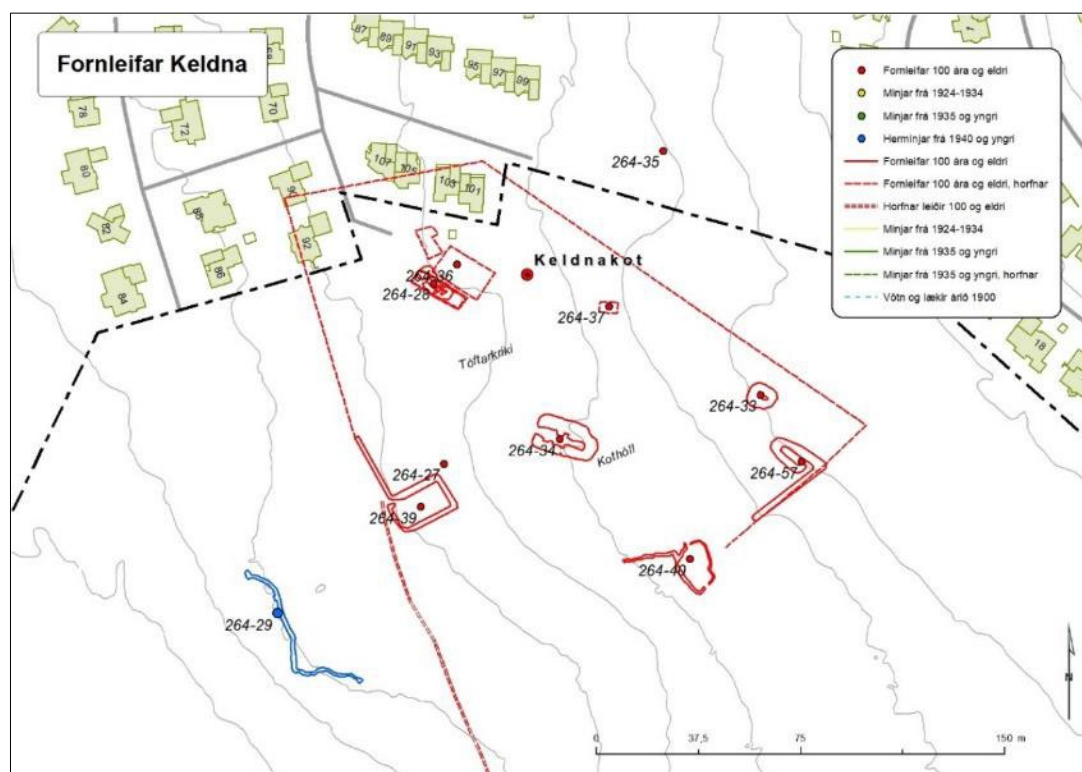

Mynd 27. Afmörkun á skráningarsvæði í landi Lambhaga, sem var áður lóð rannsóknar-
miðstöðvarinnar Korpu, á loftmynd frá 2023 og sjá má hús og ræktunarreiti stöðvarinnar.

5.1 Fornleifar og yngri minjar í landi Keldna

Mynd 28. Minjakort fyrir jörðina Keldur, bæjarstæði Keldna.⁹⁶

Mynd 29. Minjakort fyrir jörðina Keldur, bæjarstæði Keldnakots.⁹⁷

⁹⁶ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Kort unnið á grunn úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR).

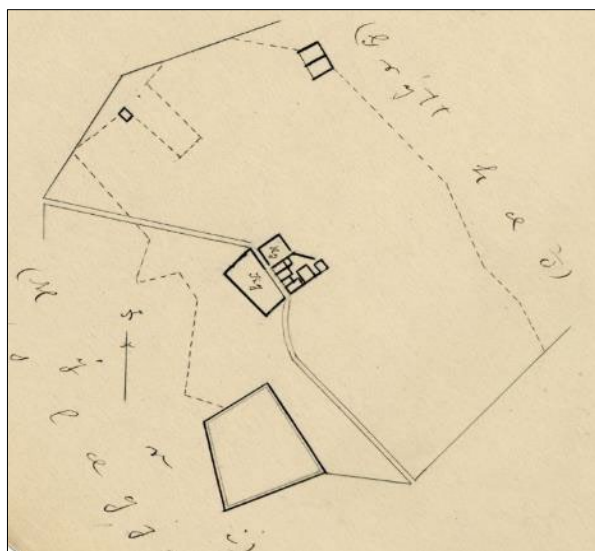
⁹⁷ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Kort unnið á grunn úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR).

Keldur 264-1 Bæjarstæði, bæjarhóll

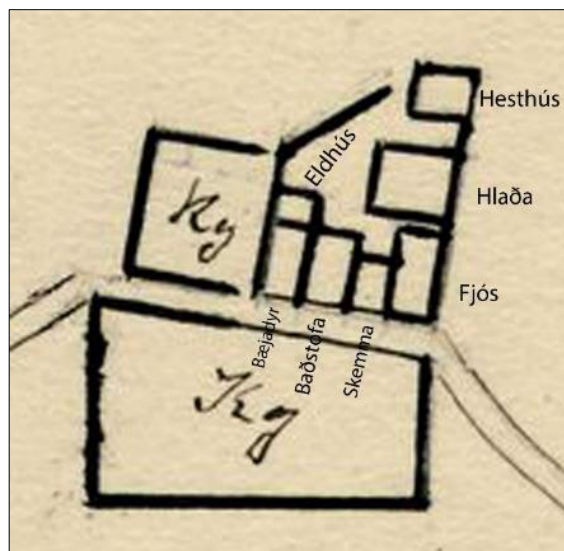
Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-1	Keldur	Bústaður	Bæjarhóll	1395–1920	364648	406140	10	16	Ómetið	Nei

Staðhættir: Bæjarstæði síðasta torfbæjarins á Keldum var suðaustan undir Keldnaholti og hallar til suðvesturs, austan við heimreiðina, norðvestan við steinbæinn (264-43) sem reistur var 1920 og stendur enn á torfunni. Suðvestan við er trjálundur þar sem áður var kálgarður. Bæjarhóllinn er um 35 x 25 m og 2 m á hæð. Þegar túnakort var gert 1916 voru sjö torfhús á bæjarstæðinu og þá sneru fjögur stöfnum að hlaðinu, þrjú af þeim með þili.⁹⁸ Nyrst voru bæjardyr með eldhúsi að baki, þá baðstofa, skemma og svo fjós úr torfi og grjóti en beint fyrir aftan það voru hlaða og hesthús. Þegar brunavirðing var gerð 15. febrúar 1910 var Vilborg Guðnadóttir eigandi og ábúandi og þá voru öll húsin torfhús: baðstofa, bæjardyr, eldhús, skemma, fjós, heyhlaða með jarnþaki og hesthús. Þar kemur fram að húsin voru rifin og vátryggingu hætt frá 15. október 1920.⁹⁹ Á ljósmynd sem tekin var árið 1922 má sjá fjós og skemmu ásamt sumarhúsi úr timbri sem Ágúst Lárusson reisti í stæði kálgarðs og austasta bæjarhússins, baðstofunnar, sjá mynd 32, þannig að ekki hafa öll húsin verið rifin strax árið 1920 eins og heimildir benda til.

Lýsing: Bæjarstæðið hefur verið sléttað og engin ummerki eru sjáanleg á yfirborði eftir torfbæinn. Nú stendur þar steypdur grunnur, 6 x 3 m og tvískiptur. Þegar túnkort hefur verið strekkt yfir má sjá að hann hefur verið grafinn niður þar sem eldhúsið var.¹⁰⁰ Grunnurinn er af fyrsta súrheysturninum á Íslandi sem er fylltur jarðvegsefnum og brenndum dýrabeinum, m.a. frá dýraspítalanum í Reykjavík.¹⁰¹ Miklar líkur eru á að leifar gamla bæjarins séu undir sverði.

Mynd 30. Hluti af túnakorti Keldna 1916.¹⁰²

Mynd 31. Húsaskipan torfbæjarins á Keldum.

⁹⁸ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

⁹⁹ Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar. Húsvirðingabók Mosfellshrepps 1909–1932, Keldur, 16. október 1920, bls. 31; Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar. HerMos 2003/17, Vátryggingabók Mosfellshrepps 1909–1932, Húsvirðingabók, Keldur bls. 48–49. Líklega gerð árið 1909 en forsiða bókarið er dagsett 24. apríl 1909.

¹⁰⁰ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹⁰¹ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 173.

¹⁰² Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Mynd 32. Stúlka á hlaðinu á Keldum 1922. Horft upp að gamla bænum, timburhúsið er sumarhús sem Ágúst Lárusson málari reisti austan við skemmuna og fjósið á gamla bæjarstæðinu.¹⁰³

Mynd 33. Horft til norðausturs yfir sléttað bæjarstæði síðasta torfbæjarins á Keldum og upp Keldnaholt. Þar sem eldhúsið stóð þegar túnakort var gert 1916 er nú grunnur fyrsta súrheysturnsins á landinu.

¹⁰³ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Gagnasafn fornleifa: Ljósmynd frá Jóhanni Pálssyni.

Mynd 34. Horft til suðausturs yfir bæjarhólinn og grunninn af súrheysturninum að yngra bæjarstæðinu með steinbænum (264-43).

Keldur 264-2 Hlaða

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-2	Keldur	Hlaða	Heimild	1850–1921	364664	406145	10	8	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Árið 1916 var hlaða, um 7,7 x 5,5 m, aftan við fjósið á gamla bæjarstæði Keldna (264-1), nú 26 m norðan við hús nr. 19 við Keldnaveg.¹⁰⁴

Lýsing: Horfin af yfirborði en leynist líklega undir sverði.

Keldur 264-3 Útihús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-3	Keldur	Útihús	Heimild	1900	364556	406217	6	6	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Árið 1916 var útihús úr torfi og grjóti 110 m norðvestan við gamla bæinn (264-1), nú 18 m norðvestan við hesthús nr. 9 við Keldnaveg.¹⁰⁵

Lýsing: Horfin af yfirborði en leynist líklega undir sverði.

Keldur 264-4 Kálgarður

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-4	Keldur	Garðrækt, Kálgarður	Heimild	1850	364645	406154	31	23	Ómetið	Já

Staðhættir: Árið 1916 var kálgarður, um 19 x 12 m, fast norðvestan við gamla bæinn (264-1), nú norðvestan við steiptan grunn súrheysgryfju og 3 m norðaustan við hús nr. 15 við Keldnaveg.¹⁰⁶

Lýsing: Horfinn.

¹⁰⁴ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹⁰⁵ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹⁰⁶ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Keldur 264-5 Kálgarður

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-5	Keldur	Kálgarður	Heimild	1900	364631	406131	32	26	Ómetið	Já

Staðhættir: Árið 1916 var kálgarður, um 18 x 7 m, norðaustan við gamla bæinn (264-1), suðaustan við hús nr. 15 við Keldnaveg þar sem nú er trjálundur.¹⁰⁷

Lýsing: Horfinn.

Keldur 264-6 Hesthús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-6	Keldur	Hesthús	Heimild	1850–1921	364675	406152	7,3	6,5	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Árið 1916 var hesthús, um 30 x 25 m, suðaustan við gamla bæinn (264-1), norðan við hús nr. 19 við Keldnaveg.¹⁰⁸

Lýsing: Horfið.

Keldur 264-7 Tún

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-7	Keldur	Tún	Heimild	1900	364616	406032	62	50	Ómetið	Já

Staðhættir: Árið 1916 þegar túnakort var gert var afgirt hálfgrætt tún, um 70 x 50 m, sunnan við gamla bæinn á Keldum (264-1), nú 5 m vestan við íbúðarhús nr. 1 við Keldnaveg.¹⁰⁹

Lýsing: Horfið.

Keldur 264-9 Vegir

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-9	Keldur	Vegur	Vegur	1940	364791	406147	20	3	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Vegur lá frá Mosfellssveitarvegi, um 90 m norðan við Grafarholtsbæinn, til norðurs austan við núverandi útihús, Keldnaveg 25. Eftir um 180 m lá afleggjari frá honum til vesturs niður Gilið og að Keldum. Um 50 m ofar greindist hann í nokkra slóða. Einn slóðinn lá að sumarhúsum Kálfamóa (264-49) og Brekkubæ (264-47). Annar slóði heldur áfram fyrir ofan Kálfamóa í sveig til norðvesturs fyrir ofan þar sem áður var sumarhúsið Sjónarhóll (264-46) að heimatúni Keldna. Þriðji liggur til norðurs upp Keldnaholtið og að hluta til í djúpri götu fyrir ofan og norðaustan við Sjónarhól. Vegirnir sjást á loftmyndum frá 1942.¹¹⁰ Hluti af þeim eru teiknaðir á kort 1957.¹¹¹

Lýsing: Hluti af leiðunum eru notaðar ennþá og eru vel greinilegar en aðrar að hverfa eða horfnar í gróður. Afleggjarinn að Keldum í Gilinu er horfinn í greniskóg. Vegir í Kálfamóa eru vel greinilegir sem og vegur fyrir ofan sem lá að Sjónarhól og er í notkun.

¹⁰⁷ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹⁰⁸ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹⁰⁹ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹¹⁰ National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01.

¹¹¹ Skjalasafn Reykjavíkur. 1114012. Gröf-Keldur-Grafarholt-Grafarvogur-1957. Reykjavík, blað 442.

Keldur 264-10 Traðir

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-10	Keldur	Bæjartröð	Heimild	1900	364640	406143	30	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Á túnakorti er tvær afgirtar traðir sem lágu í gegnum tún Keldna. Önnur tröðin lá frá bænum um 125 m í suðaustur í átt að Klofningum og Mosfellssveitarvegi. Hin tröðin lá 100 m til vesturs ofan við Keldnamýri, sú leið lá síðan að Kotamýri og um Keldnasund.¹¹² Sjá túnakort við skráningu (264-1).

Lýsing: Horfið.

Keldur 264-11 Brunnur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-11	Keldur	Brunnur	Brunnur, steinsteypa	1950	364676	406235	3	2,5	Gott	Nei

Staðhættir: Í brekku ofan við gamla bæjarstæði Keldna, um 60 m norðaustur af húsi nr. 17 við Keldnaveg. Sést á loftmynd 1954.¹¹³

Lýsing: Steinsteypur brunnur, um 3 x 2,5 m. Jarðvegi mokað yfir, upp úr stendur mannop.

Mynd 35. Horft til norðurs að steiptum brunni (264-11).

Mynd 36. Horft niður í brunni.

Mynd 37. Horft til suðvesturs að brunni.

¹¹² Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹¹³ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

Keldur 264-12 Brunnur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Astand	Horfin
264-12		Brunnur	Steinsteypa	1950	364577	406299	2	2	Gott	Nei

Staðhættir: Við brekkurætur um 85 m norður af húsi nr. 9 við Keldnaveg er steinsteypur brunnur. Hann sést á loftmynd 1954.¹¹⁴

Lýsing: Brunnurinn er steinsteypur, ferhyrndur, 2 x 2 m. Mosavaxinn í þéttum trjálundi og fyrir neðan vætlar vatn. Frá brunninum liggur rör 7 m til suðvesturs í trékassa sem er í vatnsfarveginum fyrir neðan og er svipaður að stærð, gæti hafa verið með loki.

Mynd 38. Steinsteypur brunnur (264-12) norðan við hús nr. 9 við Keldnaveg.

Mynd 39. Horft til austurs yfir trékassa fyrir neðan brunninn.

Mynd 40. Horft til norðaustur yfir trékassann að steypa brunninum (264-12).

¹¹⁴ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

Keldur 264-13 Grunnur (1954-95) hús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-13	Keldur	Grunnur, byggingar	Steinsteypa	1954–1995	364618	406200			Slæmt	Nei

Staðhættir: Húsgrunnur 14 m norðvestur af húsi nr. 17 við Keldnaveg. Húsið sést á loftmyndum frá 1954–1995 en ekki árið 2002.¹¹⁵

Lýsing: Vel greinilegur grunnur 10 x 5 m. Húsið hefur staðið á sex steiptum stöplum, fimm standa eftir með járnboltum. Steipt plata, 5 x 2,5 m, er í efri hluta á syðri helmingnum.

Mynd 41. Horft til suðvesturs yfir húsgrunn (264-13).

Mynd 42. Horft til norðausturs að húsgrunninum og upp Keldnaholt þar sem brunn (264-11) ber við himin.

¹¹⁵ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287; Landupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR). Loftmyndir 1995–2002.

Keldur 264-15 Tóft

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-15	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364627	406256	6,2	4,8	Slæmt	Nei

Staðhættir: Í brekku í suðvestanverðu Keldnaholti, 50 m upp og norðaustur af húsi nr. 9 við Keldnaveg, er möguleg tóft, líklega útihús. Norðaustan við er vatnsfarvegur.

Lýsing: Óljós tóft sem virðist hafa verið tvö hólfin inn í brekkuna. Grasi gróin með mikilli sinu.

Mynd 43. Horft til suðurs yfir tóft (264-15) að húsi nr. 9 við Keldnaveg.

Keldur 264-16 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-16	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364754	406199	11	10	Slæmt	Nei

Staðhættir: Efst í afgirtu beitarhólfi 110 m norðaustur af gamla bæjarstæðinu (264-1) á Keldum er rústalegur hóll.

Lýsing: Ávalur, grasi gróinn, tóftarlegur hóll. Sennilega útihúsatóft. 11 x 8,5 m og 0,1–0,5 m á hæð.

Mynd 44. Horft til suðvesturs yfir tóftarlegan hól (264-16) að Keldum.

Keldur 264-17 Ræktunarreitir

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-17	Keldur	Ræktunarreitir	Niðurgröftur	1940	364660	406184	54	8	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Í brekku 15 m ofan við gamla bæjarstæðið á Keldum er vel greinilegur ræktunarreitir. Sést á loftmynd frá 1954.¹¹⁶

Lýsing: Ílangur 55 x 8 m ræktunarreitir liggur norðvestur-suðaustur, niðurgráfin í brekkuna. Jafnaður stallur og grjót í langhliðum.

¹¹⁶ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

Mynd 45. Horft til norðvesturs yfir ræktunarreit (264-17) að húsi nr. 17 við Keldnaveg.

Keldur 264-18 Útihús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-18	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364737	406235	10,5	10	Slæmt	Nei

Staðhættir: Fyrir ofan afgirt beitarhólf, 115 m norðaustur af gamla bæjarstæðinu (264-1) á Keldum, er rústalegur hóll.

Lýsing: Ávalur, grasi gróinn, tóftarlegur hóll. Sennilega útihúsatóft, 10,5 x 8,5 m og um 0,1–0,5 m á hæð. Niðurgröftur er beggja vegna við hólninn og 2 m norðan við hann er stór steinn.

Mynd 46. Horft til suðvesturs yfir mögulega útihúsatóft (264-18).

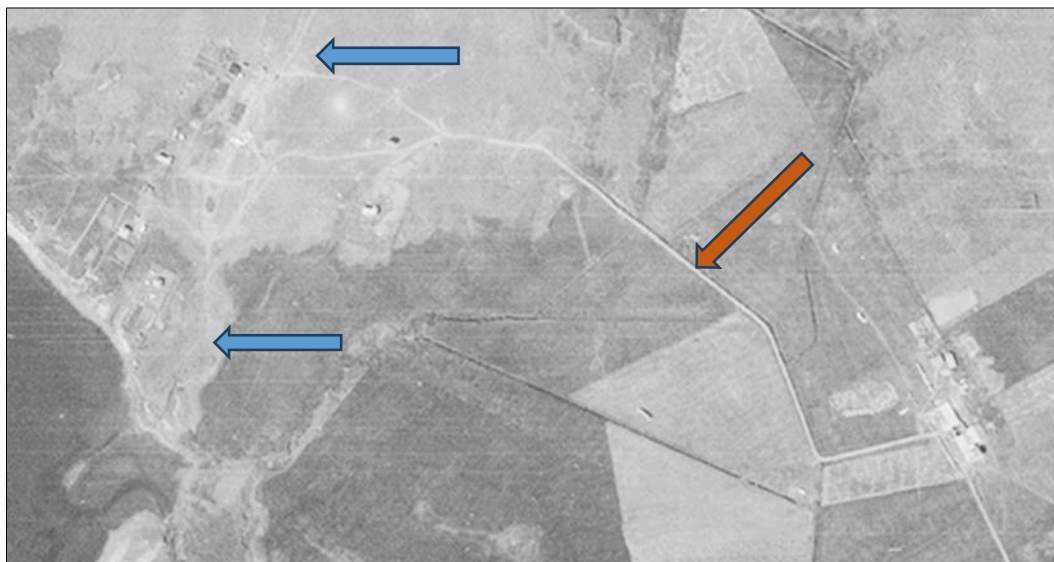
Mynd 47. Horft til vesturs yfir mögulega útihúsatóft (264-18).

Keldur 264-19 Heimreið

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-19	Keldur	Heimreið	Vegur	1900	364320	406261	600	2,5	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Vegur lá frá gömlu þjóðleiðinni (264-26) sem lá til norðurs vestan við Keldnasund til austurs heim að Keldum, sjá kort frá 1909 á mynd 4. Vegurinn sést á loftmyndum frá 1942 en þá töluvert breyttur.¹¹⁷ Vegurinn hefur áður tengst tröðunum sem teiknaðar voru á túnakort 1916.¹¹⁸

Lýsing: Vegurinn er horfinn vestast undir byggð og trjágróður og næst Keldum þar sem hann hefur horfið undir bílaplan við hús nr. 7 við Keldnavæg. Greina má eldri legu hans fyrir ofan núverandi veg við skógræktina.

Mynd 48. Hluti af loftmynd frá 1942, sjá má vestari heimreiðina frá gömlu þjóðleiðinni (264-26) sem lá fyrir botni Grafarvogs og upp Keldnasund. Til vinstri eru sumarhús. Bláar pílur benda á þjóðleiðina og brún píla á veg (264-19).

¹¹⁷ National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; Landupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR). Loftmyndir.

¹¹⁸ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Mynd 49. Horft til vesturs yfir veginn.

Keldur 264-25 Vegur og brú að Keldum

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-25	Keldnavegur	Heimreið	Vegur	1950	364471	405878			Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Nýr vegur var lagður heim að Keldum þegar tilraunastöðin var byggð upp. Vegurinn lá frá Mosfellssveitarvegi þvert yfir Nónholt á brú yfir Grafarlæk og austan við Keldnamýri heim að tilraunastöðinni. Vegurinn var kominn í notkun þegar loftmynd var tekin 1954.¹¹⁹ Brúin er líka skráð á þetta númer. Í Grafarlandi er vegurinn með númerið (260-207). Vegurinn var tekin úr notkun um 1975 þegar nýr vegur var lagður frá Vesturlandsvegi rétt austan við bæinn Grafarholt.

Lýsing: Vegurinn er enn vel greinilegur og notaður að hluta til. Brúin er um 4,2 x 3,2 m, öll steinsteyppt. Ofan á brúnni er rimlahlið vaxið mosa og grasi sem og vegurinn næst henni. Handrið eru beggja vegna úr járn á milli tveggja steyptra stólpa.

Mynd 50. Horft til norðausturs yfir brúna á Grafarlæk og eftir veginum heim að Keldum.

¹¹⁹ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

Mynd 51. Horft til suðvesturs eftir vegi (264-25) frá Keldum að Nónholti.

Keldur 264-26 Þjóðleið við Keldnasund

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-26	Keldnasund	Vegur	Gata	1850-1920	364176	406735	65	1,5	Gott	Nei

Staðhættir: Á kort frá 1831 eru merktar inn þjóðleiðir sem lágu til Reykjavíkur.¹²⁰ Leið lá frá bænum upp Öskjuhlíð og austur yfir þar sem hún greindist í tvennt. Önnur lá til Hafnarfjarðar en hin hélt áfram yfir Bústaðaháls og Elliðaár þar sem hún greinist í þrennt á Ártúnshöfða. Ein af þeim lá upp í Kollafjörð. Frá Ártúnshöfða fór hún eftir Jörfamel fyrir botn Grafarvogs og til norðurs vestan við Keldnasund upp á Hallsholt þar sem hún sveigði til austurs að Klifi og Fossaleynismelum, þaðan að Korpúlfsstöðum og áfram upp í Kollafjörð. Leiðin var líka teiknuð á herforingjaráðskort árið 1909 en á þeim tímar er kominn Mosfellsuveitavegur og leggst þá þessi leið af.¹²¹ Mögulega er þetta sami vegur og sá sem lá um Jörfamel og leifar eru af í sunnanverðum Grafarvogsbotni, vegur (260-162).

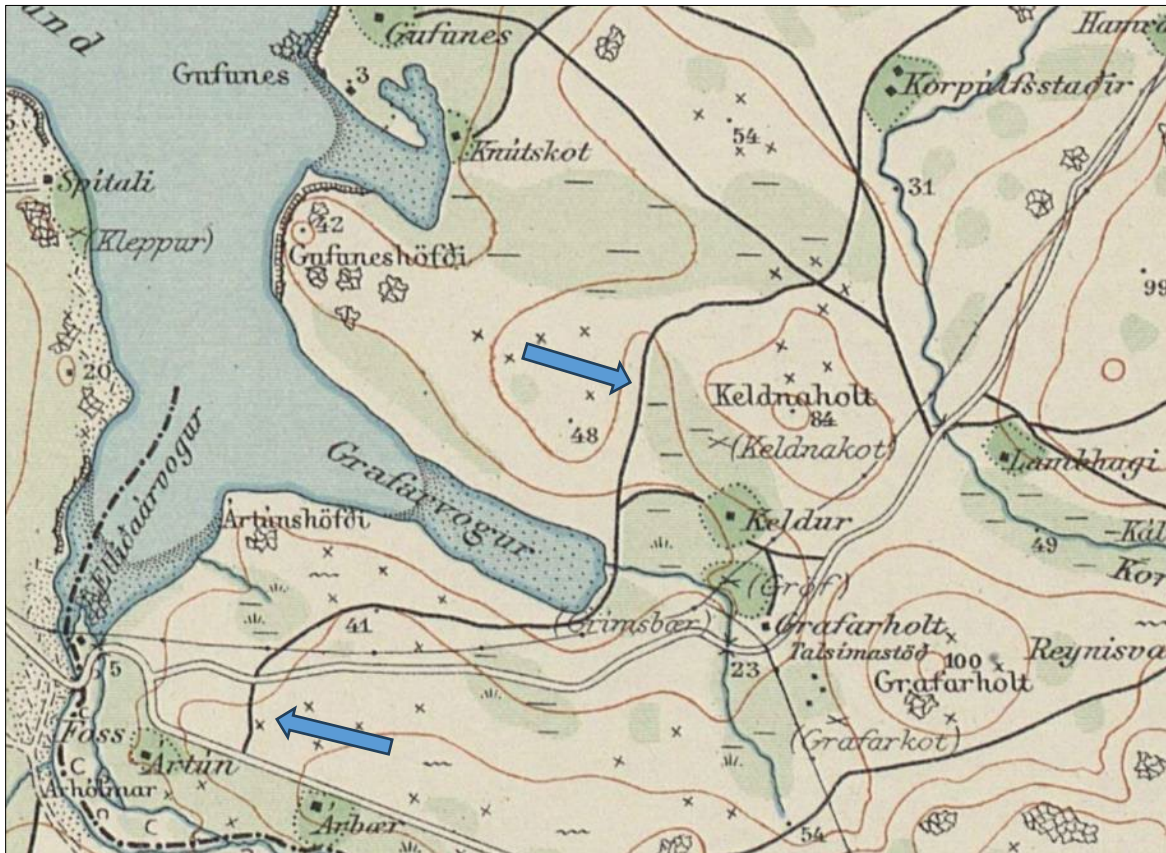
Mynd 52. Hluti af korti frá 1831 sem sýnir þjóðleiðir frá Reykjavík. Blá pila bendir á leiðina í Keldnasundi.

¹²⁰ Landsbókasafn Íslands. Íslandskort: „Gullbringu og Kjósar Sýsla, með nokkrum parti af Árnessýslu, mæld og teiknað að tilhlutan ens íslenska Bókmentafélags,“ árið 1831. Höfundur Björn Gunnlaugsson. Hluti.

¹²¹ Landsbókasafn Íslands. Íslandskort: Dönsku herforingjaráðskortin. Generalstabens topografiske Afdeling. Kjöbenhavn 1909. 1:5000: Reykjavík. 27 Reykjavík N.A.

Lýsing: Í Keldnalandi er leiðin að mestu horfin en er sjáanleg við leikvöll í Reykjafold ofan við hús nr. 32, 30 og 28 en þar er götuslóði sem liggur frá gangstíg sunnan við, til norðurs, að trjáþykki ofan við hús nr. 28. Vegurinn er vel greinilegur á loftmyndum frá 1942 og 1954.¹²²

Mynd 53. Hluti af herforingjaráðskorti sem sýnir leiðir. Gamla þjóðleiðin, svört lína sem liggur frá Suðurlandsvegi, merktur sem tvöföld lína, austan við Ártún og þverar Mosfellssveitarveg, einnig merktur sem tvöföld lína, yfir Ártúnshöfða fyrir Grafarvog til norðurs vestan við Keldnasund upp á Hallsholt, sveigir þá til austurs að Klifi og Fossaleynismelum, þaðan að Korpúlfsstöðum og síðan áfram upp á Kjalarnes. Bláar pílur benda á gömlu leiðina við Suðurlandsveg og í Keldnasundi.

Keldur 264-27 Rúst

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-27	Keldnakot	Rúst	Tóft	1900	364546	406510	4	3	Ómetið	Já

Staðhættir: Í vestanverðu Keldnaholti, 76 m suður af bæjarstæði Keldnakots (264-36), 85 m suður af götunni Dalhúsum og 54 m suður af gangstíg sem liggur austur-vestur, sunnan við Dalhús og Veghús, er stór garður sem er teiknaður á túnakort Keldna 1916. Um tvo metra norðaustan við norðausturhorn kálgarðsins (264-39) var jarðlæg rúst þegar skráning var gerð 1994 og á henni uxu barrtré.¹²³

Lýsing: Horfin.

¹²² National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01;

Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

¹²³ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 69.

Keldur 264-28 Kálgarður, Keldnakot

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-28	Keldnakot	Kálgarður	Garðlag	1700–1870	364542	406576	20	10	Ómetið	Nei

Staðhættir: Á bæjarstæði Keldnakots í vestanverðu Keldnaholti, sunnan við lóðir nr. 101–103 við Dalhús eru vel greinileg garðlög suðvestan í brekkunni. Þetta eru sennilega leifar af kálgarði (264-28) sem var teiknaður á túnakort 1916.¹²⁴

Lýsing: Garðlög úr torfi og grjóti.

Mynd 54. Horft til suðausturs eftir kálgarðsbrotum (264-28) að skiðabrekku og fjárhúsi (264-34).

Mynd 55. Horft til norðvesturs yfir kálgarðinn að Dalhúsum.

Mynd 56. Horft til suðausturs yfir kálgarðinn að skiðabrekku.

¹²⁴ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Keldur 264-29 Skotgröf

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-29		Herminjar, skotgröf	Skotgröf	1940	364485	406455	71	2	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Suðvestan í Keldnaholti framan í og undir stórgrýttu grjótholti er löng skotgröf, um 60 m suðvestur af kálgarði (264-39) og 363 m norður af hlaðinu á Keldum. Þaðan er útsýni yfir Grafarvog.

Lýsing: Skotgröfin er niðurgrafin og liggur í sveig undir grjótholtinu. Hringlaga niðurgrafin svæði eru til beggja enda og fyrir miðju þar sem vinkilbeygja er á gröfnni. Norðurhluti hennar er greinilegri, meira niðurgrafinn og með meiri uppmokstri fyrir framan. Eftir að hún tekur vinkilbeygju við hringlaga niðurgröft er hún ógreinilegri þar sem hún liggur upp á við, meira eins og einstigi, þar til hún endar í hringlaga niðurgreftri.

Mynd 57. Horft til suðurs yfir langa niðurgrafna skotgröf (264-29) í vestanverðu Keldnaholti.

Mynd 58. Horft til norðvesturs yfir langa skotgröf (264-29) í vestanverðu Keldnaholti.

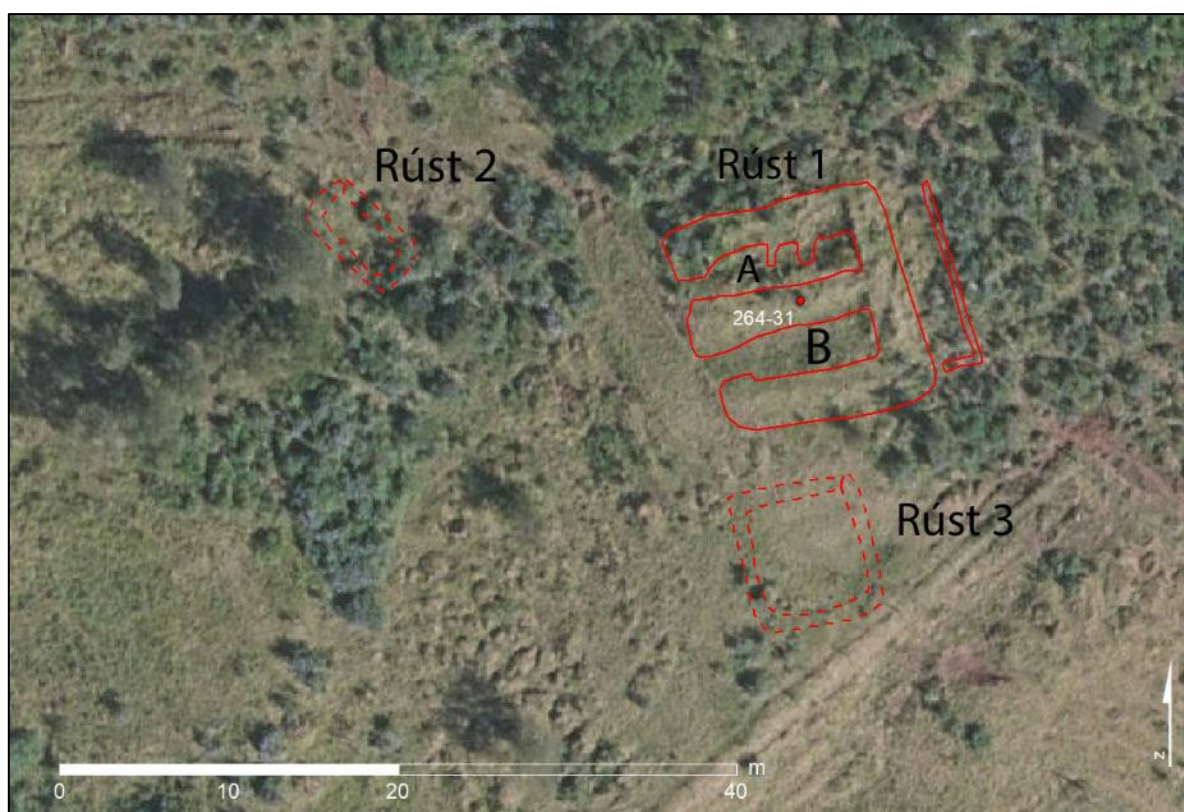
Keldur 264-31 Fjárhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-31	Keldur	Fjárhús	Rúst	1850	364688	406280	14	13	Gott	Nei

Staðhættir: Fjárhústóftir suðvestan í Keldnaholti efst í grasi grónum haga, um 110 m norðaustur af Keldnavegi 9. Fjárhúsin voru í notkun 1916 og teiknuð á túnakort.¹²⁵

Tóftirnar voru skráðar fyrst árið 1982. Þá voru tóftirnar greinilegri vegna búfjárbeitar og þá var hægt að greina rúst 19 m norðvestan við rúst 2 og 2 m sunnan er rúst 3.¹²⁶ Nú sést aðeins fjárhústóftin og garðlag fyrir aftan.

Lýsing: Fjárhústóftin liggur nánast austur-vestur og samanstendur af tveimur ílöngum samsíða húsum úr torfi og grjóti. Tóftirnar eru opnar til vesturs og samkvæmt túnakorti hafa verið timburpil á stöfnunum. Ummál húsanna beggja er 13 x 12,5 m og veggghæð er 0,2–0,8 m. Húsið sem er norðar er stöndugra, innanmál þess er um 2,5 m en í því syðra um 2,8 m. Austan við er grjótgarður samsíða austurgafli, um 0,2–0,4 m á breidd, og töluvert af grjóti sem gæti verið leifar af heygarði. Tóftirnar standa vel, þær eru grasi vaxnar með mikilli sinu og lúpína komin að þeim.

Mynd 59. Rústir 264-31 í Keldnaholti, rúst 1 er fjárhús með hólfi A og B, rúst 2 horfin og rúst 3 horfin.

¹²⁵ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹²⁶ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 61.

Mynd 60. Horft til vesturs yfir fjárhústóftir (264-31) að Nónholti.

Mynd 61. Horft til austurs inn eftir nyrðri fjárhústóftinni upp Keldnaholt.

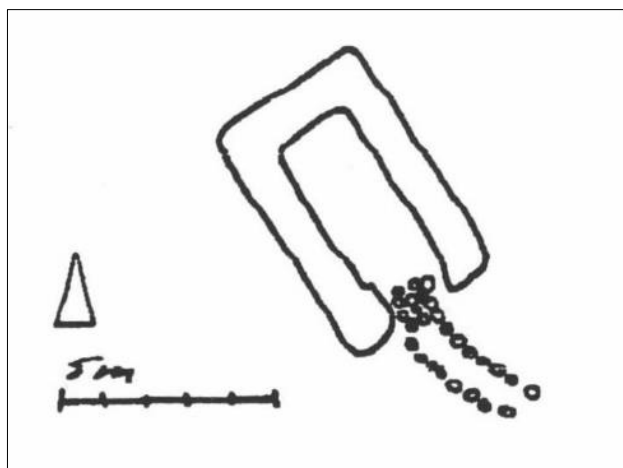

Mynd 62. Horft inn eftir syðri tóftinni til austurs upp Keldnaholt.

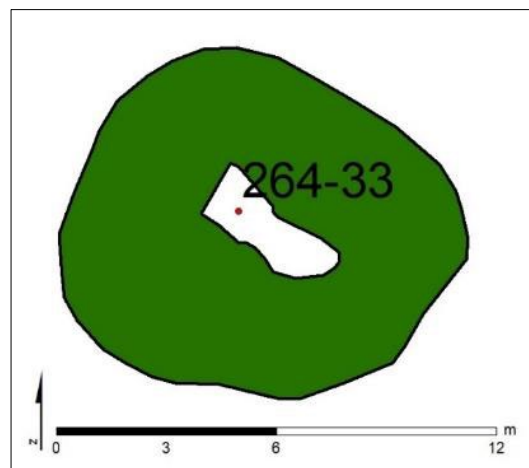
Keldur 264-33 Hrútakofi

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-33	Keldnakot	Hrútakofi	Tóft	1900	364662	406535	10	9	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á brekkubrún á vestanverðu Keldnaholti, um 76 m suðvestur af húsi nr. 14 við Vesturhús, suðvestan við áningarstað og vestan við lítinn sparkvöll er tóft. Fimm metrum suðaustan við hana eru tvö brunnlok, annað á skolplögn en hitt á ræsislögn sem liggja austan og sunnan við tóftina. Húsið tilheyrði áður Keldnakoti en var síðast notuð sem hrútakofi frá Keldum.¹²⁷

Mynd 63. Teikning af tóftinni frá 1982 áður en mokað var yfir inngang hennar.¹²⁸

Mynd 64. Tóft (264-33) hrútakofa á Keldnaholti, teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 65. Tóft (264-33) hrútakofa fremst á brekkubrún á Keldnaholti. Horft til suðausturs.

Lýsing: Tóft úr torfi og grjóti. Ekki er greinilegur inngangur en samkvæmt loftmynd frá 1954 og skráningu frá 1982 hefur hún opnast til suðausturs og þá sáust steinaraðir í dyrum og út frá þeim til

¹²⁷ Anna Lís Guðmundsdóttir og Sólveig María Heiðberg, *Borgarhluti 8. Grafarvogur. Minjar og saga*, bls. 4, 13.

¹²⁸ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 63.

suðausturs. Þegar skráning var gerð 1994 höfðu framkvæmdir við lagnir lokað inngangi sem sagður er hafa horfið undir aðkeyrt grjót og mold.¹²⁹

Vegghæð að innan er mest við norðvesturgafli, um 1 m, tóftin er meira niðurgrafin þar. Hún er grasi gróin með töluverðri sinu og lúpína er komin fast að henni.

Mynd 66. Horft til suðvesturs yfir tóftina (264-33).

Keldur 264-34 Tóft, fjárhús og hlaða

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-34	Keldnakot	Fjárhús	Tóft	1900	364588	406519	20	10,5	Gott	Nei

Staðhættir: Í vestanverðu Keldnaholti sunnan við skíðabrekkuna og 55 m suðaustur af bæjarstæði Keldnakots (264-34) er fjárhústóft sem var teiknuð á túnakort Keldna 1916. Þar segir:

„Aths. Sléttað er yfir bæjarstæðið [264-36], þykka línan umhverfis, kálgr. brot við [264-28] – Fjárhústótt [264-34] nýleg og gróin kálgr. [264-39] neðar.“¹³⁰

Fjárhúsið tilheyrði Keldnakoti en var síðar nýtt frá Keldum. Að sögn Jóhanns Pálssonar, sonar Páls Magnússonar sem bjó á á Keldum frá 1916–1924, var fjárhúsið notað af föður hans fyrir kindur en seinna var það notað fyrir kanínur.¹³¹

„Þegar ég man fyrst eftir staðnum var þarna fjárhús og hlaða (264-34) frá Keldum, líklega reist einhvern tíma á síðari hluta nítjándu aldar. Veggir voru hlaðnir úr torfi og grjóti en gaflar og milliveggir úr timbri. Þökin voru bárujárnsklædd en þakið á fjárhúsinu, sem er vestari hlutinn, var lægra og ekki eins bratt og þakið á hlöðunni. Lúga, til að setja inn hey var efst undir risinu á austurenda hlöðunnar. Neðri hluti

¹²⁹ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur*. bls. 63

¹³⁰ *Þjóðskjalasafn Íslands*. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson.

¹³¹ Anna Lís Guðmundsdóttir og Sólveig María Heiðberg, *Borgarhluti 8. Grafarvogur. Minjar og saga*, bls. 4, 14.

lúgunnar nam við jörð að utan en síðan var um það bil mannhæð niður á gólfið sem var í sömu hæð og gólfið í fjárhúsinu.¹³²

Tóftin er fast við girðingu við skíðabrekkuna.

Lýsing: Stór og stæðileg útihúsatóft. Snýr nánast í austur-vestur og hallar til vesturs með dyrum á vesturgafli. Tóftin hefur verið tvískipt, fjárhús og hlaða. Veggir standa vel en hleðslur eru aðeins farnar að hrynja. Þær eru um 0,6–1,5 m á hæð, austurgafli hæstur um 1,8 m. Gólf er niðurgrafið. Á milli húsanna er lægð í langveggjum. Eystri hluti hússins, hlaðan, er með veglegum kömpum og gæti hafa verið notuð lengur. Hún var undir þaki þegar loftmynd var tekin 1954.¹³³ Vestari hluti hússins, fjárhúsið, er með stöndugum kömpum við dyrnar, um 12 m á lengd að innanmáli og hlaðan um 7 m. Tóftirnar eru mosa og grasi vaxnar með mikilli sinu, lúpínan er ekki komin að þeim ennþá.

Mynd 67. Horft til austurs upp Keldnaholtið að stöndugum tóftunum (264-34) og hrútakofanum (264-33) sem ber við himin.

Mynd 68. Horft til norðvesturs yfir hlöðu- og fjárhústóft (264-34). Bæjarstæði Keldnakots er efst til hægri ofan við skíðabrekkuna, á milli gangstíga.

¹³² Jóhann Pálsson, 28. september 2009.

¹³³ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0285.

Mynd 69. Horft til suðausturs inn fjárhústóftina að hlöðunni.

Keldur 264-36 Keldnakot, bústaður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-36	Keldnakot	Bústaður	Heimild	1700–1870	364551	406583	22	7	Slæmt	Að hluta

Staðhættir: Bæjarstæði Keldnakots er í vestanverðu Keldnaholti sunnan við lóðir nr. 101–103 við Dalhús. Þar var búið fram á seinni hluta 19. aldar.¹³⁴

Keldnakot var hjáleiga Keldna. Elstu upplýsingar um kotið er að finna í Jarðabók Árna og Páls frá 1704. Þar kemur fram að Keldnakot sé hjáleiga Keldna og hafði þá verið í eyði í 20 ár. Auk þess kemur fram að þar hafi áður verið forn jörð sem hét „Lausingjastaðir“ að sögn gamalla manna.¹³⁵ Alla vega var enginn ábúandi þar samkvæmt manntalinu 1703 en árið 1835 bjuggu þar hjónin Bjarni Bjarnason og Guðrún Ólafsdóttir. Engir ábúendur voru skráðir þar á árunum 1840 og 1845. Árið 1855 og 1860 var búið í Keldnakoti en 1870 þegar manntal var gert var engin búseta þar og að því er virðist engin eftir það.¹³⁶ Bæjarstæði var teiknað á túnakort 1916 og þar segir:

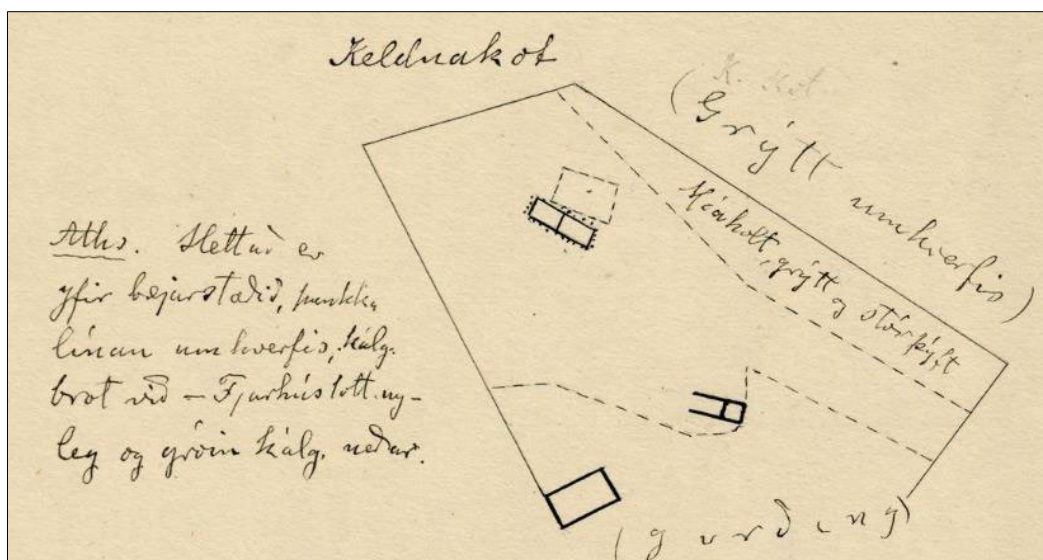
„Aths. Sléttað er yfir bæjarstæðið [264-36], þykka línan umhverfis, kálg. brot við [264-28] – Fjárhústótt [264-34] nýleg og gróin kálg. [264-39] neðar.“¹³⁷

¹³⁴ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Örnefni í Keldnalandi. Heimildarmaður Björn Bjarnarson. Skrásetjari Halldór Vigfússon. 27. ágúst 1949.

¹³⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín*, 3 bindi, bls. 300.

¹³⁶ *Þjóðskjalasafn Íslands*. Manntöl: 1703, 1835, 1940, 1845, 1855, 1860, 1870.

¹³⁷ *Þjóðskjalasafn Íslands*. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Mynd 70. Þegar túnakort var gert 1916 var búið að slétta yfir bæjarstæðið (264-36) en fyrir neðan voru kálgröðsbrot (264-28), nýleg fjárhústóft (264-34) og gróinn kálgröður enn neðar (264-39).¹³⁸

Bæjarstæðið er greinilegt á loftmynd sem var tekin 1954. Suðvestan við, framan í brekkunni, eru leifar af kálgröð (264-28). Þó svo að bæjarhús hafi verið jöfnuð við jörðu voru útihús og tún kotsins nýttuð áfram frá Keldum eftir að búsetu lauk að sögn Jóhanns Pálssonar:

„Túnið í Keldnakoti var mjög grasgefið, en það var hvergi véltækt svo það þurfti að slá það allt með orfi og ljá. Það var ekki margt sauðfé á búskaparárnum Ólafs Magnússonar, sem var síðasti bóndinn á Keldum en hann var með um 30 kýr í fjósi, svo aðeins var skilið eftir í hlöðunni hey sem nægði fjárstofninum og afgangurinn fluttur niður að Keldum.“¹³⁹

Mynd 71. Á loftmynd frá 1954 má sjá garðlög og tóftir sem eru teiknaðar á túnakortið og sjá má garðlag kringum bæjarstæðið sem var greinilegt við skráningu 1982.¹⁴⁰

¹³⁸ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson.

¹³⁹ Jóhann Pálsson, 28. september 2009.

¹⁴⁰ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

Mynd 72. Horft til norðvesturs að bæjarstæði Keldnakots (264-36) sem er þar sem trjáræktin er.

Lýsing: Bæjarstæði Keldnakots hallar til suðurs og er nokkuð slétt. Ekki var hægt að greina ummerki eftir bæinn eða garðlag sem var greinilegt þegar skráning var gerð 1982 og 1995.¹⁴¹ Svæðið er grasi og sinu vaxið og þar vex nú nokkuð af háu birki.

Þótt ekki megi greina ummerki eftir bæinn á yfirborði eru minjar undir sverði sem munu koma í ljós við jarðrask.

Mynd 73. Horft upp Keldnaholt til norðausturs að bæjarstæði Keldnakots (264-36). Fremst eru leifar af kálgarði (264-28). Til vinstri eru íbúðarhús, Dalhús 103 og 101.

Keldur 264-37 Jarðhýsi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-37	Keldnakot	Jarðhús	Heimild	1900	364607	406567	6	4	Ómetið	Að hluta

Staðhættir: Þar sem í daga er skíðasvæði, 60 m suðaustur af Dalshúsi 101, var áður lítil rúst. Í fornleifaskrá frá 1995 segir: „340 m NNA af Keldum. Undir lítilli hæð í brekku. Hagi. Lýsing: Jarðhýsi. 6 x 4 m (A-V). Veggir úr torfi, 1,0 m. br. og 0,2–0,3 m. H. Dyr á NV-horni. A-endi grafinn inn í brekkuna. Gólf hallar.“¹⁴² Svæðið var sléttað þegar skíðasvæðið var gert þar skömmu fyrir árið 1994.

Lýsing: Var í sæmilegu ástandi 1982 en horfið 1994.¹⁴³ Leifar af húsinu gætu þó reynst undir sverði.

¹⁴¹ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 66.

¹⁴² Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 67.

¹⁴³ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 67.

Keldur 264-39 Kálgarður, garðlag

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-39	Keldnakot	Kálgarður	Garður	1700	364537	406494	20	10,5	Gott	Nei

Staðhættir: Í vestanverðu Keldnaholti, 76 m suður af bæjarstæði Keldnakots (264-36), 85 m suður af götunni Dalhúsum og 54 m suður af gangstíg sem liggur austur-vestur sunnan við Dalhús og Veghús, er stór kálgarður sem er teiknaður á túnakort Keldna 1916 og þar segir:

„Aths. Sléttað er yfir bæjarstæðið [264-36], þykka línun umhverfis, kálg. brot við [264-28] – Fjárhústótt [264-34] nýleg og gróin kálg. [264-39] neðar.“¹⁴⁴

Um 40 m fyrir austan og ofan er stæðileg fjárhústótt (264-34). Garðlagið er í grenilundi innan girðingar sunnan við skíðabrekkuna. Í fornleifaskráningu frá 1995 kemur fram að: „Jón Jósep Jóhannsson, síðar kennari að Skógum undir Eyjafjöllum, hóf skógrækt á þessum stað (hóf einnig skógrækt undir Eyjafjöllum). Skógræktin var kostuð af Keldum og 1. forstöðumanni þar, Dr. Birni Sigurðssyni, en hann var mágur Jóns.“¹⁴⁵ Sjá túnakort við skráningu (264-36).

Lýsing: Kálgarðurinn er stórt ferhyrnt garðlag sem virðist gert að mestu úr jarðvegi og grjóti. Kálgarðurinn er ílangur og liggur suðvestur-norðaustur. Túngarður Keldnakots kemur í framhaldi af suðvesturhlið kálgarðsins og lá áfram til norðvesturs. Jarðvegi hefur verið mokað innan úr og upp í garðinn sem er hæstur að ofanverðu norðaustanmegin. Hann hallar til suðvesturs og sú hlið er jarðlæg, með stalli fyrir framan, en vel greinileg sem og túngarðurinn sem liggur áfram til norðvesturs að skíðabrekkunni. Stallur er fyrir neðan túngarðinn. Op virðist hafa verið við norðvesturhornið en hefur verið heilt þegar túnakortið var gert. Garðlagið er grasi vaxið með mikilli sinu og miklu barri.¹⁴⁶ Þar eru stór barrtré.

Mynd 74. Kálgarður (264-39) Keldnakots, horft til suðvesturs.

¹⁴⁴ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson.

¹⁴⁵ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 69.

¹⁴⁶ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 69.

Mynd 75. Kálgarður (264-39) Keldnakots, horft til suðvesturs.

Keldur 264-40 Rétt

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-40	Keldnakot	Rétt	Hleðsla	1850	364626	406470	17	14	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á hjalla í vestanverðu Keldnaholti um 350 m norður af Keldum, 45 m suðaustur af fjárhústóft (264-34) og 125 m suðaustur af bæjarstæði Keldnakots (264-36) eru leifar af rétt.¹⁴⁷

Lýsing: Garðlög úr holtagrjóti, leifar af girðingu, járnstaur og gaddavír.

Mynd 76. Horft til suðausturs yfir grjóthlaðna rétt (264-40).

¹⁴⁷ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 20.

Mynd 77. Horft til norðvesturs yfir grjóthlaðin garðlög í rétt (264-40).

Keldur 264-43 Hlaða og fjós

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-43	Keldur	Íbúðarhús	Íbúðarhús	1920	364679	406101	20	8,8	Gott	Nei

Staðhættir: Gamla íbúðarhúsið á Keldum, nú nr. 23 við Keldnaveg, var reist árið 1920 af Páli Magnússyni járnsmið, þáverandi eiganda jarðarinnar. Norðvestan við íbúðarhúsið var áföst hlaða og fjósi með haughúsi undir. Þau eru nú bæði þaklaus. Öll þrjú húsin voru hlaðin úr tilhöggnu grjóti. Árið 1943–1945 var byggð viðbygging suðaustan við íbúðarhúsið sem var hulið jarðvegi.¹⁴⁸

Lýsing: Íbúðarhúsið og viðbygging eru enn undir þaki en ekki hlaðan og fjósið.

Mynd 78. Horft til suðurs yfir hús og tóftir á Keldum. Frá vinstri er íbúðarhúsið, þá kemur tóft hlöðu og nær fjós með þaki sem var tekið árið 2023. Aftan við fjósið er tóft fjárhúss og hlöðu byggð 1935. Lengst til hægri eru svo tvær samfastar byggingar með skúrþaki, bílskúr, þvottahús og hesthús, nú Keldnavegur 19.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Salvör Jónsdóttir, *Keldur og Keldnaholt. Húsakönnun*, bls. 61.

¹⁴⁹ Salvör Jónsdóttir, *Keldur og Keldnaholt. Húsakönnun*, bls. 59.

Mynd 79. Horft til norðurs að gamla íbúðarhúsinu á Keldum, steinbær byggður 1920 ásamt sambyggðri hlöðu og fjósi norðvestan við. Öll húsin voru byggð á sama tíma. Til vinstri, fjær, sést í bilskúr og verkstæði sem byggt var 1943. Til hægri er viðbygging sem reist var á árunum 1943–1945.

Mynd 80. Horft til vesturs yfir hlöðuna. Til hægri er fjós og haughús, veggir hlaðnir úr tilhöggnu grjóti.

Mynd 81. Horft til norðausturs upp sund á milli bygginga á Keldum. Til hægri eru steinhlaðið haughús og fjós byggð 1920. Efst eru útihús (264-44) sem byggð voru 1935.

Keldur 264-44 Gripahús og hlaða

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-44	Keldur	Fjánhús	Fjánhús	1935	364683	406110	22	7	Ómetið	Nei

Staðhættir: Á Keldnavegi 21 eru tóftir útihúsa, hlöðu og gripahús, norðaustan við eldri útihús (264-43). Ólafur Jónsson sem keypti jörðina af Páli Magnússyni árið 1924 byggði húsin árið 1935. Húsið var notað sem tilraunahús fyrir sauðfé seinna.¹⁵⁰

Lýsing: Húsið var byggt fast ofan við eldri húsin. Steinsteypdir og hlaðnir veggir. Gróður vex nú í tóftunum.

¹⁵⁰ Salvör Jónsdóttir, *Keldur og Keldnaholt. Húsakönnun*, bls. 8, 60.

Mynd 82. Horft til suðausturs að fjárhúsi og hlöðu, þaklausum. Til hægri er bílskúrin, þvottahúsið og hesthúsið, Keldnavegur 19.

Mynd 83. Horft til suðurs yfir steinsteyptar tóftirnar, fjárhús og hlöðu (264-44).

Mynd 84. Horft til norðvesturs yfir steinsteyptar tóftirnar, fjárhús og hlöðu (264-44). Til vinstri sér í steinhlaðann gafl fjóss og haughús byggt 1920.

Keldur 264-46 Sjónarhóll

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-46	Sjónarhóll	Sumarhús	Steypa	1943	364766	406062			Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Í suðvestanverðu Keldnaholti norðan við Klofningslæk, á svæði norðan við Kálfamóa um 100 m suðaustan við tilraunastöðina á Keldum, voru áður þrjú sumarhús. Sjónarhóll var efst af þessum húsum, um 160 m norðaustur af Keldnavegi, sjá ljósmynd við skráningu (264-49). Samkvæmt Jóhanni Pálssyni var bústaðurinn reistur um 1940 en ekki var dvalist í honum eftir 1980 og hann fjarlægður á seinasta áratug 20. aldar.¹⁵¹ Húsið sést á loftmynd frá 1979.¹⁵²

Lýsing: Húsið er horfið af steinsteyptum grunni, kjallara, sem stendur enn framan við bakka. Fyrir framan, suðvestan við, er slétt flöt. Garðlag er í kringum lóðina með girðingarleifum. Rabarbari vex norðan við bústaðinn og trjágróður er á lóðamörkum.

Mynd 85. Horft til suðausturs yfir lóð Sjónarhóls, grunnurinn er til vinstri.

Mynd 86. Horft til norðurs að grunni Sjónarhóls (264-46).

¹⁵¹ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 8.

¹⁵² *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn. Svæði 27. Reykjavík. 1979-08-30. Mynd nr. F-6884.

Keldur 264-47 Brekkubær, sumarhús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-47	Brekkubær	Sumarhús	Heimild	1943	364766	406062			Ómetið	Já

Staðhættir: Í suðvestanverðu Keldnaholti, norðan við Klofningslæk um 100 m suðaustan við tilraunastöðina á Keldum, voru áður þrjú sumarhús. Brekkubær var eitt af þessum húsum, um 50 m norðaustur af Keldnavegi. Í brunavirðingu frá 15. október 1943 kemur fram að hús Einars Pálssonar, *Brekkubær* í Keldnalandi við Vesturbraut, hafi verið hæð og ris byggt 1943 úr bindingi, klætt að utan með borðum á veggjum og með járnþaki.¹⁵³

Samkvæmt Jóhanni Pálssyni var ekki dvalist í bústaðnum eftir 1980 og hann fjarlægður á seinasta áratug aldarinnar.¹⁵⁴ Húsið sést á loftmynd frá 1979.¹⁵⁵ Í grein Jóhanns kemur fram að „[á]rið 1954 skipti sumarbústaðurinn Brekkubær um eigendur og var honum þá afmörkuð rúmlega 3.000 m² lóð. Var grafinn skurður á austurmörkum lóðarinnar og eystri hluti hennar sléttaður og þar stunduð garðrækt fram yfir 1980, en vestari hlutinn er enn óhreyft tún frá Keldum. Girðingar umhverfis þessa spildu voru fjarlægðar 1993 og hún sameinuð athugunarsvæðinu.“¹⁵⁶

Lýsing: Bústaðurinn er horfinn en greina má hvar hann stóð.

Mynd 87. Horft til vesturs að Keldnavegi niður veg sem lá að Brekkubæ (264-47) sem stóð við trjálundinn til hægri við veginn.

¹⁵³ *Borgarskjalasafn*. Brunabótavirðingar. Aðfnr. 749. Bók 1943–1945, brunavirðing 15. október 1943 (br.nr. 4252), bls. 71 (43).

¹⁵⁴ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 8.

¹⁵⁵ *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn. Svæði 27. Reykjavík. 1979-08-30. Mynd nr. F-6884.

¹⁵⁶ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 8.

Keldur 264-49 Kálfamói, Meðalheimur, sumarhús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-49	Kálfamói, Meðalheimur	Sumarhús	Heimild	1924–1995	364830	405999	9	8,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Í suðvestanverðu Keldnaholti norðan við Klofningslæk, á svæði ofan við Kálfamóa um 100 m suðaustan við tilraunastöðina á Keldum, voru áður þrjú sumarhús. Um 180 m suðvestan við gamla íbúðarhúsið á Keldum og 80 m austan við núverandi heimreið var sumarhús sem Páll Magnússon og Guðfinna Einarsdóttir reistu 1924 en þau áttu jörðina Keldur frá 1916 til 1924.¹⁵⁷ Samkvæmt brunavirðingu frá 15. október 1943 var sumarhús Páls Magnússonar, *Meðalheimur* [Kálfamói] í Keldnalandi, byggt úr bindingi, klætt að utan með borðum, pappa, listum og járn á veggjum og þaki en ekki er getið um byggingarár.¹⁵⁸

Í grein Jóhanns Pálssonar kemur fram að faðir hans, Páll Magnússon, hafi reist sumarbústað á landspildu sem hann hélt eftir í Kálfamóa. „Stærsti hluti Kálfamóans var sléttaður 1964 og voru matjurtir ræktaðar þar þá um sumarið, en árið eftir var sáð grasfræi í austurhluta móans. Matjurtir voru ræktaðar áfram í vesturhlutanum allt fram til 1972. Eftir það greri það svæði upp án nokkra aðgerða.“¹⁵⁹

Lýsing: Sumarhúsið er horfið en á svæðinu eru timburleifar, ræktunarreitir og trjágróður.

Mynd 88. Sumarhúsið Kálfamói (264-49) fyrir miðri mynd, ofar er sumarhúsið Sjónarhóll (264-46). Horft til norðausturs. „Hægra megin við bústaðinn sést móta fyrir girðingunni þar sem fyrstu grenitrén voru gróðursett 1947“. Myndin er tekin sumarið 1945.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 6.

¹⁵⁸ *Borgarskjallasafn*. Brunabótavirðingar. Aðfnr. 749. Bók 1943–1945, brunavirðing 15. október 1943 (br.nr. 4249), bls. 73 (44).

¹⁵⁹ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 8.

¹⁶⁰ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, bls. 6.

Keldur 264-50 Kartöflukofi, Kálfamóa

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-50	Kálfamói	Kartöflugeymsla	Geymsla	1950	364746	406027			Gott	Nei

Staðhættir: Á lóð Brekkubæjar (264-47) í Kálfamóa suðaustan við Keldur, 85 m suðaustur af gamla steinhlaðna íbúðarhúsinu (264-43) og 15 m austur af núverandi heimreið, Keldnavegi, er kartöflukofi.

Lýsing: Kartöflukofinn hefur verið grafinn að hluta inn í bakka og hulinn jarðvegi. Hann er grasi vaxinn með mikilli sinu, með loftrör á þaki og lokaður með grænmálaðri viðarhurð.

Mynd 89. Kartöflukofi (264-50) suðaustan við Keldur. Horft til norðurs.

Keldur 264-55 Skotgröf

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-55		Skotgröf	Niðurgröftur	1940	365084	406538	11	0,8	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Ofarlega á Keldnaholti, á gróðurtorfu um 65 m suðaustur af götunni Völundarhús og 80 m austur af húsi nr. 1 við götuna Suðurhús, er niðurgröftur sem sennilega er skotgröf. Niðurgröfturinn sést vel á loftmynd frá 28. júlí 1954 ásamt fleiri líkum og eru tveir þeirra á Keldnaholtinu. Annar var um 200 m sunnar norðvestan við aðra gróðurtorfu en hinn var 300 m suðvestan við.¹⁶¹ Svipaðan niðurgröft er að finna þar sem herinn hafði einhver umsvif t.d. við Leirtjörn.¹⁶² Um 50 m suðaustan við er hringlaga niðurgröftur sem gæti verið eftir herinn en gæti tengst efnistöku sem ekki tengist hernum. Um 300 m sunnar er niðurgröftur sem gæti hafa verið skotgröf.

Lýsing: Niðurgröfturinn liggur 11 m suðvestur-norðaustur þvert yfir gróðurtorfuna með niðurgröfnum öngum til beggja hliða. Hann er um 0,5 m á dýpt og 0,6–0,8 m á breidd.

Mynd 90. Horft til suðausturs að Úlfarsfelli eftir skotgröf (264-55) á gróðurtorfu efst á Keldnaholti.

¹⁶¹ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði nr. 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. LI2-0285.

¹⁶² Margrét Björk Magnúsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, *Leirtjörn vestur: Fornleifaskrá*, bls. 21.

Keldur 264-56 Brunnur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-56	Keldur	Brunnur	Steinsteypa	1950	364618	405970	2,5	2,5	Gott	Nei

Staðhættir: Í votlendum haga 70 m suðvestur af húsi nr. 1 við Keldnaveg er brunnur.

Lýsing: Steinsteyptur áttthyrdur brunnur með ferhyrndu opi ofan á. Steinsteypt rör liggur frá suðvesturhlið. Steypan er mosa vaxin og ofan á hluta er jarðvegur vaxinn mosa og grasi.

Mynd 91. Horft yfir brunn (264-56) til norðurs að húsum við Keldnaveg.

Mynd 92. Horft til suðvesturs yfir brunninn að Grafarvogi.

Keldur 264-57 Rúst og garður

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-57	Keldnakot	Rúst	Garðlag, tóft	1900	364677	406510	9	4	Slæmt	Nei

Staðhættir: Á brekkubrún á vestanverðu Keldnaholti er jarðlæg tóft og garðlag. Um 22 m norðnorðvestan við er hrútakofi (264-33). Um 20 m suðvestan við er rétt (264-40). Girðing liggur yfir hluta tóftarinnar. Tóftin hefur tilheyrt Keldnakoti.

Lýsing: Ílöng tóft sem liggur norðvestur-suðvestur. Veggir úr torfi og grjóti, 1–1,5 m á breidd og 0,1–0,3 m á hæð. Norðurhluti tóftarinnar hefur raskast vegna lagnaskurða. Við suðausturgafli er garðlag sem liggur þvert á tóftina, norðaustur-suðvestur, niður holtið í átt að réttinni fyrir neðan. Garðlagið er um 2 m á breidd og 0,2–0,4 m á breidd, hlaupið í þúfur og líklega hluti af túngarði Keldnakots. Tóftin var í sæmilegu ástandi árið 1994 en það hefur versnað mikið.¹⁶³

Mynd 93. Horft til suðvesturs yfir jarðlæga tóft og garðlag (264-57) sem liggur niður Keldnaholt í áttina að réttinni (264-40).

Mynd 94. Horft til suðausturs eftir tóftinni að garðlaginu.

¹⁶³ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 161.

Keldur 264-58 Leið

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-58		Leið, sem vegur	Heimild	1900	364563	406391			Ómetið	Já

Staðhættir: Norðan við Keldur var slóð sem sést á gömlum loftmyndum. Hún lá upp Keldnaholt til norðurs, greinileg að kálgarði Keldnakots. Sennilega leið á milli bæja.

Lýsing: Horfin.

Keldur 268-59 Kirkjugata

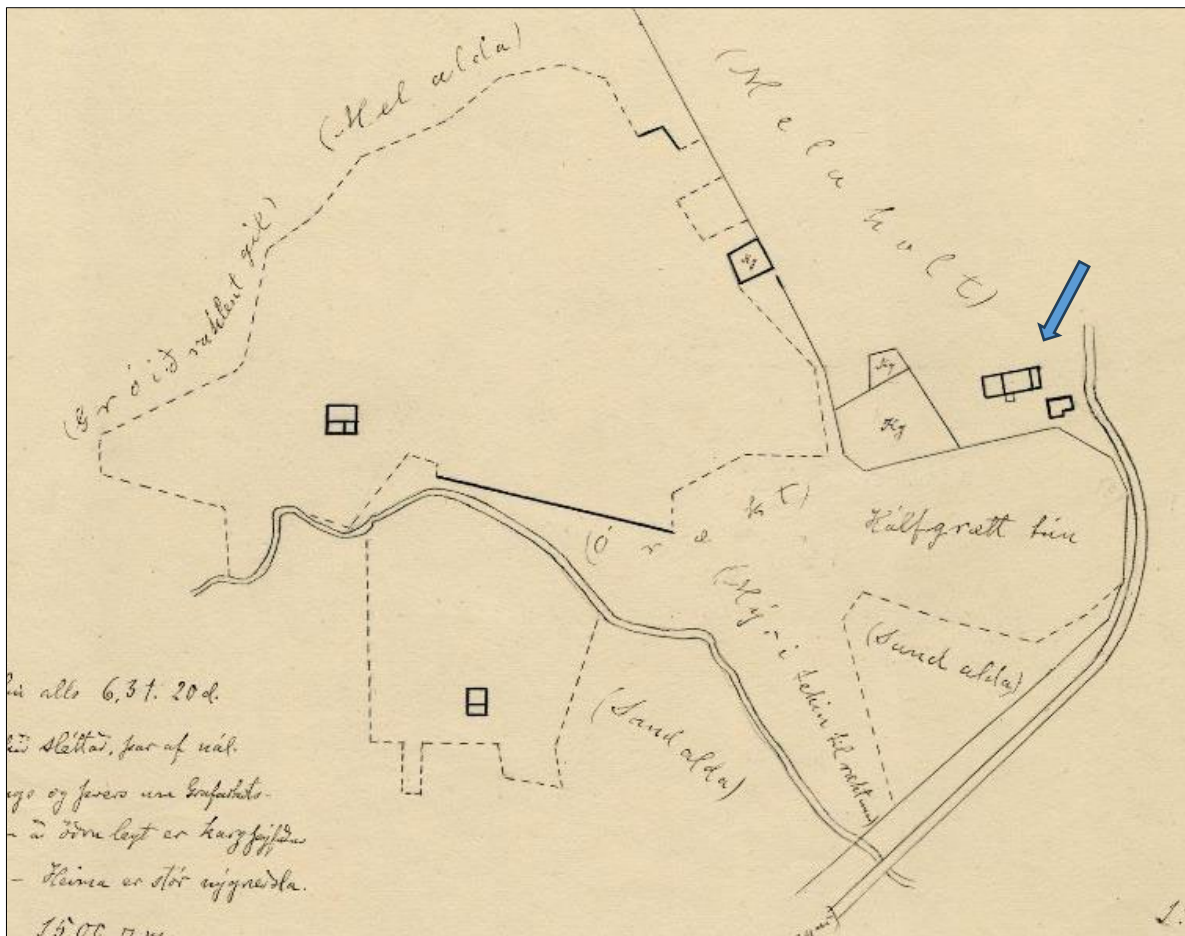
Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
268-25	Kirkjugata	Gata	Heimild	1891	365140	407169			Ómetið	Já

Staðhættir: Kirkjugata var teiknuð á uppdrátt af þrætulandi frá 1891 vegna landamerkjadeilna á milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða og var staðsett eftir því.¹⁶⁴ Sjá uppdrátt við skráningu (268-23). Gatan lá frá vaðinu yfir Korpu við Lambhaga. Leiðin lá til kirkjunar í Gufunesi. Sama leið er merkt inn á herföngjaráðskort frá árinu 1909 og var elsta leiðin til Gufuness. Á loftmynd frá árinu 1953 má sjá þessa leið á mjög svipuðum slóðum. Þessi vegur lá líka að Korpúlfsstöðum og áfram vestur. Hann verður síðan hluti af götu sem var nefnd Keldnaholt og heitir nú Árleynir.

Lýsing: Horfin.

Borgarsögusafn Reykjavíkur. Gagnasafn. Uppdráttur yfir þrætuland milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða með skýringum frá 4. okt. 1891, undirritað af Birni Bjarnarsyni. Afrit fengið hjá sýslumanni. B.I.8.C.; Anna Lís Guðmundsdóttir, *Fornleifaskráning vegna lagningar Hallsvegar – Úlfarsfellsvegar*, bls. 9.

undir bæjarhólnum er Brattabrekka og Hroðabrekka upp af henni, þar var uppsprettulind undir brekkunni.¹⁷⁰ Þar var öskunni úr bænum hent.¹⁷¹

Mynd 96. Hluti af túnakorti Grafarholts frá 1916, gamli bærinn er merktur með blárri pílu.¹⁷²

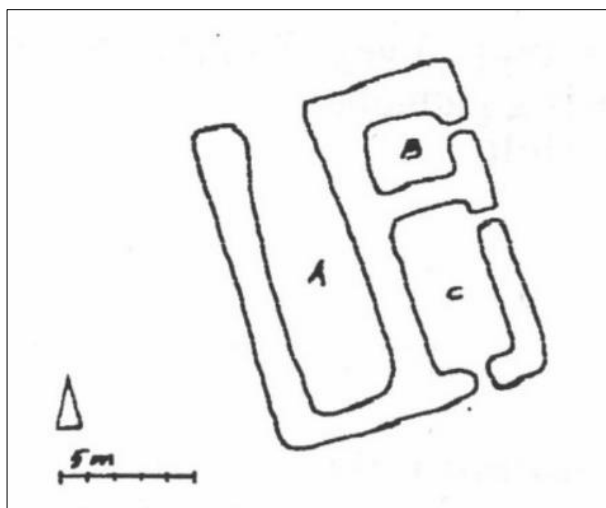
Lýsing: Heillegar tóftir þriggja húsa úr torfi og grjóti liggja norðvestur-suðaustur. Tóft A er að vestan, stöndug ílöng tóft sem opnast til norðvesturs, þar gæti hafa verið þil. Veggir standa vel en eru aðeins farnir að hrynja. Greina má sjö til átta umför. Gaflinn er hæstur um 1,6 m á hæð en aðrir veggir um 1,3 m. Innst við gaflinn er gólf hærra, þar gæti hafa verið annað rými. Grjóthleðsla með tvö umför og norðausturvegg, þar hefur verið jata. Hóla er í suðvesturvegginn norðan megin. Innanmál tóftarinnar er 10x2,5 m. Um miðbik hennar er grjót sem gæti hafa verið hluti af vegg og hrúnið úr honum. Austan megin eru nú tvö hólfi, merkt B og C. Tóft B er stöndugri með opi á norðausturvegg og deilir vesturvegg með tóft A þar má greina fimm umför. Veggjahæð er 0,4–1,3 m, innanmál 3 x 2,8 m. Suðaustan er tóft C, ekki eins greinileg en gæti hafa opnast til suðausturs og með annan minni inngang á norðausturhlíð. Veggjahæð er 0,4–1,3 m, innanmál um 5x3 m. Bæjarstæðið er allt mjög rústalegt og líklega eru leifar af bænum norðaustan við en erfitt er að greina skýrar línur vegna gróðurs. Tóftirnar eru vaxnar mosa og grasi með mikilli sinu. Þær hafa tekið breytingum frá því að húsin voru teiknuð á túnakort 1916.¹⁷³

¹⁷⁰ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 3.

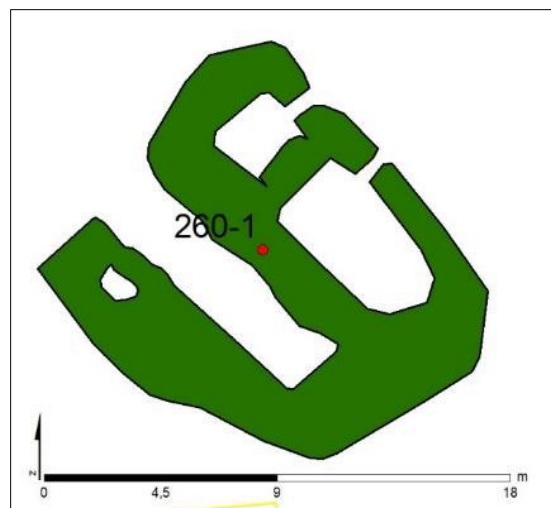
¹⁷¹ Sigurður Hreiðar Hreiðarsson, samtal 16. desember 2024.

¹⁷² Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

¹⁷³ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Mynd 97. Teikning af tóftunum frá 1995.¹⁷⁴

Mynd 98. Ummál tóftanna (260-1), teiknað eftir uppmælingu, 2023.

Mynd 99. Horft til vesturs yfir bæjarhól Grafar (260-1) með tóftum húsa sem síðast voru notuð sem útihús og heimagrafreitinn (260-22) sunnan við.

¹⁷⁴ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 44.

Mynd 100. Horft til suðausturs inneftir tóft A á bæjarstæði Grafar (260-1) og að Grafarholti, þar sem nýi bærinn var byggður. Grafreiturinn (260-22) er til hægri.

Mynd 101. Horft til suðausturs að Grafarholti yfir tóft B á bæjarhól Grafar (260-1), hún er ein af þremur tóftum.

Mynd 102. Horft til norðvesturs yfir tóft C á bæjarhól Grafar (260-1) við Grafarlæk.

Gröf 260-9 Vegur

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-9	Mosfellssveitarvegur	Vegur	Vegur	1905–1970	364236	405510			Gott	Nei

Staðhættir: Mosfellssveitarvegur, síðar Vesturlandsvegur, var þjóðvegur sem lá til austurs upp frá eystri brúnni (232-22) yfir Elliðaárnar og upp Ártúnsbrekku við Ártúnshöfða þar sem nú er vestasti hluti Bíldshöfða. „Árið 1905 var hafin vegagerð frá Elliðaám, upp Ártúnsbrekku, og komst vegur það sumar upp á móts við Keldur. Varmá var brúuð árið 1910, en Kaldakvísl 1912, og komst vegur það ár á Leirvogstungumela. Brú á Leirvogsa var upphaflega byggð árið 1892, en endurbyggð 1922. Það haust komst vegur í Kollafjörð. Árið 1926 var haldið áfram vegagerð frá Kollafirði og unnið áfram næstu árin.“¹⁷⁵ Vegurinn er teiknaður sem vagnavegur, tvöföld lína, frá Ártúnsbrekku að Lágafelli á herforingjaráðskort frá árinu 1909.¹⁷⁶ Í landi Grafar er vegurinn sýnilegur á Nónholti, hverfur svo undir framkvæmd Vesturlandsvegur en er hluti af heimkeyrslu að Laxalóni og að Grafarholti, hverfur svo aftur undir Vesturlandsveg en er síðan norðan við Vesturlandsveg sem reiðvegur. Nýr Vesturlandsvegur var svo gerður um 1970 og er það í grunninn sá vegur sem nú er í notkun.

Lýsing: Horfinn að hluta en vegstæðið er enn notað á nokkrum stöðum, s.s. heimkeyrsla að Laxalóni og Grafarholti. Vegurinn var fyrst um 5–7 m breiður en var breikkaður með tímanum.

¹⁷⁵ Jón Guðnason. *Verkmennning íslendinga*, V. Vegamál, bls. 22.

¹⁷⁶ *Landmælingar Íslands*. Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling. Kjöbenhavn 1909. 1:5000: Reykjavík. 27 Reykjavík N.A. og Mosfellsheiði. 37 Hengill N.V.

Gröf 260-10 Traðir

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-10		Traðir, sem götutroðningur	Gata	1850	364608	405829	90	2	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á Grafarhól eru tvær leiðir frá bæjarstæðinu (260-1) til suðurs niður að Grafarlæk, báðar skráðar á þetta númer. Önnur er gata sem liggur efst í Bröttubrekku, sem er á vestanverðum Grafarhólnum. Hin er vegslóði sem liggur frá gamla bæjarstæðinu í Gröf í sveig til suðurs meðfram grafreitnum (260-22) og niður að Grafarlæk. Leiðin í Bröttubrekku var kölluð Brunnleiðin og neðan við hana á bakkanum hinumegin var Læknalind sem er horfin en önnur lind var vestan undir bæjarhólnum upp af Hroðabrekka undir brekkunni.¹⁷⁷ Líklega hafa þessar leiðir verið notaðar til að nálgast vatn fyrir íbúa og síðar skepnur, en þetta hefur einnig verið leið heim að bænum þegar farið var frá Ósamel upp með Grafarlæk að Gröf (260-62).

Lýsing: Efst í Bröttubrekku í vestanverðum Grafarhól er vel greinileg gata. Hún liggur frá hlaðvarpanum til suðurs með brekkunni og sveigir til austurs niður við lækinn. Hún er um 43 m á lengd og 0,5 m á breidd og liggur í miklum bratta, vaxin grasi og lúpínu með mikilli sinu og er erfið yfirferðar.

Vel greinilegur vegslóði liggur frá bæjarstæðinu uppi á Grafarhólnum í sveig með grafreitnum til suðurs niður að læknum. Hann er um 65 að lengd og 2 m á breidd og vaxinn lúpínu. Nú er gönguleið beint niður frá suðurhlið grafreitsins.

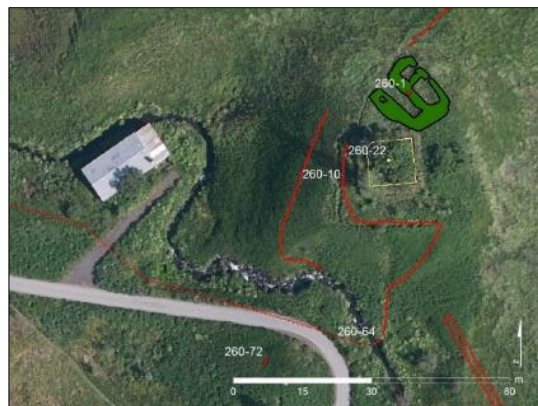

Mynd 103. Horft til norðausturs að Bröttubrekku á vestanverðum Grafarhól og Grafarlæk. Gatan liggur í sveig efst í brekkunni.

¹⁷⁷ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 3; Sigurður Hreiðar Hreiðarsson, samtal 16. desember 2024.

Mynd 104. Horft til norðurs að vegslóða á Grafarhól og gönguleið að Grafarlæk.

Mynd 105. Leiðir að Grafarlæk frá bæjarstæði Grafar. Brunnleið til vinstri.

Mynd 106. Horft til austurs að Bröttubrekkunni á vestanverðum Grafarhól og að Grafarholti. Fyrir neðan við Grafarlæk er hús sem byggt var 1963 sem Klakstöð.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Salvör Jónsdóttir, *Keldur og Keldnaholt. Húsakönnun*, bls. 63.

Gröf 260-11 Grafarholt

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-11	Grafarholt	Íbúðarhús	Hús	1907	364835	405642	15	8	Ómetið	Nei

Staðhættir: Bærinn var fluttur árið 1907 frá Grafarhól og undir Grafarholt. Nýi bærinn fékk nýtt nafn í Grafarholti. Bærinn var rétt norðan við Mosfellssveitarveg, sjá sögukafla.¹⁷⁹

Lýsing: Á staðnum er nú steinsteypt hús, um 15 x 8 m. Samkvæmt túnakorti frá 1916 hefur húsið þá verið 28 x 8 m. Viðbyggingar voru bæði í norðvestur og suðaustur, sjá mynd 107. Fjosið var norðvestan við íbúðarhúsið en hefur verið rífið. Timburbygging á steiptum sökkli er suðaustan við aðalhúsið, á því voru stórar svalir, líka rífið. Seinna var byggt mjólkurhús norðvestan við fjósið en það hefur einnig verið rífið.¹⁸⁰

Mynd 107. Bærinn Grafarholt á bilinu 1920–1930. Fjósið norðvestan og forstofa suðaustan.

Gröf 260-20 Grímsbær

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-20	Grímsbær	Bústaður	Tóft	1909–1965	364278	405671	14	11	Gott	Nei

Staðhættir: Vestan í Nónholti, 56 m norður af Stórhöfða og 47 m vestur af gamla afleggjaranum að Keldum (260-207), eru tvær tóftir norðan við garðlag. Á þessu svæði er örnefnið Grímsbær á korti frá 1909. Í örnefnalýsingu segir: „Þar upp með [Grafar-]læk austur er Svartanef (74), sem nú er að verða skógræktarstöð [Brekka?]. Grímsbær (75) er ofar með læknum. Þar bjó faðir Brynka Hólms. Er þá komið upp á móts við Grafarholt. ... Blámamelur (90) er beint austur frá Grímsbæ, vestan við lækinn.“¹⁸¹ Líklega er því um sama staðinn að ræða, sjá mynd 110.¹⁸² Tóftirnar sjást á loftmynd frá 1942 og 1946, þá er eystri tóftin með þaki en báðar þegar loftmyndir voru teknar 1954 og 1965.¹⁸³

¹⁷⁹ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði; *Landmælingar Íslands*. Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling. Kjöbenhavn 1909. 1:5000: Reykjavík. 27 Reykjavík N.A.

¹⁸⁰ Skjalasafn Reykjavíkur. Kort: 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur um 1965.

¹⁸¹ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Grafarholt. Heimildarmaður Helga Sigurðis Björnsdóttir.

Athugasemdir eftir Steindór Björnsson. Skrásetjari Ari Gíslason.

¹⁸² *Landmælingar Íslands*. Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling. Kjöbenhavn 1909. 1:5000: Reykjavík. 27 Reykjavík N.A.

¹⁸³ *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr.

RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasjá.

Náttúrufræðistofnun. 1946-08-30. Mynd nr. AMS40_2-1_010; *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn. Svæði nr.

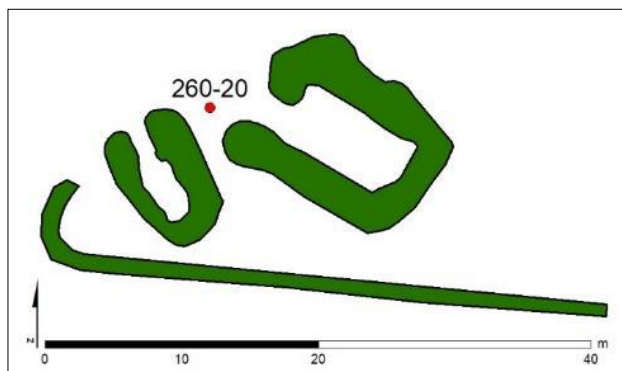
Lýsing: Tvær stöndugar tóftir neðan og norðan við garðlag sem liggur nánast austur-vestur. Garðlagið er um 44 x 0,8 m, um 1 m á breidd og er greinilegast suðvestan við minni tóftina. Minni tóftin er 10 x 6,5 m, liggur nánast norður-suður og er opin til norðurs. Veggjahæð er mest 1,2 m. Vestan við tóftina við garðlagið vex trjágróður. Stærri tóftin er 14 x 11 m og liggur norðvestur-suðaustur. Veggjahæð er mest 1,2 m og er hún opin til norðvesturs. Suðausturgafi er grafinn inn í brekkuna. Trjágróður vex á og í tóftinni. Tóftirnar og garðlagið er vaxið mosa og grasi með mikilli sinu.

Mynd 108. Hluti af korti frá 1909 þar sem Grímsbær er merktur sem eyðibýli.¹⁸⁴

Mynd 109. Horft til austurs upp Nónholt eftir garðlaginu sunnan við tóftirnar (260-20).

Mynd 110. Tóftir og garðlag (260-20), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 111. Horft til austurs upp Nónholt á tvær tóftir og garðlag (260-20). Frá vinstri er stærri tóftin með trjágróðri í, þá minni tóftin, trjágróður og garðlagið.

27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. LI2-0287; Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR), sjá Borgarvefsjá. Loftmynd 1965.

¹⁸⁴ Landmælingar Íslands. Herforingjaráðskort. Generalstabens topografiske Afdeling. Kjöbenhavn 1909. 1:5000; Reykjavík. 27 Reykjavík N.A.

Mynd 112. Minni tóftin (260-20), horft til suðurs upp Nónholt.

Mynd 113. Horft inn í stærri tóftina (260-20) til suðausturs upp Nónholt.

Gröf 260-22 Heimagrafreitur á Grafarhól

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-22	Grafarhóll	Grafreitur	Grafreitur	1935	364617	405834	10	10	Gott	Nei

Staðhættir: Á Grafarhól á sunnanverðu bæjarstæðinu er grafreitur. Hann stendur sunnan við bæjartóftir Grafar, austan við Grafarlæk. Samkvæmt legstaðaskrá hafa tíu einstaklingar verið jarðsettir í grafreitnum, fyrst árið 1935 og nú síðast vorið 2024.¹⁸⁵

Lýsing: Grafreiturinn er ferhyrndur, 10 x 10 m, afgirtur með hvítmálaðri smíðajárnsgirðingu. Læst hlið er á sneiddu norðvesturhorni. Innan girðingarinnar er jafnarma kross mótaður með steypum steinum og kanti. Fyrir innan hliðið eru tveir stórir steinar sem eru sennilega sömu steinar og voru 3 m frá norðvesturhorni grafreitsins þegar skráning var gerð 1995. Annar er með gati og var talið að gæti hafa verið tjóðursteinn.¹⁸⁶ Nokkur tré vaxa í garðinum og í kringum girðinguna er trjáhekk.

Mynd 114. Horft til norðvesturs að heimagrafreit (260-22) á bæjarstæði Grafar (260-1), bæjarhúsin til hægri.

Mynd 115. Horft til suðausturs yfir heimagrafreitinn (260-22). Steinarnir tveir fremst á myndinni voru árið 1995 utan garðs.

¹⁸⁵ Vefsíða Kirkjugarðasambands Íslands: gardur.is.

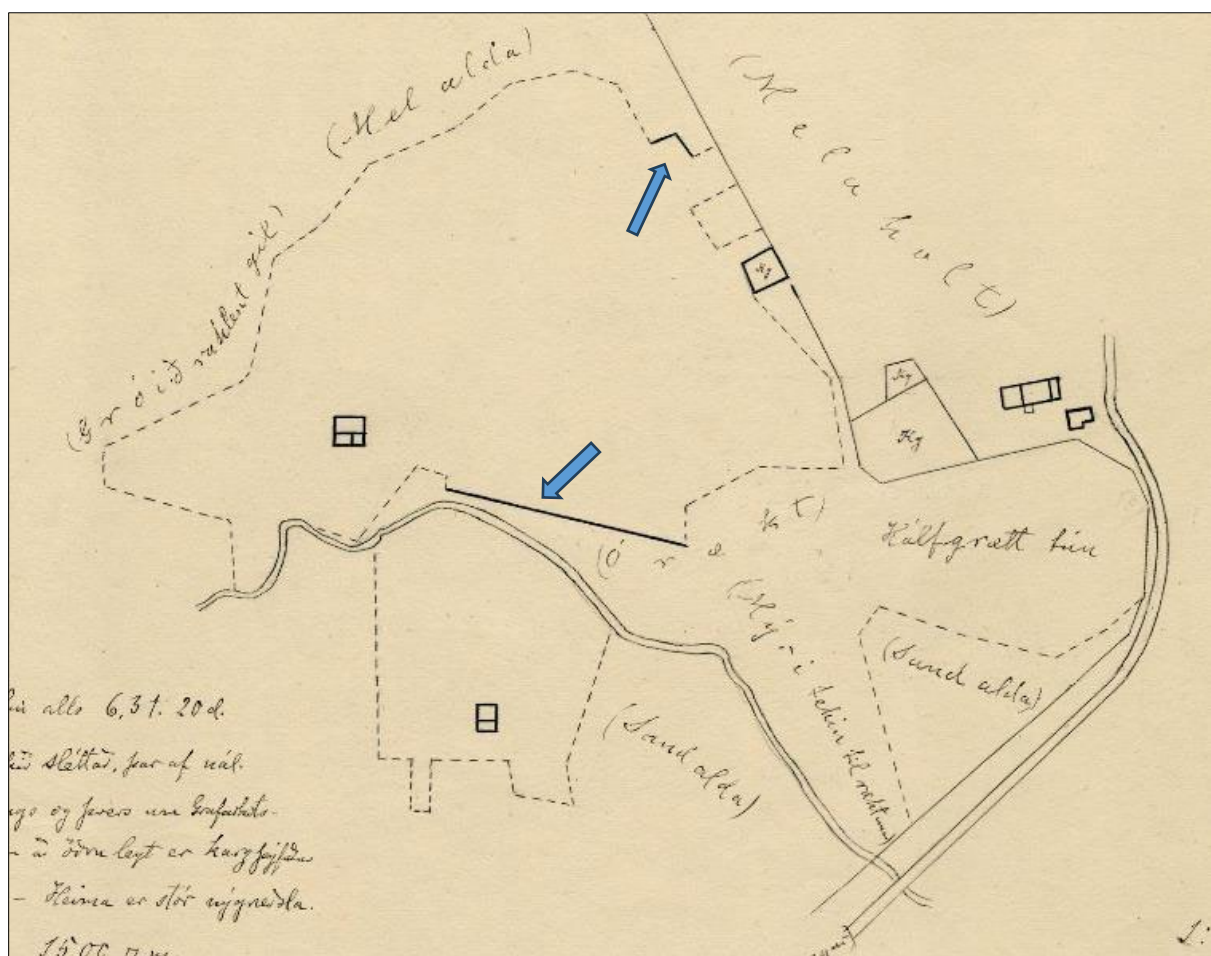
¹⁸⁶ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 44.

Gröf 260-23 Túngarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-23	Gröf	Túngarður	Heimild	1900	364654	405759	104	1	Ómetið	Já

Staðhættir: Sauðagerði var tímabundið aðhald fyrir sauði á sauðaútflutningsárunum 1880–1914. Björn Bjarnarson í Grafarholti sagði frá því í ritgerð sinni: „Á sauðaútflutningsárunum voru hér geymdir 2200 sauðir um tíma, gerði næturbyggingar búið til á þann hátt, að í túninu var rist ofan af löngum flögum og þökunum hlaðið í garða á ytri brúninni.“¹⁸⁷ Gerðið var nefnt Sauðagerði og var það í raun hluti af túni Grafar. Þegar túnakort Grafarholts var gert 1916 var jaðar gamla heimatúnsins að mestu ógirtur en garðlögum lýst svo að þau séu úr grjóti, torfi eða hvort tveggja. Á tveimur stöðum eru merktir inn túngarðar á kortinu. Annars vegar 100 m garður sunnan við bæjarhólinn til suðausturs, austan við Grafarlæk, sem lýst var sem hluta Sauðagerðis og hins vegar að norðaustanverðu þar sem nú er heimreið að Keldum. Þar var annað garðlag sem myndaði horn, hvor leggur um 10 m á lengd. Á loftmynd frá 1954 má sjá garðlagið á brún Gilsins en ekki hinn garðinn.¹⁸⁸

Lýsing: Túngarðarnir er horfnir en greinilegur kantur eða stallur er við Sauðagerði

Mynd 116. Hluti af túnakorti Grafarholts frá 1916, túngarðar merktir með bláum pílum.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Samvinnan, „Athugasemd um útflutning sauðfjár,“ 1. febrúar 1962, bls. 14–15; *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 18.

¹⁸⁸ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði; *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0285.

¹⁸⁹ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Mynd 117. Horft til norðausturs að heimatúni Grafar, grafreitir og bæjarstæðið til vinstri.

Gröf 260-25 Gamla rétt

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-25	Gamla rétt	Rétt	Heimild	1850	364078	405743	28	12	Ómetið	Já

Staðhættir: Um 90 m norðvestan við bæinn Grafarholt og um 150 m suðaustur af bæjarhól Grafar var rétt sem sést á loftmyndum frá 1942 og 1954,¹⁹⁰ nú 50 m vestur af Keldnatorgi. Þetta gæti verið sama rétt og Björn Bjarnarson nefnir sem Gamla rétt (notuð til 1902) og Helga Björnsdóttir nefnir sem Hestarétt í örnefnalýsingu sinni að standi austan við Grafarhól, vestur af Litla-Harðhaus.¹⁹¹ Líklega er þetta allt sama réttin. Réttin var ekki teiknuð inn á túnakort frá 1916, hún er líklega mun eldri.

Lýsing: Réttin var 26 x 11 m og lá um 13 m leiðigarður í suðaustur frá henni. Réttin er horfin undir umferðarmannvirki.

Mynd 118. Hluti af loftmynd frá 1942. Réttin er innan svarta hringsins, Grafarholtsbærinn neðarlega til hægri.

Mynd 119. Hluti af loftmynd frá 1954. Réttin er innan svarta hringsins, Grafarholtsbærinn neðarlega til hægri.

¹⁹⁰ National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0285.

¹⁹¹ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 5; Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Grafarholt. Heimildarmaður Helga Sigurðis Björnsdóttir. Athugasemdir eftir Steindór Björnsson. Skrásetjari Ari Gíslason.

Gröf 260-53 Hestarétt

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-53	Guddumói	Hestarétt	Heimild	1850	364057	405741	35	8	Ómetið	Já

Staðhættir: Á túnakorti Grafarholts frá 1916 er teiknaður inn túnbleðill, Guddumói, sem var sunnan við ósa Grafarlækjar við Grafarvog, þar er merkt inn hestarétt. Í örnefnalýsingu Björns Bjarnarsonar kemur fram að rétt sé við Guddumóa en það var þá vel girt tún.¹⁹² Réttin sést á loftmynd frá 1942.¹⁹³

Lýsing: Horfin. Þegar fornleifaskráning var gerð á svæðinu árið 1994 var ástand réttarinnar mjög lélegt líkt og við skráningu árið 1983. Þá var einn veggur úr grjóti, 12 m á lengd (NNA-SSV), 1–1,3 m á breidd og 0,4–0,7 m á hæð. Garðlög sáust víða. Árið 1994 eru slitrur einar eftir af veggnum og ekkert sem bendir til þess að þarna hafi staðið rétt eða nokkurt annað mannvirki. Einnig kemur fram að munnmæli hermi að veglagning hafi tekið hana af. Þegar skráning var gerð 1998 var hún rétt sjáanleg.¹⁹⁴ Engin ummerki fundust 2022.

Mynd 120. Hestarétt. Rétt (260-53) við Guddumóa fyrir botni Grafarvogs á ljósmynd frá 1946.¹⁹⁵

Gröf 260-56 Nónvarða

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-56	Nónvarða	Eyktamark	Heimild	1850	364183	405499			Ómetið	Já

Staðhættir: Nónvarða var á Nónholti, þar er eyktamark eða dagsmark frá Gröf og Keldum, ef sólín var yfir Nónholti séð þaðan var klukkan 15. Vestan við Nónvörðu er Byrgismói.¹⁹⁶

Lýsing: Horfin. Var staðsett efst á Nónholti (45 m), búið er að lækka Nónholt vegna gatnaframkvæmda.

¹⁹² Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni“, bls. 9.

¹⁹³ National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01.

¹⁹⁴ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 72; Anna Lisa Guðmundsdóttir og Sólveig María Heiðberg, *Borgarhluti 8: Grafarvogur. Minjar og saga*, bls. 22.

¹⁹⁵ Ljósmyndasafn Reykjavíkur. ÁBS F001 1-1. Ljósmyndari óþekktur. Hluti af mynd.

¹⁹⁶ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 21.

Gröf 260-59 Miðaftanssteinn á Ósamel

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-59	Miðaftans- steinn	Eyktamark	Heimild	1850	364103	405926			Ómetið	Nei

Staðhættir: Miðaftanssteinn var eyktamark frá Gröf, miðaftan er klukkan 18 og þá hefur sólin verið upp af þessum steini séð frá Gröf. Í örnefnaskrá segir: „Við Lækjarósinn er *Ósmelur* og á honum er *Miðaftanssteinn*. Króargarður er um Króna og *Ósvald* við Ósinn.“¹⁹⁷

Lýsing: Staðsettur á Ósmel.

Gröf 260-60 Ósvald

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-60	Ósvald	Vað	Vað	1850	364113	405941			Gott	Nei

Staðhættir: *Ósvald* er í botni Grafarvogs, 25 m neðan við brúna á gamla veginum í Gufunes (260-210). Í örnefnalýsingu Guðlaugs R. Guðmundssonar um Gröf segir: „Við lækjarósinn er *Ósmelur* sunnan við Grafarlæk og á honum er *Miðaftanssteinn* (260-59). Króargarður er um Krónna og *Ósvald* við Ósinn.“¹⁹⁸

Lýsing: Vaðið er um 10 x 6 m ofan við brot á Grafarlæk.

Mynd 121. Horft til austurs yfir Ósvald (260-60) á Grafarlæk, brú (260-211) í hægra horni.

¹⁹⁷ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 21.

¹⁹⁸ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá. Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 21.

Mynd 122. Minjar í botni Grafarvogs, horft til norðvesturs. Fremst er Ósvað (260-60) á Grafarlæk, Laxagildra (260-95) og Króargarður (260-61).

Gröf 260-61 Króargarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-61	Króargarður	Laxagildra	Hleðsla	1870	364041	405967	150	1,5	Gott	Nei

Staðhættir: Króargarður er í botni Grafarvogs 100 m norðvestur af brúnni (260-211) á gamla veginum til Gufuness. Í örnefnaskrá Björns Bjarnarsonar í Grafarholti segir um Króargarð árið 1914: „Króin hefur verið byggð um ós Grafarlækjar með þeirri hugmynd að veiða þar lax með því að draga net fyrir opið um flóð. Nú er veiði í voginum fyrir nokkru tekin frá jörðunum og króin ekki notuð, veggir fallnir.¹⁹⁹ Björn skrifar um Króargarð aftur árið 1949:

„Í botni Grafarvogs eru grjótagarðar, sem mynda litla kví við ós Grafarlækjar. Þar hagar þannig til, að Keldnamegin við ósinn gengur fram smáeyri eða hryggur, og þar hefur því ekki þurft mikla hleðslu, aðeins að raða steinum ofan á. Grafarholtsmegin hefur hleðslan þurft að vera hærri, og þar er mjótt hlið á garðinum fyrir lækjarrennslið og sjávarföll. Þetta heitir

Króargarður og mun hafa verið gerður kringum 1870 til laxveiði.“²⁰⁰

Lýsing: Grjóthlaðinn garður á sandeyri fyrir botni Grafarvogs. Garðurinn er að mestu leyti hlaðinn á hrygg sem gengur út í ósinn. Hann er nánast hringlaga til vesturs, um 150 m á lengd, um 2 m á breidd og 0,2–0,4 m á hæð, með opi að suðvestan fyrir lækinn. Fyrir innan er laxagildra (260-95). Garðurinn hafði verið rofinn að norðan vegna framkvæmda en opinu var lokað aftur árið 2000.²⁰¹

¹⁹⁹ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni“, bls. 16.

²⁰⁰ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Örnefni í Keldnalandi. Heimildarmaður Björn Bjarnarson. Skrásetjari Halldór Vigfússon. 27. ágúst 1949, bls. 3.

²⁰¹ *Borgarsögusafn Reykjavíkur*. Bréfasafn Fornleifadeildar. Bréf til Fornleifanefndar 20. október 2000.

Mynd 123. Horft til norðvesturs yfir Króargarð (260-61) í botni Grafarvogs.

Mynd 124. Horft til suðvesturs að Króargarði (260-61) og Ártúnshöfða.

Mynd 125. Króargarður (260-61) og minjar í botni Grafarvogs.

Gröf 260-62 Gata

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-62		Gata	Heimild	1850	364360	405849	550	0,5	Slæmt	Já

Staðhættir: Gata á milli Grafar og Grafarvogs. Samkvæmt lýsingunni lá gatan frá Heimatúni til vesturs að Guddumóa, sunnan Grafarlækjar nyrst í Nónholti við *Fit* en þar var *Fitarvað*, yfir *Lækjarteiga*. Gatan hefur að hluta til legið á svipuðum slóðum og núverandi gangstígur sunnan við Grafarlæk.²⁰² Hluti götunnar sést á loftmynd frá 1942 og 1953.²⁰³

Lýsing: Horfin.

Gröf 260-63 Laug

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-63	Laugarnef	Laug	Heimild	1900	364398	405885			Ómetið	Já

Staðhættir: Laug, volgra (um 15°C þá), var á *Laugarnefi* við lækinn sunnan Grafarlækjar.²⁰⁴

Lýsing: Horfin.

Gröf 260-64 Bæjarvað

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-64	Bæjarvað	Vað	Heimild	1850	364615	405795	4	2,5	Gott	Nei

Staðhættir: Bæjarvað á Grafarlæk var sunnan við Grafarhól.²⁰⁵

Lýsing: Vaðið er staðsett eftir lýsingu Björns Bjarnasonar sunnan við bæjarstæði Grafar. Ekki gott vað, háir grónir bakkar.

Mynd 126. Horft til norðausturs yfir Bæjarvað og eftir tröðum (260-10) að Grafarhól.

²⁰² *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá. Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 21.

²⁰³ *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0285.

²⁰⁴ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 7.

²⁰⁵ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 4; *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 21.

Gröf 260-65 Ræktunarreitir

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-65	Nónholt	Ræktunarreitir	Tóft	1940	364611	405681	15	10	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Um miðbik síðustu aldar var skipulögð sumarhúsabyggð á Nónholti en ekki er vitað nákvæmlega hvenær lóðum var úthlutað. Fast vestan við gangstíg 25 m vestan við Grafarlæk eru garðlög um ræktunarreiti á sumarhúsalóð ásamt tveimur sumarhúsum (260-201, 260-202) sem voru á norðaustanverðu Nónholti. Annar reitur (260-66) er 11 m suðvestan við og ofar á melnum á sömu lóð. Þeir eru báðir teiknaðir á kort frá 1965 og sjást á loftmyndum frá 1954.²⁰⁶

Lýsing: Ræktunarreitirnir eru norðaustan í háum mel og halla til norðausturs. Annar reiturinn er ferhyrndur, um 10 x 16 m, og hinn er í sveig út frá langhlið hans að norðvestan. Garðlög um reitina eru vel greinileg, grasi vaxin með mikilli sinu. Á suðausturlanghlið og lóðamörkum er gamall trjágróður sem tilheyrði þessari byggð.

Mynd 127. Horft til suðvesturs upp og yfir ræktunarreitinn (260-65).

²⁰⁶ Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0285.

Gröf 260-66 Ræktunarreitir

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-66	Nónholt	Ræktunarreitir	Tóft	1940	364596	405659	15	10	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Um miðbik síðustu aldar var skipulögð sumarhúsabyggð á Nónholti en ekki er vitað nákvæmlega hvenær lóðum var úthlutað. Á háum mel á norðaustanverðu Nónholti er ræktunarreitir. Hann er 11 m vestur af malbikuðum gangstíg og Grafarlæk á gamalli sumarhúsalóð ásamt tveimur sumarhúsum (260-201, 260-202) sem voru á norðaustanverðu Nónholti. Annar reitur (260-65) er 11 m neðar og norðaustan við á sömu lóð. Þeir eru báðir teiknaðir á kort frá 1965 og sjást á loftmyndum frá 1954.²⁰⁷

Lýsing: Garðlög um ræktunarreitinn eru vel greinileg, 16 x 10 m, grasi vaxin með mikilli sinu og lúpína hefur lagt undir sig vestari hlutann. Hallar til norðausturs.

Mynd 128. Horft til norðausturs yfir ræktunarreit (260-66) á Nónholti að heimatúni Grafar.

²⁰⁷ Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0285.

Gröf 260-67 Fornufjós

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-67	Fornufjós	Fjós	Tóft	1800	364705	405893	21	15	Slæmt	Nei

Staðhættir: Fornufjós voru 50 m austan við bæjarstæði Grafar. Í örnefnaskrá Björns Bjarnarsonar í Grafarholti kemur fram að þau hefðu verið notuð til ársins 1898.²⁰⁸

Lýsing: Jarðlægar tóftir á stórum rústalegum hól í grasi grónu túni og hrossahaga í Heimatúni. Tóftirnar eru tvö hól sem snúa norður-suður, dyr í suður á báðum hólfunum.

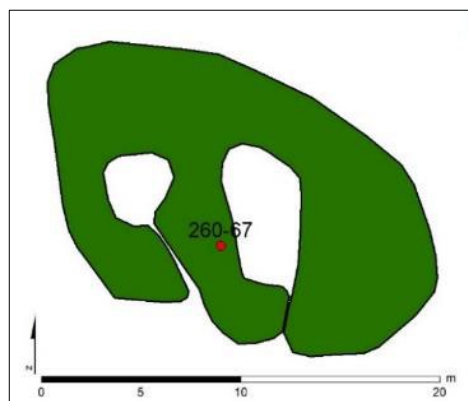
Mynd 129. Horft til norðvesturs að bæjarstæði Grafar yfir rústalegan hól, Fornufjós (260-67).

Mynd 130. Horft til norðurs að stórum rústalegum hól þar sem Fornufjós (260-67) voru og er Harðhaushæðin á bak við.

Mynd 131. Horft til suðurs yfir Fornufjós (260-67).

Mynd 132. Fornufjós, teiknað eftir uppmælingu.

²⁰⁸ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 7.

Gröf 260-68 Traðir

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-68	Gröf	Traðir	Heimild	1800	364646	405882	90	2	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Norðaustan við gamla bæjarstæðið (260-1) í Gröf sést móta fyrir leið eða tröð sunnan við Traðaflöt og norðan við Heimatún og Harðrhaus.²⁰⁹ Ekki merkt inn á túnakort af Gröf frá 1916.

Traðirnar hafa verið þar sem nú er greinileg slóð frá bæjarstæðinu til norðausturs frá bænum að *Gilinu*. Leiðin sést á loftmyndum frá 1942.²¹⁰

Lýsing: Leiðin er vel greinileg lögð í nöguðum hrossahaga. Grasi vaxin.

Mynd 133. Horft til suðvesturs frá *Gilinu* eftir tröðunum (260-68) að bæjarstæði *Grafar*.

Mynd 134. Horft til norðausturs frá hlaðvarpanum eftir tröðunum (260-68) að *Gilinu*, *Kofahóll* efst til hægri á *Harðrhaus*, *Traðartún* (260-113) til vinstri.

²⁰⁹ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 11.

²¹⁰ *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01.

Gröf 260-69 Smiðja

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-69	Gröf	Smiðja	Tóft	1850	364703	405891	8,8	6,7	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á *Harðhaus* er *Kofahóll* og á honum eru tóftir.²¹¹ Samkvæmt Jóhanni Pálssyni garðyrkjustjóra Reykjavíkur hefur hóllinn líka verið nefndur *Smiðjuhóll* og í eldri skráningu kemur fram að faðir hans, Páll Magnússon járnsmiður, hafi lært til járnsmíða í smiðju sem stóð þar sem nú er Smiðjuhóll en Páll var vinnumaður í Gröf og eignaðist síðar Keldur og reisti þar steinbæ (264-43), nú Keldnavegur 23, sem stendur enn.²¹² Tóftin gæti hafa verið smiðjan þar sem Páll lærði járnsmíði.

Lýsing: Tóftin er vel greinileg, grasi vaxin í hrossahaga. Hún liggur norðvestur-suðaustur og hallar til norðvesturs. Tóftin er eitt hólf og þar voru dyr til norðvesturs. Við suðvesturhornið er lítið garðlag eða veggjarbrot.

Mynd 135. Horft til vesturs að suðausturgafli tóftarinnar (260-69) á Kofahól og Grafarvogi. Til vinstri eru tóftir á bæjarstæði (260-1) Grafar og til hægri er grenilundur í Gilinu.

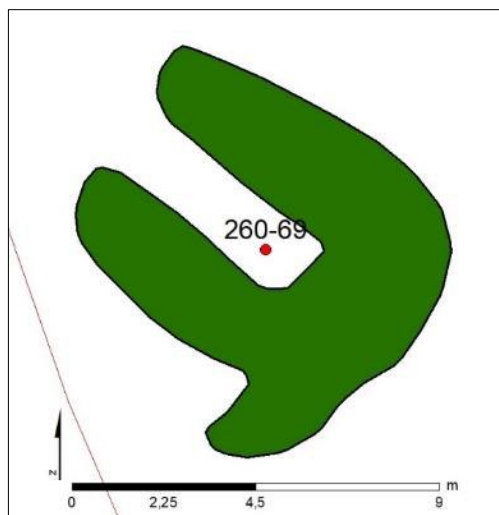
Mynd 136. Horft til norðvesturs yfir tóftina (260-69) að Gilinu. Til vinstri má sjá slóð sem liggur frá Gilinu yfir Harðhaus neðan við tóftina til suðurs.

²¹¹ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls.7.

²¹² Erla Skúladóttir. „Landslag yrði lítils virði...“ *Morgunblaðið*, 10. júlí 1999.

Mynd 137. Horft til suðausturs yfir tóftina (260-69).

Mynd 138. Tóft (260-69), teiknað eftir uppmælingu.

Gröf 260-70 Gerði, sáðreitur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-70	Gerði	Ræktunarreitir	Heimild	1900	364801	405812	30	20	Ómetið	Já

Staðhættir: Fast vestan við Keldnaveg, um 60 m norðaustur af Keldnatorgi, er sáðreitur. Í örnefnaskrá Björns í Grafarholti frá 1914 segir: „Gerði er gamall sáðreitur í túni.“²¹³ Sáðreiturinn er teiknaður á túnakort 1916 í túnjaðrinum austan megin, norðan við kálgarð (260-88).²¹⁴ Sjá túnakort við skráningu (260-1).

Lýsing: Horfinn.

Gröf 260-71 Ullarflöt

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-71	Ullarflöt	Ullarvinna	Heimild	1900	364717	405655			Ómetið	Já

Staðhættir: Ullarflöt var norðan við sáðreit (260-73) sem var við Grafarholtsbæinn. Í örnefnaskrá segir: „Fyrir sunnan Kúalág er *Suðurlág, Túnhali* og *Ullarflöt*.“²¹⁵ Nákvæm staðsetning er ekki þekkt en flötin er staðsett eftir lýsingunum. Örnefnið er til vitnis um horfna atvinnuhætti en þar hefur ull væntanlega verið breidd til þerris.

Lýsing: Horfin

²¹³ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni“, bls. 5.

²¹⁴ *Þjóðskjalasafn Íslands*. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

²¹⁵ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni“, bls. 16; *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 22.

Gröf 260-72 Kvíar

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-72	Kvíahóll, Kvíasteinn	Kvíar	Heimild	1850	364591	405790			Ómetið	Já

Staðhættir: Kvíar voru í *Aukatúni* sem var í norðaustanverðu Nónholti suðvestan við Grafarhól, bæjarstaði Grafar, vestan við Grafarlæk. Björn í Grafarholti nefnir bæði Kvíahól og Kvíastein í örnefnaskrá sinni og segir: „Kvíar voru þar vestan við steininn, en eru nú útsléttar, veggir fluttir burt.“²¹⁶ Kvíarnar hafa verið grjóthlaðnar.

Lýsing: Horfnar, staðsetning ónákvæm.

Mynd 139. Horft til suðvesturs yfir Nónholt. Kvíahóll var í Aukatúni og má sjá fremst á myndinni við beygjuna á gangstígnum, tveir steinar sitja á honum.

Gröf 260-76 Ræktunarreitir

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-76	Nónholt	Ræktunarreitir	Garðlag	1940	364530	405667	22	15	Gott	Nei

Staðhættir: Á austanverðu grasi grónu Nónholti eru ræktunarreitir á tveimur stöðum á svæði sem var sumarhúsaloð. Efri staðurinn er 50 m norðaustur af Nóntorgi en sá neðri er 15 m norðan og neðan við. Um miðbik síðustu aldar var skipulögð sumarhúsabyggð á Nónholti en ekki er vitað nákvæmlega hvenær loðum var úthlutað. Til er kort frá 1965 sem sýnir loðaskipan en ekki voru byggð sumarhús á þeim öllum. Sumarhús á holtinu sjást á loftmyndum allt frá árinu 1942 fram til ársins 1992 en þá voru öll hús horfin.²¹⁷ Samkvæmt þeim voru reist sumarhús á fimm loðum sem finna má ummerki eftir ásamt ræktunarreitum, garðlögum og trjágróðri en ekki var byggt sumarhús á þessari loð. Neðri ræktunarreitirinn er teiknaður á kort frá 1957.²¹⁸

Lýsing: Á efri staðnum eru tveir ílangir ræktunarreitir með garðlögum í kring. Sá syðri er 12 x 4,7 m að utanmáli með útskoti á suðausturlanghlið en sá nyrðri er 10,5 x 7,5 m. Á neðri staðnum er stærri og óreglulegri reitur, um 22 x 12 m. Reitirnir eru mosa og grasi vaxnir með

²¹⁶ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni“, bls. 16.

²¹⁷ Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Skerjafjörður – Grafarvogur. 1992-09-03. Mynd nr. M-2290.

²¹⁸ Skjalasafn Reykjavíkur. 1114012. Gröf – Keldur – Grafarhol t– Grafarvogur – 1957. Reykjavík blað 442. Forverk h/f.

sinu og í kring vex trjágróður. Austan við er afleggjari að lóð sem var norðan við (260-201). Auk reitanna má greina ýmiss konar nútímajarðrask á svæðinu sem erfitt er að henda reiður á.

Mynd 140. Horft til suðurs upp að ræktunarreitum (260-76) í átt að Vesturlandsvegi.

Mynd 141. Horft yfir tvo ræktunarreiti til suðurs á efri staðnum.

Mynd 142. Horft til austurs yfir neðri ræktunarreitinn.

Gröf 260-80 Stöðull

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-80	Stöðulflöt	Stöðull	Tóft	1850	364567	405728	13	10	Gott	Nei

Staðhættir: Efst á jökulruðningi á norðaustanverðu Nónholti í sunnanverðu Aukatúni, um 50 m vestan við Grafarlæg, er tóft sem var teiknuð inn á túnakort Grafar frá árinu 1916. Talið er að þetta hafi verið stöðull en Stöðulflöt austan við. Samkvæmt túnakorti var þessi rúst tvö hól og það syðra töluvert minna, sjá kort við skráningu (260-1).²¹⁹

Lýsing: Ferhyrind grjóthlaðin tóft, 12 x 10 m, með op á norðvesturhlið við norðurhorn. Greina má sjö umför í suðurhorni. Gólf er niðurgrafið um 30–40 cm í suðurhorni á um 4 x 4 m svæði, sem er um það bil fjórðungur gólfflatarins. Ekki er hægt að finna vegginn sem skipti Stöðlinum upp og er sýndur á túnakortinu. Tóftin er grasi vaxin með mikilli sinu.

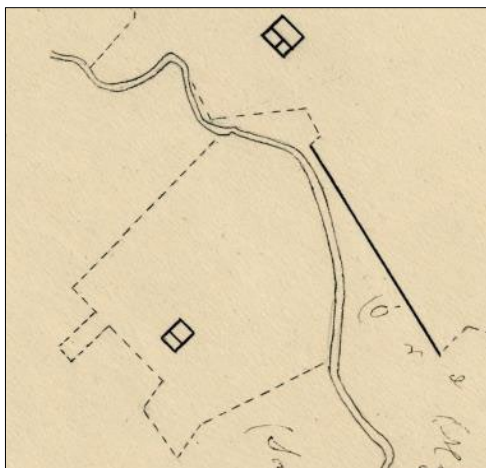

Mynd 143. Horft upp Nónholt til suðvesturs yfir stæðilega tóftina (260-80).

Mynd 144. Horft til norðausturs yfir tóft (260-80) í Aukatúni að gamla bæjarstæði Grafar (260-1) og grafreit á Grafarhól.

²¹⁹ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Gröf 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði; *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 11.

Mynd 145. Hluti af túnakorti Grafarholts 1916 sem sýnir Aukatún vestan Grafarlækjar og tóftina í túninu. Efst er bæjarstæði Grafar

Mynd 146. Horft til suðurs yfir tóftina (260-80).

Gröf 260-81 Kálgarður

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-81	Gröf	Útihús	Heimild	1907–1950	364842	405619	11	6	Ómetið	Að mestu

Staðhættir: Um 15 m fyrir sunnan íbúðahúsið í Grafarholti er merkt inn torfhús á túnakortið.²²⁰ Húsið er á ljósmynd sjá færslu 260-11.

Lýsing: Horfið að mestu, gæti leynst undir sverði. Húsið hefur verið um 11 x 6 m með viðbyggingu í suður.

Gröf 260-82 Kálgarður

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-82	Gröf	Kálgarður	Heimild	1900	364785	405665	43	36	Ómetið	Já

Staðhættir: Kálgarðar Grafar voru þrír og merktir inn á túnakortið, samtals 1500 m². Stærsti garðurinn var 15 m vestan við Grafarholtsbæinn, þar sem nú er Vesturlandsvegur.²²¹

Lýsing: Horfinn. Garðurinn var 43 x 36 m og var hann afgirtur.

Gröf 260-83 Kálgarður

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-83	Gröf	Kálgarður	Heimild	1900	364803	405687	16	11	Ómetið	Já

Staðhættir: Kálgarðar Grafar voru þrír og merktir inn á túnakortið, samtals 1500 m². Stærsti garðurinn var norðvestan við bæinn og hinir mun minni. Garður þessi var þétt norðan við stóra garðinn um 35 m norðvestur af Grafarholti.²²²

Lýsing: Horfinn. Garðurinn var 16 x 11 m og var hann afgirtur.

²²⁰ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Gröf 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

²²¹ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Gröf 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

²²² Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Gröf 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Gröf 260-88 Kálgarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-88	Gröf	Kálgarður	Heimild	1916	364799	405762	14	13	Ómetið	Já

Staðhættir: Einn af þremur kálgörðum sem merktir voru inn á túnakort 1916, samtals voru þeir 1500 m². Þessi garður var um 40 m norðaustur af Keldnatorgi, þar sem nú er Keldnavegur, 100 m norður af bænum Grafarholti.²²³ Sjá túnakort við skráningu (260-1).

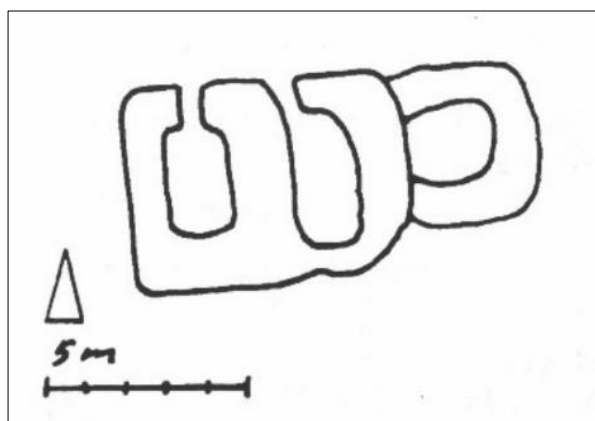
Lýsing: Horfinn. Garðurinn var 14 x 13 m og var hann afgirtur.

Gröf 260-93 Útihús

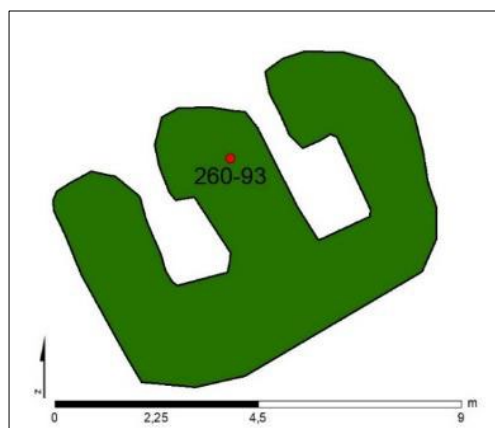
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-93	Gröf	Útihús	Tóft	1850	364523	405710	5	7	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Í austanverðu Nónholti eru tóftir, um 160 m suðvestur af bæjarstæði Grafar (260-1) og 125 m norðaustur af Nóntorgi. Um 35 m norðaustan við er stöðull (260-80) og 30 m austan við var sumarhús (260-202). Staðurinn var skráður sem mögulegt sel í fornleifaskrá frá 1995 en líklega hefur þetta verið útihús. Tóftir Grafarsels (260-6) eru norðaustur og upp af Rauðavatni.²²⁴

Lýsing: Tvær samsíða tóftir úr torfi og grjóti. Báðar opnar á norðvesturgafli og hvor um sig 2 x 1,4 m að innanmáli, ummál þeirra um 8 x 6 m. Veggjabreidd 1,5–2 m og 20–80 cm á hæð. Eystri tóftin er dýpri og greinilegri. Mosa og grasi vaxnar með sinu.

Mynd 147. Teikning af tóftinni frá 1995.²²⁵

Mynd 148. Tóft (260-93), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 149. Horft til suðsuðvesturs að tóftunum (260-93).

²²³ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Gröf 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

²²⁴ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 49.

²²⁵ Bjarni F. Einarsson, *Fornleifaskrá Reykjavíkur 1995*, bls. 49.

Mynd 150. Horft til suðvesturs yfir tvær samsíða tóftir (260-93) að grenilundi sem var við sumarhús (260-208) vestar á Nónholti.

Gröf 260-95 Laxagildra

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-95		Laxagildra	Hleðsla	1870	364096	405960	50	2	Slæmt	Nei

Staðhættir: Laxagildra við ós Grafarlækjar í botni Grafarvogs, um 50 m norðvestur af brúnni á gamla Gufunesveginum. Króargarður (260-61) er 55 m utar. Líklega eru þessi mannvirki samtíma.

Lýsing: Grjóthlaðinn garður í hálfhring fyrir Grafarlæk þar sem hann rennur til sjávar neðan við Ósvað. Garðurinn er úr grjóti, vel greinilegur og nær upp á land beggja vegna. Rof er í miðjunni þar sem lækurinn rennur í gegn.

Mynd 151. Grafarvogur, horft til norðvesturs. Fremst er Grafarlækur með Ósvaði (260-60), næst bogadregin grjóthleðsla, Laxagildra (260-95). Fjær er Króargarður (260-61).

Mynd 152. Laxagildra (260-95) í botni Grafarvogs. Horft til vesturs.

Gröf 260-113 Traðartún, Traðarflöt

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-113	Traðartún, Traðarflöt	Tún	Tún	1850	364593	405885			Gott	Nei

Staðhættir: Traðartún var norðan við gamla bæjarstæðið í Gröf (260-1) og í túninu var Traðarflöt, neðan og vestan við Harðhaus í gamla heimatúni Grafar.²²⁶

Lýsing: Sléttur grasi vaxinn hjalli sem nú er hluti af afgirtu túni, hrossahaga.

Mynd 153. Traðartún (260-113) og Traðarflöt í heimatúni Grafar. Horft til austurs.

Mynd 154. Traðarflöt í Traðartúni (260-113), horft til norðurs frá bæjarstæði Grafar.

²²⁶ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 11; *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 21; *Þjóðskjalasafn Íslands*. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

Gröf 260-114 Aukatún

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-114	Aukatún	Tún	Heimild	1850	364589	405763	110	105	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Aukatún var neðst og norðaustan í Nónholti vestan við Grafarlæk. Túnið var teiknað á túnakort 1916, sjá kort við skráningu (260-1 og 260-80).²²⁷ Í örnefnalýsingu segir: „Vestan við læk er Aukatún og í því er Kvíahóll og Kvíasteinn. Kvíar voru þar vestan við steininn, en eru nú útsléttar, veggir fluttir burt.“²²⁸ Kvíahóll er við beygjuna á gangstígunum.

Lýsing: Grasgefið svæði með mikilli sinu. Í túninu norðvestan við Stöðulinn (260-80) er garðlag um yngri ræktunarreit.

Mynd 155. Horft til suðvesturs yfir Aukatún (260-114) í norðaustanverðu Nónholti. Fremst er Kvíarhóll og fyrir miðju er stöðull (260-80).

Mynd 156. Horft til norðausturs yfir ræktunarreit í Aukatúni (260-114) að Kvíahól og Grafarhól, Stöðullinn (260-80) er til hægri.

²²⁷ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

²²⁸ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, Grafarholt. Um örnefni, bls. 16.

Gröf 260-116 Grásteinn í Grafarholti

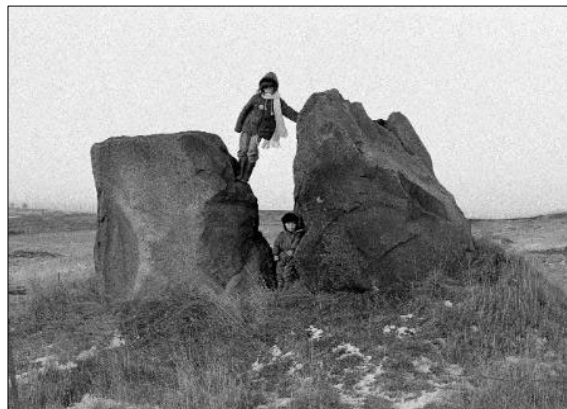
Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-116	Grásteinn	Álfasteinn, Álfabyggð	Náttúru- minjar	1970	364859	405770	3	2,5	Gott	Nei

Staðhættir: Grásteinn er meintur álfasteinn á milli göngustígs og reiðvegjar, 16 m norðan við Vesturlandsveg og 104 m norðaustur af Keldnatorgi. Samkvæmt samantekt Ragnheiðar Traustadóttur um álfasteininn við Grafarholt er elstu heimild um steininn að finna í örnefnalýsingu Björns Bjarnasonar frá 1914. Þar greinir Björn aðeins frá staðsetningu steinsins sem er áberandi í landslaginu en segir ekkert um álfa. Steinarnir eru tveir og að sögn Kristínar Bæringsdóttur, húsfreyju í Grafarholti, nefndist stærri steinninn Grásteinn en þann minni var fólk vant að kalla Litla bróður. Kristín hafði ekki heyrt sögur um álfa en við steinana var fallegur gróður burknar og berjalyng og þar áttu börn í Grafarholti bú. Svo virðist sem huldufólk eða álfar séu fyrst tengdir Grásteini í tengslum við vegaframkvæmdir við Vesturlandsveg árið 1971. Steinninn var þá fluttur úr vegastæðinu og klofnaði við það. Vegna óhappa sem voru sett í samband við flutninginn kviknuðu álfasögur. Steinninn var síðan fluttur aftur 18. október 1999 þangað sem hann stendur nú á manngerðri undirstöðu. Vegagerðin sá um flutninginn, var fagmannlega staðið að verkinu og tryggt að engin óhöpp yrðu.²²⁹

Lýsing: Tveir stórir steinar, um 2,5 m á hæð, og einn lítill norðaustan við.

Mynd 157. Grásteinn á sínum upprunalega stað í Grafarholti og börnin frá Grafarholti.²³⁰

Mynd 158. Grásteinn eftir fyrstu flutningana, klofinn í tvennt.²³¹

Mynd 159. Horft til norðvesturs að Grásteini (260-116).

²²⁹ Ragnheiður Traustadóttir. „Grásteinn í Grafarholti“, bls. 151–164. Reykjavík: 1998; *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni“, bls. 5; *Vísir*, 29. júlí 1971.

²³⁰ *Þjóðminjasafn Íslands*. Ljósmynd nr. Lpr-2995. Ljósmyndari óþekktur.

²³¹ *Ljósmyndasafn Reykjavíkur*. 365 ÁLR 001 1-4. Ljósmyndari Gunnar V. Andrésson, 1979.

Gröf 260-118 Brekka á Nónholti

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-118	Brekka	Sumarhús	Gólf	1952	364271	405779	9,6	6,6	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Norðvestan í Nónholti, 140 m austur og upp af gamla Gufunesveginum í Grafarvogsbotni, stóð sumarhúsið Brekka. Þar eignuðust hjónin Ágúst Jóhannesson, kenndur við Frón, og Ísafold Jónsdóttir spildu úr Grafarlandi árið 1952 og komu sér þar upp sumarhúsi sem þau nefndu *Brekku* og ræktuðu fjölskrúðlegan garð. Þessi garður er um margt sérstæður, meðal annars fyrir gróðurfar, en í honum finnast allar tegundir trjáa og runna sem unnt var að fá á þeim árum. Ekki er vitað hvenær húsið var rífið en það sést á loftmynd frá 1979.²³²

Reykjavíkurborg eignaðist garðinn árið 1994 og fellur hann undir borgarvernd. Svæðið var gert að útivistarsvæði sem var tekið í notkun 7. september 1995.²³³ Flísar, sem eru þar á ýmsum stöðum, eru afgangar af flísum sem nefndar eru terrassó, gólfefni sem er á gólfum Þjóðminjasafnsins sem fékk ítalska fjölskyldu til að leggja það. Ágúst hreifst af gólfi Þjóðminjasafnsins og fékk Ítalina til að leggja terrassó á Kexverkssmiðjuna Frón við Skúlagötu 28 og afganginn síðan í Brekku.

Lýsing: Á svæðinu hefur farið fram mikil landmótun á sínum tíma og þar má finna ýmislegt sem mikil vinna hefur verið lögð í, s.s. jarðvegsmanir, margs konar garðlög bæði hlaðin og steipt, steiptan stoðvegg, ýmiss konar stíga lagða steinum og hellum, tröppur og þrep úr tilhöggnu grjóti og steinsteypu, hlaðna tjörn eða gosbrunn og þar sem húsið stóð er flísalagt gólf, flest má sjá á loftmynd frá 1954. Núverandi gangstígur sem liggur til austurs með Grafarlæknum þverar miðja lóðina og fer í gegnum jarðvegsmon sem sjá má á loftmyndinni 1954.²³⁴ Útivistarsvæðið Brekka er merkt með skilti við gangstíginn sem vísar á staðinn og á nokkrum stöðum hefur verið komið fyrir bekkjum og borðum.

Mynd 160. Sumarhúsið Brekka, gangstígar og garðlög á loftmynd frá 1954.²³⁵

Mynd 161. Lóð Brekku á korti frá 1965 sem er lagt yfir nýlega loftmynd.²³⁶

²³² *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn: Svæði 27. Reykjavík. 1979-08-30. Mynd nr. F-6884.

²³³ *Tíminn*, „Nýtt útivistarsvæði við Grafarvog í Reykjavík, 7. september 1995, bls. 1.

²³⁴ *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn: Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

²³⁵ *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn: Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

²³⁶ *Skjalasafn Reykjavíkur*. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur um 1965; Landupplýsingakerfi Reykjavíkur. (LUKR): Loftmynd 2023.

Mynd 162. Horft til norðnorðausturs yfir húsgrunn sumarhússins Brekku (260-118).

Mynd 163. Horft til austurs að þrepum sem liggja upp að húsgrunni Brekku, til hægri er hlaðin tjörn.

Mynd 164. Horft til vesturs niður þrep sem liggja frá húsgrunni Brekku (260-118) niður að hlaðinni tjörn. Til hliðar eru grjóthleðslur og fjær stígar.

Mynd 165. Horft til austurs að steiptum stoðvegg fyrir neðan húsgrunn Brekku (260-118).

Gröf 260-127 Leið

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-127	Harðhaus	Leið	Gata	1850	364705	405864	145	0,5	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Um 70 m norðaustan við bæjarstæði Grafar (260-1) er leið sem liggur frá Gilinu suður yfir Harðhaus, líklega leið á milli Grafarholts og Keldna.

Lýsing: Leiðin er vel greinileg frá Gilinu upp og suður yfir Harðhaus vestan við tóft (260-69) niður að Fornufjósum (260-67) og að túnjaðrinum.

Mynd 166. Horft til suðurs eftir leiðinni sem liggur yfir Harðhaus að tóft (260-69).

Mynd 167. Horft til suðurs eftir leiðinni yfir Fornufjós (260-67) að Grafarholti.

Gröf 260-128 Tóft

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-128	Gröf	Útihús	Tóft	1850	364701	405910	7,4	4	Slæmt	Nei

Staðhættir: Á Harðhaus í gamla heimatúni Grafar er jarðlæg tóft 90 m norðaustur af gamla bæjarstæðinu (260-1) og 17 m sunnan við Gilið. Um 9 m sunnan við er tóft (260-69).

Tóftirnar eru í grasi grónum hrossahaga.

Lýsing: Jarðlæg tóft en vel greinileg. Grasi gróin.

Mynd 168. Horft til suðvesturs yfir jarðlæga tóft (260-128). Efst til vinstri er tóft (260-69), til hægri er gamla bæjarstæði Grafar (260-1) á Grafarhól.

Gröf 260-129 Tóft

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-129	Gröf	Útihús	Tóft	1850	364732	405907	13,5	8	Ómetið	Nei

Staðhættir: Efst á Harðhaus í gamla heimatúni Grafar er jarðlæg tóft, 115 m norðaustur af gamla bæjarstæðinu (260-1) og 40 m vestur af afleggjaranum að Keldum. Um 25 m suðvestan við er tóft (260-69). Í grasi grónum hrossahaga.

Lýsing: Jarðlæg tóft en vel greinileg. Grasi gróin.

Mynd 169. Horft til austurs yfir jarðlæga tóft (260-129).

Gröf 260-130 Ræktunarreitir

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-130		Ræktunarreitir	Garðlag	1940-2004	364793	405818	70	10	Gott	Nei

Staðhættir: Í gamla heimatúni Grafar að austanverðu, nú hrossahaga, um 30 m vestan við núverandi innkeyrslu að Keldum er ílangur ræktunarreitir. Svo virðist sem að á þessu svæði hafi löngum verið ræktunarreitir. Samkvæmt túnakorti hefur „Gerði“ (260-70) verið í túnjaðrinum austan við reitinn.²³⁷ Á loftmynd frá 1954 má sjá ræktunarreiti á hluta af svæðinu.²³⁸

Lýsing: Greinilegur ílangur ræktunarreitir sem liggur nánast norður-suður. Skýrt afmarkaður af nokkuð hárrí jarðvegsbrún austan megin og lægri að vestan en garðlagi að norðan og sunnan. Nokkuð láréttur og á hluta eru greinileg beð. Grasi gróinn. Síðast notaður árið 2004.

Mynd 170. Ræktunarreitir (260-130) austast í heimatúni Grafar, horft til austurs að Vesturlandsvegi og Grafarholti.

Mynd 171. Ræktunarreitir (260-130), horft til norðurs að Keldnaholti, greina má síðustu beðin.

²³⁷ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Keldur 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

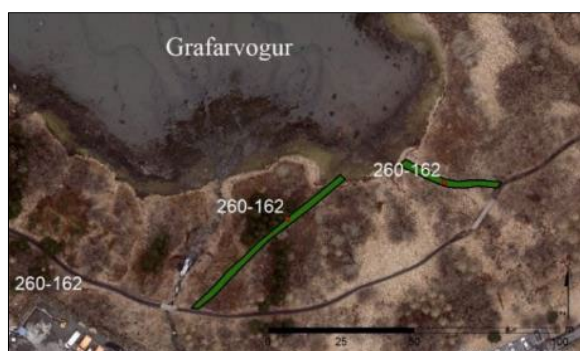
²³⁸ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn: Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

Gröf 260-162 Vegur

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-162		Vegur	Heimild	900–1900	364077	405827			Ómetið	Já

Staðhættir: Nokkrar þjóðleiðir eru merktar á kort frá 1831.²³⁹ Frá Reykjavík lá leið upp í Öskjuhlíð, yfir hálsinn þar sem hún skiptist í tvennt. Ein fór til Hafnarfjarðar en hin hélt áfram til austurs eftir Bústaðahálsi, yfir Elliðaár og upp Reiðskarðið þar sem hún greindist í þrennt á Ártúnshöfða og lá ein leiðin upp í Kollafjörð. Frá Ártúnshöfða lá leiðin eftir Jörfa, fyrir botn Grafarvogs og þaðan til norðurs vestan við Keldnasund upp á Hallsholt þar sem hún sveigði til austurs að Klifi og Fossaleynismelum og þaðan áfram að Korpúlfsstöðum. Leiðin var teiknuð á herforingjaráðskort frá 1909 og sést á gömlum loftmyndum.²⁴⁰ Í landi Grafar er leiðin sjáanleg fyrir botni Grafarvogs sunnan megin þar sem eru tveir greinilegir vegspottar sem liggja upp og niður frá voginum. Í örnefnalýsingu segir: „Fyrir botni vogsins er Guddumói. Þar lá gamli vegurinn um. Þar lágu margar götur, en er nú sléttaður.“²⁴¹ Vestari vegurinn liggur upp til suðvesturs að brú sem er á núverandi gangstíg sem liggur þar fyrir ofan. Austari vegurinn er um 20 m norðaustan við og liggur upp til austurs í lítilegum sveig að gangstígnum fyrir ofan sem samkvæmt loftmynd frá 1954 hefur verið lagður að hluta til í vegstæðið.²⁴² Í landi Keldna er vegurinn skráður undir númerið (264-26).

Lýsing: Vegirnir eru vel greinilegir, mosa og grasi grónir og meðfram þeim er trjágróður. Vestari vegurinn liggur frá brú sem er á núverandi gangstíg niður í fjöru til norðausturs. Hann er um 70 m á lengd og 3 m á breidd, með grjóthlöðnum köntum beggja vegna sem eru greinilegastir neðst við fjöruna. Austari vegurinn er einnig með grjóthlöðnum köntum og er um 35 m á lengd og um 3 m á breidd. Hann liggur nánast austur-vestur frá fjöru að gangstíg og er notaður sem gönguleið. Norðan við þessa tvo vegarspotta er vegurinn horfinn, hann er því ekki sýnilegur innan úttekta svæðisins.

Mynd 172. Tveir gamlir vegarspottar (260-162) í botni Grafarvogs, teiknaðir eftir uppmælingu.²⁴³

Mynd 173. Þjóðleiðin (260-162) sem lá fyrir botn Grafarvogs er vel greinileg á ljósmynd frá 1946.²⁴⁴

²³⁹ Landsbókasafn Íslands. Gullbringu og Kjósar Sýsla, með nokkrum parti af Árnessýslu, mæld og teiknað að til hlutan ens íslenska Bókmenntafélags, árið 1831. Höfundur Björn Gunnlaugsson.

²⁴⁰ Landmælingar Íslands. Kortasafn: Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909, mælt 1908; National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01.

²⁴¹ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 11.

²⁴² Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn: Svæði nr. 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. LI2-0287.

²⁴³ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Loftmynd 2021.

²⁴⁴ Ljósmyndasafn Reykjavíkur. ÁBS F001 1-1. Ljósmyndari óþekktur. Hluti af mynd.

Mynd 174. Horft til suðvesturs upp eftir vestari veginum (260-162).

Mynd 175. Horft til vesturs niður eftir eystri veginum (260-162) að Grafarvogi.

Gröf 260-200 Sumarhús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-200	Nónholt	Sumarhús	Heimild	1940	364631	405665	9	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Um miðbik síðustu aldar var skipulögð sumarhúsabyggð á Nónholti en ekki er vitað nákvæmlega hvenær lóðum var úthlutað. Til er kort frá 1965 sem sýnir lóðaskipan en ekki voru byggð sumarhús á þeim öllum. Sumarhús á holtinu sjást á loftmyndum allt frá árinu 1942 fram til ársins 1992 en þá voru öll hús horfin.²⁴⁵ Samkvæmt því voru reist sumarhús á fimm lóðum sem finna má ummerki um ásamt ræktunarreitum, garðlögum og trjágróðri. Í austanverðu Nónholti þar sem Grafarlækur kemur nú undan Vesturlandsvegi stóð áður eitt af þessum sumarhúsum og á svæðinu er ennþá trjágróður frá sumarhúsatíma. Bústaðurinn, sem Ásta M. Eiríksdóttir og Guðbjarni Guðmundsson fulltrúi áttu, var kallaður Ásubústaður.²⁴⁶

Lýsing: Horfið.

Mynd 176. Lóð og sumarhús (260-200) á loftmynd frá 1954.²⁴⁷

Mynd 177. Trjágróður sem var við sumarhús (260-200) á milli Grafarlækjar og gangstígs.

²⁴⁵ Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn: Svæði 27. Skerjafjörður – Grafarvogur. 1992-09-03. Mynd nr. M-2290.

²⁴⁶ Sigurður Hreiðar Hreiðarsson, samtal 17. desember 2024.

²⁴⁷ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn: Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.; Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur um 1965.

Mynd 178. Horft til norðausturs yfir Grafarlæk þar sem sumarhúsið stóð.

Gröf 260-201 Sumarhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-201	Nónholt	Sumarhús	Heimild	1940	364580	405691	10	9	Ómetið	Já

Staðhættir: Um miðbik síðustu aldar var skipulögð sumarhúsabyggð á Nónholti en ekki er vitað nákvæmlega hvenær lóðum var úthlutað. Til er kort frá 1965 sem sýnir lóðaskipan en ekki voru byggð sumarhús á þeim öllum. Sumarhús á holtinu sjást á loftmyndum allt frá árinu 1942 fram til ársins 1992 en þá voru öll hús horfin.²⁴⁸ Samkvæmt þessu voru reist sumarhús á fimm lóðum sem finna má ummerki um ásamt ræktunarreitum, garðlögum og trjágróðri.

Í austanverðu Nónholti vestan við Grafarlæk og 30 m vestur af gangstíg var eitt af þessum sumarhúsum (260-201) á þríhyrningslaga lóð ásamt öðru húsi (260-202) sem var 9 m norðvestan við það. Vegur lá að lóðinni til norðurs frá Mosfellssveitarvegi. Húsin eru bæði horfin en á svæðinu má finna garðlög (260-65, 66) og trjágróður frá sumarhúsatíma.

Lýsing: Húsið er horfið en greina má hvar það stóð norðan undir melnum sem ræktunarreitirnir (260-65 og 260-66) eru á.

Mynd 179. Horft til suðurs að Blámanel sem húsið stóð norðan undir.

²⁴⁸ Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01.
; *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn: Svæði 27. Skerjafjörður – Grafarvogur. 1992-09-03. Mynd nr. M-2290.

Gröf 260-202 Sumarhús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-202	Nónholt	Sumarhús	Heimild	1940	364565	405705	10	9	Slæmt	Að mestu

Staðhættir: Um miðbik síðustu aldar var skipulögð sumarhúsabyggð á Nónholti en ekki er vitað nákvæmlega hvenær lóðum var úthlutað. Til er kort frá 1965 sem sýnir lóðaskipan en ekki voru byggð sumarhús á þeim öllum. Sumarhús á holtinu sjást á loftmyndum allt frá árinu 1942 fram til ársins 1992 en þá voru öll hús horfin.²⁴⁹ Samkvæmt þessu voru reist sumarhús á fimm lóðum sem finna má ummerki um ásamt ræktunarreitum, garðlögum og trjágróðri.

Í austanverðu Nónholti vestan við Grafarlæk og 35 m vestur af gangstíg var eitt af þessum sumarhúsum á þríhyrningslaga lóð ásamt öðru húsi (260-201) sem var 9 m suðvestan við það. Afleggjari lá að lóðinni frá Mosfellssveitarvegi.

Lýsing: Húsin eru bæði horfin en grunnur sumarhússins er vel greinilegur með vatnsinntaki og fyrir ofan, suðvestan við, er stæðilegur garður sem er grjóthlaðinn úr hraungrýti í hálfhring ásamt trjágróðri frá sumarhúsatíma.

Mynd 180. Horft til vesturs yfir grunn sumarhúss (260-202), vatnsinntak fyrir miðju.

Mynd 181. Horft til suðausturs að hlöðnum grjótagarði.

²⁴⁹ Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr.

RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01.

Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn: Svæði 27. Skerjafjörður – Grafarvogur. 1992-09-03. Mynd nr. M-2290.

Gröf 260-203 Sumarhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-203	Nónholt	Sumarhús	Heimild	1950	364488	405717	9	5	Slæmt	Að hluta

Staðhættir: Á norðanverðu Nónholti 115 m norður af hringtorginu Nóntorgi eru ummerki eftir sumarhús og garðlög. Um miðbik síðustu aldar var skipulögð sumarhúsabyggð á Nónholti en ekki er vitað nákvæmlega hvenær lóðum var úthlutað. Til er kort frá 1965 sem sýnir lóðaskipan en ekki voru byggð sumarhús á þeim öllum. Sumarhús á holtinu sjást á loftmyndum allt frá árinu 1946 fram til ársins 1992 en þá voru öll hús horfin.²⁵⁰ Samkvæmt því voru reist sumarhús á fimm lóðum sem finna má ummerki um ásamt ræktunarreitum, garðlögum og trjágróðri. Sumarhúsið sést á loftmynd frá 1954 og þegar loftmynd var tekin 1971 var komið annað á lóðamörkum um 20 m norðvestan við en þau voru bæði horfin þegar loftmynd var tekin 1979.²⁵¹

Lýsing: Húsið er horfið en grunnurinn er greinilegur. Á norðanverðum lóðamörkum þessarar lóðar og lóðar (260-208) vestan við er stór grjóthlaðinn garður sem liggur norðvestur-suðaustur frá gamla afleggjaranum að Keldum. Ofan við hann á lóðinni er garðlag sem afmarkar ræktunarreit sem er líka skráður á þetta númer.

Mynd 182. Horft til norðausturs yfir grunninn (260-203) að Keldum.

²⁵⁰ Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; Landmælingar Íslands. Loftmyndasjá: Sögulegar loftmyndir. 1946-08-30. AMS40_2-1_010; Landmælingar Íslands.

Loftmyndasafn: Svæði 27. Skerjafjörður – Grafarvogur. 1992-09-03. Mynd nr. M-2290.

²⁵¹ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Loftmyndir 1954, 1971, 1979.

Gröf 260-204 Pétursborg

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-204	Pétursborg	Hús	Heimild	1940–1995	364805	405724	9	5,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Þar sem nú er gangstígur, Kelduleið, á milli Keldnavegs og Vesturlandsvegs, 67 m norðan við Grafarholtsbæinn og um 30 m austur af Keldnatorgi stóð húsið Pétursborg. Pétur Eyvindarson (1884–1951) sem ólst upp í Grafarholti byggði húsið, var bróðursonur Björns Bjarnarsonar.²⁵² Sést á loftmyndum frá árunum 1942–1990 en er horfið 1995.²⁵³

Lýsing: Húsið er horfið en eftir stendur trjálundur sem var suðvestan við húsið.

Mynd 183. Húsið (260-204) er efst á myndinni með garðlagi í kring, neðst er Grafarholtsbærinn.²⁵⁴

Mynd 184. Hús (260-204) sem stóð norðan við Grafarholt 1971.²⁵⁵ Horft til norðausturs.

Mynd 185. Horft til suðurs að trjálundi sem var við húsið (260-204).

²⁵² „Pétur Eyvindarson. Minning.“ *Eining*, 1. desember 1954, bls. 5.

²⁵³ *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; *Landupplýsingakerfi Reykjavíkur* (LUKR). Loftmyndir.

²⁵⁴ *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0285.

²⁵⁵ *Ljósmyndasafn Reykjavíkur*. ÞJV 018 031 5-2. Ljósmyndari Ari Kárasón. Hluti af mynd.

Gröf 260-207 Vegur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-207	Nónholt	Vegur	Vegur	1950	364355	405683	400	3	Gott	Nei

Staðhættir: Vegur, afleggjari, lá heim að Keldum frá Mosfellssveitarvegi sem liggur þvert yfir Nónholtið. Vegurinn var kominn í notkun þegar loftmynd var tekin 1954.²⁵⁶ Hann er skráður undir númerið (264-25) í landi Keldna.

Lýsing: Nú er beygt inn á veginn frá Stórhöfða inn á Nónholt. Vegurinn er vel greinilegur ennþá og syðsti hlutinn notaður sem akvegur en norðan í holtinu er hann grasi vaxinn með mikilli sinu og þar notaður sem gönguleið.

Mynd 186. Horft til norðausturs niður Nónholtið að Keldum.

Gröf 260-208 Sumarhús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-208	Nónholt	Sumarhús	Heimild, Grunnur	1950	364422	405703	12	12	Slæmt	Að hluta

Staðhættir: Um miðbik síðustu aldar var skipulögð sumarhúsabyggð á Nónholti en ekki er vitað nákvæmlega hvenær lóðum var úthlutað. Til er kort frá 1965 sem sýnir lóðaskipan en ekki voru byggð sumarhús á þeim öllum. Sumarhús á holtinu sjást á loftmyndum allt frá árinu 1942 fram til ársins 1992 en þá voru öll hús horfin.²⁵⁷ Samkvæmt þessu voru reist sumarhús á fimm lóðum sem finna má ummerki um ásamt ræktunarreitum, garðlögum og trjágróðri.

Fast austan við veg, afleggjara að Keldum (260-207), á Nónholti, um 85 m norður af Nóntorgi og 107 m suður af Grafarlæk, var ein af þessum lóðum og þar var reist A-laga sumarhús.

Lýsing: Sumarhúsið er horfið en grunnur þess er greinilegur ásamt afleggjara frá veginum með trjágöngum og stór grenitré eru fyrir norðan og austan grunn hússins. Á lóðinni eru ýmis ummerki frá sumarhúsatíma: ræktunarreitir, garðlög og gróður. Á lóðamörkum að norðan er stór grjóthlaðin garður með trjágróðri sem nær inn á lóðina austan við (260-203).

²⁵⁶ Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12-0287.

²⁵⁷ Skjalasafn Reykjavíkur. 110200_5. Grafarvogur – Gufunes – Keldnaholt – Vesturlandsvegur; National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn: Svæði 27. Skerjafjörður – Grafarvogur. 1992-09-03. Mynd nr. M-2290.

Mynd 187. Horft til suðurs yfir grjóthlaðið hringlaga garðlag og að grunni sumarhússins (260-208).

Gröf 260-209 Fitarvað

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-209	Fitarvað	Vað	Heimild	1850	364367	405879			Ómetið	Já

Staðhættir: Fitarvað var vað yfir Grafarlæk á svæði sem nefnt var Fit. Í örnefnaskrá segir: „Ef við þræðum örnefni upp með Grafarlæk þá verður fyrst fyrir okkur Svartanef, Bláhylur, síðan Svartistokkur og Flúðir. Þar ofan við ána er Fit og Lækjarteigar. Við Lækjarteiga er Gatan (hér er líklega átt við götuna frá Gröf að Grafarvogi (260-62) og á miðju svæði því, sem nefnt er Fit, er Fitarvað.“²⁵⁸ Ekki er vitað á hvað leið þetta vað var en hugsanlega var farið var yfir lækinn á þessu vaði og honum fylgt upp að norðanverðu, síðan farið að Keldum norðan við Gilið og Klofningslæk.

Lýsing: Vaðið er staðsett út frá örnefnaskrá en nákvæm staðsetning er ekki þekkt.

Gröf 260-210 Vegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-210		Vegur	Heimild, Vegur	1950	364092	405644	550	2,5	Gott	Nei

Staðhættir: Vegur lá frá Mosfellssveitarvegi, Vesturlandsvegi, að Gufunesi. Nýr vegur var lagður áður en Áburðarverksmiðjan í Gufunesi var vígð árið 1954.²⁵⁹ Í landi Grafar lá hann frá Mosfellssveitarvegi að brúnni yfir Grafarlæk niður við Ósinn.

Lýsing: Hluti af veginum er enn til staðar í landi Grafar, frá brúnni yfir Grafarlæk að Stórhöfða. Hann er nú notaður sem gangstígur. Hlutinn frá Stórhöfða að Vesturlandsvegi er horfinn.

²⁵⁸ *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 4; *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Grafarholt. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 21.

²⁵⁹ *Landmælingar Íslands*. Loftmyndasafn: Svæði 27. Úlfarsá – Bessastaðir. 1954-07-28. Mynd nr. L12 2087.

Mynd 188. Horft til suðurs eftir veginum (260-210) að Stórhöfða.

Mynd 189. Horft til norðurs eftir veginum (260-210) yfir brúna á Grafarlæk að Foldahverfi.

Gröf 260-211 Brú á Gufunesvegi

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-211	Grafarlækur	Brú	Brú	1953	364135	405923	15	5	Ómetið	Nei

Staðhættir: Brú yfir Grafarlæk niður við Ósinn á Gufunesvegi. Vegurinn var lagður áður en Áburðarverksmiðjan í Gufunesi var vígð árið 1954 og hefur því brúin verið byggð á þeim tíma.

Lýsing: Steipt brú eða ræsi með járnhandriðum.

Mynd 190. Horft til austurs að brúnni yfir Grafarlæk.

Gröf 260-212 Útihús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-212	Gröf	Útihús	Heimild	1920–1970	364809	405693	10	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Um 40 m norðnorðvestur af Grafarholtsbænum, þar sem nú er Vesturlandsvegur, og um 20 m austan við undirgöng var útihús. Húsið sést á loftmynd frá 1942 og er horfið þegar loftmynd var tekin 1971.²⁶⁰ Húsið er ekki á túnakorti frá 1916 en hefur líklega verið byggt fljótlega eftir það.²⁶¹

Lýsing: Horfið.

Gröf 260-213 Rafstöð

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-213	Gröf	Rafstöð	Heimild	1937–1990	364809	405693	8	3,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Rafstöð var byggð árið 1937 í Grafarlæk sem framleiddi rafmagn fyrir Grafarholt.²⁶² Rafstöðin sést á loftmyndum frá 1942 fram til 1990.²⁶³

Lýsing: Horfin.

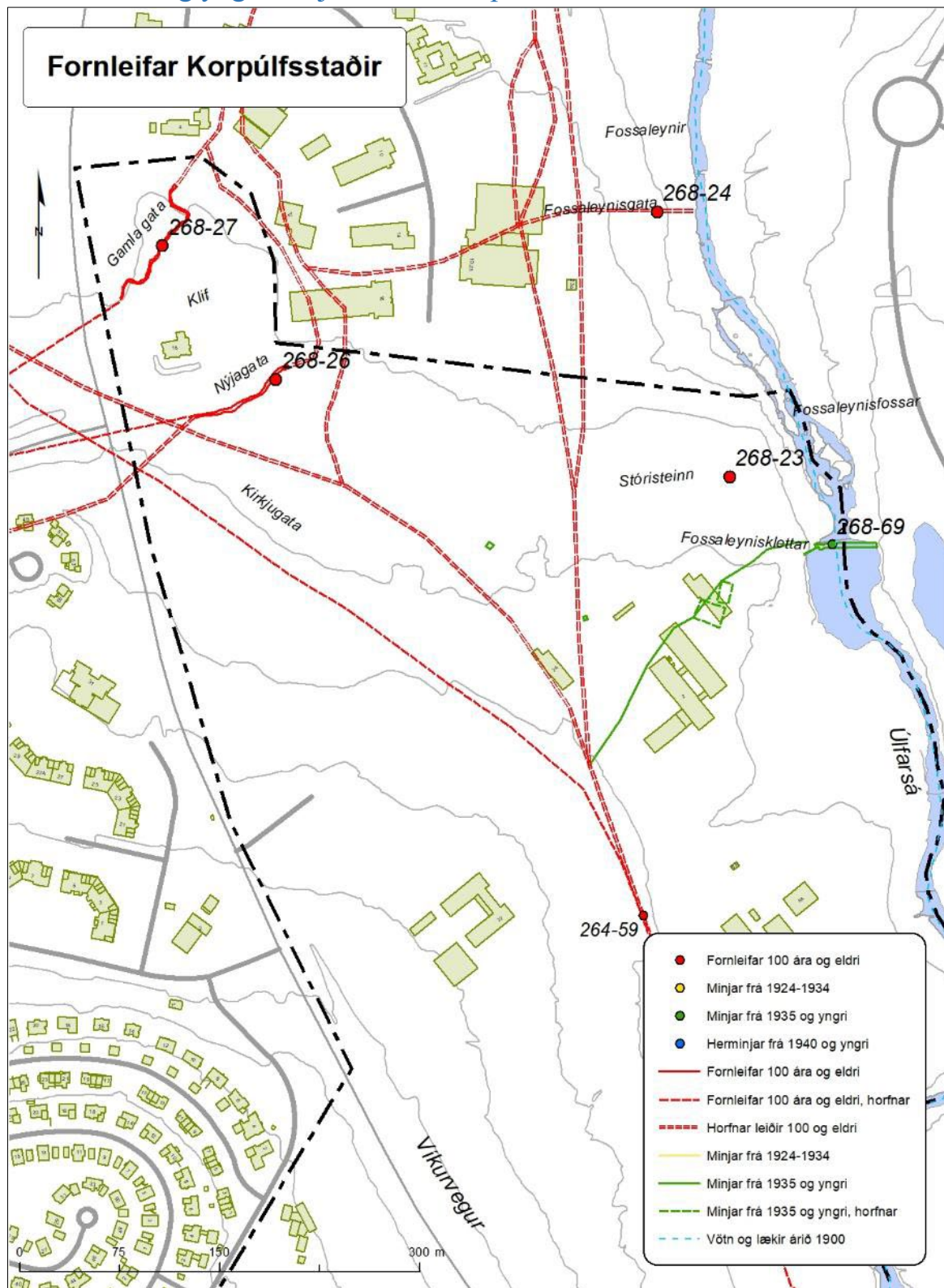
²⁶⁰ *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; *Landupplýsingakerfi Reykjavíkur* (LUKR). Loftmynd 1971.

²⁶¹ *Þjóðskjalasafn Íslands*. Túnakort: Grafarholt 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði.

²⁶² Bjarki Bjarnason og Magnús Guðmundsson, *Mosfellsbær. Saga byggðar í 1100 ár*, bls. 294; Sigurður Hreiðar Hreiðarsson, samtal 17. desember 2024.

²⁶³ *National Archives Catalog*. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr. RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; LUKR. Loftmynd 1990.

5.3 Fornleifar og yngri minjar í landi Korpúlfsstaða

Mynd 191. Minjakort fyrir jörðina Korpúlfsstaði í Keldnalandi.²⁶⁴

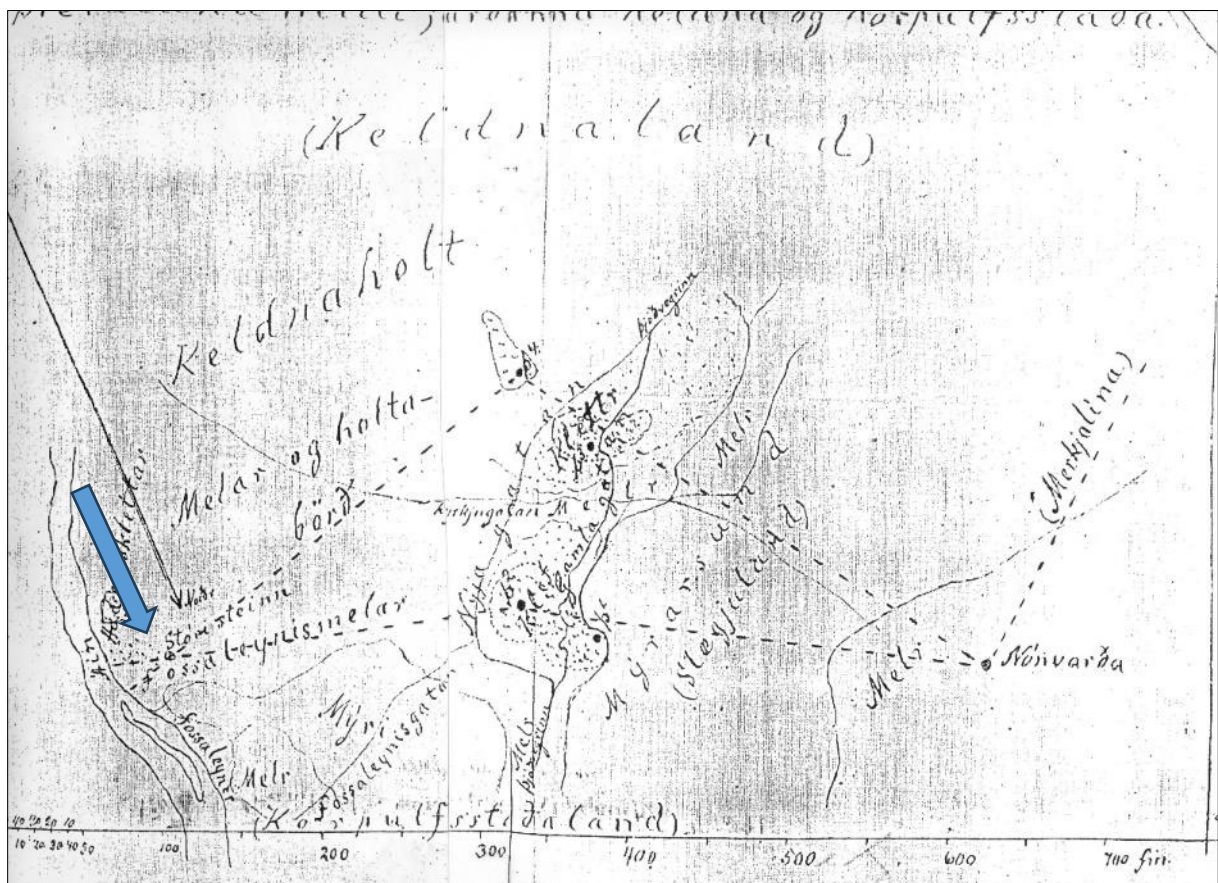
²⁶⁴ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Kort unnið á grunn úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR).

Korpúlfsstaðir 268-23 Stóri steinn, landamerki

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Astand	Horfin
268-23	Stóri steinn	Landamerki	Heimild	1891	365457	407252			Ómetið	Já

Staðhættir: „Landamerki á milli Korpúlfsstaða og Keldna voru lengi mikið deiluefni og heitir þar þrætumói og Orustukrókur.“²⁶⁵ Í landamerkjálýsingu dagsett 12. júlí 1836 segir: „Á suðursíðuna (Korpúlfsstaða) frá stórum steinum sem standa á Fossaleynismel, sjónhending í syðstu þúfunu í Korpúlfsstaðaklifi, úr þeirri sömu þúfu á svokallaða Nónvörðu.“²⁶⁶ Á uppdrátt af þrætulandinu frá 1891 vegna landamerkjadeilna á milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða er merktur „stór steinn“ á merkjum á Fossaleynismelum ofan við Fossaleyni.²⁶⁷ Skuggi af steininum gæti mögulega sést á loftmyndum frá 1942 og 1954.²⁶⁸

Lýsing: Fannst ekki. Steinninn er staðsettur eftir uppdrættinum af þrætulandinu.

Mynd 192. Uppdráttur frá 4. október 1891 yfir þrætuland jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða með skýringum. Blá pila bendir á Stóra stein.²⁶⁹

²⁶⁵ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Örnefnalýsing Keldna, Gufuness og Eiðis. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 6.

²⁶⁶ Stofnun Árna Magnússonar. Örnefnaskrá: Korpúlfsstaðir. Skrásetjari Guðlaugur R. Guðmundsson, bls. 2.

²⁶⁷ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Gagnasafn. Uppdráttur yfir þrætuland milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða með skýringum frá 4. okt. 1891, undirritað af Birni Bjarnarsyni. Afrit fengið hjá sýslumanni. B.I.8.C.; Anna Lís Guðmundsdóttir, Fornleifaskráning vegna lagningar Hallsvegar – Úlfarsfellsvegar, bls. 9.

²⁶⁸ National Archives Catalog. Aerial Photographs. „Keldur, Iceland“. 26. júlí 1942. Mynd nr.

RG373_295811114_1_113_ON023892_48_2_54_VT_030_01; Landmælingar Íslands. Loftmyndasafn. Svæði 27. 1954-07-28-Reynisvatn-Seltjarnarnes. Mynd nr. LI2-0196.

²⁶⁹ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Gagnasafn. Uppdráttur yfir þrætuland milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða með skýringum frá 4. okt. 1891, undirritað af Birni Bjarnarsyni. Afrit fengið hjá sýslumanni. B.I.8.C.

Korpúlfsstaðir 268-26 Nýja gatan

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
268-26	Þjóðleið, Nýja gatan	Gata	Heimild	1891	365106	407315	85	2	Slæmt	Nei

Staðhættir: Nýja gata var teiknuð á uppdrátt af þrætulandi frá 1891 vegna landamerkjadeilna á milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða og var staðsett eftir því.²⁷⁰ Gatan er austan og sunnan við Klifið, sem er hæð austan Víkurvegjar, „Nýja gata“ var hluti af þjóðleið frá Reykjavík og vestur á land, sjá mynd 195. Gatan hefur sennilega tekið við af „Gömlu götu“ sem líka er merkt á uppdráttinn.

Lýsing: Gatan er greinileg á um 80 m kafla austan við Klifið, 55 m suðaustan við lóð nr. 15 við Víkurveg.

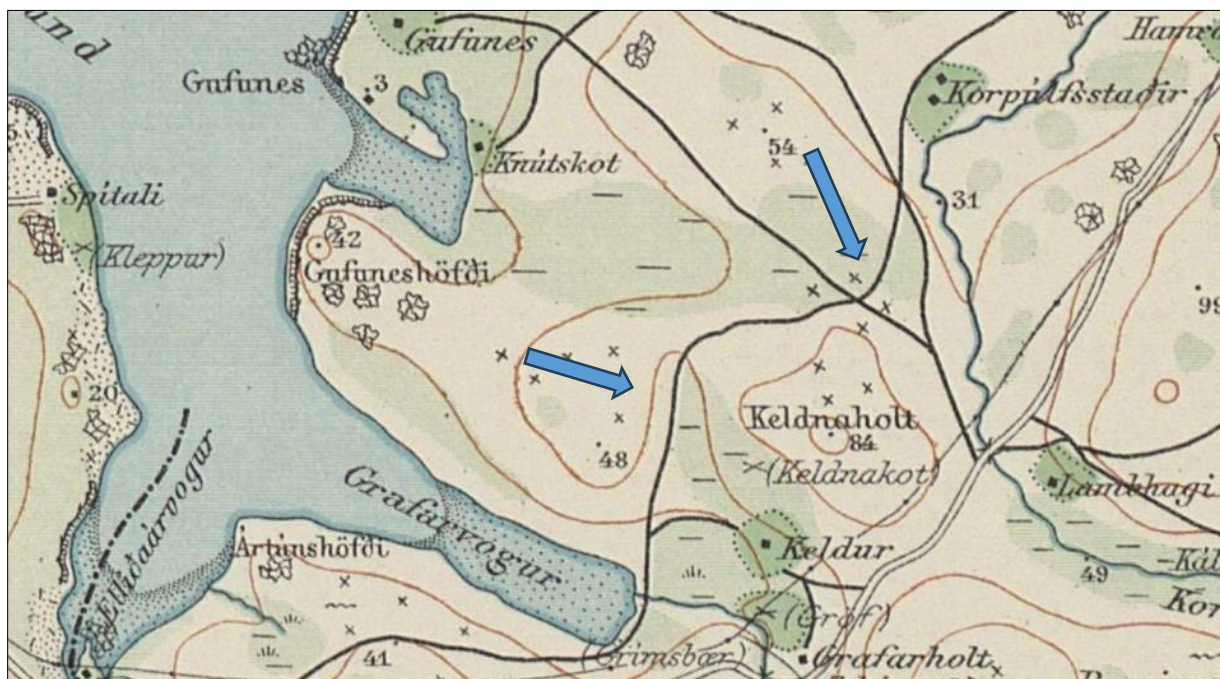

Mynd 193. Nýja gata (268-26) sunnan við Víkurveg 15. Horft til suðvesturs að Víkurvegi.

²⁷⁰ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Gagnasafn. Uppdráttur yfir þrætuland milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða með skýringum frá 4. okt. 1891, undirritað af Birni Bjarnarsyni. Afrit fengið hjá sýslumanni. B,I,8,C.; Anna Lísu Guðmundsdóttir, *Fornleifaskráning vegna lagningar Hallsvegar – Úlfarsfellsvegar*, bls. 9.

Mynd 194. Nýja gata (268-26) suðaustan við Víkurveg 15. Horft til Úlfarsfells.

Mynd 195. Hluti af herforingjaráðskorti sem sýnir leiðir. Gamla þjóðleiðin, svört lína sem liggur frá Grafarvogsbotni, norðurs vestan við Keldnasund upp á Hallsholt, sveigir þá til austurs að Klifi og Fossaleynismelum, þaðan að Korpúlfsstöðum og síðan áfram upp á Kjalarnes. Bláar pílur benda á gömlu götuna í Keldnasundi og við Klifið.

Korpúlfsstaðir 268-27 Gamla gata

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
268-27	Þjóðleið, Gamla gatan	Gata	Gata	1700-1891	365032	407426	120	1	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Við Klifið, sem er hæð austan Víkurvegjar, norðan við dælustöð á Víkurveg 15 og sunnan við Fossaleyni 4 er gömul gata á 120 m á lengd.

Gatan er hluti af gamalli þjóðleið frá Reykjavík vestur á land og er merkt á uppdrátt yfir þrætuland á milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða sem „Gamla gata“. ²⁷¹ A kortið er einnig merkt önnur leið, hlykkur af þeirri gömlu, sem lá austan og sunnan við Klifið nefnd „Nýja gata“, væntanlega verið greiðfærari en sú í Klifinu. Sjá mynd 194.

Lýsing: Gatan hlykkjast eftir grjótholtinu. Vel greinileg frá lúpínubreiðu sunnan við Fossaleyni 4 þar sem hún er breiðust um 1 m, annars 0,40–1 m á breidd og um 0,20–0,40 m á dýpt. Gatan er mosa og grasi gróin og lúpína hefur tekið sér bólfestu um miðja vega á henni.

Mynd 196. Gamla gata (268-27) sunnan við Fossaleyni 4. Horft til suðurs að Víkurvegi 15.

²⁷¹ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Gagnasafn. Uppdráttur yfir þrætuland milli jarðanna Keldna og Korpúlfsstaða með skýringum frá 4. okt. 1891, undirritað af Birni Bjarnarsyni. Afrit fengið hjá sýslumanni. B,I,8,C.

Mynd 197. Gamla gata (268-27) vestan í Klifi. Horft til norðurs að Fossaleyni 4.

Korpúlfsstaðir 268-69 Stífla í Korpu

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
268-69	Stífla	Stífla	Steinsteypa	1953	365534	407202	50	4	Gott	Nei

Staðhættir: Stífla í Korpu, um 100 m vestan við Lambhagaveg. Var byggð sem vatnsból fyrir framleiðslu Áburðaverksmiðjunar í Gufunesi sem var tekin í notkun 1954, vatnið var notað sem kælivatn fyrir verksmiðjuna.²⁷² Vatnsflutningur að Gufunesi er aflagður. Hugmyndir hafa komið fram um að rífa stífluna.²⁷³

Lýsing: Stíflan er steinsteyppt og við eystri hlutann er laxastigi.

Mynd 198. Horft til suðausturs að stíflunni.

²⁷² „Rabbað við veiðimálastjóra“, *Veiðimaðurinn*, 1. september 1953, bls. 10.

²⁷³ „Stíflur í Úlfarsá verði rifnar“, *Morgunblaðið*, 21. mars 2003, bls. 26.

Mynd 199. Horft til suðausturs að laxastiga.

Mynd 200. Horft til suðausturs að stífluhúsi.

Mynd 201. Horft til suðausturs að laxastiga.

Mynd 202. Horft til suðausturs að stífluhúsi.

5.4 Yngri minjar í landi Lambhaga

Nyrsta skráningarsvæðið var áður lóð rannsóknarstöðvarinnar *Korpu* við Blikastaðaveg 25 þar sem Atvinnudeild Háskólans fékk land til jarðræktartilrauna árið 1960 er í landi Lambhaga.

Heimildakönnun og könnun loftmynda frá 1946 bendir ekki til þess að finna megi fornleifar á svæðinu. Á loftmyndinni má sjá að búið var að ræsa fram svæðið fyrir túnrækt og sjá má tún og heystakka. Þá var búið að grafa tvo langa skurði sem liggja norðvestur-suðaustur og eru enn til staðar. Annar er á merkjum við Mosfellsbæ að austan og liggur að ánni Korpu og hinn er samsíða um 100 m vestar með styttri skurði sem liggur þvert á hann til austurs. Afleggjari lá að Korpúlfsstöðum frá Mosfellssveitarvegi. Frá honum lágu tveir slóðar út á Engjar, tún sem voru á svæðinu. Annar var um 65 m norðan við gömlu brúna yfir Korpu og lá til norðausturs um 120 m niður að ánni. Hinn slóðinn var um 370 m sunnan við brúna.²⁷⁴ Báðir slóðarnir eru teiknaðir á kort frá 1951–1963.²⁷⁵ Hús stöðvarinnar standa ennþá en eru opin fyrir veðri og vindum og liggja undir skemmdum. Mikill gróður er nú á svæðinu og erfitt að greina nokkuð annað en lokræsi og mun á ræktunarreitum eftir gróðrinum.

²⁷⁴ Landmælingar Íslands. Náttúrufræðistofnun. Loftmyndasjá. 1946-08-30. Mynd nr. AMS40_2_010.

²⁷⁵ Skjalasafn Reykjavíkur, 1113008. Reykjavík og nágrenni, blað 351. Mælingadeild III-1-3.

Mynd 203. Horft til suðausturs yfir ánnu að austurhluta skipulagssvæðisins sem var áður lóð rannsóknar-stöðvarinnar Korpu.

Mynd 204. Horft til suðausturs yfir ánnu og veiðistaðin „Breiddina“, vaðið sem var farið yfir áður fyrr, að vestari hluta svæðisins að húsum rannsóknarstöðvarinnar Korpu.

Mynd 205. Horft til norðurs yfir vestarihluta skráningarsvæðisins sem var áður lóð rannsóknar-stöðvarinnar Korpu.

Mynd 206. Horft til norðausturs yfir vestarihluta skráningarsvæðisins sem var áður lóð rannsóknarstöðvarinnar Korpu, hús stöðvarinnar eru þar sem grenitrén ber við Akraffall.

Mynd 207. Horft til austurs að niðurníddum byggingum rannsóknarstöðvarinnar Korpu, Blikastaðaveg 25. Til vinstri voru rannsóknarstofa og skrifstofa en í A húsinu var vélageymsla á neðri hæð og vinnuherbergi á efri.

Mynd 208. Horft til suðurs að niðurníddum byggingum rannsóknarstöðvarinnar Korpu, Blikastaðaveg 25. Gripahús er til vinstri en gróðurhús til hægri.

Mynd 209. Horft til suðausturs inn í vélageymsluna.

Mynd 210. Horft til norðurs að kartöflugeymslu.

6. Varðveislumat fornleifa

Í þessum kafla er farið yfir helstu niðurstöður fornleifaskráningarinnar og mat lagt á varðveislugildi fornleifa og mannvirkja sem eru 100 ára og eldri. Settar eru fram hugmyndir um hvernig umgengni um svæðin verður best háttað með tilliti til minjaverndar og hvernig bæta megi aðgengi almennings að minjasvæðum. Öllum friðuðum fornleifum 100 ára og eldri fylgir friðhelgað svæði sem er 15 m út fyrir sjáanlegar eða áætlaðar fornleifar sem geta verið í jörðu en friðlýstum fornleifum fylgir 100 m friðhelgað svæði.²⁷⁶

Tafla 2. Skráðar minjar á deiliskipulagssvæðinu, aldur og fjöldi

Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks	Skráðar minjar
1	Fornleifar, 100 ára og eldri	● Rauður	63
2	Minjar frá 1925-1935	● Gulur	4
3	Minjar frá 1936 og yngri	● Grænn	31
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár	2
	Samtals		99

Á deiliskipulagssvæðinu eru skráðar 99 minjar, sem eru flokkaðar eftir aldri, sjá töflu 2. Þar af eru friðaðar fornleifar 100 ára og eldri 63 talsins og af þeim eru 22 sjáanlegar á yfirborði. Engar friðlýstar fornleifar eru á svæðinu. Yngri minjar sem eru í gulum flokki og tilheyra tímabilinu 1925–1935 eru samtals 4. Yngri minjar í grænum flokki eru 31 talsins. Herminjar, ummerki frá tímum hersetunnar, frá 1940 og yngri eru 2 talsins.

Af 99 minjastöðum sem hér eru skráðir, eru helstu fornleifar að finna á sex minjasvæðum sem verður fjallað um hér á eftir, þar af eru þrjú bæjarstæði:

- Bæjarhóll Keldna, bæjarstæði og aðrar búsetuminjar
- Bæjarhóll Keldnakots, bæjarstæði og aðrar búsetuminjar
- Bæjarhóll Grafar, bæjarstæði og fornleifar í Heimatúni
- Grafarvogur, Króargarður, Laxagildra og Ósvað
- Nónholt, fornleifar í Aukatúni, útihús og stöðull
- Klif, gamlar götur á þjóðleið

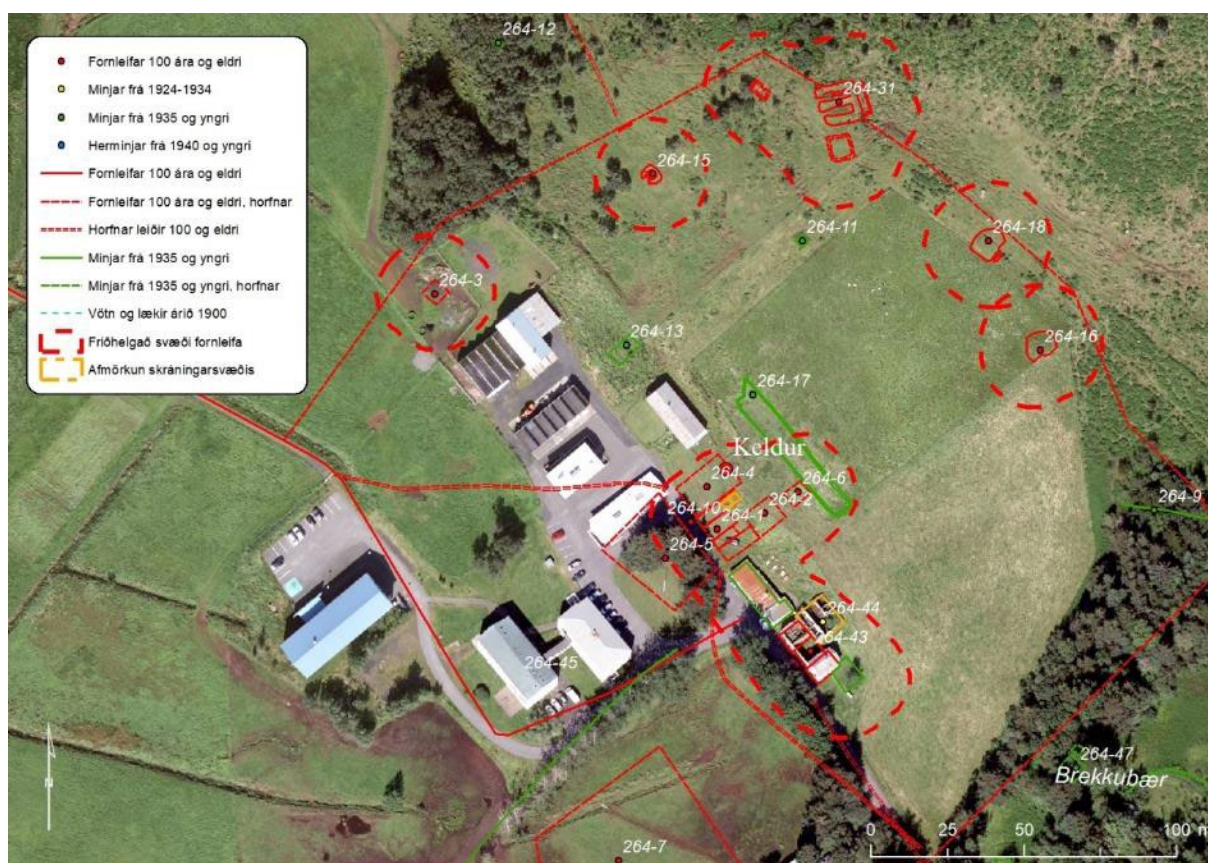
Lagt er til að tekið verði tillit til sem flestra minja og að þær fái að standa áfram. Minjar hafa mikið umhverfis- fræðslu- og menningarsögulegt gildi. Kostur er að minjarnar verði hluti af því umhverfi sem verið er að skapa með þessu skipulagi. Mikilvægt er að rannsaka minjarnar en frekar og gefa þannig umhverfinu meiri sögulega dýpt. Nauðsynlegt er að setja upp fræðsluskilti á öllum þessum sex svæðum og auka aðgengi að þeim.

Leita þarf umsagnar Minjastofnunar Íslands fyrir öllum breytingum á fornleifum og innan friðhelgra svæða þeirra.

Hér er ekki lagt mat á varðveislugildi yngri minja eða herminja en bent er á að þær verði forleifar á næstu árum þegar þær verða 100 ára skv. lögum.

²⁷⁶ Lög um menningarminjar nr. 80/2012. 22. gr.

6.1 Bæjarhóll Keldna, bæjarstæði og aðrar búsetuminjar

Mynd 211. Fornleifar á bæjarstæði Keldna og 15 m friðhelgað svæði afmarkað með rauðri brotalínu.

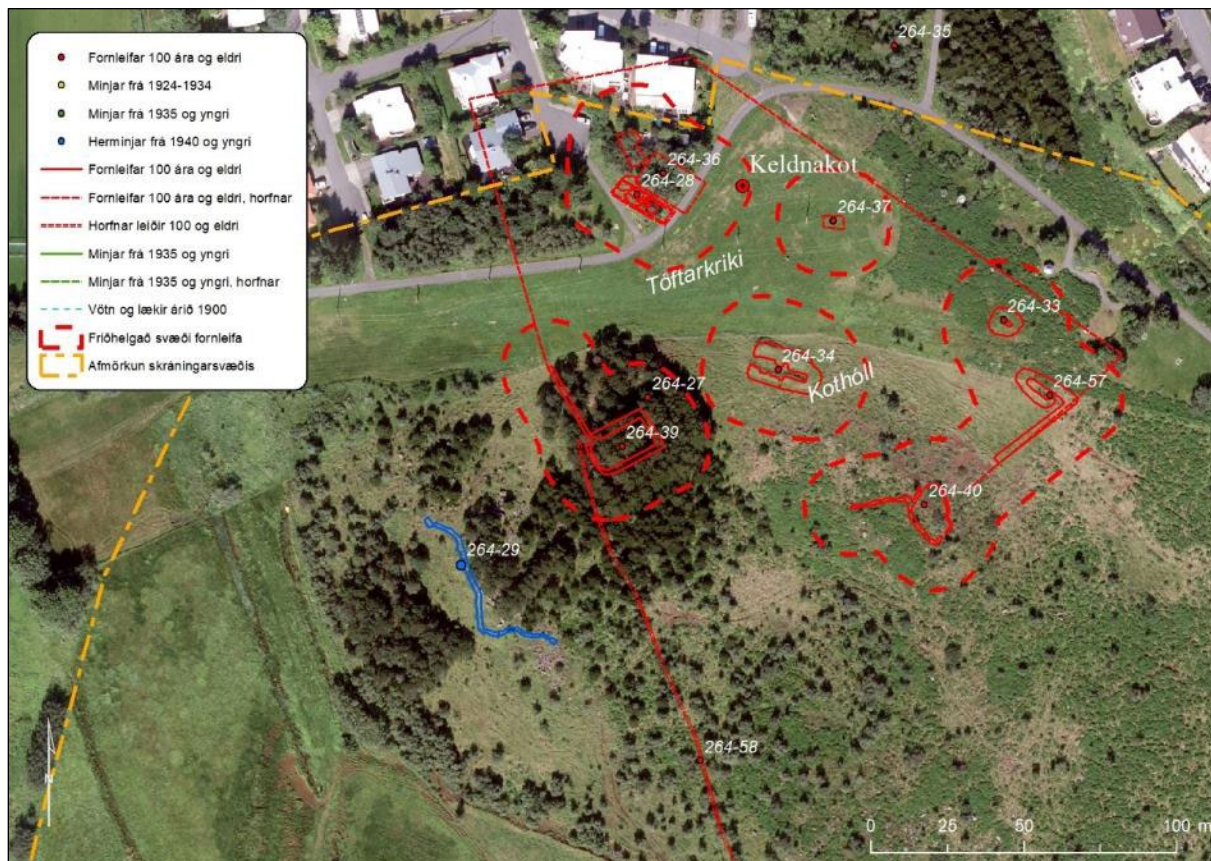
Elstu minjarnar á jörðinni Keldum er bæjarhóllinn sjálfur, en öll hús bæjarins hafa verið sléttuð út. Talið var að það hefði verið gert um 1920 þegar nýr bær var byggður sunnar við sömu heimtröð. Gamli bærinn var einungis rifin að hluta þá, því á ljósmynd frá árinu 1922 má sjá að tvö syðstu torfhús bæjarins standa enn, ásamt nýbyggðu sumarhúsi. Líklegt er að öll þessi hús leynist undir sverði á bæjarhólnum. Ekki er vitað hvenær byggð hófst á Keldum en jörðin kemur fyrir í máldaga Viðeyjarklausturs árið 1395. Búast má við mun eldri minjum á bæjarhólnum sjálfum, jafnvel frá því skömmu eftir landnám. En fornleifarannsóknir hafa sýnt fram á að sambærilegir bæjarhólar Árbæjar og Gufuness geyma minjar frá 9.–10. öld.²⁷⁷

Nokkrar tóftir útihúsa er að finna innan túngarðs Keldna í brekkunni austur af eldra bæjarstæðinu. Eitt fjárhús stendur ennþá vel (264-1) en önnur er jarðlæg (264-15, 16, og 18) og húsaskipan þeirra því óljós. Þessi hús eru ekki merkt inn á túnakort frá árinu 1916 og eru þá líklega aflögð og því eldri. Yngri bæjarhúsin eru öll steinhlaðin hús, fjós hlaða og íbúðarhús byggð um 1920 af miklum myndarskap en einungis íbúðahúsið og viðbygging (byggð 1940) austan við eru undir þaki í dag. Hlaða og fjós eru tóftir og inn í hlöðunni má sjá hvernig þessi hús eru uppbyggð. Steinhlaðin útihús hafa mikið fágæti í Reykjavík, einungis er vitað um hlöðuna á Elliðavatni sem er byggð á sama hátt. Öll þessi yngri hús og eldra bæjarstæði mynda menningarsögulega heild sem hefur mikið gildi fyrir sögu Reykjavíkur.

²⁷⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 3 bindi, bls. 296; Íslenzkt fornbréfasafn, III. bindi, bls. 597; Sólrún Inga Traustadóttir og fl., *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn, áfangaskýrsla 2022*, bls. 22; Lilja Laufey Davíðsdóttir og Lilja Björk Pálsdóttir, *Gufunes. Framkvæmdarannsókn*, bls. 9.

Frekari rannsóknir á eldra bæjarstæðinu gætu leitt í ljós sýningabæran sögu- og minjastað. Allar þessar minjar eru frá gamla bændasamfélaginu og hafa 15 m friðhelgunarsvæði.

6.2 Bæjarhóll Keldnakots, bæjarstæði og aðrar búsetuminjar

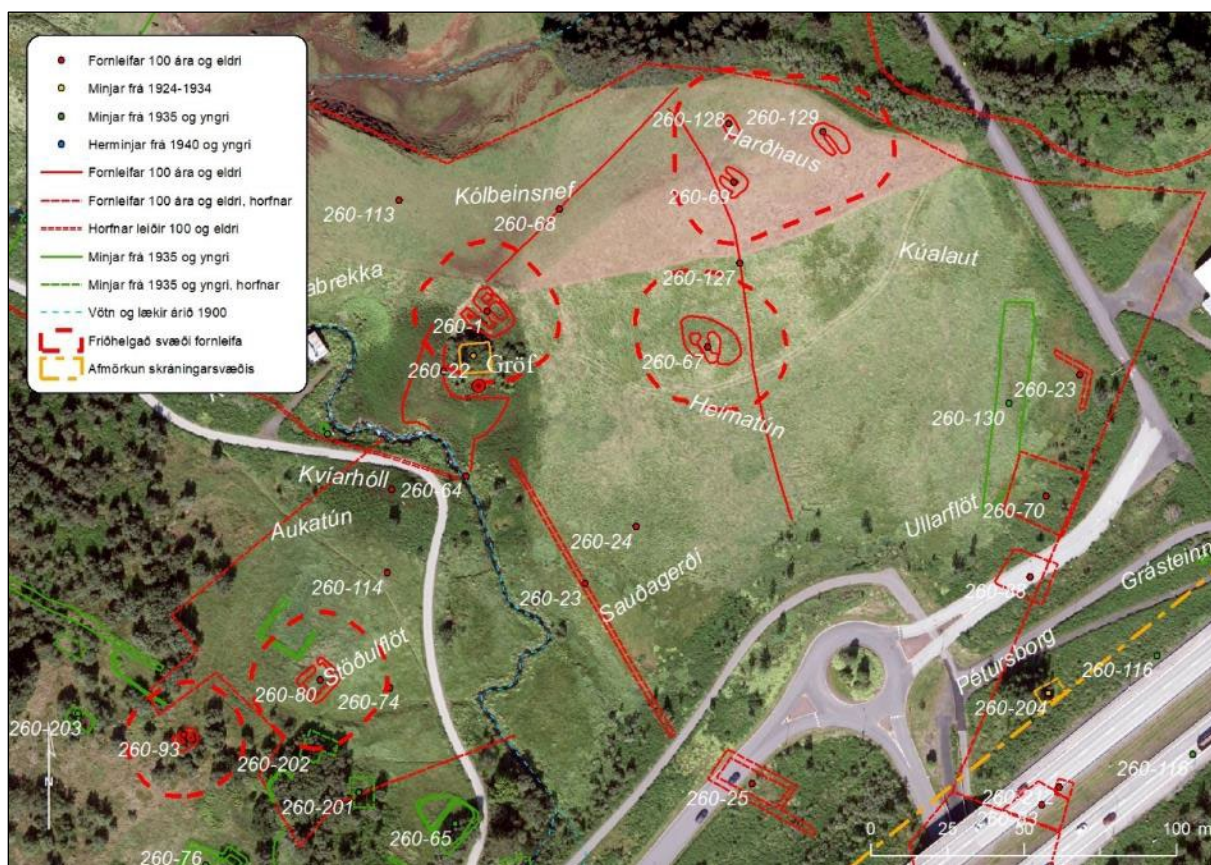

Mynd 212. Fornleifar á bæjarstæði Keldnakots og 15 m friðhelgað svæði afmarkað með rauðri brotalinu.

Keldnakot var hjáleiga frá Keldum vestan undir Keldnaholti. Líklegt er að elsta byggðin þar sé frá 17. öld en rústir bæjahússins hafa verið slættaðar að mestu. Innan túns Keldnakots eru fjárhústóft (264-34) og vel upphlaðinn kálgarður (264-39) hvorutveggja stöndugar minjar sem hafa verið í notkun á 20. öld, en aðrar tóftir er jarðlægar og húsaskipan óljós (264-15, 16, og 18). Þessi hús eru ekki merkt inn á túnakort frá árinu 1916 og eru því líklega aflögð þá.

Rústir hjáleigunnar Keldnakots mynda eina minjaheild og ætti því að varveita hana og gera minjarnar aðgengilegar. Bæjarstæðið sjálft er illa farið vegna trjáræktar og nálægðar við göngustíg. Lagt er til að bæjarhúsin og hluti útihúsa verði endurhlaðinn, þannig að Keldnakot verði gert sýnileg aftur. Allar þessar minjar eru frá gamla bændasamfélaginu og hafa 15 m friðhelgunarsvæði.

6.3 Bæjarhóll Grafar, bæjarstæði og fornleifar í Heimatúni

Mynd 213. Fornleifar á bæjarstæði Grafar og 15 m friðhelgað svæði afmarkað með rauðri brotalínu

Elstu minjarnar á jörðinni Gröf er bæjarhóllinn sjálfur en þar eru nú fjárhústóftir (260-1). Bæjarhúsin voru rifin að hluta þegar nýr bær var byggður að Grafarholti árið 1907, það hús stendur enn sunnan við Vesturlandsveg. Líklegt er að fjárhúsið hafi verið byggð á tóftum gamla bæjarins í kjölfarið.

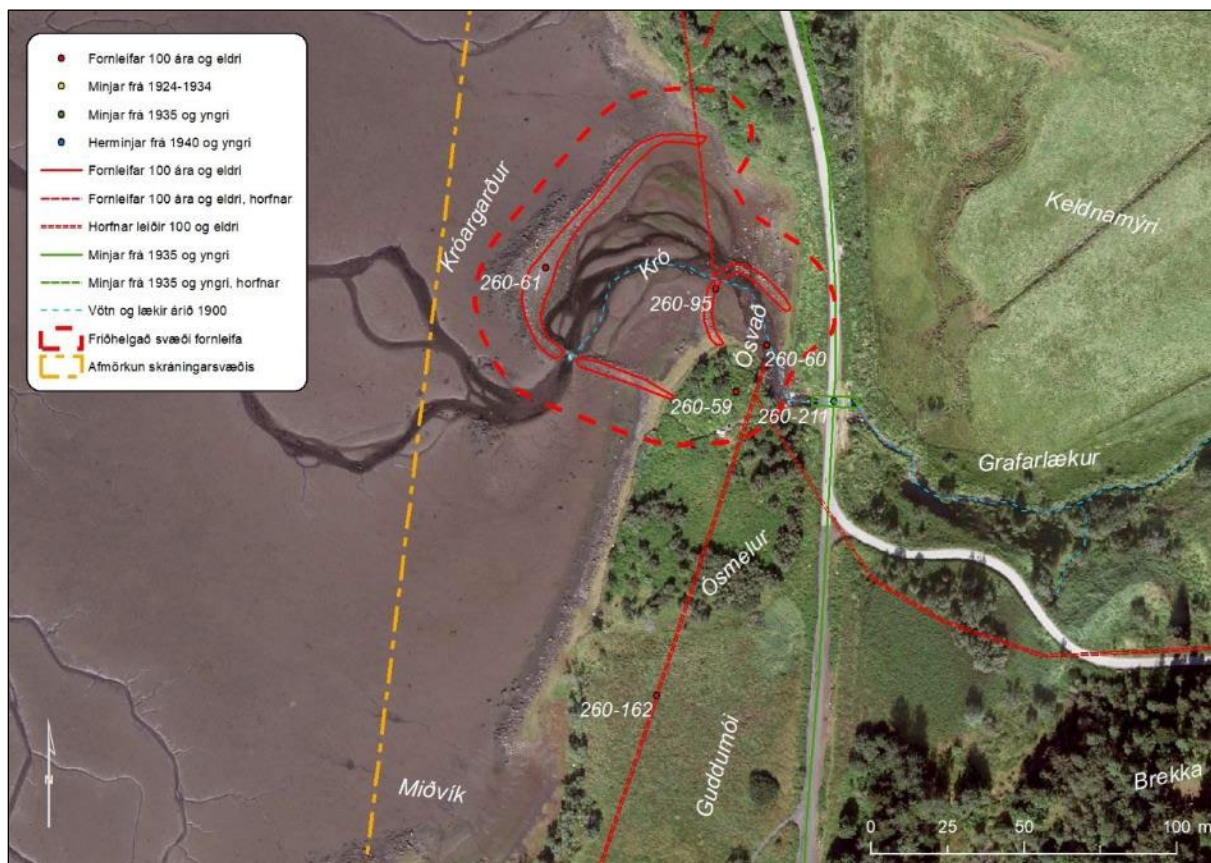
Elstu heimildir um jörðina Gröf eru frá árinu 1352 en þá er hennar getið í máldaga Mariukirkju á Bessastöðum. En búast má við eldri minjum í bæjarhólnum sjálfum, jafnvel minjum frá 9.–10. öld, eins og komið hafa í ljós við fornleifarannsóknir á bæjarstæðum Árbæjar og Gufunes.²⁷⁸ Aðrar tóftir eru þær sem og eru sýnilegar í Heimatúninu eru á Hardhaus. Þar eru Fornufjós (260-67), smiðja (260-69), tóft (260-128) og tóft (260-129), þessi hús koma ekki fram á túnakorti frá árinu 1916. Fornleifar eru allar töluvert sokknar og ill sjáanlegar þær eru líklega miðri 19. öld eða eldri.

Á Grafarhól er heimagrafreitur (260-22) Grafarholtsfjölskyldunnar þar sem tíu manneskjur eru jarðsettir, síðast var jarðarð í grafreitinn árið 2024.²⁷⁹ Nauðsynlegt er að setja upp skilti við minjasvæðið og gera það aðgengilegt. Allar þessar minjar eru frá gamla bændasamfélaginu og hafa 15 m friðhelgunarsvæði.

²⁷⁸ Íslenskt fornbréfasafn, III. bindi, bls. 69; Sólrún Inga Traustadóttir og fl., *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn, áfangaskýrsla 2022*, bls. 22; Lilja Laufey Davíðsdóttir og Lilja Björk Pálsdóttir, *Gufunes. Framkvæmdarannsókn*, bls. 9.

²⁷⁹ Um heimagrafreiti gilda lög um kirkjugarða, greftrun og líkbrennslu 1993/36 4. maí XI kafla. Heimagrafreitir.

6.4 Grafarvogur, Króargarður, Laxagildra og Ósvald

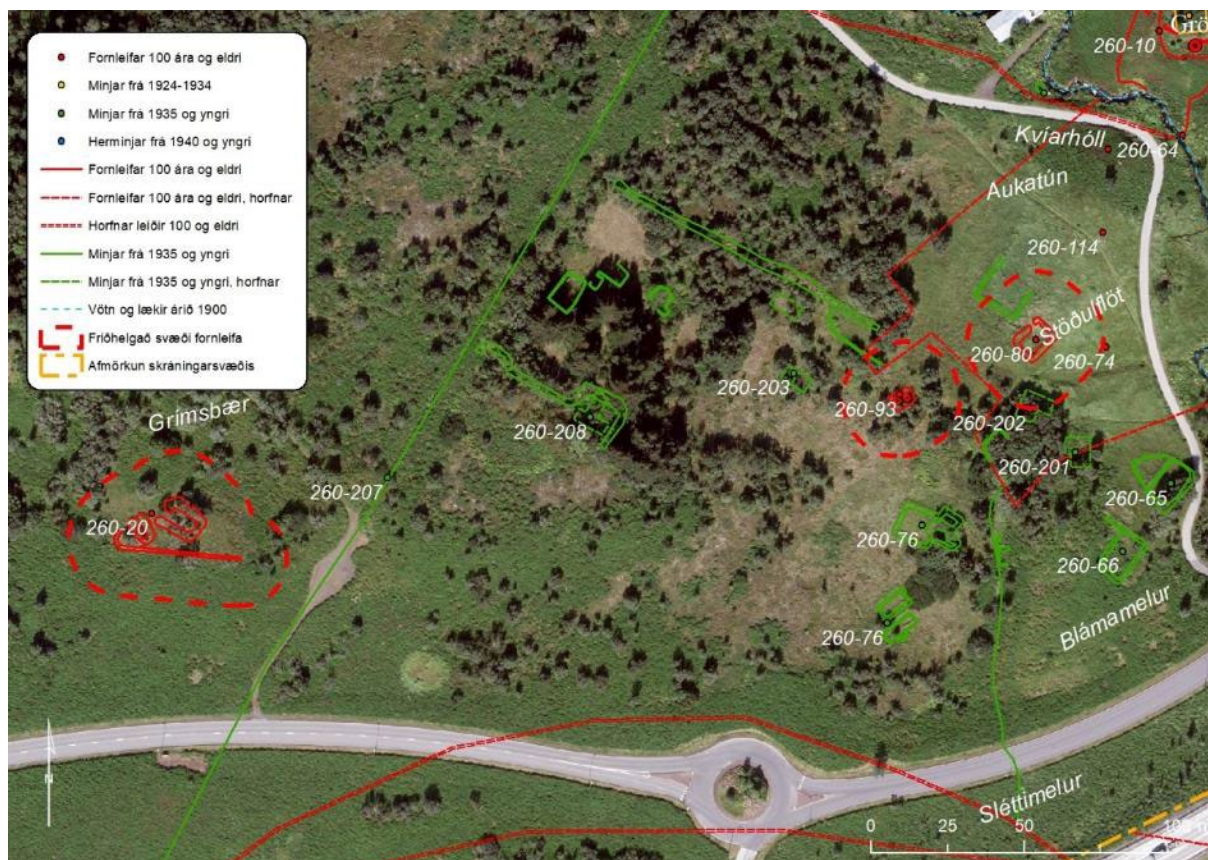

Mynd 214. Fornleifar við Grafarvog og 15 m friðhelgað svæði afmarkað með rauðri brotalínu

Í botni Grafarvogs eru tveir laxveiðigarðar (260-61 og 260-95) sem bera vitni um sérstakar veiðiaðferðir. Garðarnir eru byggðir í ós Grafarlækjar til þess að veiða þar lax, dregið var net fyrir opið á flóði og fiskurinn svo tekinn úr netum eftir að flæddi út. Áætlað er að þessir garðar séu frá því um 1870 og bera vitni um aflagðar veiðiaðferðir. Ytri garðurinn er mjög augljós, en hann var endurhlaðinn að hluta árið 2000 eftir að hann hafði rofnað.²⁸⁰ Líklega eru þessir garðar séu einu sinnar tegundar á landinu. Við lækjarósinn er svo Ósmelur sunnan við Grafarlæk og Ósvald (260-60) við Ósinn, sem ber viti um gamla ferðamáta. Allar þessar minjar eru frá gamla bændasamfélaginu og hafa 15 m friðhelgunarsvæði.

²⁸⁰ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Bréfasafn Fornleifadeildar. Bréf til Fornleifanefndar 20. október 2000.

6.5 Tóftir á Nónholti, Grímsbær, útihús og stöðull

Mynd 215. Fornleifar á Nónholti og 15 m friðhelgað svæði afmarkað með rauðri brotalínu

Á Nónholti eru minjar Grímsbæjar (260-20), litlar heimildir eru um þetta býli en líklega er það frá seinni hluta 19. aldar. Býlið er skráð sem eyðibýli árið 1909, húsin hafa síðan verið byggð upp á ný og voru í notkun sem útihús á árunum 1942–1965, og eru tóftirnar því stöndugar í dag.

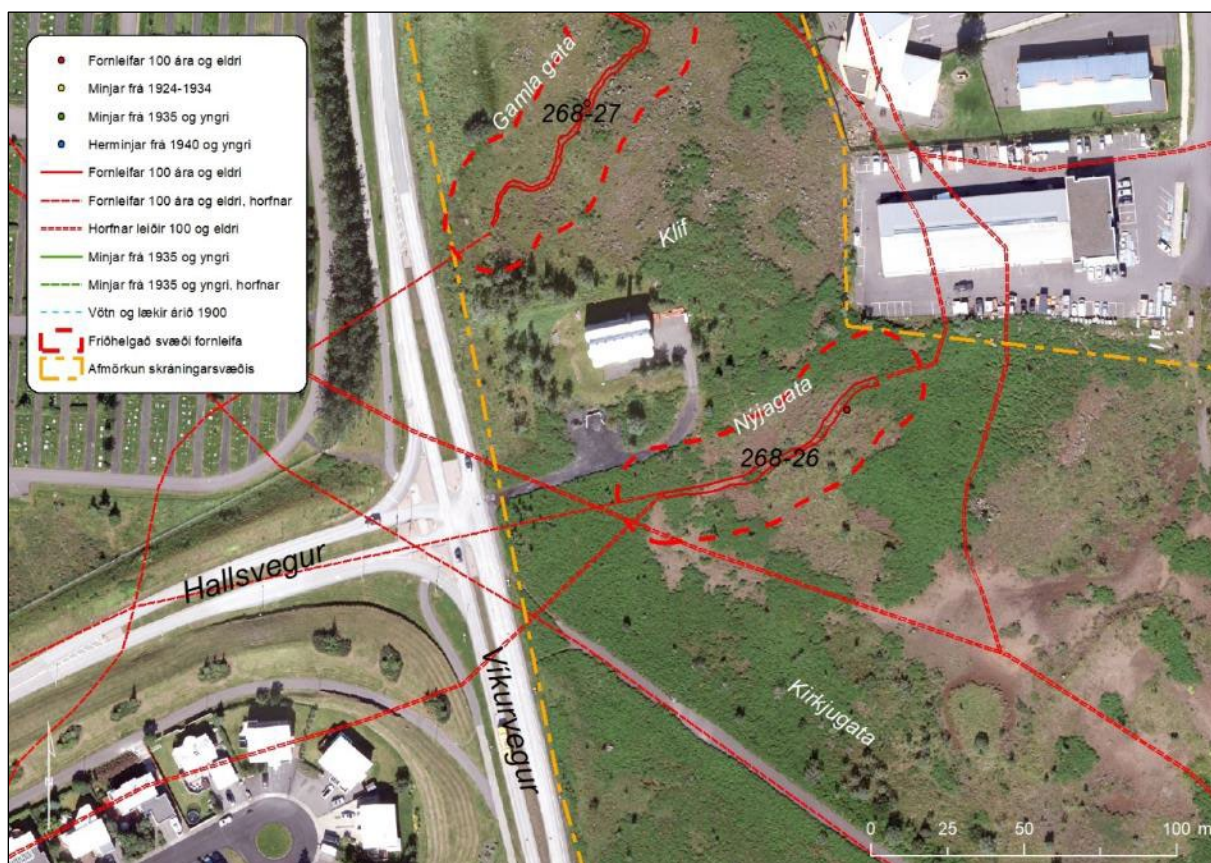
Austar og neðar á Nónholti eru tvær samsíða tóftir rétt fyrir utan gamla túnið, Aukatún sem var vestan við Grafarlæk. Tóftirnar eru gerðar úr torfi og grjóti (260-93), báðar opnar á norðvesturgafli. Engar heimildir finnast um þær, fyrir utan að vera skráðar í fornleifaskrá 1995 þar sem Bjarni F. Einarsson fornleifafræðingur telur þær hugsanlega vera sel. En líklega er talið að þarna séu aflögð útihús frá Gröf, því tóftirnar er ekki merktar inn á túnakort Grafar frá árinu 1916, en gætu verið mjög gamlar.

Enn austar og neðar er stöðull (260-80) rústin er teiknuð inn á túnakort af Gröf frá árinu 1916. En Stöðulflöt er þarna austan við samkvæmt örnefnaskrá.²⁸¹ Samkvæmt túnakorti var þessi rúst tvö hól og það syðra töluvert minna. Líklega hefur tóftin verið notuð og endurhlaðin á fyrri hluta 20. aldar.

Merkja þarf minjarnar og setja þær í samhengi við bæjastæði Grafar og auka aðgengi. Allar þessar minjar eru frá gamla bændasamfélaginu og hafa 15 m friðhelgunarsvæði.

²⁸¹ Þjóðskjalasafn Íslands. Túnakort: Gröf 1916. Vigfús Guðmundsson teiknaði; *Stofnun Árna Magnússonar*. Örnefnaskrá: Björn Bjarnarson, „Grafarholt. Um örnefni,“ bls. 11.

6.6 Samgönguminjar, gamlar götur á þjóðleið

Mynd 216. Fornleifar á Nónholti og 15 m friðhelgað svæði afmarkað með rauðri brotalínu

Við Klifið (norðan við Víkurveg 15) eru gamlar götur og þjóðleið. Gamla gatan (268-27) er að norðan og að sunnan er Nýja gatan (268-26) bæði slóðar eða leiðir sem voru á þjóðleiðinni frá Keldnasundi að Korpúlfsstöðum, en þjóðleiðin lagðist af þegar nýr Mosfellssveitarvegur er gerður um 1900. Þessar götur eru einstakar þar sem þær eru mjög gamlar og tilheyra elsta vegakerfi landsins. Merkja þarf staðinn og gera hann aðgengilegan. *Allar þessar minjar eru frá gamla bændasamfélaginu og hafa 15 m friðhelgunarsvæði.*

7. Heimildaskrá

Óprentaðar og óutgefnar heimildir og skjöl

Borgarskjalasafn Reykjavíkur:

Brunabótavirðingar Reykjavíkur.

Sjá upplýsingar í neðanmálsgreinum.

Borgarsögusafn Reykjavíkur:

Deild minjavörslu og rannsókna (Árbæjarsafni).

Fornleifaskrá Reykjavíkur. Rafræn skrá.

Húsaskrá Reykjavíkur. Rafræn skrá og gagnasafn.

Korta- og uppdráttasafn.

Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík:

Heimildaskráning í samvinnu við Þjóðminjasafn Íslands. Unnið af Gunnari Bollasyni og Birnu Gunnarsdóttur. 1999–2000.

Guðmundur Ólafsson og fl. Fornleifaskrá Reykjavíkur, 1985. Þjóðminjasafn Íslands.

Rafræn gögn:

Ljósmyndir teknar við vettvangskannanir. Sjá upplýsingar neðanmáls.

Uppmælingar á minjum.

Ljósmyndasafn Reykjavíkur:

Ljósmyndir úr safneign. Sjá upplýsingar í neðanmálsgreinum.

Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar:

Mosfellshreppur,

Vátryggingabók

Vátryggingabók Mosfellshrepps 1909–1932.

Bréfasafn Mosfellshrepps

Stjórnsýsla

Íbúaskrár í Mosfellshreppi 1906–1920.

Prentaðar og útgefnar heimildir

Anna Lía Guðmundsdóttir. *Fornleifaskráning vegna lagningar Hallsvegar – Úlfarsfellsvegar*. Skýrsla nr. 141. Minjasafn Reykjavíkur, 2008.

Anna Lía Guðmundsdóttir og Sólveig María Heiðberg. *Borgarhluti 8. Grafarvogur. Minjar og saga*. Skýrslur Árbæjarsafns nr. 70. Reykjavík: Árbæjarsafn, 1998.

„Athugasemd um útflutning sauðfjár.“ *Samvinnan*, 1. febrúar 1962.

Árni Óla. „Árbær og Árbæjarsafn. Ýmislegt um bæ og jörð.“ *Lesbók Morgunblaðsins*, 29. september 1957.

Bjarki Bjarnason og Magnús Guðmundsson. *Mosfellsbær. Saga byggðar í 1100 ár*. Reykjavík: Pjafi ehf., 2005.

Bjarni F. Einarsson. *Fornleifaskrá Reykjavíkur*. Skýrsla 46. Reykjavík: Árbæjarsafn, 1995.

„Keldnalandið og Tilraunastöð Háskóla Íslands í Meinafræði- framtíð rannsókna á dýrasjúkdómum.“ *Bændablaðið*, 24. júní 2021.

Erla Skúladóttir. „Landslag yrði lítils virði...“ *Morgunblaðið*, 10. júlí 1999.

Guðjón Friðriksson. *Einar Benediksson Ævisaga I*. Reykjavík: Iðunn, 1997.

„Guðni Guðnason.“ *Fjallkonan*, 28. júlí 1897.

„Guðni Guðnason frá Keldum.“ *Nýja dagblaðið*, 5. okt. 1936.

„Hver þorir að hreyfa steininn?“ *Vísir*, 29. júlí 1971.

Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenska menn. III., 1269–1415. Kaupmannahöfn: Hið Íslenska bókmenntafélag, 1896.

Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenska menn. XII. bindi, 1200–1554. Reykjavík: Hið Íslenska bókmenntafélag, 1923–1932.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. 3 bindi. Reykjavík: Hið íslenska fræðafélag í Kaupmannahöfn, 1982.

„Járnbrautarmálið og minnihlutinn.“ *Ísafold*, 20. desember 1913.

Jóhann Pálsson. *Kálfamói. Þróun búsetulandslags við breytta landnýtingu*. Reykjavíkurborg. Umhverfis- og samgöngusvið. UHR 04-2008 2.

„Jörðin Keldur.“ *Vísir*, 13. mars 1915.

„Keldnalandið og Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði- framtíð rannsókna á dýrasjúkdómum.“ *Bændablaðið*. 24. júní 2021.

Lilja Laufey Davíðsdóttir og Lilja Björk Pálsdóttir. *Gufunes. Framkvæmdarannsókn*. Skýrsla nr. FS898-2151. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands ses., 2022.

Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

Lög um stækkun lögsagnarumdæmis Reykjavíkur nr. 52/1943. Tóku gildi 15. apríl 1943.

Margrét Björk Magnúsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir. *Leirtjörn vestur: Fornleifaskrá*. Skýrsla nr. 227. Reykjavík: Borgarsögusafn Reykjavíkur, 2023.

Margrét Sveinsdóttir. „Guðrún Eyjólfsdóttir – minning.“ *Morgunblaðið*, 11. desember 1983.

Minjastofnun Íslands. Minnisblað Jóhanns Pálssonar dags. 15.12.05 [5. desember 2015] til Minjastofnunar Íslands „Byggingar sem Páll Magnússon, járnsmiður, lætur reisa.“

Minjastofnun Íslands. Pétur H. Ármannsson, Keldnavegur 23 (Keldnavegur 1–25), 112 Reykjavík, minnisblað úr vettvangsferð, dags. 18. desember 2015.

„Nýtt útivistarsvæði við Grafarvog í Reykjavík.“ *Tíminn*, 7. sept. 1995.

Páll Línal. *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1 og 2. bindi. Reykjavík: Örn og Örlygur, 1987.

„Pétur Eyvindsson. Minning.“ *Eining*, 1. desember 1954.

„Rabbað við veiðimálastjóra“. *Veiðimaðurinn*, 1. september 1953.

Ragnheiður Traustadóttir. „Grásteinn í Grafarholti“. Í *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*, 94. árg., bls. 151–164. Reykjavík: 1998.

„Stíflur í Úlfarsá verði rifnar.“ *Morgunblaðið*, 21. mars 2003.

Salvör Jónsdóttir. *Keldur og Keldnaholt. Húsakönnun*. Skýrsla nr. 222. Reykjavík: Borgarsögusafn Reykjavíkur, 2022.

Sólrún Inga Traustadóttir og fl.. *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn, áfangaskýrsla* 2022. Skýrsla nr. 225. Reykjavík: Borgarsögusafn Reykjavíkur, 2023.

„Tilraunabú Rannsóknarstofur háskólans á Keldum í Mosfellssveit.“ *Morgunblaðið*, 19. ágúst 1941.

Tímarit hins Íslenska bókmenntafélags VII. Árgangur 1886; Kafli úr jarðabók Árna Magnússonar og ágríp af æfi hans með fl. eptir Þorkel prest Bjarnason,

Vefheimildir / rafræn gögn / kortasjár

Alþingi, <https://www.althingi.is/>

Lagasafn, <https://www.althingi.is/lagasafn/>

Lög um stækkun lögsagnarumdæmis Reykjavíkur nr. 69/1931.

Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

Stjórnartíðindi, <https://www.stjornartidindi.is/>

Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019.

Kirkjugarðasamband Íslands, <https://gardur.is/>

Legstaðaskrá https://gardur.is/leit_einfalt_c.php

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn, <https://landsbokasafn.is/>

Bækur.is, <https://baekur.is/search>

Íslandskort.is, <https://islandskort.is/>

Dönsku herforingjaráðskortin, <https://islandskort.is/category/list/45>

Tímarit.is, <https://timarit.is/>

Landmælingar Íslands, <https://www.lmi.is/is>

Kortasafn, <https://www.lmi.is/is/vefsjar/korta-og-loftmyndasofn/kortasafn>

Loftmyndasafn, <https://www.lmi.is/is/vefsjar/korta-og-loftmyndasofn/loftmyndasafn>

Loftmyndasjá, <https://atlas.lmi.is/mapview/?application=loftmyndasja>

Sjá upplýsingar í neðanmálsgreinum.

Minjastofnun Íslands. <https://www.minjastofnun.is/>

Fornleifar. Skráning fornleifa, <https://www.minjastofnun.is/is/fornleifar/skraning-fornleifa>

Skráningarstaðlar fornleifa, 2013.

https://www.minjastofnun.is/static/files/Fornleifaskraning/skraningarstadlar_2013_fornleifar.pdf

Leiðbeiningar um skilaferli, 2017. Skil á fornleifaskráningargögnum:

Landupplýsingagögn: Punktaskrár, línu- og flákagögn.

https://www.minjastofnun.is/static/files/Fornleifaskraning/skilaferli-skraningargagna_leidbeiningar.pdf

National Archives Catalog. <https://catalog.archives.gov/>

Aerial Photographs. Department of Defense. Defense Intelligence Agency. Central Imagery Processing and Reference Division. 1961- ? The U.S. National Archives and Records Administration.

Sjá upplýsingar í neðanmálsgreinum.

Reykjavíkurborg, <https://reykjavik.is/>

Borgarsögusafn Reykjavíkur, <https://borgarsogusafn.is/>

Skýrslur, <https://borgarsogusafn.is/skyrslur>

Borgarvefsjá, <https://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/>

Skipulagssjá, <https://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>

Skjalasafn Reykjavíkur, <https://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb/>

Sjá upplýsingar í neðanmálsgreinum.

Sarpur. Menningarsögulegt gagnasafn, <https://sarpur.is/>

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, <https://arnastofnun.is/is>

Örnefnasafn. Nafnið.is, <https://nafnid.arnastofnun.is/>

Örnefnaskrá. Sjá upplýsingar í neðanmálsgreinum.

Ísmús. <https://ismus.is/>

Þjóðfræði, hljóðrit. Sjá upplýsingar í neðanmálsgreinum.

Tilraunastöð Háskóla Íslands í Meinafræði, <https://keldur.is/is>

Þjóðskjalasafn Íslands, <https://island.is/s/thjodskjalasafn>

Túnakort,

Skjalaskrár, <https://skjalaskrar.skjalasafn.is/>

Manntöl, <https://manntal.is/>

Fylgiskjal 1. Minjatöflur og minjakort

Fornleifar og yngri minjar Keldur 264

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
264-1	Keldur	Bústaður	Bæjarhóll	1395-1920	364648	406140	10	16	Ómetið	Nei
264-2	Keldur	Hlaða	Heimild	1850-1921	364664	406145	10	8	Ómetið	Að hluta
264-3	Keldur	Útihús	Heimild	1900	364556	406217	6	6	Ómetið	Að hluta
264-4	Keldur	Garðrækt, Kálgarður	Heimild	1850-1921	364645	406154	31	23	Ómetið	Já
264-5	Keldur	Kálgarður	Heimild	1900	364631	406131	32	26	Ómetið	Já
264-6	Keldur	Hesthús	Heimild	1850-1921	364675	406152	7,3	6,5	Ómetið	Að hluta
264-7	Keldur	Tún	Heimild	1930	364616	406032	62	50	Ómetið	Já
264-9	Keldur	Vegur	Vegur	1940	364791	406147	20	3	Sæmilegt	Nei
264-10	Keldur	Bæjartröð	Heimild	1900	364640	406143	30	5	Ómetið	Já
264-11		Brunnur	Brunnur, steinsteypa	1950	364676	406235	3	2,5	Gott	Nei
264-12		Brunnur	Steinsteypa	1950	364577	406299	2	2	Gott	Nei
264-13		Grunnur, byggingar	Steinsteypa	1954-1995	364618	406200			Slæmt	Nei
264-15	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364627	406256	6,2	4,8	Slæmt	Nei
264-16	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364754	406199	11	10	Slæmt	Nei
264-17	Keldur	Ræktunarreitir	Niðurgroftur	1940	364660	406184	54	8	Sæmilegt	Nei
264-18	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364737	406235	10,5	10	Slæmt	Nei
264-19		Heimreið	Vegur	1900	364320	406261	600	2,5	Sæmilegt	Nei
264-25	Keldnavegur	Heimreið	Vegur	1950	364471	405878			Sæmilegt	Nei
264-26	Keldnasund	Vegur	Gata	1850-1920	364176	406735	65	1,5	Gott	Nei
264-27		Rúst	Tóft	1900	364546	406510	4	3	Ómetið	Já
264-28	Keldnakot	Kálgarður	Garðlag	1700-1870	364542	406576	20	10	Ómetið	Nei
264-29		Herminjar, Skotgröf	Skotgröf	1940	364485	406455	71	2	Sæmilegt	Nei
264-31	Keldur	Fjárhús	Rúst	1850	364688	406280	14	13	Gott	Nei
264-33	Keldnakot	Hrútakofi	Tóft	1900	364662	406535	10	9	Sæmilegt	Nei
264-34	Keldnakot	Fjárhús	Tóft	1900	364588	406519	20	10,5	Gott	Nei
264-36	Keldnakot	Bústaður	Heimild	1700-1870	364551	406583	22	7	Slæmt	Að hluta
264-37	Keldnakot	Jarðhús	Heimild	1900	364607	406567	6	4	Ómetið	Að hluta
264-39	Keldnakot	Kálgarður	Garður	1700	364537	406494	20	10,5	Gott	Nei
264-40	Keldnakot	Rétt	Hleðsla, Rétt	1850	364626	406470	17	14	Sæmilegt	Nei
264-43	Keldur	Íbúðarhús	Íbúðarhús	1920	364685	406096	20	8,8	Gott	Nei
264-44	Keldur	Fjárhús, hlaða	Fjárhús, hlaða	1935	364683	406110	22	7	Ómetið	Nei
264-46	Sjónarhóll	Sumarhús	Steypa, heimild	1943	364766	406062			Sæmilegt	Nei
264-47	Brekkubær	Sumarhús	Heimild	1943	364766	406062			Ómetið	Já
264-49	Kálfamói, Meðal-heimur	Sumarhús	Heimild	1924-1995	364830	405999	9	8,5	Ómetið	Já
264-50	Kálfamói	Kartöflugeymsla	Geymsla	1950	364746	406027			Gott	Nei
264-55		Skotgröf	Niðurgroftur	1940	365084	406538	11	0,8	Sæmilegt	Nei
264-56	Keldur	Brunnur	Steinsteypa	1950	364618	405970	2,5	2,5	Gott	Nei
264-57	Keldnakot	Rúst	Garðlag, Tóft	1900	364677	406510	9	4	Slæmt	Nei

264-58		Leið, sem vegur	Heimild	1900	364563	406391			Ómetið	Já
264-59	Kirkjugata	Leið, sem vegur	Heimild	900	365392	406923			Ómetið	Já
	Korpúlfsstaðir									
268-23	Stóri steinn	Landamerki	Heimild	1891	365457	407252			Ómetið	Já
268-26	Þjóðleið, Nýja gatan	Gata	Heimild	1891-1909	365106	407315	85	2	Slæmt	Nei
268-27	Þjóðleið, Gamla gatan	Gata	Gata	1700-1891	365032	407426	120	1	Sæmilegt	Nei
268-69	Stífla	Stífla	Steinsteypa	1953	365534	407202	50	4	Gott	Nei
264-1	Keldur	Bústaður	Bæjarhóll	1395-1920	364648	406140	10	16	Ómetið	Nei
264-2	Keldur	Hlaða	Heimild	1850-1921	364664	406145	10	8	Ómetið	Að hluta
264-3	Keldur	Útihús	Heimild	1900	364556	406217	6	6	Ómetið	Að hluta
264-4	Keldur	Garðrækt, Kálgarður	Heimild	1850-1921	364645	406154	31	23	Ómetið	Já
264-5	Keldur	Kálgarður	Heimild	1900	364631	406131	32	26	Ómetið	Já
264-6	Keldur	Hesthús	Heimild	1850-1921	364675	406152	7,3	6,5	Ómetið	Að hluta
264-7	Keldur	Tún	Heimild	1930	364616	406032	62	50	Ómetið	Já
264-9	Keldur	Vegur	Vegur	1940	364791	406147	20	3	Sæmilegt	Nei
264-10	Keldur	Bæjartröð	Heimild	1900	364640	406143	30	5	Ómetið	Já
264-11		Brunnur	Brunnur, steinsteypa	1950	364676	406235	3	2,5	Gott	Nei
264-12		Brunnur	Steinsteypa	1950	364577	406299	2	2	Gott	Nei
264-13		Grunnur	Steinsteypa	1954-1995	364618	406200			Slæmt	Nei
264-15	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364627	406256	6,2	4,8	Slæmt	Nei
264-16	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364754	406199	11	10	Slæmt	Nei
264-17	Keldur	Ræktunarreitir	Niðurgroftur	1940	364660	406184	54	8	Sæmilegt	Nei
264-18	Keldur	Útihús	Tóft	1900	364737	406235	10,5	10	Slæmt	Nei
264-19		Heimreið	Vegur	1900	364320	406261	600	2,5	Sæmilegt	Nei
264-25	Keldnavegur	Heimreið	Vegur	1950	364471	405878			Sæmilegt	Nei
264-26	Keldnasund	Vegur	Gata	1850-1920	364176	406735	65	1,5	Gott	Nei
264-27		Rúst	Tóft	1900	364546	406510	4	3	Ómetið	Já
264-28	Keldnakot	Kálgarður	Garðlag	1700-1870	364542	406576	20	10	Ómetið	Nei
264-29		Herminjar, Skotgröf	Skotgröf	1940	364485	406455	71	2	Sæmilegt	Nei
264-31	Keldur	Fjárhús	Rúst	1850	364688	406280	14	13	Gott	Nei
264-33	Keldnakot	Hrútakofi	Tóft	1900	364662	406535	10	9	Sæmilegt	Nei
264-34	Keldnakot	Fjárhús	Tóft	1900	364588	406519	20	10,5	Gott	Nei
264-36	Keldnakot	Bústaður	Heimild	1700-1870	364551	406583	22	7	Slæmt	Að hluta
264-37	Keldnakot	Jarðhús	Heimild	1900	364607	406567	6	4	Ómetið	Að hluta
264-39	Keldnakot	Kálgarður	Garður	1700	364537	406494	20	10,5	Gott	Nei
264-40	Keldnakot	Rétt	Hleðsla, Rétt	1850	364626	406470	17	14	Sæmilegt	Nei
264-43	Keldur	Íbúðarhús	Íbúðarhús	1920	364685	406096	20	8,8	Gott	Nei
264-44	Keldur	Fjárhús, hlaða	Fjárhús, hlaða	1935	364683	406110	22	7	Ómetið	Nei
264-46	Sjónarhóll	Sumarhús	Steypa, heimild	1943	364766	406062			Sæmilegt	Nei
264-47	Brekkubær	Sumarhús	Heimild	1943	364766	406062			Ómetið	Já
264-49	Kálfamói, Meðalheimur	Sumarhús	Heimild	1924-1995	364830	405999	9	8,5	Ómetið	Já
264-50	Kálfamói	Kartöflugeymsla	Geymsla	1950	364746	406027			Gott	Nei

Fornleifar og yngri minjar Gröf 260

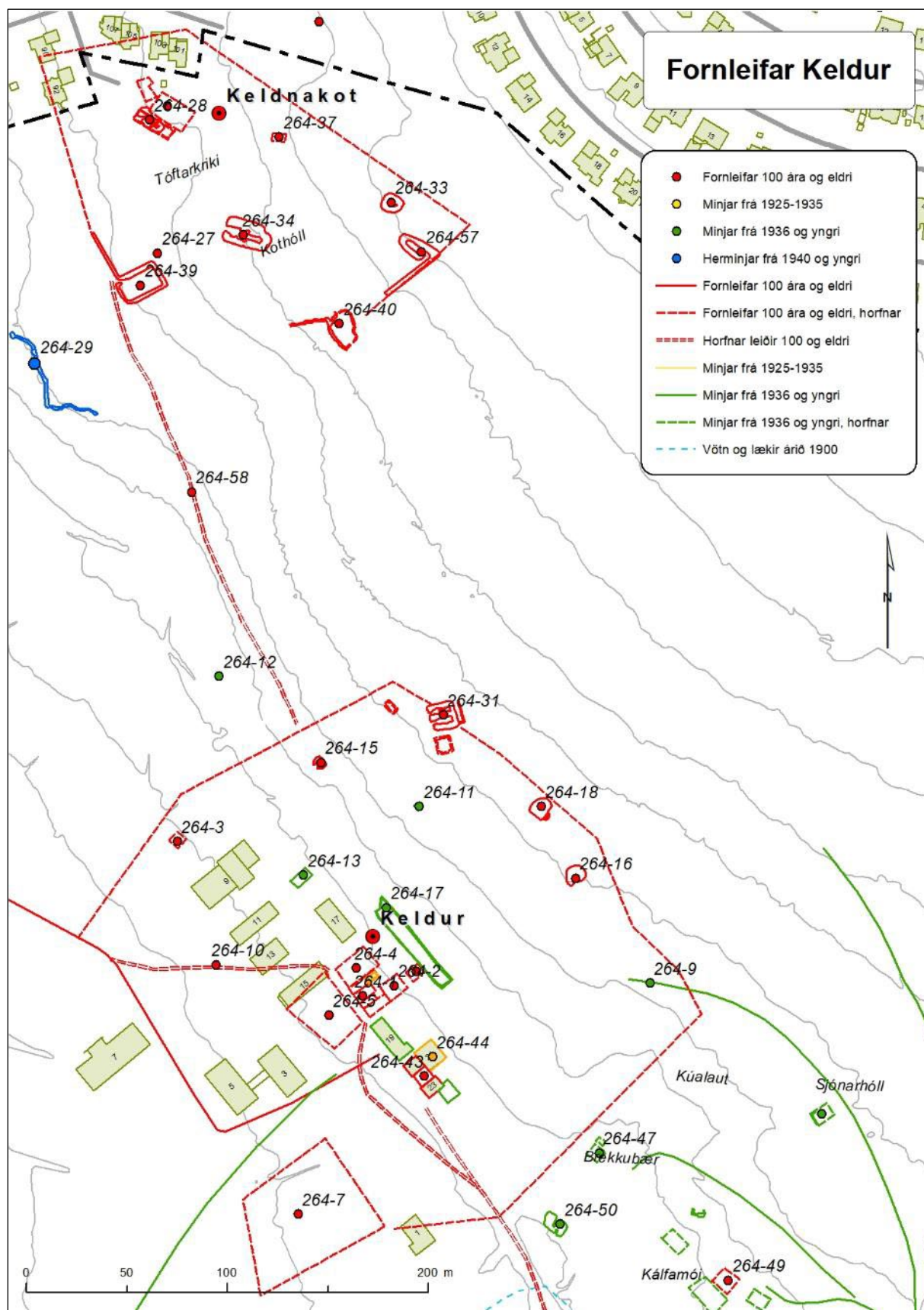
Safnmr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
260-1	Gröf	Bústaður	Tóft	1352- 1900	364622	405848	10	12	Gott	Nei
260-9	Mosfells- sveitarvegur	Vegur	Vegur	1905- 1970	364236	405510			Gott	Nei
260-10	Gröf	Traðir	Gata	1850	364608	405829	90	2	Sæmilegt	Nei
260-11	Grafarholt	Íbúðarhús	Hús	1907	364835	405642	15	8	Ómetið	Nei
260-20	Grímsbær	Bústaður	Tóft	1909- 1965	364278	405671	14	11	Gott	Nei
260-22	Grafarhóll	Grafreitur	Grafreitur	1935	364617	405834	10	10	Gott	Nei
260-23	Gröf	Túngarður	Heimild	1900	364654	405759	104	1	Ómetið	Já
260-25	Gamla rétt	Rétt	Heimild	1900	364078	405743	28	12	Ómetið	Já
260-53	Guddumói	Hestarétt	Heimild	1850	364057	405741	35	8	Ómetið	Já
260-56	Nónvarða	Eyktarmark	Heimild	1850	364183	405499			Ómetið	Já
260-59	Miðaftans- steinn	Eyktarmark	Heimild	1850	364103	405926			Ómetið	Nei
260-60	Ósvað	Vað	Vað	1850	364113	405941			Gott	Nei
260-61	Króargarður	Laxagildra	Hleðsla	1870	364041	405967	150	1,5	Gott	Nei
260-62		Gata	Heimild	1850	364360	405849	550	0,5	Slæmt	Já
260-63	Lauganef	Laug	Heimild	1900	364398	405885			Ómetið	Já
260-64	Bæjarvað	Vað	Heimild	1850	364615	405795	4	2,5	Gott	Nei
260-65	Nónholt	Ræktunarreitir	Tóft	1940	364611	405681	15	10	Sæmilegt	Nei
260-66	Nónholt	Ræktunarreitir	Tóft	1940	364596	405659	15	10	Sæmilegt	Nei
260-67	Fornufjós	Fjós	Tóft	1800	364705	405893	21	15	Slæmt	Nei
260-68	Gröf	Traðir	Heimild	1800	364646	405882	90	2	Sæmilegt	Nei
260-69	Gröf	Smiðja	Tóft	1850	364703	405891	8,8	6,7	Sæmilegt	Nei
260-70	Gerði	Ræktunarreitir	Heimild	1900	364801	405812	30	20	Ómetið	Já
260-71	Ullarflöt	Ullarvinna	Heimild	1900	364717	405655			Ómetið	Já
260-72	Kvíahóll, Kvíasteinn	Kvjar	Heimild	1850	364591	405790			Ómetið	Já
260-76	Nónholt	Ræktunarreitir	Garðlag	1940	364530	405667	22	15	Gott	Nei
260-80	Stöðulflöt	Stöðull	Tóft	1850	364567	405728	13	10	Gott	Nei
260-81	Gröf	Útihús	Heimild	1907- 1950	364842	405619	11	6	Ómetið	Að mestu
260-82	Gröf	Kálgarður	Heimild	1900	364785	405665	43	36	Ómetið	Já
260-83	Gröf	Kálgarður	Heimild	1900	364803	405687	16	11	Ómetið	Já
260-88	Gröf	Kálgarður	Heimild	1916	364799	405762	14	13	Ómetið	Já
260-93	Gröf	Útihús	Tóft	1850	364523	405710	5	7	Sæmilegt	Nei
260-95		Laxagildra	Hleðsla	1870	364096	405960	50	2	Slæmt	Nei
260-113	Traðartún, Traðarflöt	Tún	Tún	1850	364593	405885			Gott	Nei
260-114	Aukatún	Tún	Heimild	1850	364589	405763	110	105	Sæmilegt	Nei
260-116	Grásteinn	Álfasteinn, Álfabyggð	Náttúru- minjar	1970	364859	405770	3	2,5	Gott	Nei
260-118	Brekka	Sumarhús	Gólf	1952	364271	405779	9,6	6,6	Sæmilegt	Nei
260-127		Leið	Gata	1850	364705	405864	145	0,5	Sæmilegt	Nei
260-128	Gröf	Útihús	Tóft	1850	364701	405910	7,4	4	Slæmt	Nei
260-129	Gröf	Útihús	Tóft	1850	364732	405907	13,5	8	Ómetið	Nei
260-130		Ræktunarreitir	Garðlag	1940- 2004	364793	405818	70	10	Gott	Nei

260-162		Vegur	Heimild	900-1900	364077	405827			Ómetið	Já
260-200	Nónholt	Sumarhús	Heimild	1940	364631	405665	9	6	Ómetið	Já
260-201	Nónholt	Sumarhús	Heimild	1940	364580	405691	10	9	Ómetið	Já
260-202	Nónholt	Sumarhús	Heimild	1940	364565	405705	10	9	Slæmt	Að mestu
260-203	Nónholt	Sumarhús	Heimild	1950	364488	405717	9	5	Slæmt	Að hluta
260-204	Pétursborg	Hús	Heimild	1940-1995	364805	405724	9	5,5	Ómetið	Já
260-207	Nónholt	Vegur	Vegur	1950	364355	405683	400	3	Gott	Nei
260-208	Nónholt	Sumarhús	Heimild, Grunnur	1950	364422	405703	12	12	Slæmt	Að hluta
260-209	Fitarvað	Vað	Heimild	1850	364367	405879			Ómetið	Já
260-210		Vegur	Heimild, Vegur	1950	364092	405644	550	2,5	Gott	Nei
260-211	Grafarhlækur	Brú	Brú	1953	364135	405923	15	5	Ómetið	Nei
260-212	Gröf	Útihús	Heimild	1920-1970	364809	405693	10	7	Ómetið	Já

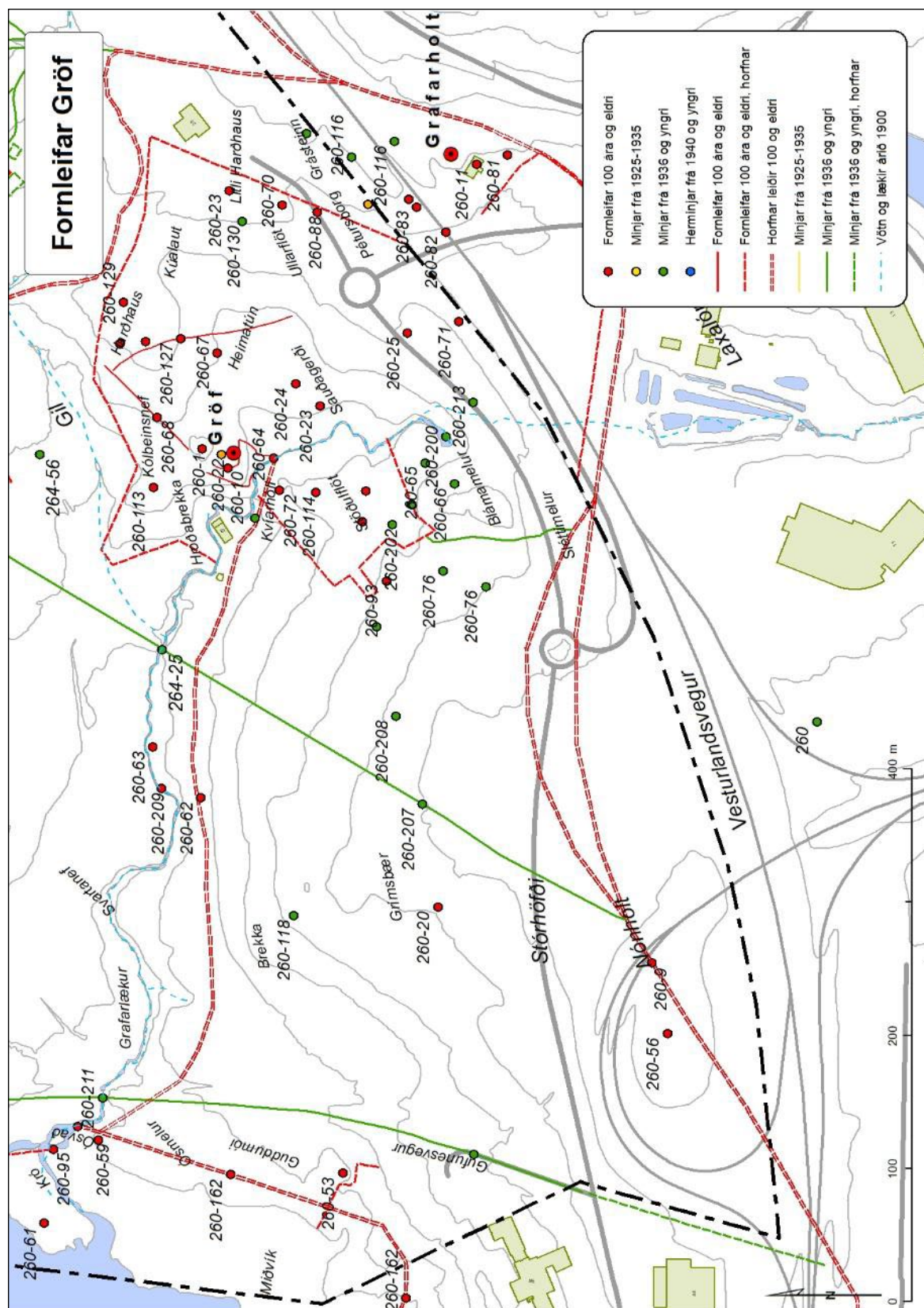
Fornleifar og yngri minjar Korpúlfsstaðir 268

Safn.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
268-23	Stóri steinn	Landamerki	Heimild	1891	365457	407252			Ómetið	Já
268-26	Þjóðvegur Nýjagatan	Gata, skráð e. hlutv.	Heimild	1891	365106	407315	85	2	Slæmt	Nei
268-27	Þjóðleið, Gamla gatan	Gata, skráð e. hlutv.	Gata	1891	365032	407426	120	1	Sæmilegt	Nei
268-69	Stífla	Stífla	Steinsteypa, stífla	1953	365534	407202	50	4	Gott	Nei

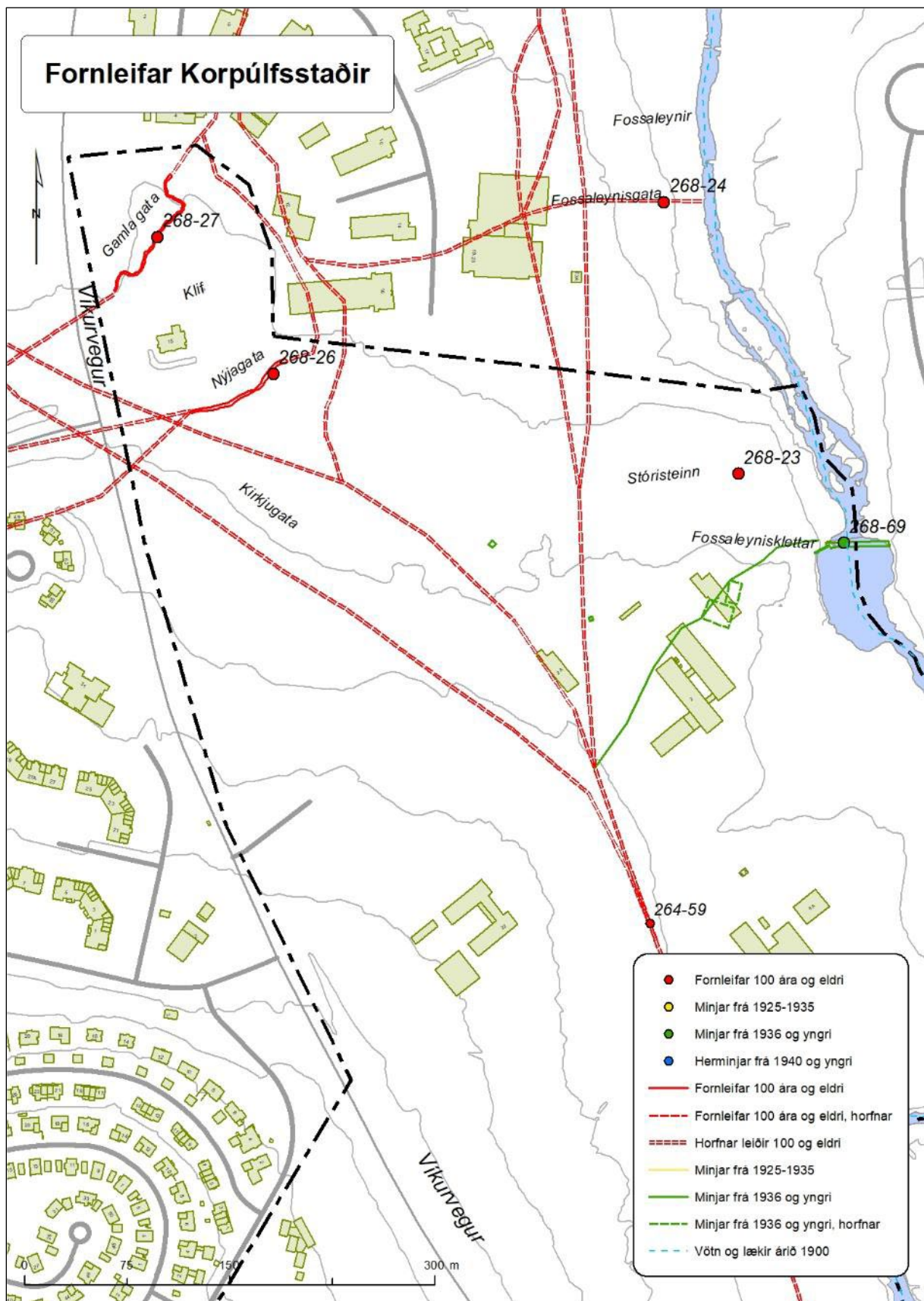
Minjakort Keldur 264

Minjakort Gröf 260

Minjakort Korpúlfsstaðir 268

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur

- 190 Sólrún Inga Traustadóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2017*. Rvk. 2018.
- 191 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning á efnisvinnslusvæði við Álfnesvík Þerneyjarsundi*. Rvk. 2018.
- 192 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna athafnasvæðis á Hólmsheiði*. Rvk. 2018.
- 193 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Köllunarklettur Þ47. Héðinsgata, Köllunarklettsvegur, Sundagarðar, Sæbraut*. Rvk. 2018.
- 194 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Stórahnjúk Úlfarsfelli*. Rvk. 2018.
- 195 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á bæjarstæði Mógilsár*. Rvk. 2019.
- 196 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Dunhagi, Hjarðarhagi, Tómasarhagi. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 197 Sólrún Inga Traustadóttir o.fl.: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2018*. Rvk. 2019.
- 198 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Sjómannaskólareitur. Nóatún, Háteigsvegur, Vatnsholt, Skipholt. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 199 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á lóð fyrir innsiglingamerki á Gufuneshöfða*. Rvk. 2019.
- 200 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Nauthólsvík og Nauthólsvíkurvegur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 201 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á hluta jarðarinnar Jörfa á Kjalarnesi vegna deiliskipulags*. Rvk. 2019.
- 202 Sólrún Inga Traustadóttir, Almar Smári Óskarsson, Anna Sofía Ingólfsdóttir, Björn Ari Örvarsson, Ísak Freyr Valsson, Jóhanna Valgerður Guðmundsdóttir, Katrín Alda Ámundadóttir, Snædis Sunna Thorlacius: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Framvinduskýrsla 2019*. Rvk. 2020.
- 203 Anna Lís Guðmundsdóttir, Alma Sigurðardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ellíðaárdalur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2020.
- 204 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Nýi-Skerjafjörður. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 205 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Göngustígur í Öskjuhlíð. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 206 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Skúlagata – Frakkastígur 1. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 207 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna tvöföldunar Suðurlandsvegar frá Bæjarhálsi austur að Hólmsá. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 208 Alma Sigurðardóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Veðurstofuhæð. Húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 209 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Veðurstofuhæð. Fornleifaskrá*. Rvk. 2022.
- 210 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Laugavegur sem göngugata 2. áfangi*. Fornleifaskrá. Rvk. 2021.
- 211 Alma Sigurðardóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ártúnshöfði. Svæði 1-4. Húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 212 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Ártúnshöfði. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 213 Sólrún Inga Traustadóttir, Ásta Rakel Viðarsdóttir, Þóra Kristín Briem, Jakob Kristján Þrastarson, Ögn Þórarinsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2020*. Rvk. 2021.
- 214 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Holtsgata 10-12 og Brekkustígur 16. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 215 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskrá. Vesturgata - Framkvæmdarsvæði frá Stýrimannastíg að Bræðraborgastíg og þaðan niður að Hlésgötu*. Rvk. 2021.
- 216 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir, María Gísladóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 6 – Breiðholt*. Rvk. 2021.
- 217 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Rauðhólar. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 218 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Sörlaskjól. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 219 Sólrún Inga Traustadóttir, Albína Hulda Pálsdóttir, Brynja Arnadóttir, Gavin Lucas, Sigþór Bjarni Geirsson, Torbjörn Brorsson: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2021*. Rvk. 2022.
- 220 Salvör Jónsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Stúdentagarðar við Eggertsgötu. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2022.
- 221 Alma Sigurðardóttir: *KR-svæðið – Frostaskjól 2-6. Húsakönnun*. Rvk. 2022.
- 222 Salvör Jónsdóttir: *Keldur og Keldnaholt. Húsakönnun*. Rvk. 2022.
- 223 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir, Guðlaug Erna Jónsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2023.
- 224 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskrá. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2023.
- 225 Sólrún Inga Traustadóttir, Daniel Freyr Ívarsson, Guðrún M. Eyfjörð Skarphéðinsdóttir, Ingvar Örn Magnússon, Jóhanna Teuffer, Margrét Rós Svansdóttir: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2022*. Rvk. 2023.
- 226 Guðlaug Erna Jónsdóttir og Salvör Jónsdóttir: *Bensinstöðvar á uppbyggjarlóðum. Húsakönnun*. Rvk. 2023.
- 227 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Leirtjörn vestur. Fornleifaskrá*. Rvk. 2023.
- 228 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning fyrir skotsvæði á norðanverðu Álfnesi*. Rvk. 2023.
- 229 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Klöpp – Skúlagata. Fornleifaskrá*. Rvk. 2023.
- 230 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna Borgarlínu – Lotu 1. Ártúnshöfði – Fossvogur*. Rvk. 2023.
- 231 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Þjóðarhöll. Fornleifaskrá*. Rvk. 2023.
- 232 Steinunn Guðmundsdóttir: *Laugardalur – Þjóðarhöll. Húsakönnun*. Rvk. 2024.
- 233 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Gufunes – Samgöngutengingar. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 234 Sólrún Inga Traustadóttir, Erla Arnadóttir, Eva Bryndís Ágústsdóttir, Heiðar Berg Hjartarson, Lovísa A. Jónsdóttir, Margrét Helgadóttir, Rósa Stefánsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2023*. Rvk. 2024.
- 235 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Reykjanesbraut – Bústaðavegur. Fornleifaskrá*. Rvk. 2024.
- 236 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Hólmsheiði – athafnasvæði áfangi 2. Fornleifaskráning og húsakönnun vegna deiliskipulags*. Rvk. 2024.

Keldur og Keldnaholt

Húsakönnun

Salvör Jónsdóttir

Reykjavík 2022

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 222

Borgarsögusafn
Reykjavíkur

Keldur og Keldnaholt

Húsakönnun

Salvör Jónsdóttir

Reykjavík 2022

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 222

Unnið að beiðni Betri samgangna ohf.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur

Salvör Jónsdóttir

Mynd á forsíðu:

Keldur um 1960. Ljósmyndari Páll Sigurðsson, ljósmynd úr einkasafni.

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Skýrsla nr. 222

Reykjavík 2022

Öll réttindi áskilin.

Efnisyfirlit

Formáli	3
1 Saga svæðisins.....	5
1.1 Staðsetning, staðhættir og afmörkun svæðisins	5
1.2 Svæðið á fyrstu áratugum 20. aldar	6
1.3 Ríkissjóður eignast Keldur.....	8
1.4 Tilraunastöðin að Keldum.....	10
1.5 Rannsóknarmiðstöðvarnar á Keldnaholti.....	14
1.6 Rannsóknarmiðstöðin Korpa við Blikastaðaveg.....	20
1.7 Þróun og skipulag svæðisins	20
2 Skráning menningarminja – Húsakönnun	23
2.1 Um lögbundna verndun og skráningu menningarminja	23
2.2 Um Húsaskrá Reykjavíkur	25
2.3 Húsakönnun	26
2.3.1. Skipulagssvæðið: Keldur og Keldnaholt	27
2.3.2. Núverandi byggð á svæðinu – Helstu einkenni og yfirbragð	28
2.3.3. Húsaskrá: Keldur – Keldnaholt	35
2.3.4 Varðveislumat fyrir hús og mannvirki	65
2.3.4.1 Verndarflokkar	65
2.3.4.2 Verndarstaða húsa og mannvirkja á svæðinu gagnvart lögum	67
2.3.4.3 Niðurstöður um varðveislugildi og tillögur um hverfisvernd	68
Heimildaskrá	77

Formáli

Hér á eftir fer húsakönnun fyrir *Keldur og Keldnaholt* og tekur til húsa sem standa á afmörkuðum svæðum í landi jarðanna Grafar (Grafarholts), Keldna og Lambhaga norðvestan Vesturlandsvegjar (sjá mynd 1). Könnunin er unnin að beiðni Betri samgangna ohf. vegna fyrirhugaðrar skipulagsvinnu fyrir svæðið.

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, hefur um árábil gert húsakönnunir¹ í samræmi við ákvæði 37. gr. **skipulagslaga nr. 123/2010**, þar sem segir:²

*Þegar unnið er **deiliskipulag í þegar byggðu hverfi** skal lagt mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru, með gerð **húsakönnunar**.*

Ákvæði um skráningu menningarminja er jafnframt að finna í **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.³

Í skipulagsreglugerð er húsakönnun skilgreind sem „[u]pplýsingar um byggð sem fyrir er og mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga, þar sem m.a. er skoðað byggingar- og menningarsögulegt samhengi“.⁴ Húsakönnun er skilgreind á sambærilegan hátt í leiðbeiningum Minjastofnunar sem „byggingarlistaleg og menningarsöguleg könnun sem byggir á skráningu húsa og mannvirkja sem studd er sagnfræðilegum heimildum, vettvangskönnun og mati á varðveislugildi einstakra húsa, húsasamstæða, byggðaheilda og svipmóti byggðar.“⁵

Tilgangur húsakönnana og skráningar menningarminja er að „tryggja verndun og varðveislu menningararfsins. Með gerð húsakönnana fæst yfirlit yfir byggingararfinn sem leggur grunn að því að unnt sé að móta stefnu um verndun hans“ og stuðlar að því að ákvarðanir sem varða verndun og/eða breytingar á byggð eða einstökum húsum byggji á faglegum grunni og séu teknar af þekkingu á því gildi sem þau hafa fyrir umhverfi, sögu og byggingarlist.⁶

Nóvember 2022

María Karen Sigurðardóttir

deildarstjóri minjavörslu og rannsókna

Borgarsögusafni Reykjavíkur

¹ Sjá Vef. „Skýrslur: Húsakönnunir og fornleifaskýrslur,“ Borgarsögusafn Reykjavíkur, síðast uppfært okt. 2022, <https://borgarsogusafn.is/utgafa/skyrslur>.

² Skipulagslög nr. 123/2010, 37. gr., 5. mgr.

³ Lög um menningarminjar nr. 80/2012.

⁴ Skipulagsreglugerð nr. 90/2013, 1.3. gr.

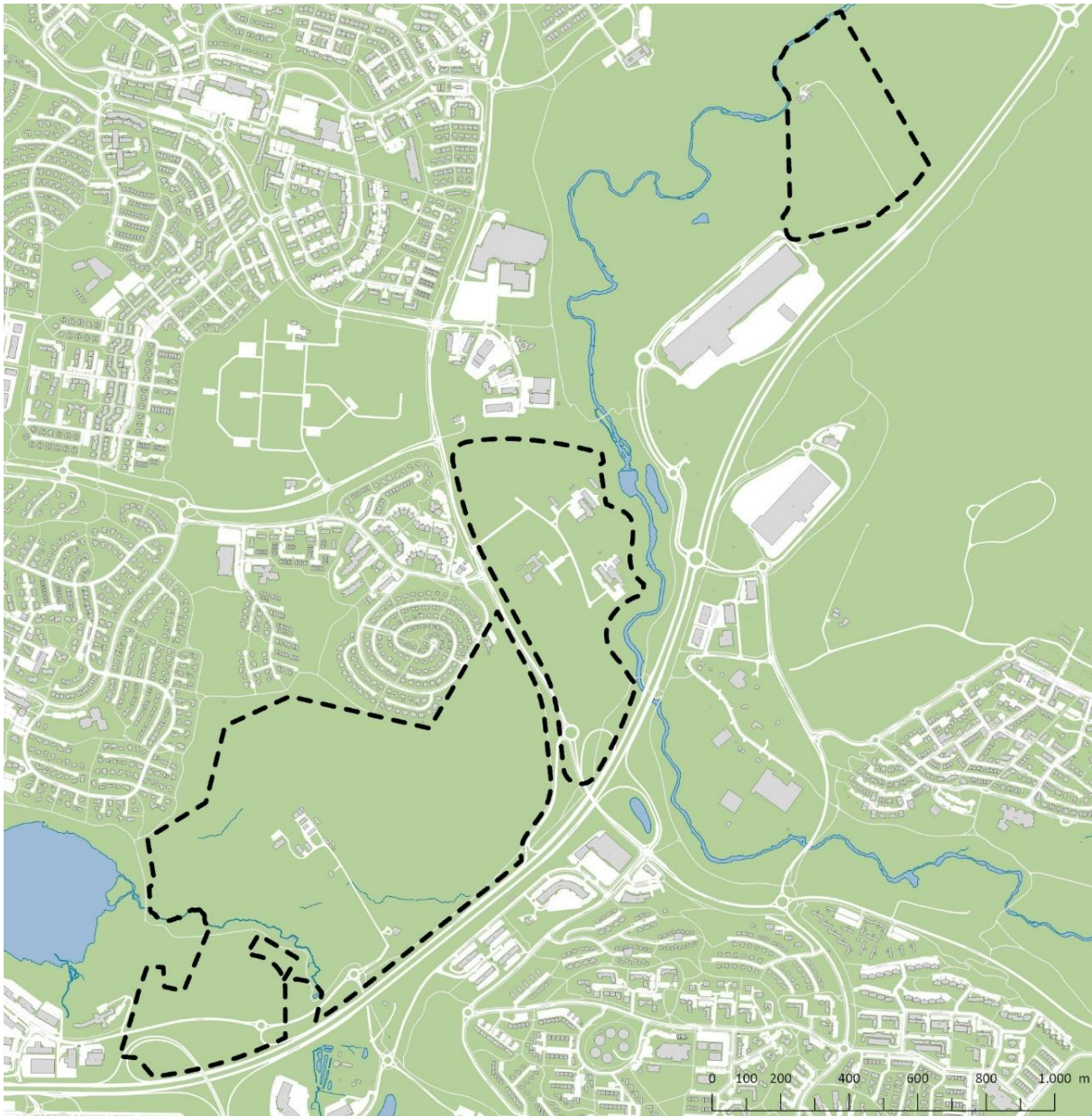
⁵ Guðlaug Vilbogaðóttir, Guðný Gerður Gunnarsdóttir og María Gísladóttir, *Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun*, 4.

⁶ Vef. „Skráning vegna skipulags - húsakönnun - Huginn,“ Minjastofnun Íslands, sótt okt. 2022, <https://www.minjastofnun.is/hus-og-mannvirki/skraning-vegna-skipulags-husakonnun-huginn/>.

1 Saga svæðisins

1.1 Staðsetning, staðhættir og afmörkun svæðisins

Hér fer á eftir fer könnun sem tekur til húsa sem standa á afmörkuðum svæðum á fyrrum landi jarðanna Grafar (Grafarholts), Keldna og Lambhaga. Stærsti hluti svæðisins tilheyrði jörðinni Keldum og er verkefnið kennt við *Keldur og Keldnaholt*. Svæðin sem um ræðir eru land lögbýlisins Keldna við Keldnaveg 1-25, sem er aðsetur Tilraunastöðvar Háskóla Íslands í meinafræði, auk Keldnavegs 27 (alls 85,2 ha), lóðin Völundarhús 1 (0,37 ha), lóð rannsóknarstöðvanna á Keldnaholti við Árleyni 2-22 (30,62 ha), lóð Tækniskólans við Árleyni 4 (0,26 ha) og lóð tilraunastöðvarinnar að Korpu við Blikastaðaveg 25 (18,5 ha).

Mynd 1. Svæðin liggja norðvestan Vesturlandsvegur og er afmörkun þeirra sýnd hér með svartri brotalínu.⁷

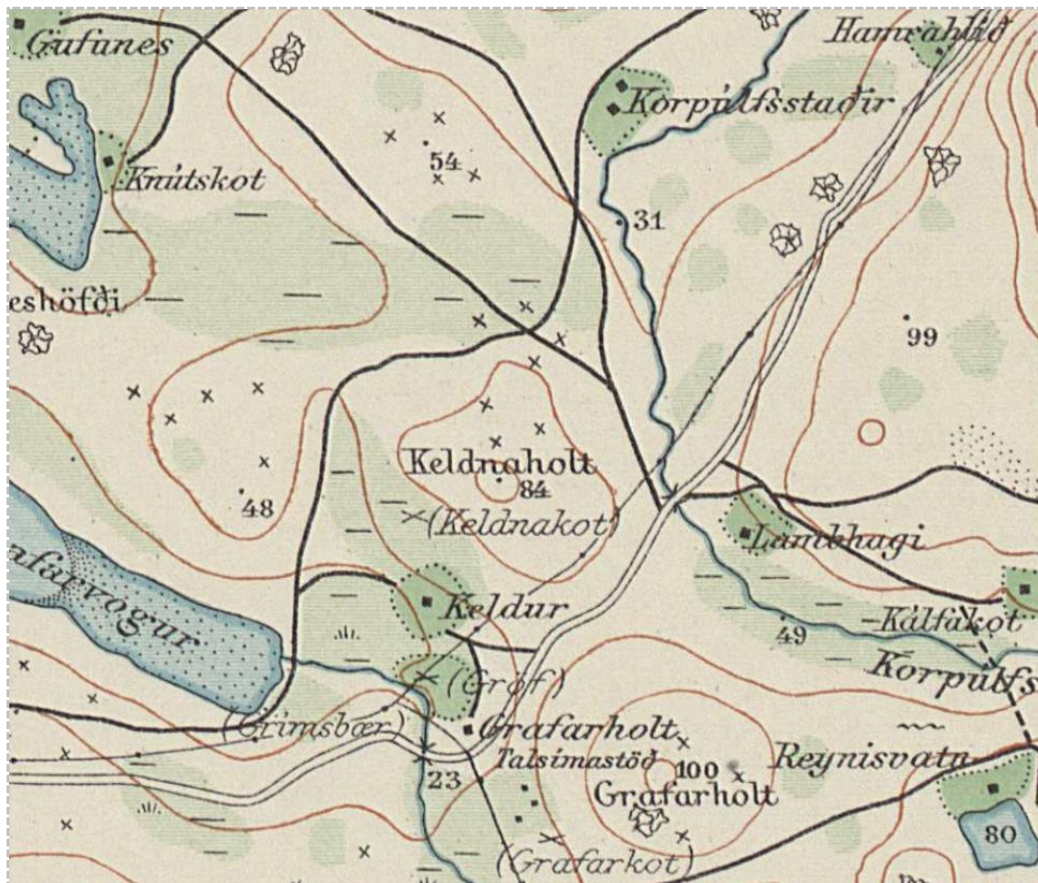
⁷ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar (Landupplýsingar).

1.2 Svæðið á fyrstu áratugum 20. aldar

Landsvæðin sem hér eru til umfjöllunar tilheyrðu áður jörðunum Keldum, Gröf/Grafarholti og Lambhaga í Mosfellssveit.⁸ Þær jarðir voru lagðar undir lögsagnarumdæmi Reykjavíkur árið 1943, með lögum nr. 53/1943, hluti Grafarholts var þó ekki felldur undir lögsagnarumdæmið fyrr en árið 1953.⁹

Einar Benediktsson skáld og athafnamaður keypti Keldur og fleiri jarðir árið 1897. Ábúendur, Guðni Guðnason og fjölskylda bjuggu þó áfram á Keldum, enda hafði Einar fyrst og fremst áhuga á laxveiðiréttindum. Faðir hans Benedikt Sveinsson keypti síðan jörðina af honum árið 1898, en Benedikt lést ári síðar.¹⁰ Þegar landamerkjasmunur var gerður milli jarðanna Keldna og Grafar árið 1909 var hann undirritaður af Vilborgu Guðnadóttur þáverandi eiganda Keldna og Birni Bjarnarsyni eiganda Grafar.¹¹

Kort danska herforingjaráðsins sem uppmælt var árið 1908 af Keldum og nágrenni sýnir mýrlendi upp frá Grafarvogi en stórgrýti á Keldnaholti. Meðfram Korpu (Korpúlfsstaða) skiptust á beitahagar og grýttir melar. Kringum býlin voru ræktuð tún.

Mynd 2. Kort af svæðinu frá 1908 (útg. 1909).¹²

⁸ Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir, *Keldur og Keldnaholt. Fornleifaskráning á landsvæðum innan jarðanna Keldna, Grafar og Lambhaga*.

⁹ Lög um stækkun lögsagnarumdæmis Reykjavíkur nr. 52/1943

¹⁰ Guðjón Friðriksson, *Einar Benediktsson Ævisaga I*, bls. 220.

¹¹ Vef: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Örnefnasafn, nafnid.is. Guðlaugur R. Guðmundsson, „Grafarholt,“ <https://nafnid.is/ornefnaskra/25504>, sótt, okt. 2022.

¹² Generalstabens topografiske Afdeling, 27 *Reykjavik N.A.*, hluti af korti.

Torfbær var að Keldum¹³ en hann var rifinn upp úr 1920. Samkvæmt brunavirðingargjörð var síðasti eigandi hans Vilborg Guðnadóttir.¹⁴ Páll Magnússon járnsmiður keypti jörðina árið 1916,¹⁵ en hann var fæddur að Lambhaga og uppalinn þar.¹⁶ Hann byggði upp á Keldum, íbúðarhús og útihús úr tilhöggnu grjóti um 1920.¹⁷ Sagt var að húsið læki og því var það járnklætt, sennilega bárujárni. Þegar Háskóli Íslands tók við jörðinni fyrir rannsóknarstarfsemi voru húsin múrhuðuð með skeljasandi en síðar máluð. Sonur Páls, Jóhann (f. 1931) telur mjög

Mynd 3. Norðvesturhlíð gamla íbúðarhússins á Keldum. Sambyggð þeirri hlíð var hlaða. Þak hlöðunnar er nú hrunið þannig að við blasir hvernig veggir eru hlaðnir úr tilhöggnu grjóti. Húsin voru síðar járnklædd og loks múrhuðuð og máluð eftir að Háskóli Íslands tók við jörðinni.¹⁸

¹³ Sjá nánar um eldri byggð í: Anna Lísu Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir, *Keldur og Keldnaholt. Fornleifaskráning á landsvæðum innan jarðanna Keldna, Grafar og Lambhaga*.

¹⁴ *Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar*. HerMos 2003/17, Vátryggingabók Mosfellshrepps 1909-1932, Keldur, 15. október 1920.

¹⁵ *Minjastofnun Íslands*. Minnisblað Jóhanns Pálssonar dags. 15.12.05 [2015] til Minjastofnunar Íslands, „Byggingar sem Páll Magnússon, járnsmiður, lætur reisa.“

¹⁶ Jón Guðnason, „Páll Magnússon járnsmiður – minning“, 2. apríl 1960.

¹⁷ *Minjastofnun Íslands*. Pétur H. Ármannsson, Keldnavegur 23 (Keldnavegur 1-25), 112 Reykjavík, minnisblað úr vettvangsferð, dags. 18. des. 2015.

¹⁸ *Borgarsögusafn Reykjavíkur*. Ljósmynd, 27.4.2022, (ljósm. MBM).

líklegt að Einar Erlendsson hafi hannað húsin, en þeir Páll voru góðir vinir og Einar hannaði öll hús sem Páll lét reisa.¹⁹ Íbúðarhúsið stendur enn og útihús að hluta (nú Keldnavegur 23). Jón Ingimarsson búfræðingur og fjölskylda hans bjuggu á Keldum árið 1920²⁰ en Páll seldi jörðina 1924.²¹ Ólafur Jónsson sem var einn af fyrstu vélstjórum landsins,²² keypti jörðina en hann og kona hans Guðrún Eyjólfsdóttir gerðust bændur að Keldum. Á þessum árum voru útihús reist norðaustan við hlöðu og fjós (nú Keldnavegur 21). Þau hjón seldu ríkinu síðan jörðina um 1940.²³

1.3 Ríkissjóður eignast Keldur

Árið 1929 voru samþykkt lög frá Alþingi sem heimiluðu að setja á stofn rannsóknar- og tilraunastofu „í þarfir atvinnuveganna.“ Verkefnið var einkum tengd matvælaframleiðsla, þ.e. búfjársjúkdómum, fódri og verkun á kjöti og fiski.²⁴ Í framhaldi af því eða sex árum síðar var Rannsóknarstofnun Háskóla Íslands stofnuð með lögum samþykktum á Alþingi árið 1935 en hlutverk hennar var að sinna hagnýtum rannsóknum í þágu atvinnuveganna. Fjórum árum síðar var nafni stofnunarinnar breytt í Atvinnudeild Háskóla Íslands.²⁵ Skömmu síðar voru ný lög sett um náttúrurannsóknir (nr. 68/1940) og lögin um Rannsóknarstofnun Háskólans felld inn í þau með breytingum. Jafnframt var Rannsóknaráði ríkisins falin stjórn Atvinnudeildarinnar.²⁶

Um þetta leyti keypti ríkissjóður jörðina Keldur í Mosfellssveit með það fyrir augum að þar myndi atvinnudeild háskólans vinna að rannsóknum.²⁷ Í viðtali við Niels Dungel í Morgunblaðinu á ágúst 1941 kemur fram að ríkissjóður hafi keypt Keldur árið áður,²⁸ fyrir 65 þús. krónur, en nú þurfi að koma upp „peningshúsum, sem hæfa rannsóknunum og tilraunastarfsemi. Byggja þarf m. a. hesthús fyrir 20—30 hesta, þar sem auðvelt er að koma við öllu því hreinlæti, sem nauðsynlegt er við blóðvatnsframleiðslu.“²⁹ Í tímaritinu Frey 1. apríl 1942 er birt skýrsla Tilraunaráðs búfjárræktar um starfsemi þess árið 1941 og þar kemur fram að á Rannsóknarstofnu Háskólans og að Keldum hefði verið unnið áfram að rannsóknum á garnaveiki, mæðiveiki og fleiri dýrasjúkdómum. Þar segir enn fremur, „Vegna þess að á þessu ári[1941] fóru fram flutningar frá Austurhlíð að Keldum, og að unnið var þar að byggingarframkvæmdum, girðingum og öðrum undirbúningi og umbótum, var aðstaða þar mjög erfið til allra rannsókna, og því ekki hægt að vinna að þeim eins og þurft hefði“³⁰ en ríkið hafði áður leigt Austurhlíð (við Reykjaveg) fyrir húsdýr í rannsóknarskyni. Í skýrslunni segir enn fremur, „Byrjað hefur verið á að reisa nokkrar byggingar á Keldum, og gera við gamlar

¹⁹ *Minjastofnun Íslands*. Minnisblað Jóhanns Pálssonar dags. 15.12.05 (2015) til Minjastofnunar Íslands „Byggingar sem Páll Magnússon, járnsmiður, lætur reisa.“

²⁰ *Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar*. HerMos 2001/01. B-5:5. Íbúaskrár í Mosfellshreppi 1906-1920

²¹ Jóhann Pálsson, *Kálfamói*, 6.

²² „Vélstjórastéttin“, 6. júní, 1938.

²³ Margrét Sveinsdóttir, „Guðrún Eyjólfsdóttir – minning“, 11. desember 1983.

²⁴ Lög um rannsóknir í þarfir atvinnuveganna, sp. 29. apríl 1929.

²⁵ Guðmundur Hálfðanarson, „Embættismannaskólinn 1911-1961“, bls. 126.

²⁶ Guðni Jónsson, *Saga Háskóla Íslands*, bls. 148.

²⁷ *Alþingistiðindi 1948-49*, 68. löggjafarþing D. umræður: 776.

²⁸ Í ræðu atvmrh. á Alþingi 19. nóv. 1948 kemur hinsvegar fram að Keldur hafi verið keyptar 1939.

²⁹ „Tilraunabú Rannsóknarstofnu háskólans á Keldum í Mosfellssveit“, 19. ágúst 1941.

³⁰ „Frá tilraunaráði búfjárræktar“, 1. apríl 1942.

byggingar þar. Enn vantar mikið á að byggingar á Keldum séu það á veg komnar, að aðstaða sé þar til þess að vinna verulega að rannsóknum á búfjársjúkdómum.³¹ Á þessum árum var reist hús fyrir blóðtökuhesta og geymslur o.fl.³² Samkvæmt fasteignaskrá Þjóðskrár eru gripahús reist árið 1942 (nú Keldnavegur 17) og bílskúr og verkstæði árið 1943 (nú Keldnavegur 19).³³ Samhliða rannsóknum á dýrasjúkdómum, sem kröfðust einangrunar var einnig gert ráð fyrir að jarðræktartilraunir væru stundaðar á Keldum. Þessi starfsemi átti þó illa saman sem leiddi til ágreinings.³⁴

Árið 1946 voru Keldur færðar undan yfirráðum Atvinnudeildarinnar til rannsóknarstofnunar í meinafræði sem þá var í undirbúningi.³⁵ Tilraunastöðin að Keldum var formlega stofnuð með bráðabirgðalögum 4. júní 1946.³⁶ Nokkuð lá á að stofna stöðina til að hægt væri að þiggja styrk veglegan styrk Rockefellerstofnunarinnar til uppbyggingarinnar en hann var bæði skilyrtur við hraða uppbyggingu og að vísindamaðurinn Björn Sigurðsson yrði ráðandi við stofnunina en hann hafði þá þegar getið sér gott orð í Bandaríkjunum.³⁷ Á meðan lögin voru í bígerð var hafist var handa við uppbygginguna. Skipuð var byggingarnefnd og var Björn Sigurðsson formaður hennar. Embætti húsameistara ríkisins var falið að gera teikningar að húsum veturinn 1945-46. Guðjón Samúelsson var þá húsameistari en hann fól verkefnið ungum arkitekt, Hannesi Kr. Davíðssyni, sem þá starfaði við embættið.³⁸

Mynd 4. Hús sem fyrir voru á Keldum þegar tilraunastöðin var stofnuð árið 1946. Á efri mynd eru hús Keldnabýlisins sem byggð voru 1920 til hægri, en til vinstri byggingar sem reistar voru 1943. Á smærri mynd hér til vinstri er hús sem reist var 1942 sem „hesthús fyrir serumhesta.“³⁹

³¹ „Frá tilraunaráði búfjárræktar,“ 1. apríl 1942.

³² Afmælisnefnd rannsóknarstofnananna, *Rannsóknir í þágu atvinnuveganna. Framfarir í 50 ár 1937-1987*.

³³ Vef. „Vefuppfletti fasteignaskrár,“ Þjóðskrár Íslands, sótt 6. júlí 2022, <https://vefuppfletti.skra.is/>.

³⁴ Afmælisnefnd rannsóknarstofnananna, *Rannsóknir í þágu atvinnuveganna. Framfarir í 50 ár 1937-1987*.

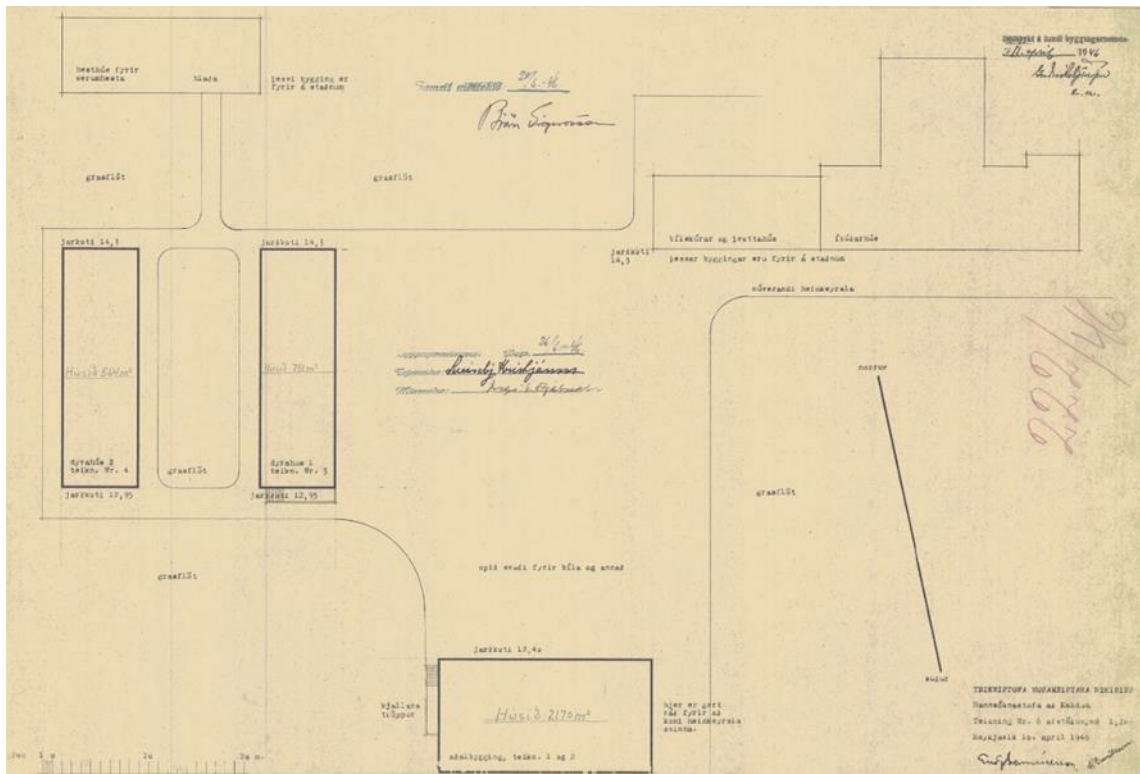
³⁵ *Alþingistiðindi 1948-49*, 68. löggjafarþing D. umræður: 776.

³⁶ *Alþingistiðindi 1946*, 65. löggjafarþing. A. Þingskjöl, bls. 71-72.

³⁷ Guðmundur Hálfðanarson, „Embættismannaskólinn 1911-1961,“ 220; Pálsson, „Dr. Björn Sigurðsson (1913-1959) A Memorial Tribute,“ 3.

³⁸ Hannes Davíðsson, „Byggingarframkvæmdir að Keldum og árárskrif trésmíðameistarans,“ 28. maí 1952; Páll A. Pálsson, „Hannes Kr. Davíðsson,“ 16. maí 1995.

³⁹ Sjá uppdrátt á mynd 5; *Borgarsögusafn Reykjavíkur*. Ljósmyndir, 27.4.2022, (ljósm. MBM).

Mynd 5. Afstöðumynd af uppbyggingu á Keldum 1946, undirrituð af Guðjóni Samúelssyni og Hannesi Kr. Davíðssyni 10. apríl, sp. í byggingarnefnd degi síðar og móttækin af Birni Sigurðssyni 20. júní 1946.⁴⁰

1.4 Tilraunastöðin að Keldum

Uppbyggingin Tilraunastöðvarinnar að Keldum hófst þegar lögin höfðu verið samþykkt snemmsumars 1946. Fyrstu byggingarnar sem risu voru hús fyrir rannsóknarstofur og skrifstofur,⁴¹ tvær byggingar fyrir skepnur, Dýrahús 1 og 2,⁴² auk íbúðarhúss fyrir forstöðumann. Arkitekt að rannsóknarhúsi og dýrahúsum var Hannes Kr. Davíðsson, en Guðjón Samúelsson undirritaði teikningarnar einnig sem húsameistari ríkisins. Íbúðarhús forstöðumanns var hins vegar teiknað af Bárði Ísleifssyni arkitekt⁴³ sem einnig starfaði hjá embætti húsameistara ríkisins.

Starfsemi tilraunastöðvarinnar hófst formlega árið 1948 undir stjórn Björns Sigurðssonar og varð strax árangursrík og eftirtektarverð. Á Keldum voru þróuð sérstök blóðpróf til að greina sýktar skepnur og jafnframt bóluæfni sem reyndist vel bæði innanlands og erlendis. Rannsóknir Björns og samstarfsmanna hans og skilgreiningar á hæggengum

⁴⁰ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Keldnavegur 1-25, Rannsóknarstofa að Keldum, afstöðumynd. Teiknistofa húsameistara ríkisins, Guðjón Samúelsson, Hannes Kr. Davíðsson, BN 222/46, sp. 11. apríl 1946.

⁴¹ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Keldnavegur 1-25, Rannsóknarstofa að Keldum. Teiknistofa húsameistara ríkisins, Guðjón Samúelsson, Hannes Kr. Davíðsson, BN 222/46, sp. 11. apríl 1946. (Keldnavegur 3).

⁴² *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Keldnavegur 1-25, Rannsóknarstofa að Keldum, dýrahús 1; dýrahús 2 Teiknistofa húsameistara ríkisins, Guðjón Samúelsson, Hannes Kr. Davíðsson, BN 223/46, sp. 11. apríl 1946. (Keldnavegur 13 og Keldnavegur 15).

⁴³ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22 (sic), Íbúðarhús að Keldum. Bárður Ísleifsson, BN 482/46, sp. 27. júní 1946. (Keldnavegur 1)

veirusjúkdómum voru brautryðjendaverk á alheimsvísu. Er enn vitnað til þeirra sem „*The legacy of Dr. Bjorn Sigurdsson*.“ Vísindastarfið á Keldum öðlaðist þannig snemma alþjóðaviðurkenningu sem hefur reynst mikilvægur grunnur að þeim rannsóknum sem eru stundaðar þar og víðar, enda tilraunastöðin talin ein mikilvægasta rannsóknarstöð Háskólans.⁴⁴

Mynd 6. Tilraunastöðin að Keldum á upphafsárum hennar. Lengst til vinstri sjást hauggeymslur, þá Dýrahús 2 (nú horfið) og skorsteinn sem tengdur var brennsluofni, til baka sér í eldra hesthús, þá Dýrahús 1 (nú endurbyggt í annarri mynd) og loks Rannsóknarhús I.⁴⁵

Eftir því sem starfsemi tilraunastöðvarinnar óx fjölgaði húsum á svæðinu. Árið 1954 var byggt hesthús nokkuð vestan við dýrahúsin og hlaða áföst við það.⁴⁶ Hesthúsið er með sama yfirbragði og dýrahúsin, enda einnig hannað af Hannesi Kr. Davíðssyni. Ellefu árum síðar eða 1965 var þriðja dýrahúsið reist milli Dýrahúss 2 og hesthússins, sömuleiðis hannað af Hannesi og stendur það hús óbreytt að ytra útliti. Samhliða óx þörf á auknu rými fyrir rannsóknarstörf og árið 1958 var hafin bygging á nýju rannsóknarhúsi sem Hannes hannaði. Húsið stendur suðvestan við eldra rannsóknarhús og er tengt við það með glergangi. Byggingarár Rannsóknarhúss II er skráð 1960 en starfsemi í því hófst 1964.⁴⁷ Byggingin ber stíleinkenni höfundar, og hefur hátt byggingarlistarlegt gildi enda var hún friðuð að ytra byrði árið 1999. Friðun tekur einnig til fastra innréttinga í bókasafni, sem eru vandaðar að hönnun og gerð.⁴⁸

⁴⁴ Vef. „Fróðleikur um Keldur,“ Keldur, sótt okt. 2022, <https://keldur.is/is/um-keldur/frodleikur-um-keldur>; Afmælisnefnd rannsóknarstofnananna, *Rannsóknir í þágu atvinnuveganna. Framfarir í 50 ár 1937-1987*.

⁴⁵ Ljósmynd Páll Sigurðsson (ó dags.), ljósmynd úr einkasafni.

⁴⁶ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Keldnavegur 1-25, Tilraunastöðin að Keldum. Hesthús og hlaða. Hannes Kr. Davíðsson, BN 580/54, sp. 5. ág. 1954.

⁴⁷ Vef. „Vefuppfletti fasteignaskrár,“ Þjóðskrá Íslands, sótt 6. júlí 2022, <https://vefuppfletti.skra.is/>; Vef. „Fróðleikur um Keldur,“ Keldur, sótt okt. 2022, <https://keldur.is/is/um-keldur/frodleikur-um-keldur>.

⁴⁸ Vef. „Friðlýst hús og mannvirki, Reykjavík,“ Minjastofnun Íslands, sótt okt. 2022, <https://www.minjastofnun.is/hus-og-mannvirki/fridlyst-hus-og-mannvirki/reykjavik/nr/435>.

Mynd 7. Dýrahús 3 á Keldum. Húsið er hið eina sem eftir er af þremur áþekktum húsum sem áður stóðu hlið við hlið á tilraunastöðinni. Útliti Dýrahúss 1 hefur verið gjörbreytt og Dýrahús 2 rífið.⁴⁹

Mynd 8. Rannsóknarhús I og II á Keldum 2007. Á myndinni sést hvernig húsin eru tengd með glergangi. Ásýnd Rannsóknarhúss I er nokkuð breytt eftir að það var klætt steni-plötum.⁵⁰

Síðasta hús sem reist var á Keldum eftir teikningum Hannesar Kr. Davíðssonar er fjárhús ásamt hlöðu, þar sem einnig er aðstaða til rannsókna á skepnum.⁵¹ Húsið var reist árið 1971 og stendur í um 300 m fjarlægð suðaustur af húsapýrpingunni á Keldum.

Þörf fyrir rannsóknir á fiskisjúkdómum jókst eftir að fiskeldisstöðvum fjölgaði uppúr 1980, en aðstaða til slíkra rannsókna var af skornum skammti sem hamlaði greininni. Rannsóknaráð ríkisins, Reykjavíkurborg, Háskóli Íslands, Tilraunastöðin að Keldum, landbúnaðarráðuneytið, sjávarútvegsráðuneytið og Landsamband fiskeldis- og hafbeitarstöðva sameinuðust árið 1989 um byggingu rannsóknarstöðvar fiskisjúkdóma.⁵² Árið 1991 var

⁴⁹ *Borgarsögusafn Reykjavíkur*. Ljósmynd, 27.4.2022, (ljósm. MBM).

⁵⁰ *Ljósmyndasafn Reykjavíkur*. L01120207 vetur, ljósm. Vilhelm Gunnarsson, febrúar 2007. Hluti af mynd.

⁵¹ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Keldnavegur 1-25, Tilraunastöðin að Keldum. Fjárhús og hlaða. Hannes Kr. Davíðsson, BN 17/71, sp. 28. jan. 1971.

⁵² Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum, Ársskýrsla 1991.

allur úrgangur þaðan dauðhreinsaður og strangar vinnureglur eru viðhafðar varðandi rannsóknarvinnu í húsinu.⁵⁷

1.5 Rannsóknarmiðstöðvarnar á Keldnaholti

Atvinnudeild háskólans flutti í eigið húsnæði á núverandi háskólalóð (Suðurgötu 43) árið 1937,⁵⁸ en við deildina voru starfræktar þrjár undirdeildir, búnaðardeild, fiskideild og iðnaðardeild. Á næstu árum óx starfsemin og árið 1948 flutti fiskideildin í Borgartún 7 og síðar að Skúlagötu 4. Árið 1958 voru byggingarrannsóknir iðnaðardeildarinnar fluttar að Lækjarteigi 2.⁵⁹

Sem fyrr getur voru Keldur keyptar til að Atvinnudeild Háskólans hefði það aðstöðu. Eftir að Keldur voru lagðar til rannsóknarmiðstöðvarinnar í meinafræði 1946, varð ljóst að þar væri eigi rúm fyrir rannsóknir í jurtakynbótum og jarðvegsrannsóknum. Þær fóru þá fram næstu árin í Kópavogi og síðar að Úlfarsá.⁶⁰

Á 6. áratug sl. aldar var farið að huga að frekar uppbyggingu rannsóknarstöðva í þágu atvinnuveganna og árið 1955 var samþykkt þingsályktun um stofnun Atvinnumálanefndar ríkisins til að gera tillögur um nýjar atvinnugreinar og hagnýtingu náttúruauðæfa. Hlutverk nefndarinnar var m.a. að gera tillögur um skipulag og samræmingu rannsóknarstofnana sem vinna að rannsóknum á náttúruauði landsins og leita leiða til að endurbæta afköst í ýmsum atvinnugreinum. Í greinargerð nefndarinnar til Alþingis 1960 kemur fram að rannsóknarstarfsemi á landinu sé alls kostar ófullnægjandi í þeirri hröðu þróun sem eigi sér stað í heiminum. Það sem einkum háir rannsóknarstarfseminni sé skortur á samstarfi, samræmingu og fjármagni. En nefndin lagði jafnframt til endurskipulag á rannsóknarstarfseminni. Auk deildanna þriggja sem tilheyrðu Atvinnudeild Háskólans, búnaðardeild, fiskideild og iðnaðardeild voru starfandi tilraunaráð búfjárræktar og jarðræktar, og rannsóknarstofa Fiskifélags Íslands. Lagði nefndin til að þessi rannsóknarstarfsemi yrði sameinuð eftir atvinnuvegum og í staðinn yrðu til sjálfstæðar rannsóknarstofnanir, Rannsóknastofnun byggingaiðnaðarins, Rannsóknastofnun iðnaðarins, Rannsóknastofnun landbúnaðarins og Rannsóknastofnun sjávarútvegsins.⁶¹ Frumvarp að lögum sem gerði ráð fyrir að þessar tillögur yrðu að veruleika velktist nokkuð í þinginu en varð að lögum í maí 1965 en þar segir að ríkið skuli starfrækja, Hafrannsóknastofnun, Rannsóknastofnun fiskiðnaðarins, Rannsóknastofnun landbúnaðarins, Rannsóknastofnun iðnaðarins og Rannsóknastofnun byggingaiðnaðarins.⁶²

Samhliða því sem unnið var að stjórnsýslulegri endurskipulagningu rannsóknarstarfsins, uxu verkefnið þannig að ljóst var að rannsóknir í þágu atvinnuveganna kröfðust meira rýmis en gert var ráð fyrir í húsinu á háskólalóðinni við Suðurgötu. Rannsóknaráð ríkisins, ásamt

⁵⁷ Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum, Ársskýrsla 2007; Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum, Ársskýrsla 2008; Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum, Ársskýrsla 2009.

⁵⁸ Guðmundur Hálfðanarson, „Embættismannaskólinn 1911-1961,“ 122.

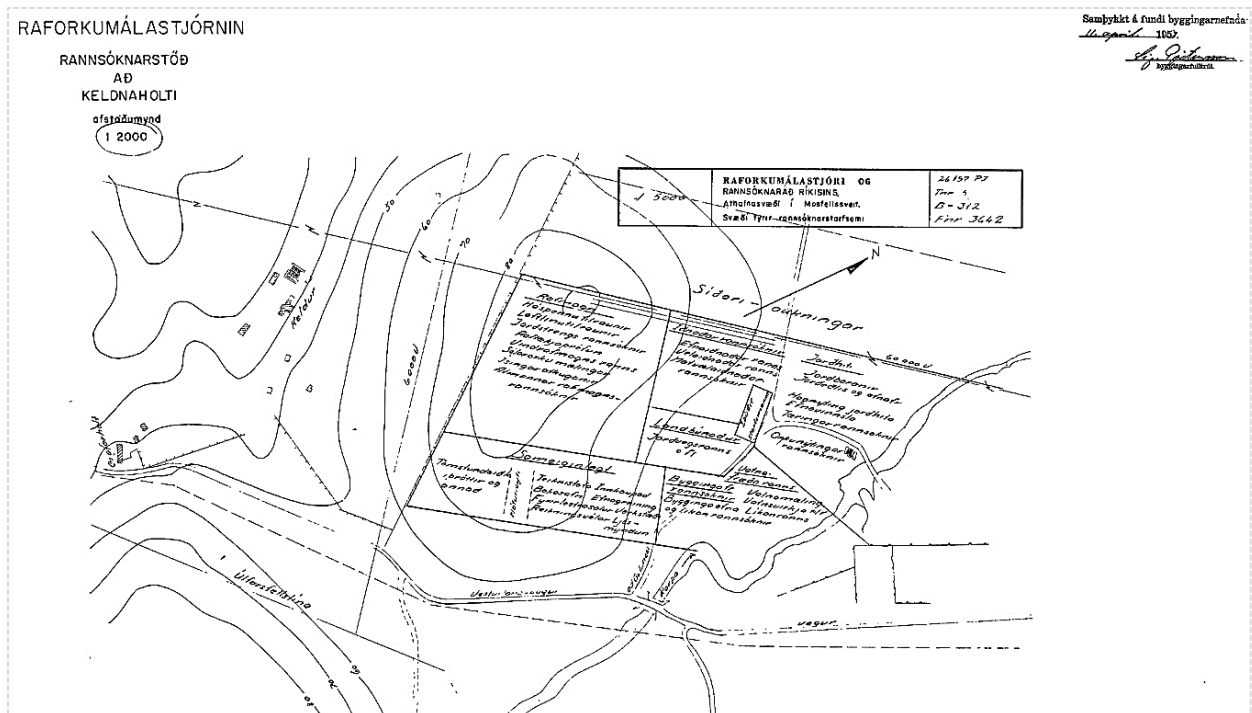
⁵⁹ Steingrímur Hermannsson, „Atvinnudeild háskólans 25 ára,“ 12-13.

⁶⁰ *Alþingistiðindi 1948-49*, 68. löggjafarþing D. umræður: 776.

⁶¹ Frumvarp til laga um Rannsóknir í þágu atvinnuveganna, þskj. 187, *Alþingistiðindi 1962-63*, 83. löggjafarþing. A Þingskjöl, bls. 551-616.

⁶² Lög um rannsóknir í þágu atvinnuveganna nr. 64/1965.

raforkumálastjóra sóttu um land til Reykjavíkurborgar og fengu fyrirheit í febrúar 1957⁶³ um 48 ha lands á Keldnaholti, en um það leyti lét raforkumálastjóri reisa þar hús fyrir vatnsmælingar og rannsóknir á vegum jarðhitadeildar raforkumálastjórnar.⁶⁴ Húsið var teiknað af Sigvalda Thordarson árið 1956 og samþykkt af byggingarnefnd í febrúar 1957.⁶⁵ Húsið stóð þar sem nú er lóðin Árleynir 4, fram til ársins 2000 (mynd 13). Í kjölfar þess að Rannsóknaráð og raforkumálastjóri fengu vilyrði fyrir landinu var unnin yfirlitsuppráttur að svæðinu sem samþykktur var í byggingarnefnd Reykjavíkur í apríl 1957 (mynd 10). Á upprættinum eru sýndir reitir fyrir tilraunir og rannsóknir nokkurra atvinnugreina. Stærsti reiturinn er afmarkaður fyrir rafmagnstilraunir, þá iðnaðarrannsóknir, jarðhitarannsóknir, orkunýtingarrannsóknir og á þeim reit er jafnframt sýnt húsið sem samþykkt var í febrúar 1957. Þá er gert ráð fyrir vatnafræðirannsókn, byggingarfræðirannsókn, landbúnaðarrannsókn auk lóðar fyrir íbúðir starfsmanna. Einn reitur er merktur til sameiginlegra nota, þ.e. mótuneyti, teiknistofa, innkaupadeild, bókasafn o.fl. auk tómstunda og íþróttar. Auk þess er merkt á uppráttinn að síðari aukning verði norðvestur af svæðinu.

Mynd 10. Yfirlitsmynd Raforkumálastjórnar og Rannsóknaráðs ríkisins að „Athafnasvæði í Mosfellssveit. Svæði fyrir rannsóknarstarfsemi.“ Keldur eru til vinstri og Keldnaholt fyrir miðjum upprætti. Samþykkt í byggingarnefnd Reykjavíkur í apríl 1957.⁶⁶

Rannsóknaráð ríkisins hélt áfram undirbúningi að skipulagi og uppbyggingu rannsóknahverfis þar sem gert var ráð fyrir hinum nýju rannsóknarstofnunum sem lagt var til í

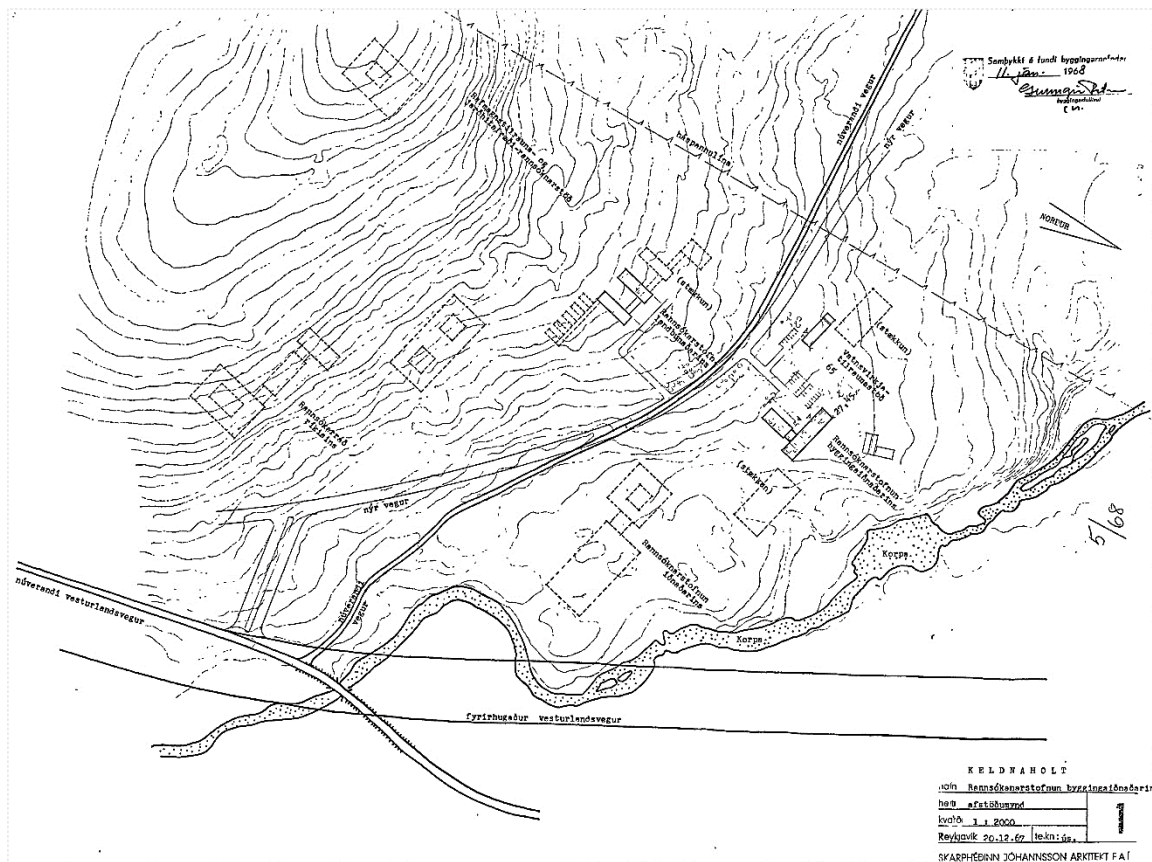
⁶³ Skjöl byggingarnefndar (B-skjöl). Keldnaholt, Rannsóknarstöð landbúnaðarins. B/7648, bréf borgarstjórnar í Reykjavík til Rannsóknaráðs ríkisins og Atvinnudeildar Háskólans, dags. 2. mars, 1963.

⁶⁴ „Vætanleg rannsóknarstöð ríkisins á Keldnaholti,“ 29. ágúst 1961; „Ónotaðir möguleikar – sérfræðingar að starfi,“ 23. maí 1959.

⁶⁵ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Raforkumálastjórnin, Rannsóknarstöð að Keldnaholti. Sigvaldi Thordarson, BN 112/57, sp. 11. apríl. 1957.

⁶⁶ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Árleynir 2-22, Afstöðumynd - RALA, BN 112/57, sp. 11. apríl, 1957.

frumvarpi að stofnaðar yrðu, að frátöldum rannsóknarstofnunum sjávarútvegsins.⁶⁷ Í september 1960 fóru fulltrúar Rannsóknaráðs, Háskólans og Raforkumálastjórnar til Norðurlanda til að kynna sér uppbyggingu rannsóknarsvæða og voru arkitektarnir Sigvaldi Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson með í för, en þeir höfðu verið ráðnir til að skipuleggja rannsóknarhverfi á Keldnaholti.⁶⁸ Í ágúst 1961 var haldin raunvísindaráðstefna í Háskóla Ísland og var þar m.a. rætt um húsnæðismál. Steingrímur Hermannsson sem þá var framkvæmdastjóri Rannsóknaráðs ríkisins greindi frá því að gert væri ráð fyrir að rannsóknarstofnanir þess yrðu fluttar í Keldnaholt. Var sömuleiðis rætt um hugsanlegan flutning hluta Háskólans í Keldnaholt, en skiptar skoðanir voru þó um það. Almennt var þó áhugi á að efla tengsl Háskólans og rannsóknarstofnananna, og var í því sambandi rætt mikið um Keldnaholt sem vísindamiðstöð landsins.⁶⁹ Á ráðstefnunni var sagt frá því að til væri skipulagsteikning fyrir svæðið og til sýnis var líkan af fyrirhuguðum byggingum á svæðinu sem Sigvaldi og Skarphéðinn höfðu unnið.⁷⁰

Mynd 11. Afstöðumynd Skarphéðins Jóhannssonar af Keldnaholti dags. í desember 1967. Á uppdrættinum er gert ráð fyrir stækkun, RALA, RB og vatnsvirkjatilraunastöðvar auk bygginga fyrir Rannsóknaráð ríkisins. Uppdrátturinn var samþykktur í byggarnefnd Reykjavíkur í janúar 1968.⁷¹

⁶⁷ Steingrímur Hermannsson, „Þróun rannsókna og tilrauna á Íslandi á árunum 1950-1960,“ 15.

⁶⁸ „Rannsóknarhverfi á að rísa á Keldnaholti sem fyrst,“ 22. október 1960.

⁶⁹ „Auknar rannsóknarstofur innantómt mál ef þær standa auðar - vegna hörmulegra launakjara vísindamanna,“ 30. ágúst 1961.

⁷⁰ *ibid.*

⁷¹ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22, Afstöðumynd RALA. BN 5/68, sp. 11. jan. 1968.

Þeir Sigvaldi og Skarphéðinn, eru báðir taldir meðal helstu frumkvöðla módernismans í húsagerðarlist á Íslandi og bera elstu húsin á Keldnaholti þess merki. Bygging Rannsóknarmiðstöðvar landbúnaðarins (RALA) hófst árið 1963⁷² eftir teikningum Sigvalda og Skarphéðins. Húsið var hannað í anda módernisma, stílhreint og áhersla lögð á notagildi. Húsið er tvær hæðir og kjallari undir hluta þess. Byggingarár hússins er skráð 1964, en í blaðagrein í janúar 1965 kemur fram að það sé tæplega fokhelt, húsið mun þó hafa verið tekið í notkun síðar það ár.⁷³ Sigvaldi féll frá áður en fyrstu byggingunni var fulllokið eða árið 1964. Það kom því í hlut Skarphéðins að halda verkefninu á Keldnaholti áfram á meðan hans naut við en hann lést árið 1970. Í húsinu var aðalaðsetur RALA þar sem stundaðar voru rannsóknir á jarðvegi, gróðri og búfé.⁷⁴ Í ársbyrjun 2005 var RALA sameinað Landbúnaðarháskóla Íslands⁷⁵ og eftir það hefur húsið tilheyrt Landbúnaðarháskólanum en að auki leigja Landgræðslan og fleiri aðilar aðstöðu í húsinu.

Árið 1970 var sótt um leyfi til að reisa hús úr timbri til bráðabirgða fyrir svæðisvörð suðaustan við byggingu RALA.⁷⁶ Tuttugu árum síðar, árið 1990, var samþykkt að leyfa dagheimili í húsinu og byggja við það tvær geymslur.⁷⁷ Húsið var fjarlægt um 2001.⁷⁸

Næsta hús sem reist var á svæðinu á eftir byggingu RALA er svokallað „Straumfræðihús“ eða „Vatnsvirkjatilraunastöð“ (Árleynir 2a), sem reist var árið 1967, eftir teikningum Skarphéðins Jóhannssonar.⁷⁹ Byggingin ber stíleinkenni Skarphéðins, gerð úr sjónsteypu, með flötu þaki og láréttum samfelldum gluggaböndum. Húsið var hannað fyrir Orkumálastofnun, undir tilraunir með líkön að mannvirkjum sem þurfa að standa í streymandi vatni svo sem stíflur og brýr.⁸⁰ Árið 1989 tók RALA húsið á leigu til rannsókna sem tengdust fiskeldi,⁸¹ en á síðari árum hefur MATÍS haft aðstöðu í húsinu.

⁷² „Smíði rannsóknarstöðvar í Keldnaholti hafin,“ 29. ágúst 1963. (Árleynir 22).

⁷³ Vef. „Vefuppfletti fasteignaskrár,“ Þjóðskrá Íslands, sótt 6. júlí 2022, <https://vefuppfletti.skra.is/>; „Örfá dæmi um „áhuga“ stjórnarinnar fyrir eflingu vísindarannsókna,“ 15. janúar 1965; Dagur B. Eggertsson, *Steingrímur Hermannsson, ævisaga, I bindi*.

⁷⁴ Afmælisnefnd rannsóknarstofnananna, *Rannsóknir í þágu atvinnuveganna. Framfarir í 50 ár 1937-1987*.

⁷⁵ Lög um rannsóknir í þágu atvinnuveganna nr. 79/2004

⁷⁶ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22. Guðmundur Kr. Guðmundsson, BN 277/70, sp. 28. okt., 1970.

⁷⁷ *Umfallanir byggingarfulltrúa Reykjavíkur* verknúmer BN001604. Tekið fyrir 8.2.1990 á fundi nr. 3250.

⁷⁸ *Borgarvefsjá*. Myndefni. Háflugsmynd 2000 og Lágflugsmynd 2000-2002.

⁷⁹ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22. Skarphéðinn Jóhannsson, BN 341/66, sp. 27. okt. 1966.

⁸⁰ „„Heilaveita“ upp í Keldnaholt,“ *Vísir*, 24. jan. 1969

⁸¹ Rannsóknarstofnun landbúnaðarins, *Skýrsla um starfsemi Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins 1988-1989. Fjölrit RALA nr. 143*.

Hús Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins (RB) var teiknað af Skarphéðni Jóhannssyni árið 1968.⁸² Húsið vakti athygli fyrir að vera reist með nýstárlegum aðferðum og að bygging þess skyldi einungis hafa tekið átta mánuði⁸³ en lokið var við smíði þess árið 1969.⁸⁴

Mynd 12. Hús Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins í janúar 1969.⁸⁵

Skarphéðinn gerði einnig drög að tveggja hæða viðbyggingu⁸⁶ en auðnaðist ekki að fylgja þeim framkvæmdum eftir. Það kom í hlut arkitektanna Guðmundar Kr. Guðmundssonar og Ólafs Sigurðssonar að hanna viðbygginguna sem reist var árið 1979. Við hönnun hennar er tekið mið af móðernískri hönnun Skarphéðins, en í byggingunni voru skrifstofur RB hýstar.⁸⁷ Þriðja hús RB var reist árið 1985, einnig hannað af Guðmundi Kr. Guðmundssyni og Ólafi Sigurðssyni. Það var byggt norðaustan við elsta húsið og tengt við það með tveimur tengigöngum.⁸⁸ Byggt var við húsið árið 1989, svokallað hljóðver sem m.a. var ætlað til aðstoða fyrirtæki við framleiðslu byggingareininga sem standast þurftu kröfur um hljóðeinangrun.⁸⁹ RB varð síðar hluti af Nýsköpunarmiðstöð Íslands þegar hún var stofnuð árið 2007, en hún var lögð niður árið 2021.⁹⁰ Tæknisetur ehf. er nú í húsum sem áður tilheyrðu RB.

Fyrsta hús fyrir Rannsóknarstofnun iðnaðarins (Árleynir 8) var reist suður af RB árið 1970, eftir teikningum Skarphéðins Jóhannssonar,⁹¹ og stofnunin flutti inn í það árið 1971.

⁸² *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Skarphéðinn Jóhannsson, BN 5/68, sp. 11. jan. 1968. (Árleynir 2, mhl. 04).

⁸³ „Bygging Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins afhent,“ 7. júní 1969.

⁸⁴ „Rannsóknarstofnuninni afhent húsið á Keldnaholti,“ 6. júní 1969.

⁸⁵ *Ljósmyndasafn Reykjavíkur*. 365 rannsóknir 4, ljósm. óþekktur, janúar 1969.

⁸⁶ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Rannsóknarstöð að Keldnaholti. Skarphéðinn Jóhannsson, BN 5/68, sp. 11. jan. 1968.

⁸⁷ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22. Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, BN 142/74, sp. 10. apríl, 1974

⁸⁸ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22. Guðmundur Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson, BN 88/83, sp. 10. mars, 1983.

⁸⁹ Hákon Ólafsson, „Byggingariðnaður ráðandi um afkomu þjóðarbús og einstaklinga“ 14. september 1990.

⁹⁰ Lög um opinberan stuðning við nýsköpun nr. 25/2021

⁹¹ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22. Rannsóknarstofnun iðnaðarins. Skarphéðinn Jóhannsson, BN 117/70, sp. 28. maí 1970.

Húsið var áþekkt fyrsta húsi RB, hannað í anda módernisma, með flötu þaki og einkennandi löngum láréttum línunum, en árið 1995 var sett mænispak á húsið.⁹² Árið 1984 var reist nýtt tveggja hæða hús, tengt hinu eldra með tengibyggingu. Húsið var hannað af Guðmundi Kr. Guðmundssyni og Ólafi Sigurðssyni og reist fyrir Iðntæknistofnun,⁹³ en hún var stofnuð árið 1978 við sameiningu Rannsóknarstofnunar iðnaðarins og Iðnþróunarstofnunar Íslands.⁹⁴ Iðntæknistofnun starfaði í húsunum, og í framhaldi af því Nýsköpunarmiðstöð Íslands þar til hún var lögð niður 2021.⁹⁵ Tæknisetur ehf. hefur nú aðstöðu í húsinu.

Í næsta nágrenni var reist hús árið 1987 fyrir líftækni og efnaiðnað á vegum Háskóla Íslands og rannsóknarstofnana atvinnuveganna, hannað af Ólafi Sigurðssyni (Árleynir 8a).⁹⁶ Ýmis líftækni- og sprotafyrirtæki hafa síðan haft aðstöðu í húsinu.

Mynd 13. Keldnaholt 1998. Lengst til vinstri eru hús tengd Iðntæknistofnun (Árleynir 8 og 8a), þá hús RALA (Árleynir 22), en til hægri má sjá Straumfræðihús (Árleyni 2a), þrjú hús RB (Árleynir 2) og loks elsta húsið á svæðinu sem reist var 1957 á vegum raforkumálastjórnar (lóðin Árleynir 4) en það er nú horfið.⁹⁷

Árið 2000 var sótt um leyfi til að rífa hús raforkumálastjórnar sem reist var árið 1957 en Orkustofnun var þá eigandi byggingarinnar.⁹⁸ Lagnafélag Íslands hafði um tíma unnið að stofnun „Lagnamiðstöðvar“ þar sem kennsla og rannsóknir í lagnafræðum yrðu stundaðar samhliða.⁹⁹ Félagið fékk lóð þar sem hús raforkumálastjórnar hafði staðið og reisti þar hús úr stálsamlökueiningum árið 2001. Tækniskólinn ehf. er nú eigandi hússins.

⁹² *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22. BN008144, sp. 26. jan. 1995.

⁹³ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22. BN 336/83, sp. 1. júní, 1983. (Árleynir 8 (mhl. 15))

⁹⁴ Iðntæknistofnun, *Iðntæknistofnun - í þágu atvinnulífsins*.

⁹⁵ „Nýsköpun krefst fjárfestingar“, 18. mars 2011; Lög um opinberan stuðning við nýsköpun nr. 25/2021.

⁹⁶ *Borgarskjalasafn Reykjavíkur*: Skjöl byggingarnefndar (B-skjöl). Keldnaholt B/7436; *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Árleynir 2-22. BN 15/87, sp. 8. jan. 1987.

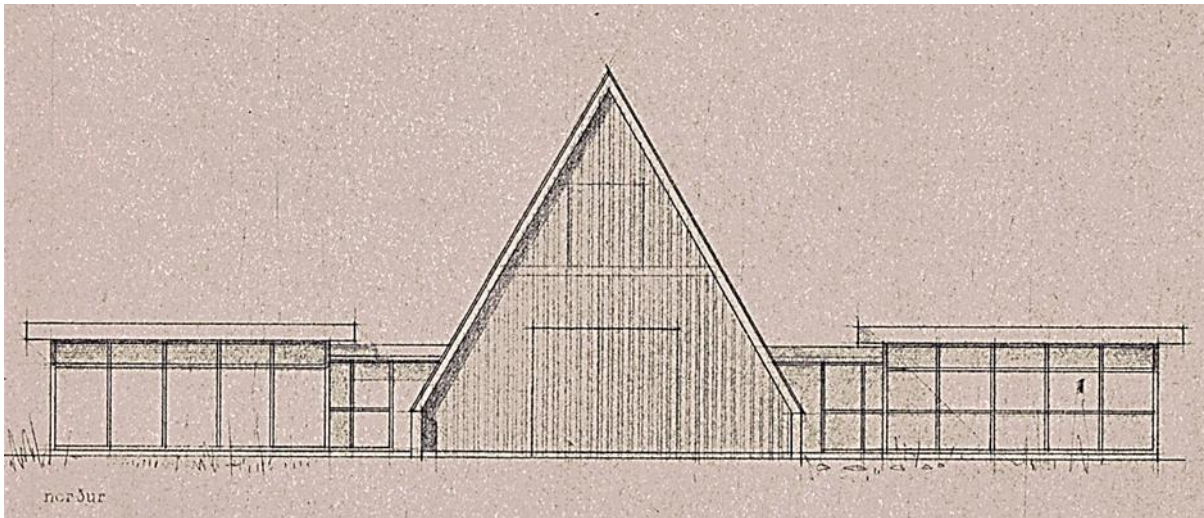
⁹⁷ *Ljósmyndasafn Reykjavíkur*. BVF GAT 849. Ljósmyndari: Ragnar Th. Sigurðsson. Hluti af mynd.

⁹⁸ *Umfallanir byggingarfulltrúa Reykjavíkur* verknúmer BN020670. Tekið fyrir 9.3.2000 á fundi nr. 3493.

⁹⁹ „Lagnamiðstöð“, janúar 1994.

1.6 Rannsóknarmiðstöðin Korpa við Blikastaðaveg

Fyrirrennari Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins, Atvinnudeild Háskólans, fékk land sunnan Korpu og norðan Vesturlandsveg, austast í landi Reykjavíkur, til ráðstöfunar til jarðræktartilrauna árið 1960.¹⁰⁰ Sama ár hönnuðu þeir Sigvaldi Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson tilraunastöðina þar,¹⁰¹ en húsið var þó ekki byggt fyrr en árið 1964, samkvæmt fasteignaskrá. Á teikningum er þess getið að húsin séu til bráðabirgða. Upphaflega voru þar reistar rannsóknarstofur, vélageymsla og gripahús en tilraunastöðin var kölluð Korpa. Síðar, eða árið 1967, var byggt gróðurhús við stöðina.¹⁰² Eftir að RALA var sameinað Landbúnaðarháskóla Íslands tilheyrði tilraunastöðin honum. Starfsemi stöðvarinnar var flutt frá Korpu að Hvanneyri árið 2018.¹⁰³ Lauk þar með áratuga löngum jarðræktartilraunum á svæðinu sem settu svip á umhverfið þau ár sem stöðin starfaði.

Mynd 14. Tilraunastöðin á Korpu, útlitsteikning eftir Sigvalda Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson frá árinu 1960. Til vinstri er rannsóknarstofa „laboratorium“ og skrifstofur, þá vélageymslan (A-hús) og til hægri „hrútastiur“ og fóðurgeymsla.¹⁰⁴

1.7 Þróun og skipulag svæðisins

Á þeim árum sem unnið var að uppbyggingu Keldna og síðar Keldnaholts voru unnar yfirlitsmyndir af byggingarsvæðum (myndir 5, 10 og 11). Þá gerðu arkitektarnir Sigvaldi Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson einnig skipulag og líkan að uppbyggingarsvæði á Keldnaholti.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Afmælisnefnd rannsóknarstofnananna, *Rannsóknir í þágu atvinnuveganna. Framfarir í 50 ár 1937-1987*.

¹⁰¹ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Atvinnudeild Háskólans, bráðabirgða tilraunastöð landbúnaðardeildar í Korpúlfsstaðalandi. Sigvaldi Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson, BN 418/60, sp. 27. okt. 1960.

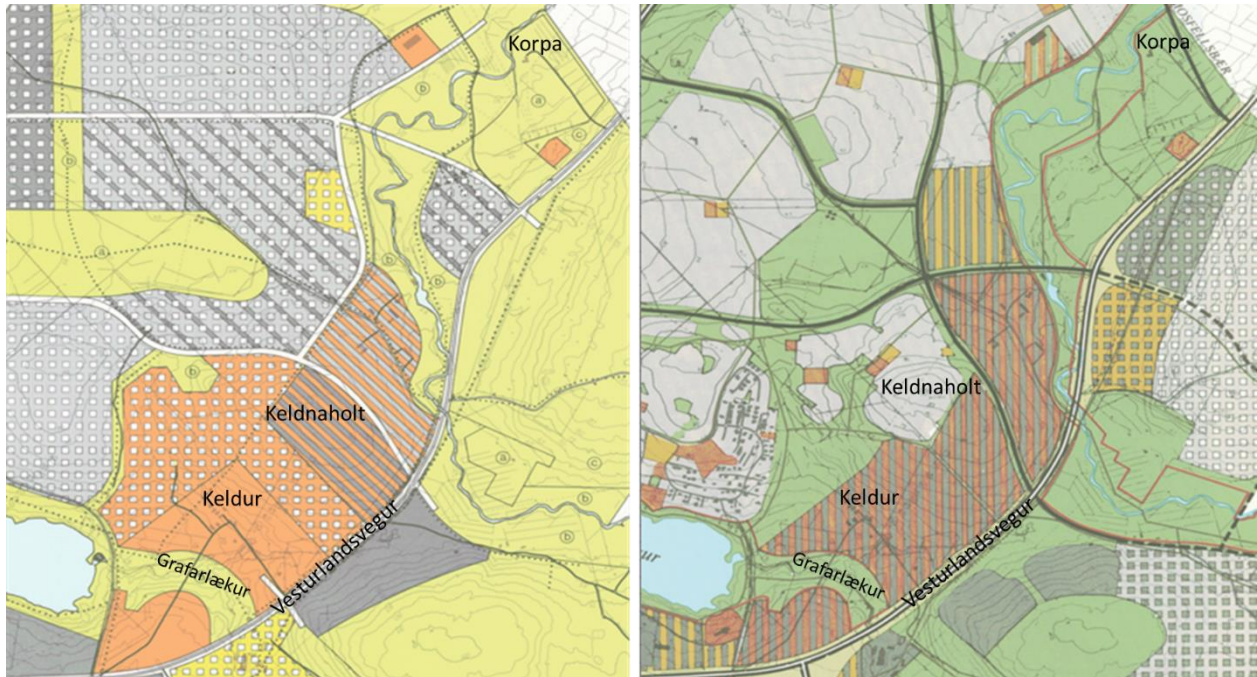
¹⁰² *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Skarphéðinn Jóhannsson, BN 406/65, sp. 12. ág. 1965.

¹⁰³ Landbúnaðarháskóli Íslands, *Ársskýrsla 2018*.

¹⁰⁴ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Atvinnudeild Háskólans, bráðabirgða tilraunastöð landbúnaðardeildar í Korpúlfsstaðalandi. Sigvaldi Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson, BN 418/60, sp. 27. okt. 1960.

¹⁰⁵ „Auknar rannsóknarstofur innantómt mál ef þær standa auðar - vegna hörmulegra launakjara vísindamanna,“ 30. ágúst 1961.

Aðalskipulag Reykjavíkur 1962-1983 gerði ráð fyrir að á Keldnalandi yrði svæði fyrir opinberar stofnanir til síðari aukningar að loknu skipulagstímabilinu.¹⁰⁶ Næsta aðalskipulag Reykjavíkur spannaði árabilið 1981-1998 og var staðfest árið 1982. Í skipulaginu var áhersla lögð á svæðin austan Elliðaáa. Keldnaland er þar sýnt sem svæði fyrir opinberar byggingar og gert ráð fyrir að það geti vaxið bæði til suðvesturs sunnan Grafarlækjar og til norðurs upp á Keldnaholtið en í því austanverðu var gert ráð fyrir blöndu af opinberum stofnunum og iðnaði. Á svæðinu austan Víkurvegjar, á núverandi Árleynissvæði var gert ráð fyrir blöndu af opinberum stofnunum og íbúðum. Svæði tilraunastöðvarinnar að Korpu var merkt sem opið svæði til sérstakra nota.¹⁰⁷

Mynd 15. Keldur og Keldnaholt á aðalskipulagsuppráttum frá 9. áratug síðustu aldar. Til vinstri sá sem staðfestur var 1982 en hægra megin sá sem staðfestur var 1988.

Eftir borgarstjórnarkosningar 1982 var ákveðið að þróa þéttbýli í landi Gufuness og Keldna og í framhaldinu í landi Korpúlfsstaða og Lambhaga. Í desember 1982 náði borgin samningum við forráðamenn Keldna¹⁰⁸ og endurspeglast það í aðalskipulaginu 1984-2004, sem staðfest var 1988. Þar hafði stofnana­svæðið verið minnkað töluvert og norðaustast í Keldnalandi gert ráð fyrir íbúðahverfi (Húsahverfi) auk útivistarsvæðis. Á Keldnalandi og Árleynissvæðinu var landnotkun skilgreind sem blanda af stofnana- og athafnasvæði, en norðaustur hluti Keldnlands sem útivistarsvæði.¹⁰⁹ Deiliskipulag var unnið fyrir Tilraunastöðina að Keldum og samþykkt í borgarráði árið 1990 (sjá mynd 9), en þar var gert ráð fyrir áframhaldandi uppbyggingu stöðvarinnar á svæðinu.¹¹⁰ Aðalskipulag Reykjavíkur 1990-2012 var staðfest árið 1992, og þar var Keldnaland og Árleynissvæðið skilgreint sem

¹⁰⁶ Reykjavíkurborg, *Aðalskipulag Reykjavíkur 1962-1983*.

¹⁰⁷ Reykjavíkurborg, *Aðalskipulag Reykjavíkur 1981-1998*.

¹⁰⁸ Zóhónías Pálsson, *Ágrip af sögu skipulagsmála í einstökum sveitarfélögum 1938-1988*, 7.

¹⁰⁹ Reykjavíkurborg, *Aðalskipulag Reykjavíkur 1984-2004*.

¹¹⁰ Vef. „Deiliskipulag,“ Skipulagssjá., Reykjavíkurborg og TT3 1990, Tilraunastöðin að Keldum, drög að deiliskipulagi. Sp. í br. 14. des. 1990.

blanda af stofnana- og iðnaðarsvæði, en norðausturhluti Keldna almennt útivistarsvæði og svæði tilraunastöðvarinnar Korpu flokkað sem „gróðrarstöðvar og garðlönd.“¹¹¹ Lóðin Völundarhús 1, er hluti af deiliskipulagi Húsahverfis sem upphaflega var samþykkt 1991, en breytt 1999.¹¹² Í Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996 - 2016, sem staðfest var árið 1997 var landnotkun áfram sú sama.¹¹³ Næsta aðalskipulag Reykjavíkur var staðfest árið 2002 og var fyrir árabilið 2001-2024. Þar var landnotkun á Keldnalandi og Árleynissvæði skilgreind sem miðsvæði, í sama flokki og Vatnsmýri og Borgartún, þar sem gera mætti fyrst og fremst ráð fyrir fjármála-, hátækni- og þekkingarfyrirtækjum, rannsóknarstarfsemi og tengdri þjónustu, en Korpulandið var hluti af svæði sem ætlað var fyrir kirkjugarð og golfvöll.¹¹⁴

Í Aðalskipulagi Reykjavíkur fyrir árin 2010-2030 sem staðfest var árið 2014 var stærstur hluti lóðar Keldna skilgreindur sem miðsvæði, og lóð Völundarhúsa 1 sömuleiðis, lóðir við Árleyni eru einnig skilgreindar sem miðsvæði, en lóðin Blikastaðavegur 25 er að stórum hluta íþróttasvæði eða golfvöllur, en suðurhlutinn, nær Vesturlandsvegi, miðsvæði. Í núgildandi aðalskipulagi Reykjavíkur sem staðfest var 2022 er stærstur hluti lóðar Keldna skilgreindur sem miðsvæði, þar sem jafnframt er gert ráð fyrir íbúðarbyggð, og lóð Völundarhúsa 1 sömuleiðis, lóðir við Árleyni eru einnig skilgreindar sem miðsvæði, en lóðin Blikastaðavegur 25 er að stórum hluta íþróttasvæði eða golfvöllur, en suðurhlutinn, nær Vesturlandsvegi, miðsvæði.¹¹⁵

¹¹¹ Reykjavíkurborg, *Aðalskipulag Reykjavíkur 1990-2012*.

¹¹² Vef. „Deiliskipulag,“ Skipulagssjá, Húsahverfi, TT3, sp. í br. 10. sept. 1991, breytt 27. apríl, 1999.

¹¹³ Reykjavíkurborg, *Aðalskipulag Reykjavíkur 1996-2016*.

¹¹⁴ Reykjavíkurborg, *Aðalskipulag Reykjavíkur 2001-2024*.

¹¹⁵ Vef. „Aðalskipulag,“ Skipulagssjá, Aðalskipulag Reykjavíkur 2040, staðf. 13. jan. 2022, sótt okt. 2022.

2 Skráning menningarminja – Húsakönnun

2.1 Um lögbundna verndun og skráningu menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja

Samkvæmt **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** fer ráðherra, sem nú (2022) er umhverfis-, orku- og loftslagsráðherra, með yfirstjórn verndunar og vörslu menningarminja í landinu. Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi.

Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.¹¹⁶

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu.

Um *friðun og friðlýsingu* er fjallað í 5. gr. laganna:

Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirmælum laga þessara. ... Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er síðan nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfirlönd þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyra þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, samanber 24. gr.:

Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar forngripir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo samkvæmt 3. gr. laganna:

¹¹⁶ Lög um menningarminjar nr. 80/2012, 16. gr.; Vef. „Skráning vegna skipulags - húsakönnun – Huginn“ Minjastofnun Íslands, sótt 12. apríl 2022.

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skrudgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Byggingararfur er skilgreindur í 4. gr. og teljast hús og önnur mannvirki og einstakir hlutar þeirra sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi til byggingararfs þjóðarinnar:

- a. stök hús eða hlutar þeirra og húsasamstæður, hvort sem er til íbúðar eða menningar- og atvinnustarfsemi í þéttbýli eða dreifbýli, húsapyrpingar og götumyndir,
- b. kirkjur og bænhús, ásamt tilheyrandi mannvirkjum, svo sem klukkuturnum, garðhleðslum og sáluhliðum, klaustur, samkomuhús, skólahús og nánasta umhverfi þeirra, aðrar opinberar byggingar, íþróttamannvirki og sundlaugar,
- c. brýr og hvers konar samgöngumannvirki, virkjanir, stíflur, dælustöðvar og önnur orkumannvirki, hafnarmannvirki, vind- og vatnsmyllur, vitar, slippir, hjallar, manngerðir hellar og réttir.

Nánari ákvæði um *verndun og varðveislu húsa og mannvirkja* er að finna í 29. gr. laganna og samkvæmt henni eru öll hús og mannvirki sem eru 100 ára eða eldri friðuð:

Óheimilt er að raska friðuðum húsum og mannvirkjum, spilla þeim eða breyta, rífa þau eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Kveðið er á um verndun annarra húsa og mannvirkja sem ekki hafa náð 100 ára aldri í 30. gr.:

Eigendum húsa og mannvirkja sem ekki njóta friðunar en byggð voru 1925 eða fyrr, svo og forráðamönnum kirkna sem reistar voru 1940 eða fyrr, er skylt að leita álits hjá Minjastofnun Íslands með minnst sex vikna fyrirvara ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Í **skipulagslögum nr. 123/2010** er kveðið á um gerð *húsakönnunar* vegna deiliskipulags, sjá 37. gr.:¹¹⁷

Þegar unnið er **deiliskipulag í þegar byggðu hverfi** skal lagt mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru, með gerð **húsakönnunar**.

Í **skipulagsreglugerð nr. 90/2013** er eftirfarandi skilgreining á húsakönnun:¹¹⁸

¹¹⁷ Skipulagslög nr. 123/2010, 37. gr.

¹¹⁸ Skipulagsreglugerð nr. 90/2013, 1.3. gr.

Upplýsingar um byggð sem fyrir er og mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga, þar sem m.a. er skoðað byggingar- og menningarsögulegt samhengi.

Minjastofnun Íslands hefur gefið út leiðbeiningar um húsaskráningu og gerð húsakannana. Þar er húsakönnun skilgreind sem:¹¹⁹

byggingarlistaleg og menningarsöguleg könnun sem byggir á skráningu húsa og mannvirkja sem studd er sagnfræðilegum heimildum, vettvangskönnun og mati á varðveislugildi einstakra húsa, húsasamstæða, byggðaheilda og svipmóti byggðar.

Í reglum um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda, nr. 620/2019, segir jafnframt í 4. gr. um skráningu minja vegna deiliskipulags:¹²⁰

Skrá skal friðuð, friðlýst og varðveisluverð hús, húsasamstæður og mannvirki á deiliskipulagsreit í samræmi við staðla Minjastofnunar Íslands um húsaskráningu, sbr. einnig húsakönnun skv. 37. gr. skipulagslaga nr. 123/2010.

Í neðanmálsgrein með 4. gr. segir:¹²¹

Rétt er að benda á að samkvæmt þessari grein skipulagslaga ber að gera húsakönnun þar sem lagt er mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru. Skráning friðaðra, friðlýstra og varðveisluverðra húsa er hluti slíkrar húsakönnunar en hún nær einnig til annarra bygginga innan skipulagsreitsins.

Eitt markmið skráningar menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja, er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalaus. Það er hagur þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningaminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Tilgangur húsakannana er að tryggja að ákvarðanir sem varða breytingar á byggð eða einstökum húsum séu teknar af þekkingu á því gildi sem þau hafa fyrir umhverfi, sögu og byggingarlist.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almennt er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, samanber 28. gr. laga um menningarmínjar.¹²²

Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

2.2 Um Húsaskrá Reykjavíkur

Húsaskrá Reykjavíkur er gagnagrunnur um hús í Reykjavík, sem haldið er utan um á Borgarsögusafni Reykjavíkur (áður Árbæjarsafni / Minjasafni Reykjavíkur).

¹¹⁹ Guðlaug Vilbogaðóttir, Guðný Gerður Gunnarsdóttir, María Gísladóttir, *Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun*, 4.

¹²⁰ Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019, 4. gr.

¹²¹ Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019.

¹²² Lög um menningarmínjar nr. 80/2012, 28. gr.

Megintilgangurinn með skránni er að safna á einn stað upplýsingum um hús í Reykjavík og varpa ljósi á byggingararf borgarinnar. Í húsaskránni má meðal annars finna upplýsingar um byggingarár húsa, hönnuði, upprunalega gerð, byggingarefni húsa, helstu breytingar sem gerðar hafa verið á viðkomandi húsum og annað sem lýtur að sögu þeirra. *Við skráningu í Húsaskrá Reykjavíkur er unnið eftir leiðbeiningum Minjastofnunar Íslands um húsaskráningu.*¹²³ *Húsaskráin er undirstaða þeirrar vinnu sem felst í gerð húsakannana og mati á varðveislugildi húsa og byggðaheilda, sem leggja skal til grundvallar við gerð deiliskipulags í þegar byggðum hverfum, samkvæmt skipulagslögum.*

Húsaskráin byggir á margvíslegum heimildum og frumgögnum svo sem brunavirðingum, gögnum byggingarnefndar, teikningum, kortum og ljósmyndum en einnig prentuðum heimildum og vettvangskonunum. Skráin er góður grunnur fyrir rannsóknir á byggingarsögu Reykjavíkur, þar sem í henni eru upplýsingar um hús sem byggð hafa verið í Reykjavík í gegnum tíðina, einnig þau sem hafa verið rifin.

Brunavirðingar eru mikilvægar heimildir um hús í Reykjavík. Eftir að Reykjavík fékk inngöngu í Brunabótafélag danskra kaupstaða árið 1874 voru öll hús bæjarins virt til brunabóta. Þá var húsunum lýst mjög nákvæmlega og verðmæti þeirra metið og skráð. Þessar brunavirðingar veita mikilvægar upplýsingar um byggingarár húsa og breytingar sem gerðar hafa verið á þeim. Byggingarnefnd tók til starfa í Reykjavík árið 1839. Á Borgarskjalasafni Reykjavíkur eru varðveitt öll skjöl byggingarnefndar frá upphafi, svo sem umsóknir um nýbyggingar og breytingar, leyfisveitingar nefndarinnar og umsagnir ýmissa aðila.

Teikningar og ljósmyndir veita mikilsverðar upplýsingar þegar rannsökuð er byggingarsaga húsa og þróun byggðar. Hjá byggingarfulltrúa Reykjavíkur eru varðveittar allar teikningar af húsum í Reykjavík sem sótt hefur verið um samþykki fyrir. Ljósmyndir koma sér vel við athugun á ýmsum atriðum, t.d. því hvernig gluggar húsa hafa tekið breytingum í gegnum tíðina, en slíkar breytingar eru yfirleitt ekki skráðar í skjallæg gögn. Ljósmyndir af húsum í Reykjavík eru varðveittar á Ljósmyndasafni Reykjavíkur og Þjóðminjasafni Íslands. Kort og uppdrættir eru einnig mikilvægar heimildir um þróun byggðar og meðal þeirra sem gagnast við rannsóknir á sögu Reykjavíkur eru ýmis frumkort af Reykjavík frá 18., 19. og 20. öld, sem og kort mælingadeildar Reykjavíkurborgar og skipulagsuppdrættir. Prentaðar heimildir eru til fjölmargar um sögu Reykjavíkur. Þær koma allar að góðum notum við gerð húsaskrárinnar, hvort sem um frásagnir samtíðarmanna er að ræða eða sagan er skráð af eftirkomendum.

Með skoðun og ljósmyndun á vettvangi er unnt að meta ástand viðkomandi húss eða svæðis og þannig næst jafnframt heildaryfirsýn yfir gerð og efnisnotkun. Umhverfislegt mat og þar með varðveislugildi húss byggir síðan á samanburði á núverandi ástandi og skjallægum upplýsingum um upphaflega gerð húss.

2.3 Húsakönnun

Borgarsögusafn vinnur húsakannanir í samræmi við ákvæði skipulagslaga, skipulagsreglugerð og leiðbeiningar Minjastofnunar Íslands um skráningu húsa og mannvirkja og gerð húsakannana.

¹²³ Guðlaug Vilbogaðóttir, Guðný Gerður Gunnarsdóttir og María Gísladóttir, *Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun*.

Þegar unnið er deiliskipulag í þegar byggðu hverfi skal, samkvæmt skipulagslögum, lagt mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru, með gerð húsakönnunar.¹²⁴ Í skipulagsreglugerð er húsakönnun skilgreind sem „[u]pplýsingar um byggð sem fyrir er og mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga, þar sem m.a. er skoðað byggingar- og menningarsögulegt samhengi“.¹²⁵ Þar er enn fremur tekið fram að setja skuli „markmið og skilmála um verndun og viðhald á grunni þeirrar könnunar“.¹²⁶ Húsakönnun er skilgreind á sambærilegan hátt í leiðbeiningum Minjastofnunar sem: „byggingarlistaleg og menningarsöguleg könnun sem byggir á skráningu húsa og mannvirkja sem studd er sagnfræðilegum heimildum, vettvangskönnun og mati á varðveislugildi einstakra húsa, húsasamstæða, byggðaheilda og svipmóti byggðar“.¹²⁷

Tilgangur húsakannana og skráningar menningarminja er að „tryggja verndun og varðveislu menningararfsins. Með gerð húsakannana fæst yfirlit yfir byggingararfinn sem leggur grunn að því að unnt sé að móta stefnu um verndun hans.“¹²⁸ Þannig er stuðlað að því að ákvarðanir sem varða verndun og/eða breytingar á byggð eða einstökum húsum byggi á faglegum grunni og séu teknar af þekkingu á því gildi sem þau hafa fyrir umhverfi, sögu og byggingarlist.

2.3.1. Skipulagssvæðið: Keldur og Keldnaholt

Þessi húsakönnun er unnin að beiðni Betri samgangna ohf. vegna fyrirhugaðrar skipulagsvinnu á svæðinu. Könnunin tekur til húsa sem standa á afmörkuðum svæðum á fyrrum landi jarðanna Grafar (Grafarholts), Keldna og Lambhaga. Stærsti hluti svæðisins tilheyrði Keldum og er verkefnið kennt við *Keldur og Keldnaholt*. Um er að ræða lóð Tilraunastöðvar Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum, Keldnaveg 1-25 auk Keldnavegs 27 (alls 85,2 ha), lóðina Völundarhús 1 (0,37 ha), lóð rannsóknarstöðvanna á Keldnaholti við Árleyni 2-22 (30,62 ha), lóð Tækniskólans við Árleyni 4 (0,26 ha) og lóð tilraunastöðvarinnar að Korpu við Blikastaðaveg 25 (18,5 ha). Samkvæmt deiliskipulagi fyrir Tilraunastöðina að Keldum frá árinu 1990, er gert ráð fyrir áframhaldandi uppbyggingu stöðvarinnar á svæðinu.¹²⁹ Lóðin Völundarhús 1 er hluti af deiliskipulagi Húsahverfis sem upphaflega var samþykkt 1991, en breytt 1999.¹³⁰ Í núgildandi aðalskipulagi er stærstur hluti lóðar Keldna skilgreindur sem miðsvæði (M4c), og lóð Völundarhúsa 1 sömuleiðis. Lóðir við Árleyni eru einnig skilgreindar sem miðsvæði (M4d), en lóðin Blikastaðavegur 25 er að stórum hluta íþróttasvæði eða golfvöllur (ÍÞ 2), en suðurhlutinn, nær Vesturlandsvegi, miðsvæði (M9d).¹³¹

¹²⁴ Skipulagslög nr. 123/2010, 37. gr.

¹²⁵ Skipulagsreglugerð nr. 90/2013, 1.3. gr.

¹²⁶ Skipulagsreglugerð nr. 90/2013, 5.3.2.1. gr.

¹²⁷ Guðlaug Vilbogadóttir, Guðný Gerður Gunnarsdóttir, María Gísladóttir: *Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun*, bls. 4 og 5.

¹²⁸ Guðlaug Vilbogadóttir, Guðný Gerður Gunnarsdóttir, María Gísladóttir: *Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun*, bls. 3.

¹²⁹ Vef. „Deiliskipulag,“ Skipulagssjá: Tilraunastöðin að Keldum, drög að deiliskipulagi, TT3, sp. í br. 14. des. 1990.

¹³⁰ Vef. „Deiliskipulag,“ Skipulagssjá: Húsahverfi, TT3, sp. í br. 10. sept. 1991, breytt 27. apríl, 1999.,

¹³¹ Vef. „Aðalskipulag,“ Skipulagssjá: Aðalskipulag Reykjavíkur 2040, staðf. 13. jan. 2022.

Mynd 16. Kort sem sýnir afmörkun svæðanna sem til umfjöllunar eru, norðvestan Vesturlandsvegar.¹³²

2.3.2. Núverandi byggð á svæðinu – Helstu einkenni og yfirbragð

Athugunarsvæðið liggur norðvestan Vesturlandsvegar og skiptist í þrjár afmarkaðar einingar (sjá mynd 16). Syðst og vestast er svæðið Keldna, þar sem standa hús Tilraunastöðvarinnar að Keldum (Keldnavegur 1-25 og 27) en nyrst í landi Keldna er lóð leikskólans að Völundarhúsum 1. Austan Víkurvegar liggur svæði sem kennt hefur verið við Keldnaholt, þar sem hús rannsóknarstöðva og fyrirtækja standa við götuna Árleyni. Þriðja svæðið liggur töluvert norðar og austar það er svæði Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins (tilraunastöðvarinnar Korpu) við Blikastaðaveg. Á þessum þremur svæðum standa í dag alls 36 hús og matshlutar sem talin eru upp í töflu 1. Í fasteignaskrá Þjóðskrár eru matshlutar tilgreindir sérstaklega þó um eitt húsnúmer sé að ræða og eru þeir taldir upp í töflunni þar sem það á við. Hins vegar vantar

¹³² Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar (Landupplýsingar).

upplýsingar í fasteignaskrá um húsið Keldnaveg 15, sem var endurbyggt 1997, og Keldnaveg 25, en byggingarár þeirra eru fengin af aðaluppdráttum. Í húsaskrá sem fylgir hér á eftir (kafla 2.3.3) er hvert hús skráð.

Tafla 1. Núverandi hús og matshlutar á svæðinu (sjá einnig frh. á næstu síðu).¹³³

Staðfang	Annað heiti	Bygg-ár	Matshluti	Byggingarefni	Notkun (upphaf. / núv.)
Árleynir 2	Keldnaholt Rannsóknastofnun byggingariðnaðarins	1969	04	Timburgrind, asbest klæðning	Rannsóknarhús
Árleynir 2	Keldnaholt RB	1979	08	Timburgrind, báruálsklæðning	Skrifstofuhús
Árleynir 2	Rannsóknarhús RB	1985	13	Steyptar einingar (vikursteinn)	Rannsóknarhús
Árleynir 2	Rannsóknarhús RB	1990	21	Steinsteypa	Hljóðver
Árleynir 2a	Straumfræðihús	1967		Steinsteypa, timbur í efri hluta turns	Rannsóknarhús
Árleynir 4	Lagnakerfamiðstöð	2001		Stálgrindarhús	Skóli
Árleynir 6a	Spennistöð	1985		Steinsteypa	Spennistöð
Árleynir 8	Rannsóknarstofnun iðnaðarins	1970	20	Steypt (steyptueiningar)	Rannsóknarhús
Árleynir 8	Iðntæknistofnun	1984	15	Steypt (steyptueiningar)	Rannsóknarhús
Árleynir 8a	Líftækniús	1986		Steinsteypa	Líftækniús
Árleynir 22	Keldnaholt Rannsóknastofnun landbúnaðarins	1964	01	Steinsteypa	RALA / Landbúnaðarháskóli Íslands o.fl.
Árleynir 22	Búfjárhús RALA	1985	14	Stálgrindarhús, bárujárnsklætt	Búfjárhús
Árleynir 22	Keldnah. gróðurhús	1985	12	Stálgrind/ Gler	Gróðurhús
Blikastaðavegur 25	Korpa	1964	01	Timbur	Rannsóknarstofa/ autt
Blikastaðavegur 25	Korpa	1964	02	Timbur	Gripahús/ autt
Blikastaðavegur 25	Korpa	1964	03	Timbur	Vélagæmsla/ autt
Blikastaðavegur 25	Korpa	1967	04	Gler	Gróðurhús/ autt
Blikastaðav. 25a		1983		Steinsteypa	Kartöflugeymsla/ autt
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 1	1947		Steinsteypa	Íbúðarhús
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 3	1947		Hlaðið úr steyptum steini	Rannsóknarstofur
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 5	1960		Steinsteypa	Rannsóknarstofa og bókasafn
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 7	1992		Steinsteypa	Rannsóknarstofur
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 9	1954		Steinsteypa	Hesthús og hlaða
Keldnavegur 1-25		1946		Steinsteypa	Haughús
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 11	1965		Steinsteypa	Dýrahús
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 13	2009		Stálgrindarhús	Öryggisrannsóknarstofa

¹³³ Vef. „Leit í fasteignaskrá,“ Þjóðskrá Íslands: <https://www.skra.is/leit-i-fasteignaskra/>, sótt 6. júlí 2022; *Skjalaver Höfðatorgi*; teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík, hvað varðar Keldnaveg 15 og 25; Upplýsingar frá búmanni Keldna, 21. júní 2022, hvað varðar Keldnaveg 17; Upplýsingar frá umsjónarmanni Árleynis 22, varðandi mhl.14.

Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 15	1947/1997		Steinsteypa	Dýrahús
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 17	1942		Timburstoðir, hlaðið úr vikurst., múrað, járnklætt	Hesthús / fjárhús og hlaða
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 19	1943		Steinsteypa	Bílskúr og verkstæði
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 21	1935	14	Steinsteypa	Gripahús / nú rústir
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 23	1920	12	Hlaðið úr höggnu grjóti	Íbúðarhús
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 23	1920	13	Hlaðið úr höggnu grjóti	Hlaða, fjós/ fjárhús
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 25	1971		Steinsteypa	Fjárhús og hlaða
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 27	1963	02	Steinsteypa	Klakstöð, fiskeldishús
Keldnavegur 1-25	Keldnavegur 27	1964	03	Timbur	Klakhús
Völundarhús 1	Ársól leiksóli	1999		Timbur	Leikskóli

Húsin eru reist á tímabilinu 1920-2009. Íbúðarhús gamla bæjarins á Keldum og útihús því tengd, eru elstu húsin á svæðinu, reist af Páli Magnússyni járnsmið árið 1920 skv. fasteignaskrá. Íbúðarhúsið er reisulegt, reist úr tilhöggnu grjóti og útihúsin sömuleiðis. Steinhlaðin hús eru fágæt í Reykjavík og hafa því mikið varðveislugildi.

Ríkissjóður keypti Keldur um 1940 til þess að þar mætti stunda rannsóknir í þágu atvinnuvega landsins. Uppbygging Tilraunastöðvar Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum hófst árið 1946 og árið 1948 tók hún til starfa. Byggingar tilraunastöðvarinnar standa flestar í þyrpingu, vestan við gömlu húsin á Keldum, en fjárhús stendur um 280 m austur af gömlu Keldnahúsunum, nærri Vesturlandsvegi. Klakhús stendur sunnanvert við Grafarlækinn, um 250 m suður af Keldnaþyrpingunni. Hús tilraunastöðvarinnar voru reist á árunum 1947-2006. Þau hús sem reist voru á árunum 1947 - 1971 voru hönnuð af Hannesi Kr. Davíðssyni arkitekt að undanskildu íbúðarhúsinu að Keldnavegi 1, sem Bárður Ísleifsson hannaði, en þeir voru báðir starfsmenn Húsameistara ríkisins á þessum tíma. Bárður tilheyrði þeirri kynslóð arkitekta sem gjarnan unnu í anda fúnksjónalísma en Hannes var nýkominn heim úr námi þegar hann fékk það verkefni að teikna hús tilraunastöðvarinnar, en hann átti eftir að hafa mikil áhrif á nútímabyggingarlist í landinu. Eitt húsa hans á svæðinu, Rannsóknarhús II, var friðað af ráðherra árið 1999.

Hús tilraunastöðvarinnar standa í þyrpingu í nánd við gamla bæjarstæðið suðvestan undir Keldnaholtiinu mót botni Grafarvogs. Gömul tún umlykja þyrpinguna, töluverðu af trjágróðri hefur einnig verið komið upp á svæðinu en ávalar hæðir eru áberandi í landslaginu. Svæðið hefur yfirbragð dreifbýlis og gengur búfé (tilraunafé) þar enn um haga. Svæðið hefur því mikla sérstöðu innan hins byggða borgarlands.

Á sjötta áratug síðustu aldar sótti Rannsóknaráð ríkisins, ásamt raforkumálastjóra um land til Reykjavíkurborgar fyrir rannsóknarstarfsemi og fengu stofnanirnar fyrirheit um 48 ha lands utan í Keldnaholti austanverðu, í febrúar 1957.¹³⁴ Um það leyti lét raforkumálastjóri reisa þar hús fyrir vatnsmælingar og rannsóknir á vegum jarðhitadeildar raforkumálastjórnar.¹³⁵

¹³⁴ Skjöl byggingarnefndar (B-skjöl). Keldnaholt, Rannsóknarstöð landbúnaðarins. B/7648, bréf borgarstjórnans í Reykjavík til Rannsóknaráðs ríkisins og Atvinnudeildar Háskólans, dags. 2. mars, 1963.

¹³⁵ „Ónotaðir möguleikar — sérfræðingar að starfi“. *Frjáls þjóð*, 23. maí 1959; „Væntanleg rannsóknarstöð ríkisins á Keldnaholti.“ *Þjóðviljinn*, 29. ágúst 1961.

Eftir að vilyrði fékkst fyrir landi undir rannsóknarstofnanir hóf Rannsóknaráð ríkisins undirbúning að skipulagi og uppbyggingu rannsóknahverfis á svæðinu.¹³⁶ Um svipað leyti eða árið 1960 fékk Búnaðardeild Atvinnudeildar Háskóla Íslands land til leigu úr sunnan Korpu og norðan Vesturlandsvegar, austast í landi Reykjavíkur til jarðræktartilrauna¹³⁷ (nú Blikastaðavegur 25).

Byggingar undir rannsóknarstarfsemi fóru að rísa á Keldnaholti austanverðu á jafnlendinu sem liggur niður að ánni Korpu, á sjöunda áratug síðustu aldar. Fyrsta húsið sem Rannsóknaráð ríkisins lét reisa á svæðinu var hús Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins (RALA) árið 1964 (Árleynir 22). Arkitektarnir Sigvaldi Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson sem jafnframt skipulögðu svæðið, hönnuðu húsið.¹³⁸ Þeir Sigvaldi og Skarphéðinn, eru báðir eru taldir meðal helstu frumkvöðla móðernismans í húsagerðarlist á Íslandi og bera elstu húsin á Keldnaholti þess merki.

Tilraunastöðin Korpa (Blikastaðavegur 25), er reist í samræmi við teikningar þeirra Sigvalda og Skarphéðins, dagsettar árið 1960,¹³⁹ en húsið var ekki reist fyrr en árið 1964 samkvæmt fasteignaskrá.

Næsta hús sem reist var á svæðinu var svokallað „Straumfræðihús“ eða „Vatnsvirkjatilraunastöð“ sem reist var árið 1967, eftir teikningum Skarphéðins Jóhannssonar¹⁴⁰ fyrir Orkumálastofnun.¹⁴¹

Fyrsta hús Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins (RB) reis árið 1969 (Árleynir 2, mhl. 04) hannað af Skarphéðni Jóhannssyni,¹⁴² en húsið vakti athygli fyrir að vera reist með nýstárlegum aðferðum og að bygging þess hafi einungis tekið átta mánuði.¹⁴³ Síðar eða árin 1979 og 1985 voru reist hús sem tengd eru við upphaflega húsið.

Rannsóknarstofnun iðnaðarins (Árleynir 8) reis suðaustur af RB á svipuðum tíma, en fyrsta húsið var reist árið 1970, eftir teikningum Skarphéðins Jóhannssonar.¹⁴⁴ Hús sem er tengt við það var reist árið 1984 fyrir Iðntæknistofnun. Í næsta nágrenni var árið 1987 reist hús fyrir líftækni á vegum Háskóla Íslands og rannsóknarstofnana atvinnuveganna (Árleynir 8a).

¹³⁶ Steingrímur Hermannsson, 1960) „Þróun rannsókna og tilrauna á Íslandi á árunum 1950-1960,“ *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands*, 45. árg. 1.-2.; 10-15.

¹³⁷ Afmælisnefnd rannsóknarstofnananna, *Rannsóknir í þágu atvinnuveganna. Framfarir í 50 ár 1937-1987*.

¹³⁸ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Rannsóknarstöð landbúnaðarins. Sigvaldi Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson. BN 134/63, sp. 28. mars 1963.

¹³⁹ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Atvinnudeild Háskólans, bráðabirgða tilraunastöð landbúnaðardeildar í Korpúlfsstaðalandi. Sigvaldi Thordarson og Skarphéðinn Jóhannsson, BN 418/60, sp. 27. okt. 1960

¹⁴⁰ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Vatnsvirkjatilraunastöð. Skarphéðinn Jóhannsson, BN 341/66, sp. 27. okt. 1966.

¹⁴¹ „„Heilaveita“ upp í Keldnaholt,“ *Vísir*, 24. jan. 1969.

¹⁴² *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins. Skarphéðinn Jóhannsson, BN 5/68, sp. 11. jan. 1968.

¹⁴³ „Bygging Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins afhent,“ *Morgunblaðið*, 7. júní 1969.

¹⁴⁴ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðalupprættir. Rannsóknarstofnun iðnaðarins. Skarphéðinn Jóhannsson, BN 117/70, sp. 28. maí 1970.

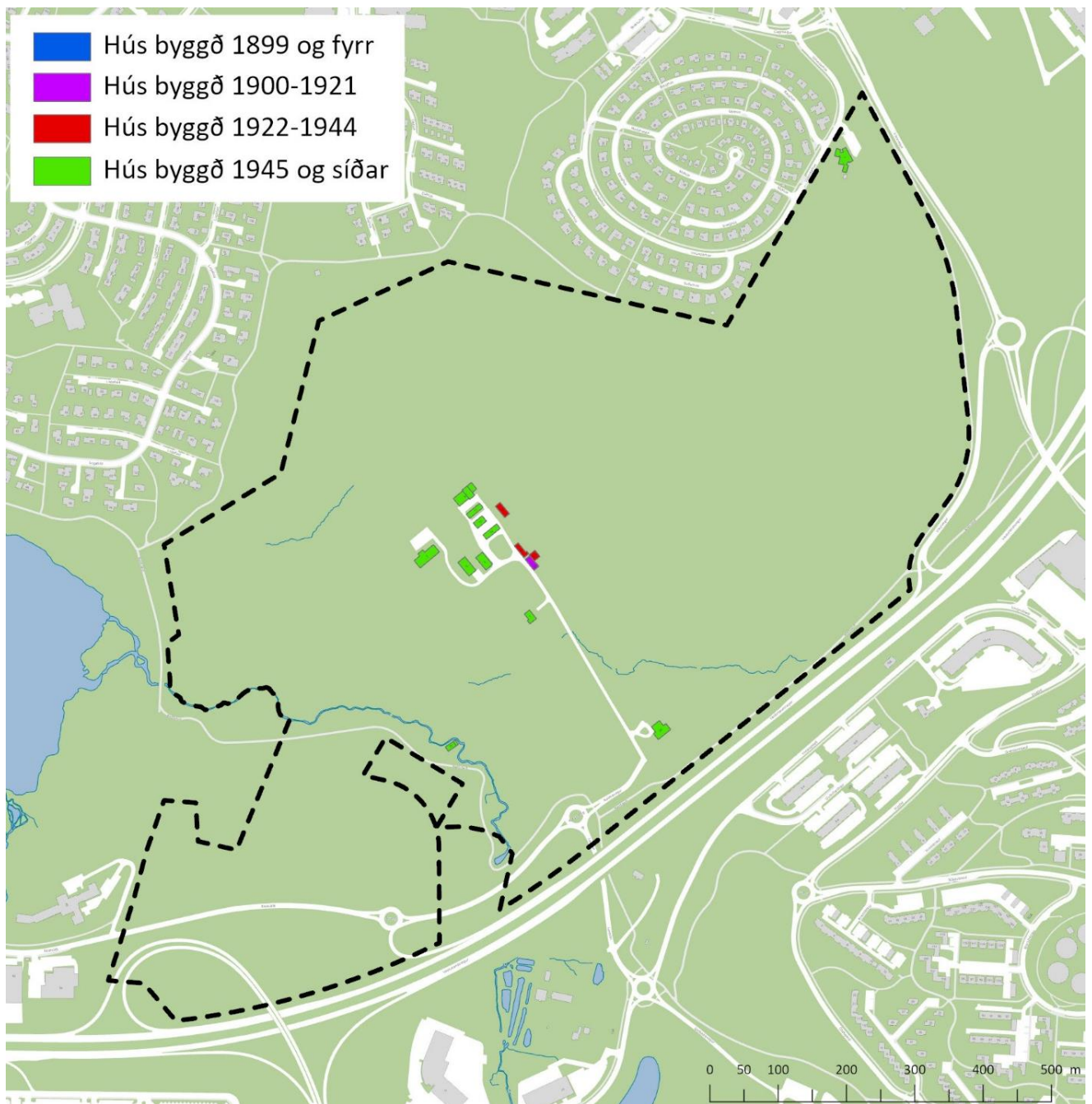
Árið 2000 var samþykkt að rífa hús raforkumálastjóra frá árinu 1957 sem stóð nærri ánni Korpu og á lóðinni (Árleyni 4) byggði Lagnakerfamiðstöð Íslands hús fyrir Lagnamiðstöð árið 2001.

Hús rannsóknarstöðvanna standa í þyrpingu hver um sig, en þær þyrpingar standa dreift um svæðið. Það helgast af þeirri starfsemi sem þar hefur verið en til að mynda þurfa jarðræktartilraunir nokkuð landrými. Auk þess var af afstöðumyndum að dæma, gert ráð fyrir að húsum rannsóknarstöðvanna myndi fjölga og því gert ráð fyrir nægu rými í kringum hverja þeirra. Þetta fyrirkomulag, það er dreifing rannsóknarstöðvanna um svæðið hefur áhrif á heildaryfirbragð þess og gerir það að verkum að húsaþyrpingar rannsóknarstöðvanna eru í litlum tengslum hvor við aðra.

Leikskólinn við Völundarhús 1, stendur fjarri öðrum byggingum sem hér eru til umfjöllunar en hann var reistur árið 1999,¹⁴⁵ í útjarði Húsahverfis í Grafarvogi.

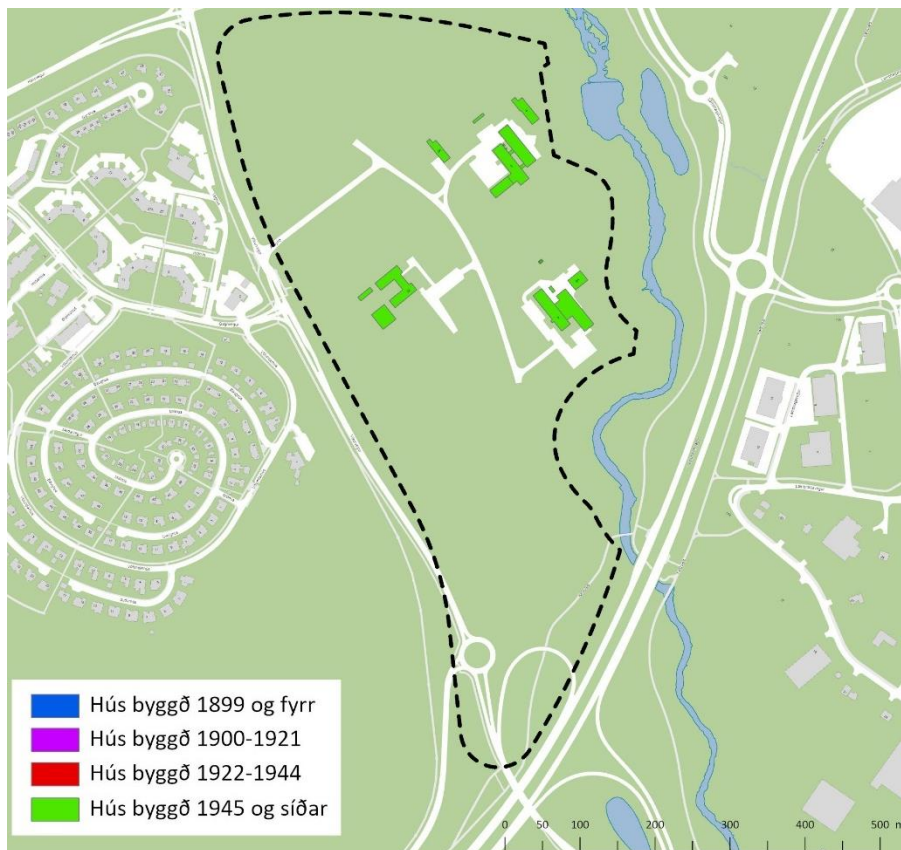
¹⁴⁵ *Skjalaver Höfðatorgi*: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Völundarhús 1, Dagný Helgadóttir, BN 018432, sþ. 29. apríl 1999.

BYGGINGARTÍMABIL HÚSA Á SVÆÐINU¹⁴⁶

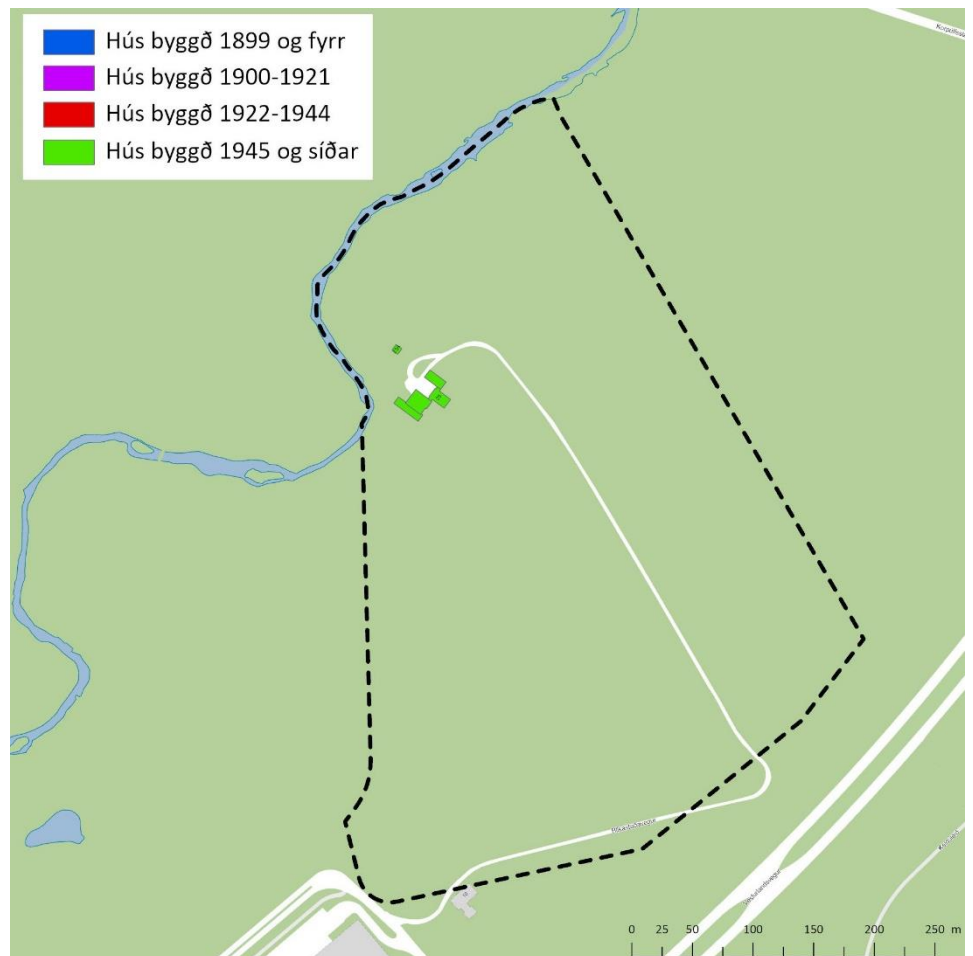

Mynd 17. Kort sem sýnir byggingartímabil við Keldnaveg 1-27 og Völundarhús 1, húsin eru byggð á árunum 1920-2006.

¹⁴⁶ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla (mynd 16, 17 og 18): Þórarinn Jón Jóhannsson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar (Landupplýsingar).

Mynd 18. Kort sem sýnir byggingartímabil húsa á við Árleyni. Öll húsin eru byggð eftir 1945, eða á árabílinu 1964-2001.

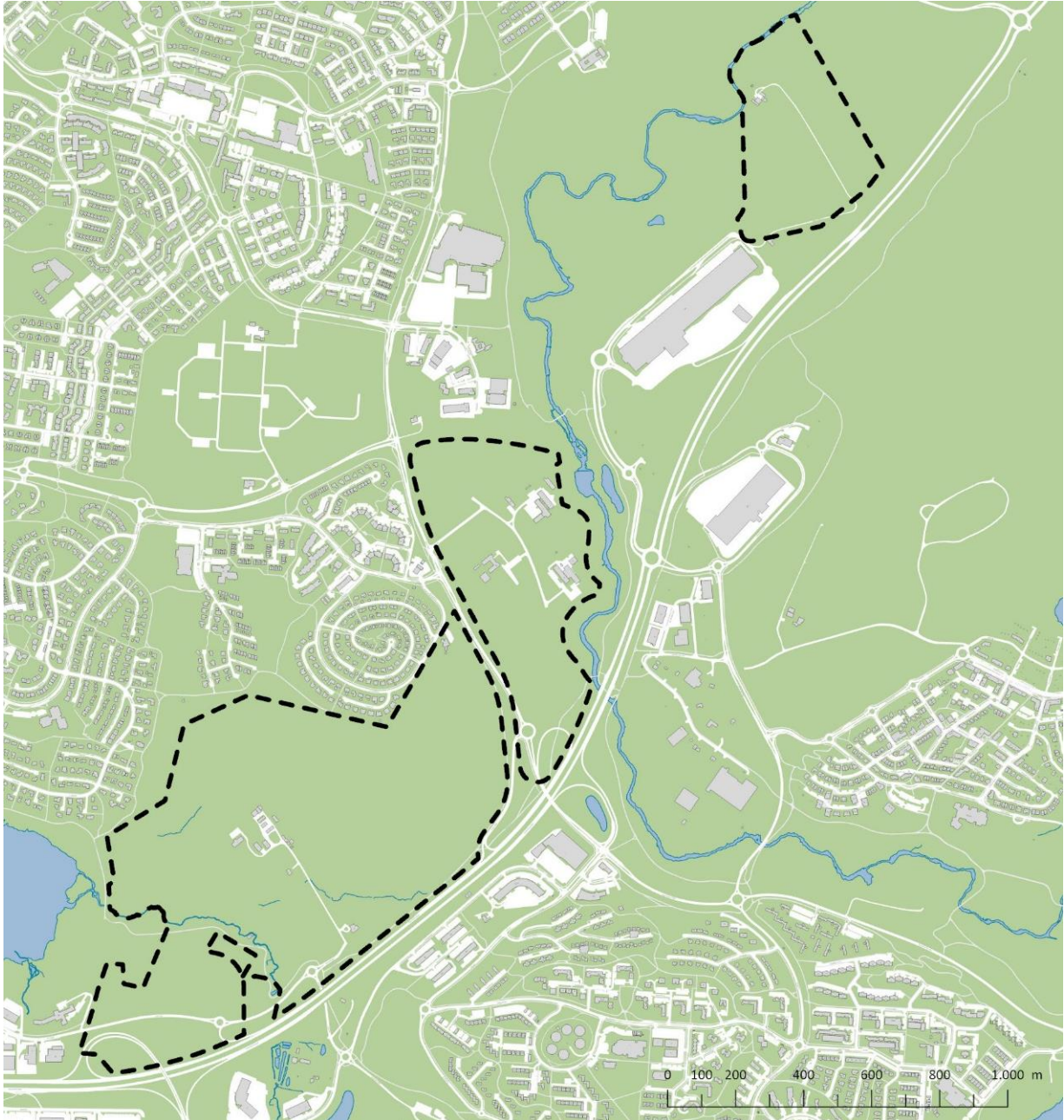

Mynd 19. Kort sem sýnir byggingartímabil húsa við Blikastaðaveg 25, húsin eru byggð eftir 1945, eða á árabílinu 1964-1983.

2.3.3. Húsaskrá: Keldur – Keldnaholt

Árleynir 2-22, Blikastaðavegur 25, Keldnavegur 1-27 og Völundarhús 1

Hér á eftir fylgir ítarleg skráning þeirra húsa sem standa innan skipulagssvæðisins í dag (2022), ásamt fjórþættu varðveislumati fyrir hvert og eitt hús. Í kafla 2.3.4 er samantekt og niðurstöður um verndarstöðu og varðveislumat húsa á svæðinu.

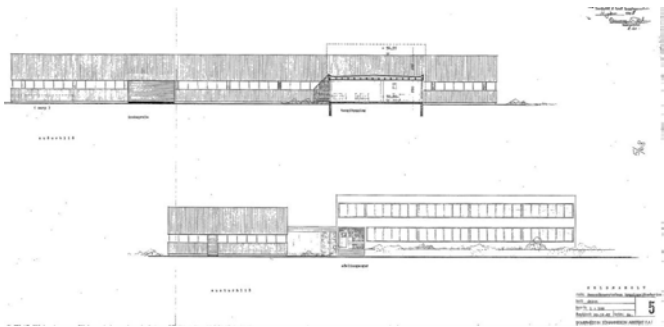
Mynd 20. Kort sem sýnir afmörkun svæðanna sem til umfjöllunar eru.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar (Landupplýsingar).

Fyrsti eigandi Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins

Hönnun Skarphéðinn Jóhannsson arkitekt

Upphafleg notkun Rannsóknarstofur

Upphafleg gerð

Tegund Steypt burðarvirki
Klæðning Asbest
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning Asbest og pappi
Undirstöður Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

1994 Veðrunarstöð á þaki

Hönnuðir breytinga

Óli Hilmar Jónsson

arkitekt

Saga

Húsið er eitt af fyrstu húsum sem teiknuð voru á svæðinu skv. skipulagi Sigvalda Thordarson og Skarphéðins Jóhannssonar. Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins (RB) var stofnuð 1965 og er þetta fyrsta hús stofnunarinnar sem reist var á svæðinu, en Skarphéðinn var hönnuður hússins. Það ber einkenni módernisma með löngum láréttum línunum, þar sem gluggar mynda samfellda lárétta línu, og hlutfall veggflata ofan og neðan glugga eru í góðu jafnvægi. Húsið var byggt með nýstárlegum aðferðum og er klætt dökkri asbest trapisu-klæðingu sem setur svip á húsið.

Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins varð síðar hluti af Nýsköpunarmiðstöð Íslands þegar hún var stofnuð 2007, en hún var lögð niður árið 2021. Tæknisetur efh. er nú í húsum sem áður tilheyrðu Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins.

Skrifstofubygging sem reist var 1979 (mhl. 08) tengist húsinu með einnar hæðar tengigangi þar sem inngangur er í bæði húsin. Annað rannsóknarhús var reist norðaustan við húsið 1985 (mhl. 13) og er það tengt þessu húsi með tveimur einnar hæðar tengigöngum.

Á lóðinni er einnig svokallaður mygluskáli þar sem fram fóru rannsóknir á myglu í íslenskum byggingum.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Húsið er atvinnuhúsnæði sérhannað fyrir rannsóknir. Þetta er módernískt hús, langar láréttar línur áberandi, og hlutföll í góðu jafnvægi. Húsið ber stíleinkenni höfundar sem jafnframt var annar af tveimur ráðgjöfum um skipulag svæðisins.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Húsið er fyrsta bygging sem reist var fyrir byggingarrannsóknir í landinu og er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Hluti af samstæðu þriggja samtengdra húsa sem byggð voru fyrir RB við Árleyni 2. Húsapýrpingin er ein af þremur þýrpingum stofnanabygginga, sem standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er lítið breytt að gerð, þó að byggt hafi verið við það á tvo vegu og veðrunarstöð komið fyrir á þaki. Húsin tvö sem byggð voru við húsið, eru hins vegar bæði hærri og með mænispökum sem hefur áhrif á ásýnd upprunalega hússins sem stendur á milli þeirra.

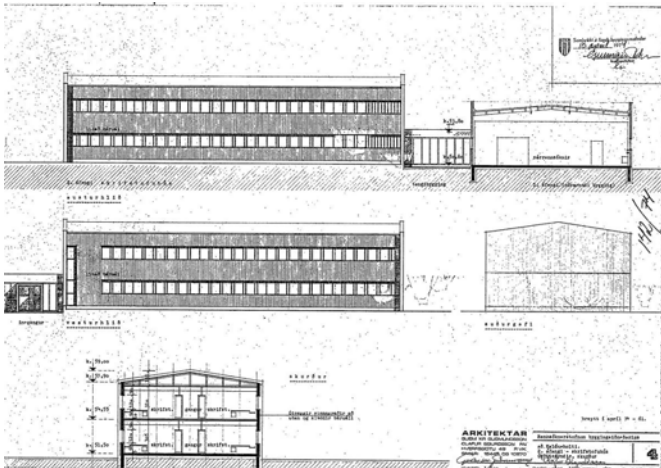
Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi einkum vegna byggingarlistar en það var jafnframt fyrsta hús sem reist var sérstaklega yfir byggingarrannsóknir í landinu. Lagt er til að húsið njóti hverfisverndar í RAUÐUM FLOKKI. Einstök hús, húsaðir og götummyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.

Fyrsti eigandi Rannsóknarstofnun
byggingariðnaðarins

Hönnun Guðmundur Kr. Guðmundsson
Ólafur Sigurðsson arkitektar

Upphafleg notkun
Skrifstofur

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Litað ál
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steinsteypar

Upphaflegt útlit

Tvílyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var byggt sem viðbygging við fyrsta hús Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins (RB) á svæðinu (mhl. 04), sem skrifstofubýgging. Samtímis var gerður einnar hæðar tengingangur á milli húsanna með inngangi í bæði húsin. Á teikningum Skarphéðins Jóhannssonar að eldra húsinu frá 1968, er gert ráð fyrir svipaðri tveggja hæða viðbyggingu á þessum stað. Skrifstofuhúsið, sem reist var eftir teikningum Guðmundar Kr. Guðmundssonar og Ólafs Sigurðssonar, tekur mið af móðernískri hönnun Skarphéðins þar sem langar láréttar línur eru áberandi. Húsið er þó frábrugðið teikningu Skarphéðins hvað varðar þakgerð og gluggasetningu til endanna.

Burðarkerfi hússins er steyp, einangrað að utanverðu og síðan klætt með loftræstri áklæðningu. en á áttunda áratug síðust aldar voru gerðar tilraunir með loftræstar útveggjaklæðningar og byggingin þjónaði að því leyti tilraunahlutverki.

Rannsóknarstofun byggingariðnaðarins varð síðar hluti af Nýsköpunarmiðstöð Íslands þegar hún var stofnuð 2007, en hún var lögð niður árið 2021. Tæknisetur efh. er nú í húsum sem áður tilheyrðu Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Húsið er byggt í móðernískum stíl, atvinnuhúsnæði frá síðari hluta 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi: Miðlungs gildi. Hluti af samstæðu þriggja samtengdra húsa sem byggð voru fyrir RB við Árleyni 2. Húsabyrpingin er ein af þremur þyrpingum stofnanabygginga, sem standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

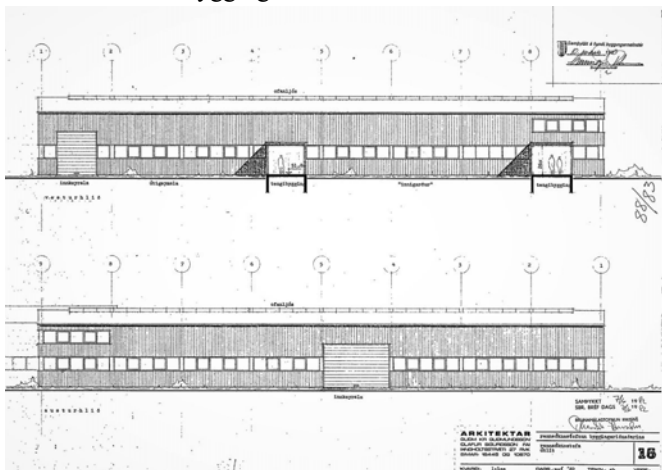
Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Rannsóknarstofnun
byggingariðnaðarins

Hönnun Guðmundur Kr. Guðmundsson
Ólafur Sigurðsson arkitektar

Upphafleg notkun
Rannsóknarstofur

Upphafleg gerð

Tegund Steiptar einingar
Klæðning
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steinsteiptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft

Helstu breytingar

1989 Viðbygging

Hönnuðir breytinga

Guðm. Kr. Guðmundsson arkitekt
og Ólafur Sigurðsson arkitekt

Saga

Húsið var byggt sem rannsóknarhús og var þriðja hús Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins á svæðinu, Húsið er tengt við eldra hús frá 1969 (mhl. 04) með tveimur tengigöngum, þannig að á milli tengiganganna og húsanna tveggja myndast garður. Húsið er byggt í modernískum stíl til samræmis við eldra hús frá 1969, en með mænisþaki. Þakgluggi er eftir mæni sem veitir birtu niður á efri hæð. Húsið er byggt úr steiptum einingum.

Byggt var við húsið árið 1989, svokallað hljóðver. Viðbyggingin er framhald af húsinu til norðvesturs og tengt því með gluggum sem ná frá þakskeggi að plötu bæði á suðausturhlíð og suðvesturhlíð, en viðbyggingin er að öðru leyti gluggalaus ólíkt eldri byggingum.

Rannsóknarstofun byggingariðnaðarins varð síðar hluti af Nýsköpunarmiðstöð Íslands þegar hún var stofnuð 2007, en hún var lögð niður árið 2021. Tæknisetur efn er nú í húsum sem áður tilheyrðu Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Móðernískt hús, hannað fyrir sértæka starfsemi.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Hluti af samstæðu þriggja samtengdra húsa sem byggð voru fyrir RB við Árleyni 2. Húsabyrpingin er ein af þremur þyrpingum stofnanabygginga sem standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

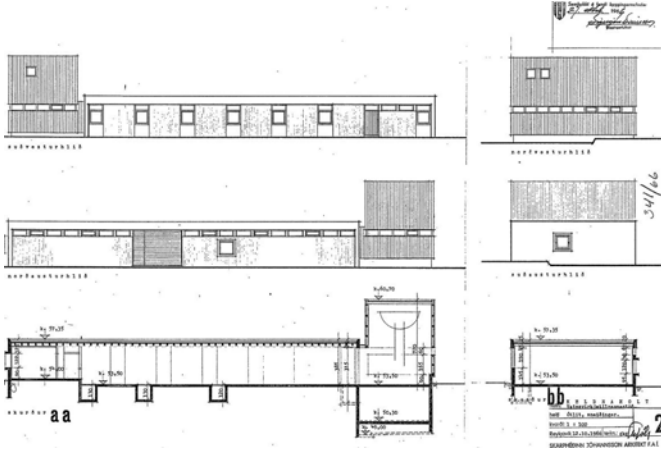
Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Byggt hefur verið við norðvesturenda hússins sem hefur breytt ásýnd þess.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Orkumálastofnun

Hönnun Skarphéðinn Jóhannsson
arkitektUpphafleg notkun
Rannsóknarstofur

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Steypt og pappi
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Turn

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið er eitt af fyrstu húsunum sem reist voru á Keldnaholti eftir að Rannsóknaráð ríkisins ofl. fengu úthlutað landi þar.

Húsið er hannað af Skarphéðni Jóhannssyni sem var annar af ráðgjöfum við skipulag svæðisins. Það ber sterk einkenni modernisma, gert úr sjónsteypu, með flötu þaki og láréttum samfelldum gluggaböndum.

Húsið var byggt fyrir Orkumálastofnun sem „Vatnsvirkjatilraunastöð“ þar sem tilraunir voru gerðar með líkön af stíflum og öðrum mannvirkjum sem þurfa að standa í streymandi vatni. Frá 1989 þjónaði það Rannsóknarstofnun landbúnaðarins í fiskeldisrannsóknum en á síðari árum hefur Mátis nýtt húsið fyrir rannsóknir.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Móðernískt hús, gert úr sjónsteypu, með flötu þaki og láréttum samfelldum gluggaböndum og ber stíleinkenni höfundar. Húsið var hannað fyrir sérhæfða starfsemi.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Húsið var hannað fyrir tilraunir í þágu vatnsorkurannsókna. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Húsið stendur nærri húsum RB en húsabyrpingin er ein af þremur þyrpingum stofnanabygginga en þær þrjár þyrpingar standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Húsið er lítið breytt frá upphaflegri gerð en gluggar hafa verið byggðir sem hefur áhrif á ásýnd.

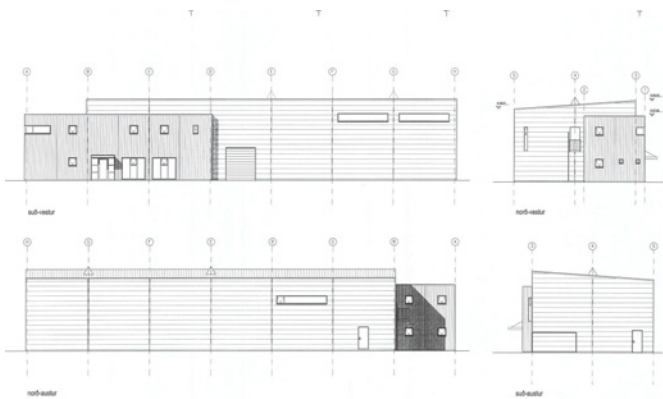
Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi einkum vegna byggingarlistar en er jafnframt nátengt sögu orkurannsókna í landinu. Lagt er til að húsið njóti hverfisverndar í RAUÐUM FLOKKI. Einstök hús, húsaraðir og götummyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.

Fyrsti eigandi Lagnakerfamiðstöð
Íslands

Hönnun Gísli Gíslason og Egill
Guðmundsson arkitektar

Upphafleg notkun
Skólahús

Upphafleg gerð

Tegund Stálgrindarhús
Klæðning Stálsamlokuein.
Þakgerð Skápak, þakgluggar
Þakklæðning Br. pappi og stál
Undirstöður Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Tvílyft

Helstu breytingar

2015 Flóttastigar frá 2.hæð
2020 Viðbygging,
fyrir loftræstikerfi

Hönnuðir breytinga

Brynjar Daníelsson byggfr.
Brynjar Daníelsson byggfr.

Saga

Lagnamiðstöð Íslands reisti húsið árið 2001, en Lagnafélag Íslands hafði forgöngu um uppbyggingu Lagnamiðstöðvar, þar sem fram færi kennsla og rannsóknir í lagnafræðum. Húsið er byggt úr stálsamlokueiningum og er brotið upp í tvo hluta. Megin húskroppurinn er með skápaki og tveimur löngum gluggum á annari hæð framhliðar og einum á bakhlið. Smærri hluti hússins gengur til norðvesturs út frá meginhúsi, og er með flötu þaki. Þar er inngangur í húsið og gluggar bæði á fyrstu og annari hæð.

Húsið er nú eign Tækniskólans ehf. og þar fer fram kennsla í flugvirkjun.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Sérðhæfð bygging til kennslu í tæknigreinum. Byggingarstíll í anda húsagerðar aldamótanna með móðernískum einkennum.

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Húsið tengist sögu iðnmennta í borginni.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Húsið stendur nærri húsum RB en sú þyrping er ein af þremur þyrpingum stofnanabygginga sem standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er nær óbreytt.

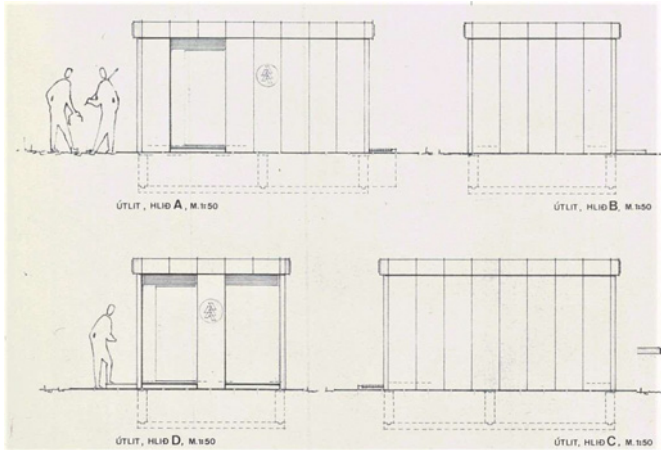
Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveitur
Reykjavíkur

Hönnun Guðmundur Kr. Kristinsson
arkitekt

Upphafleg notkun
Spennistöð

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning Stál
Undirstöður Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Spennistöðin hlaut samþykki byggingarfulltrúa og var reist árið 1985, en teikning er dagsett og undirrituð af arkitekt í júní 1979. Margar stöðvar munu vera byggðar eftir þessari teikningu. Byggingin er látlaust en stílhreint mannvirki yfir innviði borgarinnar.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einfalt spennistöðvarhús úr forsteiptum einingum.

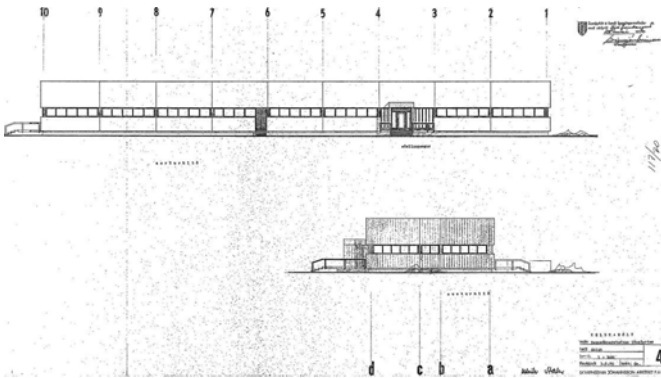
Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Brot úr innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi: Miðlungs gildi. Nauðsynlegt mannvirki utan um grunnviði borgarinnar, sem lætur lítið yfir sér.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Spennistöðin er óbreytt að gerð.

Varðveislugildi: Byggingin hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi	Rannsóknarstofnun iðnaðarins	Hönnun	Skarphéðinn Jóhannsson arkitekt	Upphafleg notkun	Rannsóknarstofur
-----------------------	------------------------------	---------------	---------------------------------	-------------------------	------------------

Upphafleg gerð		Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga	
Tegund	Steinsteypt	Einlyft	1995 Mænisþak	Hjörtur Pálsson	byggfr.
Klæðning			? Klætt steinuðum		
Þakgerð	Flatt þak		plötum		
Þakklæðning	Steypt og pappi				
Undirstöður	Steinsteyptar				

Saga

Árið 1969 var unnið að undirbúningi nýrrar byggingar fyrir Rannsóknarstofnun iðnaðarins og ákveðið að byggt yrði hús hliðstætt húsi Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins (RB) sem reis 1969 en sami arkitekt, Skarphéðinn Jóhannsson, teiknaði húsið. Eins og hús RB er hús Rannsóknarstofnunar iðnaðarins teiknað í anda módernisma með löngum láréttum línunum, þar sem gluggar mynda samfellda lóðréttu línu, og hlutfall veggflata ofan og neðan glugga er í góðu jafnvægi.

Mænisþak var síðar sett á húsið sem breytir ásýnd þess, en er í samræmi við nýrra hús sem reist var 1984 og er tengt við bygginguna.

Rannsóknarstofnun iðnaðarins flutti í húsið árið 1971, en árið 1978 sameinaðist stofnunin Iðnþróunarstofnun Íslands og úr varð Iðntæknistofnun, sem starfaði þar til Nýsköpunarmiðstöð Íslands var stofnuð árið 2007, en hún var síðan lögð niður árið 2021. Tæknisetur efh er nú með aðsetur í húsinu.

Varðveislumat

Byggingarlist: Hátt gildi. Móðernískt hús, sem ber stíleinkenni höfundar.

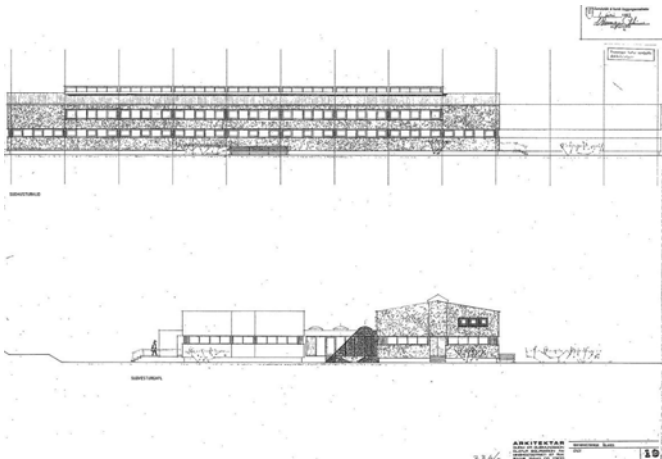
Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi: Miðlungs gildi. Hluti af samstæðu þriggja rannsóknarhúsa við Árleyni 8 og 8a. Húsaþyrpingin er ein af þremur þyrpingum stofnanabygginga, sem standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

Upprunaleg gerð: Miðlungs gildi. Mænisþak hefur verið sett á húsið sem breytir ásýnd þess.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Iðntæknistofnun Íslands **Hönnun** Guðmundur Kr. Guðmundsson
Ólafur Sigurðsson arkitektar **Upphafleg notkun**
Rannsóknarstofur og skrifstofur

Upphafleg gerð	Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga
Tegund	Steinsteypt	Tvílyft	1991 Nýir gluggar á 2.hæð
Klæðning	Steinaðar plötur	Kjallari	Nýr inngangur á norðaustur hlið
Þakgerð	Mænisþak, gluggi		
Þakklæðning	Trapisujárn		
Undirstöður	Steinsteyptar		

Saga

Húsið var reist árið 1984 og er tengt við eldra hús (hús Rannsóknarstofnunar iðnaðarins frá árinu 1970, mhl. 20) með einnar hæðar tengibyggingu.

Húsið tilheyrði Iðntæknistofnun, sem starfaði þar til Nýsköpunarmiðstöð Íslands var stofnuð árið 2007, en hún var síðan lögð niður árið 2021. Tæknisetur efh. er nú með aðsetur í húsinu.

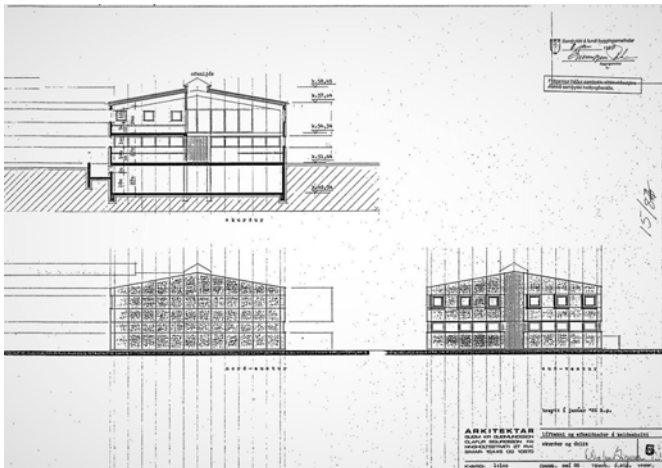
Á lóðinni er einnig geymsluskúr sem reistur var árið 1986 og sérhannaður til að hýsa spilliefni.

Varðveislumat

Byggingarlist:	Miðlungs gildi. Atvinnuhúsnæði frá 9. áratug 20. aldar, með póstmódernískum áhrifum. Þak brotið upp með glugga í mæni sem veitir birtu inn í rýmið. Steypurammar utan um glugga setja svip á húsið.
Menningarsögulegt gildi:	Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.
Umhverfisgildi:	Miðlungs gildi. Hluti af samstæðu þriggja rannsóknarhúsa við Árleyni 8 og 8a. Húsaþyrpingin er ein af þremur þyrpingum stofnanabygginga, sem standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.
Upprunaleg gerð:	Miðlungs gildi. Húsið er að formi til óbreytt, en nýjum gluggum á 2. hæð, og inngangi var bætt við á norðausturhlið árið 1991.
Varðveislugildi:	Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi HÍ og rannsóknarstofnanir Hönnun Ólafur Sigurðsson
atvinnuveganna arkitekt

Upphafleg notkun
Rannsóknarstofur

Upphafleg gerð

Tegund Steypueiningahús
Klæðning Steni klæðning
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Járn
Undirstöður Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var reist árið 1987 og hannað sérstaklega fyrir líftækni og efnaiðnað Háskóla Íslands og rannsóknarstofnana atvinnuveganna. Húsið er áþekkt húsi Rannsóknarstofnunar iðnaðarins sem reist var á svæðinu árið 1984 (Árleynir 8, mhl. 15), með lágu risi, áberandi steiptum gluggaumgjörðum og klætt með dökkum steni-plötum.

Starfsemi í húsinu tengdist þeirri starfsemi sem var í næsta nágrenni þ.e. Iðntæknistofnunar Íslands. Samkvæmt skilti sem leyft var á húsinu árið 1995 voru þar til húsa Iðntæknistofnun - líftæknideild, Hafrannsóknarstofnun - stofnerfðafræðirannsóknir, Rannsóknarstofnun fiskiðnaðarins, Genis hf. og Íslensk fjallagrös hf. Síðar hafa fleiri sprotafyrirtæki haft aðstöðu í húsinu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Hús úr steinsteypueiningum frá níunda áratug 20. aldar með póstmóðernískum einkennum. Steypurammar utan um glugga á stafni setja sterkan svip á húsið.

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Hluti af samstæðu þriggja rannsóknarhúsa við Árleyni 8 og 8a. Húsaþyrpingin er ein af þremur þyrpingum stofnanabygginga sem standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð, en skilti hefur verið komið fyrir á gaflí þess.

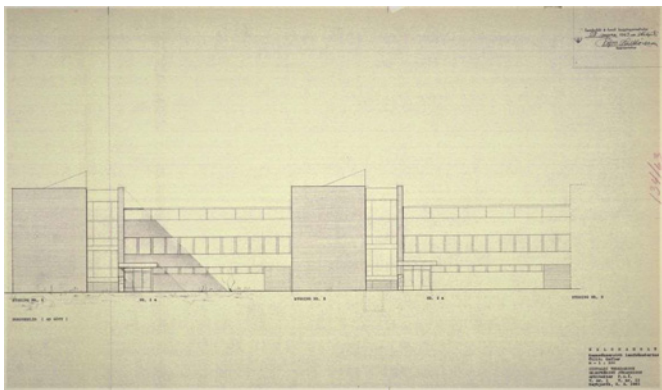
Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Rannsóknarstofnun
landbúnaðarins

Hönnun Skarphéðinn Jóhannsson og
Sigvaldi Thordarson arkitektar

Upphafleg notkun
Rannsóknarstofur og skrifstofur

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Ómúrað
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning Steyp
Undirstöður Steinsteypar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari

Helstu breytingar

1977 Tengíálma hækkuð
1987 Anddyri og
sorpgeymsla
1992 Tengig.í búfj.hús
1993 Hluti klæddur bærust.
2000 Fjarsk.loftnet á þak
2015 Anddyri aðalinng.

Hönnuðir breytinga

Ólafur Sigurðsson arkitekt
Ólafur Sigurðsson arkitekt
Hjörtur Pálsson bygg.fr.
Hjörtur Pálsson bygg.fr.
Jakob Línal arkitekt
Hjörtur Pálsson bygg.fr.

Saga

Byggingin er fyrsta bygging sem reist var á Keldnaholti á vegum Rannsóknarráðs ríkisins en hún var byggð fyrir Rannsóknarstofnun landbúnaðarins (RALA). Húsið var hannað af Sigvalda Thordarson og Skarphéðni Jóhannssyni sem báðir teljast til boðbera modernisma í íslenskum arkitektúr. Bygging hússins hófst 1963, en það var tekið í notkun 1965.

Byggingin stendur í slakka og skiptist í þrjár álmur, tvær samhliða álmur sem liggja norðaustur-suðvestur og tengiálmu sem liggur norðvestur-suðaustur. Samhliða álmurnar eru tvær hæðir auk jarðhæðar í norðausturendum, þar sem gengið er inn í húsið, en tvær hæðir í suðvesturenda vegna landhalla. Tengíálman var upphaflega tvær hæðir, en þriðja hæðin var byggð ofan á hana árið 1977. Þök eru flöt, en á þökum samhliða álmanna tveggja er þríhyrind upphækkun með gluggaröðum sem vísa til norðvesturs.

Árið 1987 var byggt anddyri og sorpgeymsla við norðvesturhlíð hússins. Árið 1992 var gerður tengigangur milli syðri álmunnar og búfjárhúss (mhl. 14). Árið 1993 var suðausturhlíð einangruð og klædd lituðu bærustáli. Þá var sett fjarskiptalofnet á þak hússins árið 2000 og árið 2015 var anddyri byggt við aðalinngang undir skyggni sem þar var fyrir.

RALA varð hluti af Landbúnaðarháskóla Íslands við stofnun hans 2005. Nú er húsið ein af starfsstöðvum Landbúnaðarháskólans, auk þess sem skrifstofurými eru leigð til Landgræðslunnar ofl. aðila.

Um 70 m austan við húsin stendur málmuskúlpúr Hallsteins Sigurðssonar, Harpa, frá árinu 1987.

Varðveislumat

Byggingarlist: Hátt gildi. Húsið ber einkenni modernisma, þar sem lögð er áhersla á stílhreint útlit og notagildi húss.

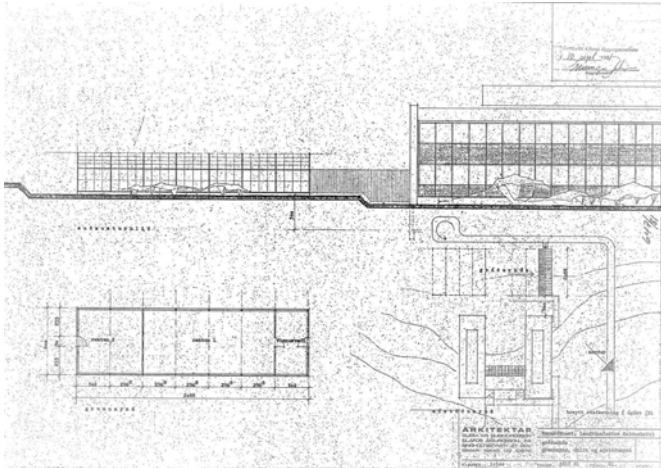
Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi: Miðlungs gildi. Húsið að Árleyni 22 stendur hæst af þeim húsum sem standa á svæðinu og er þannig kennileiti í umhverfinu. Við Árleyni standa þrjár þyrpingar rannsóknastofnana, en þær standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

Upprunaleg gerð: Miðlungs gildi. Hæð var bætt ofan á tengibyggingu 1977, anddyri hafa verið yfirbyggð og lárétt bærustálsklæðning sett á hluta hússins.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi	Rannsóknarstofnun landbúnaðarins	Hönnun	Guðm. Kr. Guðmundsson og Ólafur Sigurðsson arkitektar	Upphafleg notkun	Gróðurhús fyrir tilraunir
-----------------------	----------------------------------	---------------	---	-------------------------	---------------------------

Upphafleg gerð	Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga
Tegund	Stálgrind	Einlyft	
Klæðning	Gler		
Þakgerð	Mænisþak		
Þakklæðning	Gler		
Undirstöður	Steinsteyptar		

Saga

Húsið var byggt á lóð Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins, skammt suðvestur af nyrðri álmu meginhússins (Árleyni 22, mhl. 01). Húsið var reist fyrir tilraunir með gróður og grænmeti. Það er enn nýtt fyrir tilraunir þeirra stofnana sem starfa að Árleyni 22.

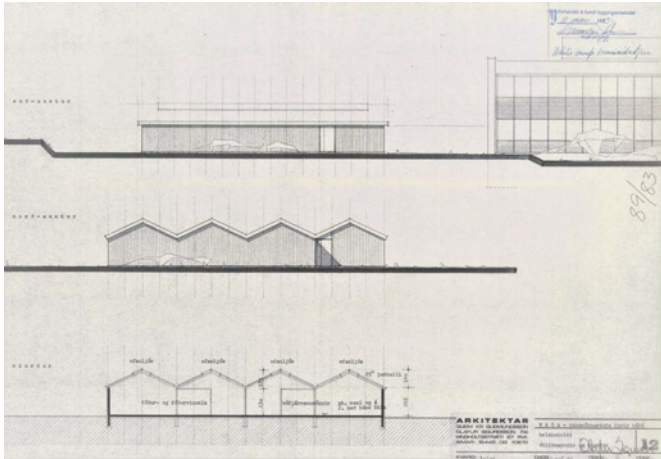
Varðveislumat

Byggingarlist:	Miðlungs gildi. Gróðurhús með hefðbundnu sniði úr gleri.
Menningarsögulegt gildi:	Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.
Umhverfisgildi:	Miðlungs gildi. Húsið er tengt Árleyni 22 (mhl. 01) en er lítt áberandi. Við Árleyni standa þrjár þyrpingar rannsóknastofnana, en þær þrjár þyrpingar standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.
Upprunaleg gerð:	Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð.
Varðveislugildi:	Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Rannsóknarstofnun
landbúnaðarins

Hönnun Ólafur Sigurðsson
arkitekt

Upphafleg notkun
Rannsóknarhús fyrir búfé

Upphafleg gerð

Tegund Stálgrindarhús
Klæðning Bárújárn
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var byggt undir rannsóknarstofur fyrir búfé árið 1985, sem hluti af Rannsóknarstofnun landbúnaðarins (RALA). Það er samsett úr fjórum samhliða einingum með mænisþaki, sem mynda þannig fjórar burstir. Þakgluggar eru í mæni á öllum þekjum. Rannsóknarhúsið var byggt suðvestan við meginhús RALA (Árleynir 22, mhl. 01). Húsið var tengt syðri álmu meginhússins með tengigangi/veðurskel árið 1992.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Gripahús með hefðbundnu sniði. Húsið er byggt úr fjórum samhliða einingum sem mynda saman fjórar burstir, gluggar á þaki veita birtu inn í húsið.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Húsið er tengt Árleyni 22 (mhl. 01) en er lítt áberandi. Við Árleyni standa þrjár þyrpingar rannsóknastofnana, en þyrpingarnar standa dreift um svæðið og eru í litlum tengslum hver við aðra.

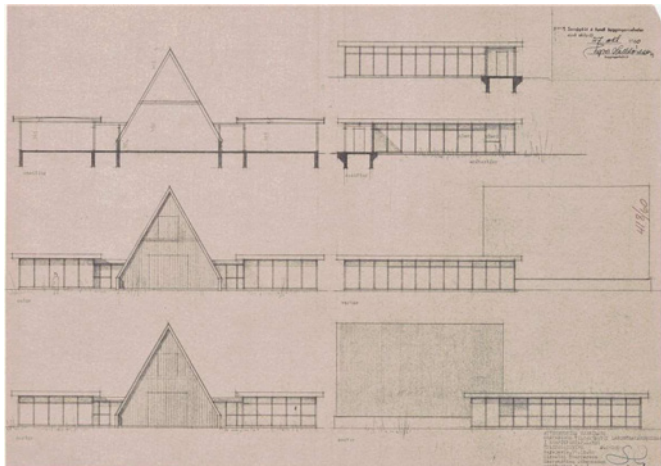
Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð en tengigangur var gerður milli þess og meginhússins á lóðinni (mhl. 01).

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi	Atvinnudeild Háskóla Íslands	Hönnun	Skarphéðinn Jóhannsson og Sigvaldi Thordarson arkitektar	Upphafleg notkun	Rannsóknarstofur, geymsla og skrifst.
-----------------------	---------------------------------	---------------	---	-------------------------	---------------------------------------

Upphafleg gerð	Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga
Tegund	Timbur	Einlyft/tvílyft	1967 Viðbygging, gróðurhús
Klæðning	Asbest		Skarphéðinn Jóhannsson arkitekt
Þakgerð	Bratt mænispak og flöt þök		
Þakklæðning	Bárujárn		
Undirstöður	Steinsteyptar		

Saga

Byggingarnar voru reistar 1964 fyrir rannsóknarstöð í jarðrækt, eftir teikningum Skarphéðins Jóhannssonar og Sigvalda Thordarson, en elstu teikningarnar eru dagsettar og samþykktar í október 1960. Sigvaldi féll frá vorið 1964 og það kom í hlut Skarphéðins að halda verkinu áfram.

Fyrir miðju er A-hús, þar sem var vélageymsla á neðri hæð en vinnuherbergi á efri hæð. Beggja vegna A-hússins eru einnar hæðar byggingar, rannsóknarstofa og skrifstofa (mhl. 01) austanvert við húsið, en gripahús (mhl. 02) vestanvert við það. Þessi hús eru ein byggingarheild og teiknuð á sama tíma. Árið 1967 var byggt gróðurhús (mhl. 04) vestan við gripahúsið eftir teikningu Skarphéðins Jóhannssonar. Gróðurhúsið er tengt við gripahúsið með byggingu úr báruplast.

Atvinnudeild Háskólans fékk leiguland úr Korpúlfsstöðum fyrir jarðræktartilraunir árið 1960 og teikningar arkitektanna frá árinu 1960 eru titlaðar „Atvinnudeild Háskólans. Bráðabirgða tilraunastöð Landbúnaðardeildar í Korpúlfsstaðalandi.“ Þegar ný lög um rannsóknir í þágu atvinnuveganna voru samþykkt árið 1965, tók Rannsóknarstofnun landbúnaðarins (RALA) við störfum Búnaðardeildar Atvinnudeildar Háskólans og þar með við rannsóknarstöðinni, sem jafnan var kölluð Korpa. Ríkissjóður eignaðist landið síðan árið 1983.

Í nágrenni Korpu voru lagðar út jarðræktartilraunir og settu þær ásamt húsum rannsóknarstöðvarinnar svip á umhverfið þau ár sem stöðin starfaði.

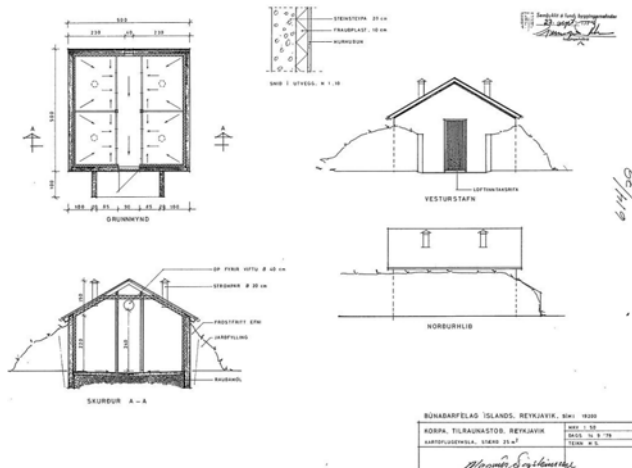
Varðveislumat

Byggingarlist:	Miðlungs gildi. Hús sérhannað undir rannsóknarstarfsemi. Stílhrein, móðernísk bygging, sem skiptist í þrjár einingar, sem hannaðar eru sem ein heild.
Menningarsögulegt gildi:	Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.
Umhverfisgildi:	Miðlungs gildi. Húsið stendur á stórrí lóð sem eitt sinn voru þaktir tilraunareitum, en eftir þeir voru lagðir af hafa tengsl húss og lands breyst.
Upprunaleg gerð:	Miðlungs gildi. Gróðurhús var byggt við húsið og það tengt við gripahús (mhl. 02).
Varðveislugildi:	Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Rannsóknarstofnun
landbúnaðarins

Hönnun Magnús Sigsteinsson

Upphafleg notkun
Geymsla

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steinsteypar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Einföld geymslubygging byggð á lóð Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins að Korpu.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einföld geymslubygging.

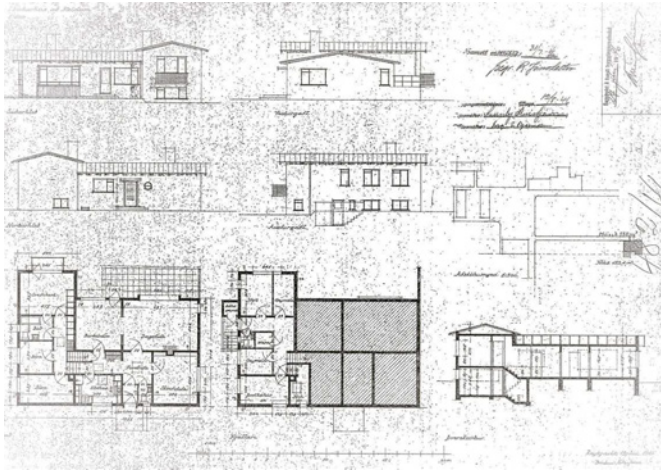
Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Húsið er hluti af þeirri sögu sem tengist rannsóknum á íslenskum atvinnuvegum.

Umhverfisgildi: Miðlungs gildi. Húsið stendur á stórra lóð sem eitt sinn voru þaktir tilraunareitum, en eftir þeir voru lagðir af hafa tengsl húss og lands breyst.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Tilraunastöðin að Keldum Hönnun

Bárður Ísleifsson
arkitektUpphafleg notkun
Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Feldspathúðað
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Svalir
Kjallari undir
hluta húss

Helstu breytingar

Skápak yfir kjallara-
tröppur

Hönnuðir breytinga

Saga

Tilraunastöðin að Keldum var formlega stofnuð með bráðabirgðalögum í júní 1946. Uppbygging á staðnum hófst það sama ár og þá voru teikningar að bústað forstöðumanns jafnframt samþykktar. Hönnuður hússins var Bárður Ísleifsson arkitekt sem starfaði hjá húsameistara ríkisins.

Húsið var bústaður forstöðumanns í upphafi, en hefur í seinni tíð verið bústaður umsjónarmanns svæðisins.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Látlaust íbúðarhús í anda fúnkisstíls/móðernisma. Dæmigert einbýlishús frá eftirstriðsárunum, gott dæmi um verk höfundar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Húsið var byggt strax við upphaf Tilraunastöðvarinnar að Keldum sem aðsetur forstöðumanns. Bygging þess og saga er þannig samofin sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi:

Hátt gildi. Húsið fellur vel að umhverfi þar sem það stendur sunnan Keldnavegar, og er hluti af þeirri uppbyggingu sem varð við upphaf Tilraunastöðvarinnar að Keldum. Húsið er hluti af húsabyrpingu tilraunastöðvarinnar sem ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.

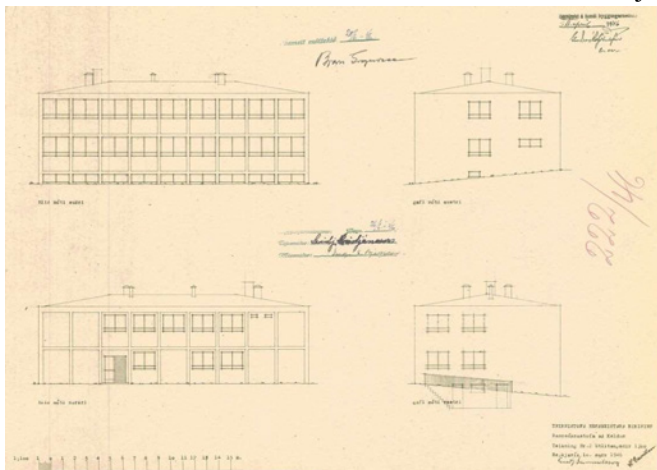
Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð, nema skápakí hefur verið komið fyrir yfir kjallaratröppum.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi, en er hluti af upphaflegri húsabyrpingu Tilraunastöðvarinnar á Keldum. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: *Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.*

Fyrsti eigandi Tilraunastöðin að Keldum **Hönnun** Hannes Kr. Davíðsson og Guðjón Samúelsson arkitektar **Upphafleg notkun** Rannsóknarstofur

Upphafleg gerð	Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga
Tegund	Steinsteypt	Tvílyft	Ólafur Sigurðsson arkitekt
Klæðning	Kvarts-hraunhúðað	1992- Nýtt þak og	
Þakgerð	Valmaþak	1995 ný klæðning	
Þakklæðning	Læst eirklæðning		
Undirstöður	Steinsteyptar		

Saga

Uppbyggingin tilraunastöðvarinnar að Keldum hófst þegar lög um stofnun stöðvarinnar höfðu verið samþykkt í júní 1946, en Rockefellerstofnunin veitti rausnarlegan styrk til uppbyggingarinnar, sem mun hafa verið skilyrtur við forsjá Björns Sigurðssonar.

Rannsóknarhúsið er eitt af upphaflegum byggingum sem byggðar voru fyrir tilraunastöðina að Keldum. Arkitekt að húsinu var Hannes Kr. Davíðsson, en Guðjón Samúelsson undirritaði teikningarnar einnig sem húsameistari ríkisins. Teikningar voru samþykktar í apríl 1946. Langhliðum hússins var skipt upp með tíu múruðum súlum og gluggum skipað á milli þeirra, í níu bilum á suðurhlið en fimm bilum fyrir miðju á norðurhlið. Lárétt útfylling var á hæðamótum, þannig að norðurhlið var brotin upp í 18 fleti og suðurhliðin á sama hátt, auk níu ramma utan um kjallaragluggana. Síðar, þegar Rannsóknarhús II var reist var byggður tengigangur á milli húsanna sem tók yfir eitt gluggabilið. Undir lok síðustu aldar var húsið klætt steniþlötum sem hefur breytt ásýnd þess og útmáð sérkenni og útlitseinkenni.

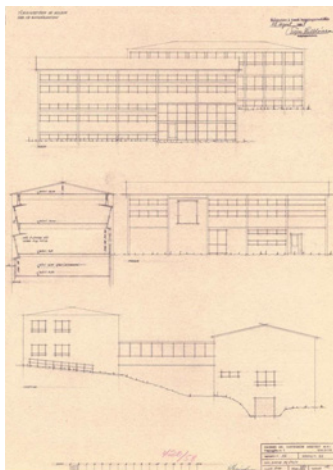
Á rannsóknarstofunni voru stundaðar tímamótarannsóknir sem hafa alþjóðlegt gildi og kenndar eru við dr. Björn Sigurðsson fyrsta forstöðumann Keldna.

Varðveislumat

Byggingarlist:	Miðlungs gildi. Breytingar á húsi (klæðning) draga úr byggingarlistarlegu gildi þess. Hús reist í fúnkisstil. Sérhæfð bygging sem hönnuð var utan um rannsóknarstarfsemi.
Menningarsögulegt gildi:	Hátt gildi. Húsið var byggt utan um sérhæfða starfsemi sem átti eftir að færa hróður íslenskra rannsókna víða. Bygging þess og saga er þannig samofin sögu vísindarannsókna í landinu.
Umhverfisgildi:	Hátt gildi. Húsið er eitt af upprunalegum byggingum sem tilheyra Tilraunastöðinni að Keldum og myndar ásamt öðrum byggingum þá húsabyrpingu og það rými sem einkennir tilraunastöðina og skapar einstæða heild.
Upprunaleg gerð:	Miðlungs gildi. Húsið er upprunalegt að formi með upprunalegri gluggasetningu, en hefur verið klætt að utan með steni-þlötum sem breytir ásýnd þess.
Varðveislugildi:	Húsið hefur miðlungs varðveislugildi, en það er hluti af upphaflegri húsabyrpingu Tilraunastöðvarinnar að Keldum. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: <i>Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.</i>

Fyrsti eigandi

Tilraunastöðin að Keldum Hönnun

Hannes Kr. Davíðsson
arkitektUpphafleg notkun
Rannsóknarstofur

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Ómúrað, málað
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Læst eirkklæðning
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið er hannað af Hannesi Kr. Davíðssyni 1958 og er gott dæmi um höfundarverk hans. Húsið var reist undir rannsóknarstofur og bókasafn tilraunastöðvarinnar að Keldum og er sniðið að þörfum starfseminnar. Útveggir hússins á langhliðum eru hallandi, þannig að birtan innan dyra verður ekki sterk þó dagsljóss njóti við.

Húsið ber stíleinkenni höfundar og hefur byggingarlistalegt gildi sem lagt var til grundvallar friðunar þess árið 1999. Húsið var friðað af menntamálaráðherra 6. maí 1999 samkvæmt 1. mgr. 35. gr. þjóðminjalaga nr. 88/1989. Friðun tekur til ytra borðs og fastra innréttinga í bókasafni.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Sérhannað fyrir rannsóknarstarfsemi og ber einkenni höfundar, Hannesar Kr. Davíðssonar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Hluti af Tilraunastöð Háskólans Íslands í meinafræði sem nýtur alþjóðlegrar viðurkenningar. Bygging hússins og saga er þannig samofin sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi:

Hátt gildi. Húsið fellur vel að þeim byggingum sem fyrir voru á staðnum og er tengt við eldra rannsóknarhús með glergangi. Það myndar ásamt öðrum byggingum það rými sem einkennir húsabyrpingu tilraunastöðvarinnar og skapar einstæða heild.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð.

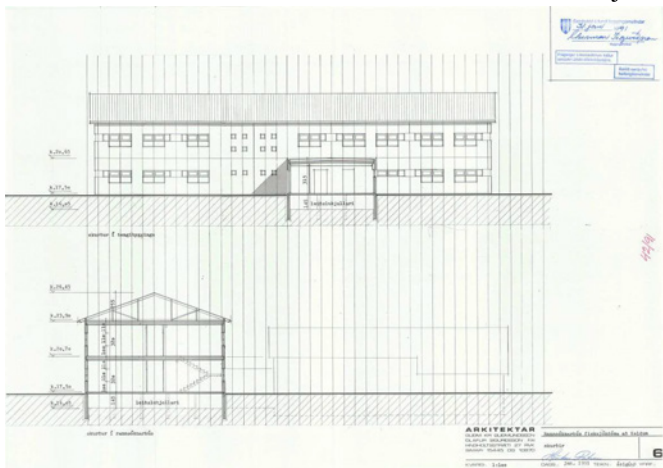
Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Ytra þyrði þess ásamt föstum innréttingum í bókasafni hefur verið friðað og húsið er því í **BLÁUM FLOKKI: Friðlýst hús og mannvirki**. Lagt er til að þyrpingin sem húsið tilheyrir, það er hús Tilraunamiðstöðvarinnar og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í **GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi**.

Fyrsti eigandi Tilraunast. að Keldum,
Rannsóknarráð rík. ofl.

Hönnun Ólafur Sigurðsson arkitekt og
Hjörtur Pálsson byggingafr.

Upphafleg notkun
Rannsóknarstofur

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Litað bárujárn
Undirstöður Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var reist árið 1991 sem rannsóknarstöð fyrir fiskisjúkdóma. Þörf fyrir rannsóknir á fiskisjúkdómum jókst eftir að fiskeldisstöðvum fjölgaði uppúr 1980, en aðstaða til slíkra rannsókna var af skornum skammti sem hamlaði greininni. Rannsóknarráð ríkisins, Reykjavíkurborg, Háskóli Íslands, Tilraunastöðin að Keldum, landbúnaðarráðuneytið, sjávarútvegsráðuneytið og Landsamband fiskeldis- og hafbeitarstöðva sameinuðust árið 1989 um byggingu rannsóknarstöðvar fiskisjúkdóma. Starfsemi hófst í húsinu árið 1992.

Á afstöðumynd og byggingarlýsingu af húsinu frá 1991 kemur fram að gert var ráð fyrir að hús yrði byggt í tveimur hlutum og er það hús sem reist var fyrri hlutinn og hýsir rannsóknarstofur og skrifstofur. Gert var ráð fyrir að hitt húsið sem ekki hefur verið byggt, yrði einnar hæðar og þar yrðu m.a. kerjasalir og rannsóknarstofa.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Hús hannað úr forsteyptum einingum fyrir sérhæfða starfsemi. Atvinnuhúsnæði í anda húsagerðar tíunda áratugs 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs gildi. Hluti af Tilraunastöðinni að Keldum. Bygging hússins og saga er þannig hluti af sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Húsið er hluti af húsaþyrpingu Tilraunastöðvarinnar að Keldum sem ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.

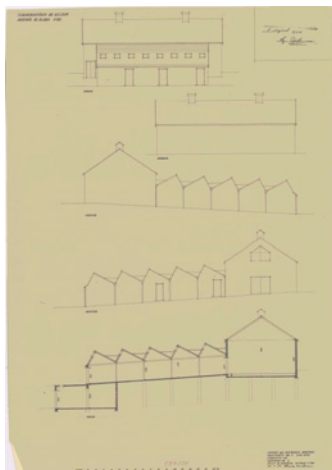
Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er óbreytt.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi, en það stendur í útjarði þeirrar húsaþyrpingar sem tilheyrir tilraunastöðinni. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: *Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.*

Fyrsti eigandi Tilraunastöðin að Keldum Hönnun

Hannes Kr. Davíðsson
arkitektUpphafleg notkun
Hesthús og hlaða

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Ómúrað/sléttað
Þakgerð	Sagartanna/mænis
Þakklæðning	Br.pappi / bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Kjallari undir
syðsta hluta
(haughús)
Ris á hlöðu

Helstu breytingar

Viðbygging,
skúrbygging norðan
við hlöðu
Tvennum dyrum
bætt á hlöðugafl

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsin voru teiknuð af Hannesi Kr. Davíðssyni, sem hesthús og hlaða fyrir starfsemi tilraunastöðvarinnar að Keldum. Hesthúsið er í sama stíl og dýrahúsin sem áður voru byggð á svæðinu, þ.e. með steypu sagartanna- eða skáburstaðaki og á það er lagður bræddur pappi. Þakgluggar snúa í suðvestur. Hlaðan er hinsvegar með hefðbundnu sniði og bárujárnsþaki.

Í brunavirðingu frá 1959 segir að í gripahúsinu séu „12 básar fyrir hesta, 7 stíur fyrir veikari hesta, 7 básar fyrir kýr, mjaltaherbergi með tækjum fyrir mjaltir og mjólkurkælingu og herbergi fyrir blóðtöku.“

Norðaustanvert við hlöðuna hefur verið byggður skúr og stórar dyr hafa verið gerðar á hlöðu til að koma til móts við breytta heyskaphætti.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Sérhannað hús fyrir rannsóknarstarfsemi og dýrahald. Sérstætt útlit hesthúss og gerð hefur gildi sem nútímabyggingarlist.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Hluti af Tilraunastöðinni á Keldum. Bygging hússins og saga er hluti af sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi:

Hátt gildi. Húsið stendur í vesturjarðri húsaþyrpingar Tilraunastöðvarinnar á Keldum og myndar ásamt öðrum byggingum það rými sem einkennir húsaþyrpingu tilraunastöðvarinnar. Þyrpingin ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.

Upprunaleg gerð:

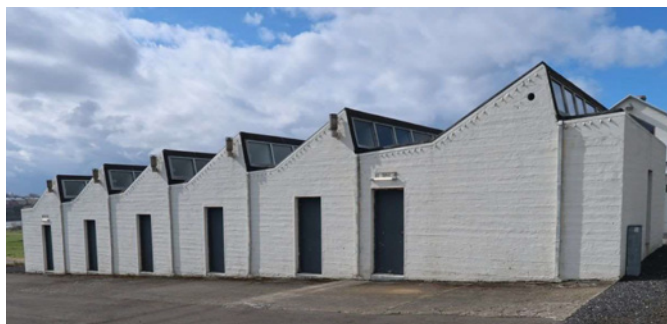
Hátt gildi, þrátt fyrir breytingar sem hafa verið gerðar á hlöðu í tengslum við breyttar þarfir.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Lagt er til að húsið njóti hverfisverndar í RAUÐUM FLOKKI. Að auki er húsið hluti af þeirri heild sem húsaþyrping tilraunastöðvarinnar myndar. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: *Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.*

Fyrsti eigandi Tilraunastöðin að Keldum **Hönnun** Hannes Kr. Davíðsson
arkitekt

Upphafleg notkun
Dýrahús 3

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Kalksléttað
Þakgerð Sagartannaþak
Þakklæðning Bræddur pappi
Undirstöður Steinsteypar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var byggt fyrir rannsóknardýr og er byggt í sama stíl og tvö dýrahús sem fyrir voru á tilraunastöðinni, þ.e. með steypu sagartanna- eða skáburstaþaki og á það er lagður bræddur pappi. Þakgluggar snúa í norðaustur. Sama form var á þaki eldri dýrahúsa, en þakgluggar þeirra snéru þó í suðvestur. Dýrahúsið var eins og hin fyrri, teiknað af Hannesi Kr. Davíðssyni og nefnt Dýrahús 3.

Húsið er hið eina sem eftir er af þremur áþekktum húsum sem áður stóðu hlið við hlið á tilraunastöðinni. Útliti Dýrahúss 1 var breytt algjörlega þegar það var endurgert árið 1997, en Dýrahús 2 var rífið árið 2006.

Vestan við Dýrahús 2 (milli Dýrahúss 2 og 3) var byggt haughús á upphafsárum tilraunastöðvarinnar.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Húsið er sérhannað fyrir rannsóknir og sérstætt útlit þess og gerð hefur gildi sem nútímabyggingarlist.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Hluti af Tilraunastöðinni á Keldum. Bygging hússins og saga er hluti af sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi:

Hátt gildi. Húsið er hluti af húsabyrpingu Tilraunastöðvarinnar á Keldum og myndar ásamt öðrum byggingum það rými sem einkennir húsabyrpingu tilraunastöðvarinnar. Byrpingin ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.

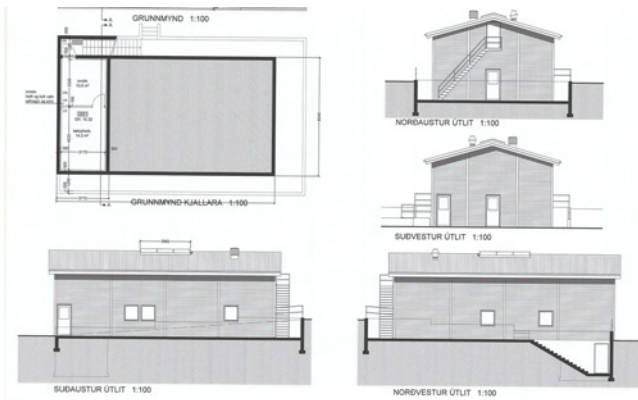
Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er óbreytt að ytra útliti.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi en það er eitt eftir af þremur áþekktum húsum sem voru sérhönnuð fyrir rannsóknarstarfið. Lagt er til að húsið njóti hverfisverndar í RAUÐUM FLOKKI. Það er jafnframt hluti af þeirri heild sem húsabyrping tilraunastöðvarinnar myndar ásamt næsta nágrenni, sem lagt er til að njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.

Fyrsti eigandi Tilraunastöðin að Keldum Hönnun

Hjörtur Pálsson
byggingarfræðingurUpphafleg notkun
Rannsóknarstofur

Upphafleg gerð

Tegund	Stálgrindahús
Klæðning	Stál
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Stál
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið er öryggisrannsóknarstofa sem stendur þar sem Dýrahús 2 stóð áður, en útlit þess var áþekkt Dýrshúsi 3 sem enn stendur.

Rannsóknarstofan er búin til þess að þar sé hægt að vinna með hættulega sýkla eða þegar grunur er um hættulegar sýkingar. Rannsóknarstofan flokkast sem „Biosafety level 3.“ Byggingin er með ytra og innra rými. Allt loft frá innra rýminu er síað og allur úrgangur þaðan dauðhreinsaður. Í kjallara er meðhöndlun á affalli, á fyrstu hæð er krufningsherbergi og rannsóknarstofa og loftræsti- og síunarbúnaður á annarri hæð. Strangar vinnureglur eru viðhafðar varðandi rannsóknarvinnu í húsinu og þar er einungis notaður einnota öryggisklæðnaður.

Vestan við Dýrahús 2 (milli Dýrahúss 2 og 3) var byggt haughús á upphafsárum tilraunastöðvarinnar.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Hús hannað fyrir sérhæfða starfsemi í upphafi 21. aldar, með öðru yfirbragði en þau hús sem fyrir voru á staðnum.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Húsið er hluti af Tilraunastöðinni á Keldum. Bygging hússins, saga og núverandi starfsemi er hluti af sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Húsið er hluti af húsabyrpingu Tilraunastöðvarinnar á Keldum og myndar ásamt öðrum byggingum það rými sem einkennir húsabyrpingu tilraunastöðvarinnar. Byrpingin ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.

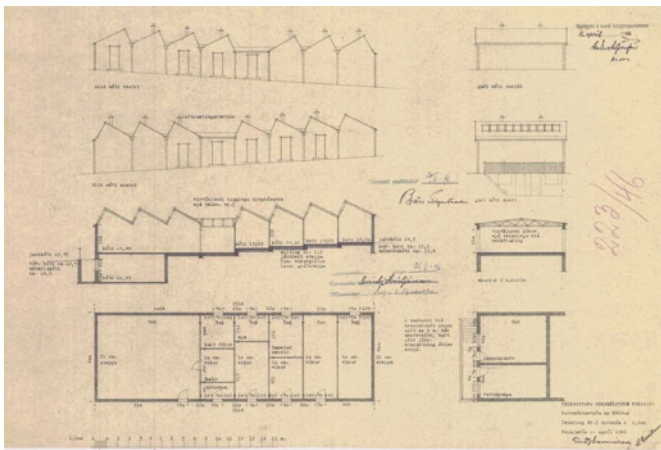
Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er óbreytt að gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi, en er hluti af þeirri heild sem húsabyrping tilraunastöðvarinnar myndar. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLÖKKI: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.

Fyrsti eigandi Tilraunastöðin að Keldum Hönnun Ólafur Sigurðsson arkitekt

Upphafleg notkun
Dýrahús 1

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Kalkað
Þakgerð	Sagartannaþak
Þakklæðning	Bræddur pappi
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Kjallari
Ris

Helstu breytingar

1997	Húsið endurgert
	veggir brotnir niður
	að plötu, nýir
	steyptir og hlaðnir,
	þaki breytt í
	mænisþak

Hönnuðir breytinga

Ólafur Sigurðsson	arkitekt
-------------------	----------

Saga

Upphaflegt hús var teiknað af Hannesi Kr. Davíðssyni, en Guðjón Samússon undirritaði teikningar einnig sem húsameistari ríkissins.

Húsið var reist fyrir rannsóknardýr árið 1947. Það var eitt af fyrstu húsum Tilraunastöðvarinnar að Keldum, og kallað Dýrahús 1. Upprunalegt hús var áþekkt Dýrahúsi 3 (sem enn stendur) að útliti og gerð. Veggir voru kölluð sjónsteypa en þakið steinsteypt sagartanna- eða skáburstaþak með þakgluggum í suðvestur, en á þaki var bræddur pappi. Í húsinu var aðstaða fyrir tilraunadýr, krufningarstofa, frystiklefar og brennsluofn.

Húsið var brotið niður að plötu og endurgert árið 1997 og er það mjög breytt frá upprunalegu húsi. Núverandi hús er með mænisþaki en sjónsteypa í veggjum. Hönnuður núverandi húss er Ólafur Sigurðsson.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Húsið var endurbyggt frá plötu á tíunda áratug 20. aldar, í anda húsagerðar þess tíma. Núverandi hús er mjög frábrugðið upphaflegri gerð. Húsið er með mænisþaki en úr sjónsteypu.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Núverandi hús stendur á plötu húss sem gengdi mikilvægu hlutverki í sögu vísindarannsókna í landinu auk þess sem núverandi vísindastarfsemi er hluti af vísindasögu landsins.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Húsið er hluti af húsabyrpingu Tilraunastöðvarinnar á Keldum og myndar ásamt öðrum byggingum það rými sem einkennir húsabyrpingu tilraunastöðvarinnar. Byrpingin ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.

Upprunaleg gerð:

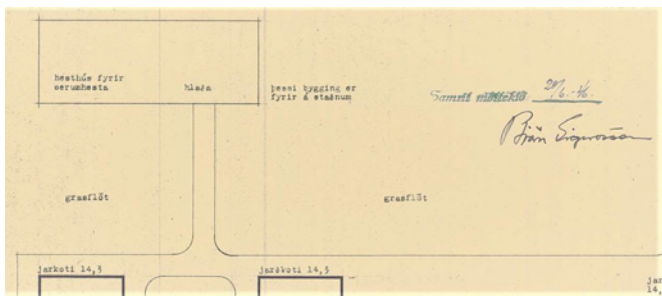
Lágt gildi. Húsið er mikið breytt frá upprunalegri gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi, en það er hluti af þeirri heild sem húsabyrping tilraunastöðvarinnar myndar. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLÓKKI: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.

Fyrsti eigandi Rannsóknarstöð HÍ

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Hesthús og hlaða

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund	Timbur, vikursteinn Einlyft
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Saga

Húsið var byggt fyrir rannsóknardýr eftir að ríkissjóður eignaðist jörðina til að stunda þar rannsóknarstarfsemi en áður en Tilraunastöðin að Keldum var formlega stofnuð.

Í viðtali í Morgunblaðinu 1941 segir Niels Dungal forstöðumaður Rannsóknarstofnunnar Háskólans, að byggja þurfi upp á Keldum, m. a. hesthús fyrir 20-30 hesta, þar sem auðvelt sé að koma við öllu því hreinlæti, sem nauðsynlegt er við blóðvatnsframleiðslu. Í brunavirðingu frá árinu 1946 segir að þarna sé hesthús fyrir 12 hesta og á teikningu af staðnum frá sama ári kemur fram að húsið sé hlaða og „hesthús fyrir serumhesta“ en þeir gegndu mikilvægu hlutverki í þeim rannsóknum sem gerðar voru á Keldum.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Hús byggt yfir skepnur í rannsóknarskyni, gluggar á suðvesturhlíð veita góðri birtu inn í gripahúsið.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Húsið var byggt strax við upphaf rannsóknarstarfs á Keldum. Bygging þess og saga er þannig samofin sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi:

Hátt gildi. Húsið varð hluti af húsabyrpingu Tilraunastöðvarinnar á Keldum og myndar ásamt öðrum byggingum það rými sem einkennir húsabyrpingu tilraunastöðvarinnar. Byrpingin ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi en það hefur verið hluti af Tilraunastöðinni á Keldum frá upphafi hennar. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.

Fyrsti eigandiRannsóknarstöð HÍ

HönnunÓkunnur

Upphafleg notkunBílskúr, hesthús, þvottahús og geymsla

Upphafleg gerð	Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga
Tegund	Steinsteypt	Einlyft	
Klæðning	Ómúrað		
Þakgerð	Skáþak (skúrþak)		
Þakklæðning	Bárujárn		
Undirstöður	Steinsteyptar		

Saga

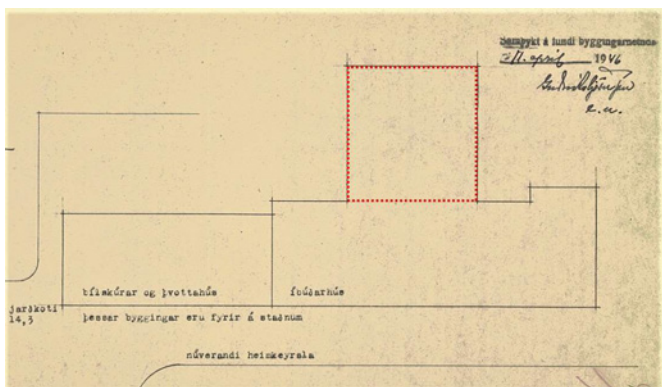
Húsið var byggt áður en Tilraunastöðin að Keldum var formlega stofnuð en eftir að ríkissjóður eignaðist jörðina til að stunda þar rannsóknarstarfsemi. Á teikningu frá 1946 kemur fram að húsið sé nýtt sem bílskúr og þvottahús. Í brunavirðingu frá sama tíma kemur fram að þar sé auk þvottahúss, nagdýrageymsla, hesthús og bifreiðageymslur. Húsið er hluti af þyrpingunni sem tilheyrir Tilraunastöðinni að Keldum.

Í seinni tíð hefur húsið verið nýtt sem sem bílskúr og verkstæði.

Varðveislumat	
Byggingarlist:	Miðlungs gildi. Húsin eru dæmi um atvinnubyggingar frá fimmta áratug síðustu aldar. Húsið er reist í tveimur hlutum og er eystri endinn nokkuð hærri en vestari hlutinn sem er lengri og lægri, skúrþök eru á báðum hlutum byggingarinnar.
Menningarsögulegt gildi:	Hátt gildi. Húsin hafa verið hluti af tilraunastarfsemi að Keldum frá upphafi og eru þannig hluti af sögu vísindarannsókna í landinu.
Umhverfisgildi:	Hátt gildi. Húsin urðu hluti af húsabyrpingu tilraunastöðvarinnar, en þau eru byggð í framhaldi af gömlu bæjarhúsunum á Keldum og mynda ásamt öðrum byggingum það rými sem einkennir húsabyrpingu Tilraunastöðvarinnar að Keldum, sem ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.
Upprunaleg gerð:	Hátt gildi. Húsin eru óbreytt.
Varðveislugildi:	Húsin hafa miðlungs varðveislugildi, en eru hluti af upprunalegri húsabyrpingu Tilraunastöðvarinnar á Keldum. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.

Fyrsti eigandi Ólafur Jónsson

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Útihús og hlaða

Upphafleg gerð

Tegund	Steyptir veggir
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Ris á hlöðu

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsin, hlaða og gripahús, voru reist norðaustan við eldri gripahús á Keldnabænum, á meðan þar var hefðbundinn búskapur. Í brunavirðingu frá 1946, eftir að Ríkissjóður eignaðist jörðina, kemur fram að þar sé tilraunahús fyrir sauðfé. Útihúsin eru nú rústir einar, þak er hrúnið en útveggir standa að hluta.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Lágt gildi. Steinsteypt útihús sem eru einungis uppistandandi að hluta.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs gildi. Húsin voru hluti af útihúsum Keldna og því vitnisburður um búskap á staðnum, en urðu síðar hluti af Tilraunastöðinni að Keldum og þannig samofin sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi:

Lágt gildi. Útihúsin eru hrúnin að mestu.

Upprunaleg gerð:

Lágt gildi. Húsin eru hrúnin að mestu, en bera þó vitni um upprunalega gerð.

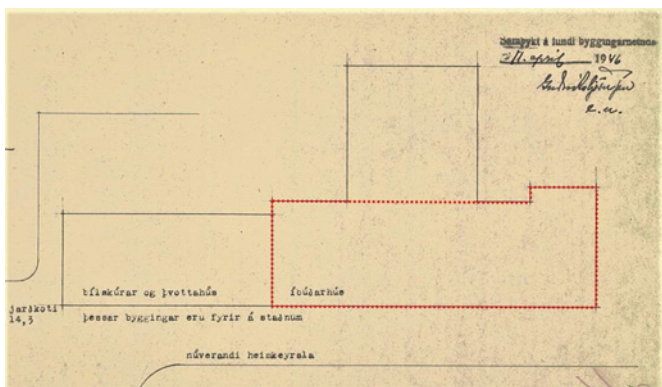
Varðveislugildi:

Húsin, eða rústirnar, hafa lágt varðveislugildi sem byggingar.

Fyrsti eigandi Páll Magnússon
járnsmiður

Hönnun Einar Erlendsson?
húsameistari

Upphafleg notkun
Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Tegund Hlaðið úr steini
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Hlaðnar úr
tilhöggnu grjóti

Upphaflegt útlit

Kjallari
Kvistir
Port
Ris
Tvílyft

Helstu breytingar

1923? Járnlætt
1942 Múrhúðun með
skeljasandi
1943 Viðbygging
-1945 Inngangur
kartöflugeymsla
Múrhúð máluð
? Gluggapóstum breytt

Hönnuðir breytinga

Páll Magnússon

Saga

Árið 1920 var reist nýtt íbúðarhús á Keldum ásamt hlöðu og fjósi sem eru áföst íbúðarhúsinu til vesturs. Húsið var reist af Páli Magnússyni járnsmið, en hann var þá eigandi Keldna. Líkur eru taldar á að Einar Erlendsson hafi gert teikningu af húsinu. Húsið er hlaðið úr tilhöggnu grjóti. Mænisás íbúðarhúss liggur í norðaustur-suðvestur en útihúsa í norðvestur-suðaustur. Ris útihúsa var mun lægra en íbúðarhúss. Hlaðan var næst íbúðarhúsi og fjós þar vestur af. Húsið mun hafa lekið og því lét Páll járnklæða það, að líkindum með bárújárn. Stuttu eftir að Ríkissjóður eignaðist jörðina um 1940, voru húsin múrhúðuð og klædd skeljasandi, en eftir að hann veðraðist hafa húsin verið máluð. Á árunum 1943-45 var gerð einnar hæðar viðbygging austan við íbúðarhúsið, hulin jörð á þrjár hliðar og þaki. Tvennar dyr eru á viðbyggingunni og inngangur þaðan í húsið. Í viðbyggingunni var einnig kartöflugeymsla.

Þak hlöðunnar sem var áföst íbúðarhúsinu er nú hrunið.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Húsið, ásamt hlöðu og fjósi, er hlaðið úr tilhöggnum steini og hefur mikið varðveislugildi vegna byggingarlags. Þá hefur efni þess, tilhöggvið grjót, fágætis gildi.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt gildi. Húsið er dæmi um reisuleg hús sem risu í sveit í upphafi 20. aldar. Síðar var það hluti af tilraunastöðinni og er því samofið sögu vísindarannsókna í landinu. Byggingarnar eru með fáum dæmum um varðveitta heild bæjarhúsa innan borgarmarkanna frá fyrri hluta síðustu aldar.

Umhverfisgildi:

Hátt gildi. Húsið og húsalengjan setja svip á aðkomu að Keldum og mynda ásamt yngri byggingum það rými sem einkennir húsaþyrpingu Tilraunastöðvarinnar að Keldum. Þyrpingin ásamt umhverfinu skapar einstæða heild.

Upprunaleg gerð:

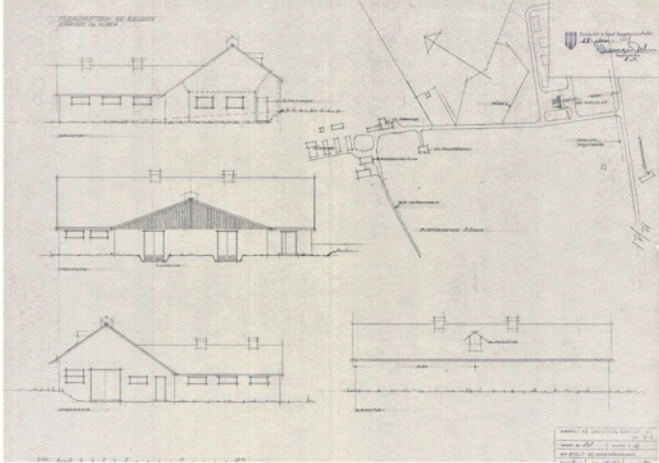
Miðlungs gildi. Húsið hefur haldið hlutföllum sínum og gluggasetningu en hefur verið múrhúðað og skipt hefur verið um gluggapósta. Viðbygging með inngangi er austan við húsið.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það er friðað vegna aldurs samkvæmt 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 og er því í FJÓLUBLÁUM FLOKKI. Að auki er það hluti af þeirri þyrpingu sem tilheyrir Tilraunastöðinni á Keldum. Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og þeirra næsta nágrenni, njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: *Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.*

Fyrsti eigandi Tilraunastöðin að Keldum **Hönnun** Hannes Kr. Davíðsson
arkitekt

Upphafleg notkun
Fjárhús og hlaða

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Fjárhús og hlaða voru reist sem hluti af tilraunastöðinni árið 1971. Húsið er í útliti dæmigert fyrir hlöðu og fjárhús til sveita, en að auki er þar aðstaða til rannsókna á skepnum.

Fjárhúsin eru byggð í nokkurri fjarlægð suðaustur af meginhúsaþyrpingunni á Keldum. Á yfirlitsmynd sem fylgdi uppdráttum af fjárhúsinu frá 1971, sést að gert var ráð fyrir sex öðrum byggingum fyrir „eldisdýr“ norður af fjárhúsunum.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Hús hannað fyrir skepnuhald (fjárhús og hlaða) og rannsóknir því tengdar.

Menningarsögulegt gildi: Hátt gildi. Hluti af Tilraunastöðinni á Keldum. Bygging hússins og saga er hluti af sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi: Miðlungs gildi. Húsið stendur í nokkurri fjarlægð frá þyrpingu húsa tilraunastöðvarinnar.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Tilraunastöðin á Keldum Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Klakstöð

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Mænisþak
Þakgerð Bárújárn
Undirstöður

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

1964 Viðbygging (úr
timbri)

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var byggt árið 1963 við Grafarlæk sem klakstöð. Viðbygging var gerð við austurgafli þess árið 1964. Upphaflegt hús er úr steinsteypu en viðbygging úr timbri. Húsið lætur lítið yfir sér þar sem það stendur suðvestan við Grafarlæk.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Bygging fyrir sérhæfða starfsemi (seiðældi).

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Hluti af Tilraunastöðinni á Keldum. Bygging hússins og saga er hluti af sögu vísindarannsókna í landinu.

Umhverfisgildi: Miðlungs gildi. Húsið stendur við Grafarlæk, er lágreist og fellur að landslagi. Stendur fjarri öðrum byggingum tilraunastöðvarinnar.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið er upprunalegt að gerð.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Reykjavíkurborg

Hönnun Dagný Helgadóttir
arkitektUpphafleg notkun
Skólahús

Upphafleg gerð

Tegund
Klæðning
Þakgerð
Þakklæðning
Undirstöður

Timbureiningar
Timbur
Mænisþak
Bárujárn
Stálbitar á
þjappaðri fyllingu

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsin voru hönnuð fyrir leikskólastarfsemi og voru byggð árið 1999. Þau eru teiknuð af Dagnýju Helgadóttur sem þá starfaði hjá Byggingardeild borgarverkfræðings. Um er að ræða fjögur sjálfstæð hús úr timbureiningum, sem jafnframt eru færanleg. Húsin eru tengd með tengibyggingu úr timbri.

Núverandi leikskóli er sjálfstætt starfandi leikskóli sem er með þjónustusamning við Reykjavíkurborg. Leikskólinn er svokallaður heilsuleikskóli og hefur pláss fyrir um 60 börn, á aldrinum níu mánaða til þriggja ára, á þremur deildum.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Húsið samanstendur af fjórum lágreistum samtengdum húsum með hefðbundnu þakformi sem byggð eru fyrir sérhæfða starfsemi (leikskóla).

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs gildi. Leikskóli í íbúðarhverfi.

Umhverfisgildi: Miðlungs gildi. Húsin standa í jaðri óbyggðs svæðis en form húsa og staðsetning á lóð fellur að umhverfinu.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsin eru upprunaleg að gerð

Varðveislugildi: Húsin hafa miðlungs varðveislugildi.

2.3.4 Varðveislumat fyrir hús og mannvirki

Í varðveislumati húsakönnunar er gerð grein fyrir *verndarstöðu* viðkomandi húsa og mannvirkja gagnvart lögum og gildandi deiliskipulagi sveitarfélags, þ.e. hvort hús eru friðlýst, friðuð, umsagnarskyld eða hverfisvernduð. Friðlýsing húsa og friðun húsa sem eru 100 ára og eldri byggir á *lögum um menningarminjar nr. 80/ 2012*. Þar er jafnframt kveðið á um umsagnarskyldu vegna húsa sem byggð eru 1925 og fyrr.¹⁴⁸ Hverfisvernd er skilgreind í *skipulagslögum nr. 123/2010*.¹⁴⁹

Í húsakönnunum eru einnig, á grundvelli varðveislumats og niðurstöðu um varðveislugildi, gerðar tillögur um hverfisverndun húsa eða heilda sem síðan geta hlotið staðfestingu í deiliskipulagi. Hverfisvernd húsa og mannvirkja í Reykjavík byggir m.a. á borgarverndarstefnu Reykjavíkurborgar sem sett er fram í aðalskipulagi. Í *Aðalskipulagi Reykjavíkur 2040* er sett fram núgildandi borgarverndarstefna Reykjavíkurborgar og skilgreindir þeir verndarflokkar sem byggt er á við hverfisverndun húsa og byggðaheilda í Reykjavík.¹⁵⁰ Þar er jafnframt allt svæðið innan gömlu Hringbrautar / Snorrabrautar skilgreint sem hverfisverndarsvæði. Um verndun á því svæði er auk þess stuðst við eldri húsverndarstefnu (Húsverndarskrá Reykjavíkur) sem gefin var út með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.¹⁵¹

Við mat á varðveislugildi húsa og mannvirkja er stuðst við leiðbeiningar Minjastofnunar um gerð byggða- og húsakannana og skráningu húsa og mannvirkja.¹⁵² Metnir eru eftirfarandi þættir og gildi hvers og eins metið *hátt, miðlungs* eða *lágt: Byggingarlistarlegt gildi, menningarsögulegt gildi, umhverfisgildi, upprunaleiki (upprunalegt gildi) og tæknilegt ástand*. Niðurstaða varðveislumats, þ.e. varðveislugildi húss, byggist síðan á innbyrðis mati á vægi hvers þáttar og vega þar þyngst gildi byggingarlistar, menningarsögu og umhverfis.

2.3.4.1 Verndarflokkar

Verndarflokkar sem byggja á lögum um menningarminjar nr. 80/2012:

Friðlýst hús og mannvirki - BLÁR FLOKKUR

Hús og mannvirki sem friðlýst eru með ákvörðun ráðherra samkvæmt 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012. Hús sem voru friðuð samkvæmt eldri lögum teljast nú einnig friðlýst.¹⁵³ Um friðlýsingu segir í 5. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012: „Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.“

¹⁴⁸ Lög um menningarminjar nr. 80/2012, 29.-31. gr.

¹⁴⁹ Skipulagslög nr. 123/2010, 2. gr., 1. mgr., 10. liður og nánar um framkvæmd í 12. gr., 6. mgr.

¹⁵⁰ Reykjavíkurborg, *Aðalskipulag Reykjavíkur 2040*, sjá „Borgarvernd“, 136-139, „Viðauki 8. Skilgreining verndarflokka vegna borgarverndar“ og fylgirit B2: Borg fyrir fólk – forsendur og skýringar, 164-167.

¹⁵¹ Borgarskipulag Reykjavíkur, *Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar*.

¹⁵² Guðlaug Vilbogaóttir, Guðný Gerður Gunnarsdóttir og María Gísladóttir, *Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun*, 33-34.

¹⁵³ Friðlýst hús eru á skrá hjá Minjastofnun Íslands og þar er getið um friðunarár og hvaða hluti byggingar er friðaður, sjá *Vef*. „Friðlýst hús og mannvirki: Reykjavík“, Minjastofnun Íslands, <https://www.minjastofnun.is/hus-og-mannvirki/friðlyst-hus-og-mannvirki/reykjavik/>.

Friðuð hús og mannvirki - FJÓLUBLÁR FLOKKUR

Öll hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri eru friðuð samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/201. Gildir nú um *hús byggð 1922 eða fyrr* samkvæmt Fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands. Athuga skal að heimildir geta verið um annað byggingarár en það sem gefið er upp í Fasteignaskrá.¹⁵⁴

Umsagnarskyld hús - APPELSÍNUGULUR FLOKKUR

Hús sem hvorki eru friðuð né friðlýst en byggð 1925 eða fyrr, og kirkjur reistar 1940 eða fyrr, eru umsagnarskyld samkvæmt 30. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012, þ.e. eigendum þeirra er skylt að leita umsagnar Minjastofnunar Íslands ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Ákvæði um hverfisvernd í skipulagslögum nr. 123/2010:

I. kafli, 2. gr.: „*Hverfisvernd: Ákvæði í svæðis-, aðal- eða deiliskipulagi um verndun sérkenna eldri byggðar, annarra menningarsögulegra minja eða náttúruminja.*“

IV. kafli, 12. gr.: „Ef talin er þörf á að vernda sérkenni eldri byggðar eða annarra menningarsögulegra minja, náttúruminja, náttúrufar eða gróður vegna sögulegs, náttúrulegs eða menningarlegs gildis við gerð skipulagsáætlunar, án þess að um friðun sé að ræða samkvæmt öðrum lögum, skal setja í viðkomandi skipulagsáætlun ákvæði um hverfisvernd.“

Verndarflokkar sem byggja á hverfisvernd skv. skipulagslögum nr. 123/2010 og borgarverndarstefnu Reykjavíkur í AR 2040:¹⁵⁵

Einstök hús, húsaraðir og götumyndir - RAUÐUR FLOKKUR

Einstök hús, húsaraðir og götumyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.¹⁵⁶

Samstæður húsa og heildir - GULUR FLOKKUR

Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Komi upp vafamál í tengslum við byggingarár húsa í Reykjavík má leita upplýsinga hjá Borgarsögusafni Reykjavíkur í gegnum netfangið minjavarsla@reykjavik.is.

¹⁵⁵ Reykjavíkurborg, *Aðalskipulag Reykjavíkur 2040*, sjá „Viðauki 8. Skilgreining verndarflokka vegna borgarverndar.“

¹⁵⁶ Áður: **grænn** flokkur: Verndun 20. aldar bygginga, **rauður** flokkur: Tillaga að friðun og **dökkgulur** flokkur: Verndun götumynda, sjá Borgarskipulag Reykjavíkur, *Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar/Snorrabrautar*.

¹⁵⁷ Áður: **ljósgulur** flokkur: Verndun byggðamynsturs og **milligulur** flokkur: Verndun svæða, sjá Borgarskipulag Reykjavíkur, *Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar/Snorrabrautar*.

2.3.4.2 Verndarstaða húsa og mannvirkja á svæðinu gagnvart lögum um menningarminjar

Af þeim 29 húsum eða húseiningum¹⁵⁸ sem nú standa á skipulagssvæðinu sem hér er til umfjöllunar falla tvö undir ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012.:

Friðlýst hús og mannvirki – BLÁR FLOKKUR

Hús og mannvirki sem friðlýst eru með ákvörðun ráðherra samkvæmt 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 eða friðuð samkvæmt eldri lögum.

Keldnavegur 5 – Byggt 1960

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Arkitekt þess er Hannes Kr. Davíðsson og er það gott dæmi um höfundarverk hans. Húsið er sniðið að þörfum rannsóknarstarfseminnar og endurspeglar það í útliti þess. Útveggur á suðvesturhlíð er hallandi og gluggum skipað þannig að birta inni á rannsóknarstofum verður aldrei sterk þó sólar njóti við. Húsið var friðað af menntamálaráðherra 6. maí 1999 samkvæmt 1. mgr. 35. gr. þjóðminjalaga nr. 88/1989. Friðun tekur til ytra borðs og fastra innréttinga í bókasafni.

Friðuð hús og mannvirki – FJÓLUBLÁR FLOKKUR

Öll hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri. Gildir nú um *hús byggð 1922 eða fyrr.*

Keldnavegur 23 – Byggt 1920

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Um er að ræða reisulegt íbúðarhús sem hlaðið er úr tilhöggnu grjóti, ásamt hlöðu (sem nú er þaklaus) og fjósi sem eru áföst húsinu til vesturs og byggð á sama hátt. Húsið hefur mikið gildi vegna byggingarlags. Þá hefur efni þess, tilhöggvið grjót, fágætisgildi.

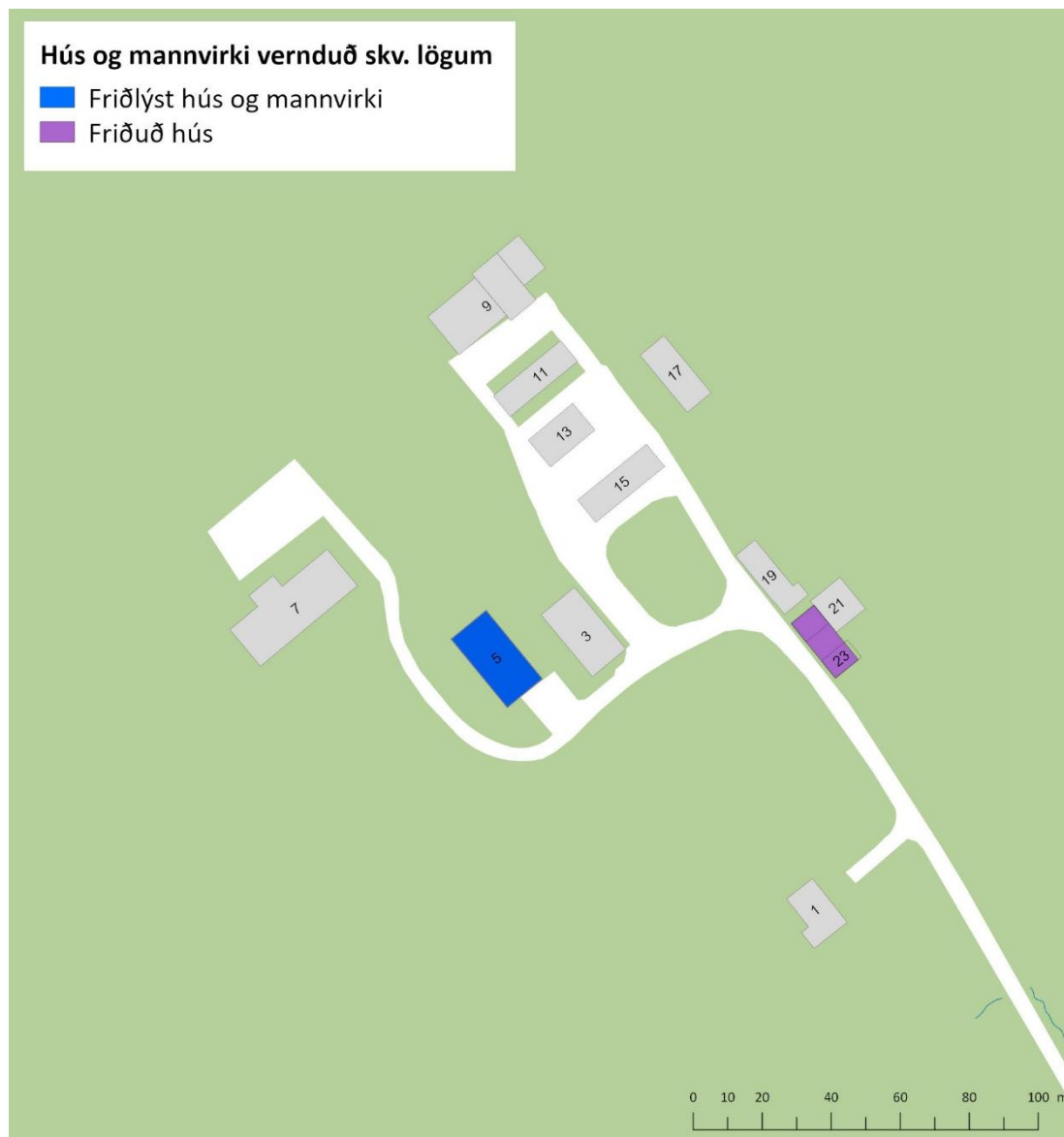
Húsið var upphaflega reist af Páli Magnússyni járnsmið um 1920. Ekki hafa fundist teikningar að húsinu en líkur eru taldar á að Einar Erlendsson hafi hannað húsið.¹⁵⁹ Húsið var upphaflega íbúðarhús býlisins en síðar hluti af Tilraunastöðinni að Keldum, sem skipar mikilvægan sess í vísindasögu Íslands.

- *Færa mætti byggingarnar til upprunalegs horfs og finna húsinu hlutverk á staðnum.*

¹⁵⁸ Hér er miðað við þau hús eða húseiningar sem eru birt í kafla 2.3.3 Húsaskrá.

¹⁵⁹ *Minjastofnun Íslands, skjalasafn.* Minnisblað Jóhanns Pálssonar dags. 15.12.05 [2015] til Minjastofnunar Íslands, „Byggingar sem Páll Magnússon, járnsmiður, lætur reisa.“

HÚS OG MANNVIRKI VERNDUÐ SAMKVÆMT LÖGUM

Mynd 21. Kort sem sýnir þau hús á skipulagssvæðinu sem eru friðlýst (Keldnavegur 5), friðuð (Keldnavegur 23) eða umsagnarskyld samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012.¹⁶⁰

2.3.4.3 Niðurstöður um varðveislugildi og tillögur um hverfisvernd húsa og heilda¹⁶¹

Eftirfarandi eru niðurstöður varðveislumats Borgarsögusafns og tillögur um hverfisvernd húsa og heilda á skipulagssvæðinu *Keldum og Keldnaholti* sem er í þremur hlutum, þ.e.a.s.: Keldur,

¹⁶⁰ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar (Landupplýsingar).

¹⁶¹ Borgarsögusafn (áður Árbæjarsafn) hefur unnið út frá því að að tillögur um hverfisvernd húsa og heilda sem settar eru fram í húsakönnunum safnsins séu viðbót við og endurskoðun á húsverndarstefnu Reykjavíkur, eða svokallaðri Húsverndarskrá Reykjavíkur. Húsverndarskrá Reykjavíkur var upphaflega gefin út í þemaheftinu *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar* sem fylgdi *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Þar segir: „Húsverndarskráin er grunnur að framtíðarstefnumótun í húsverndarmálum í Reykjavík og mun

Keldnavegur 1-27 ásamt Völundarhúsum 1; Árleynir 2-22 og Árleynir 4; og Blikastaðavegur 25.

VARÐVEISLUGILDI HÚSA Á SKIPULAGSSVÆÐINU¹⁶²

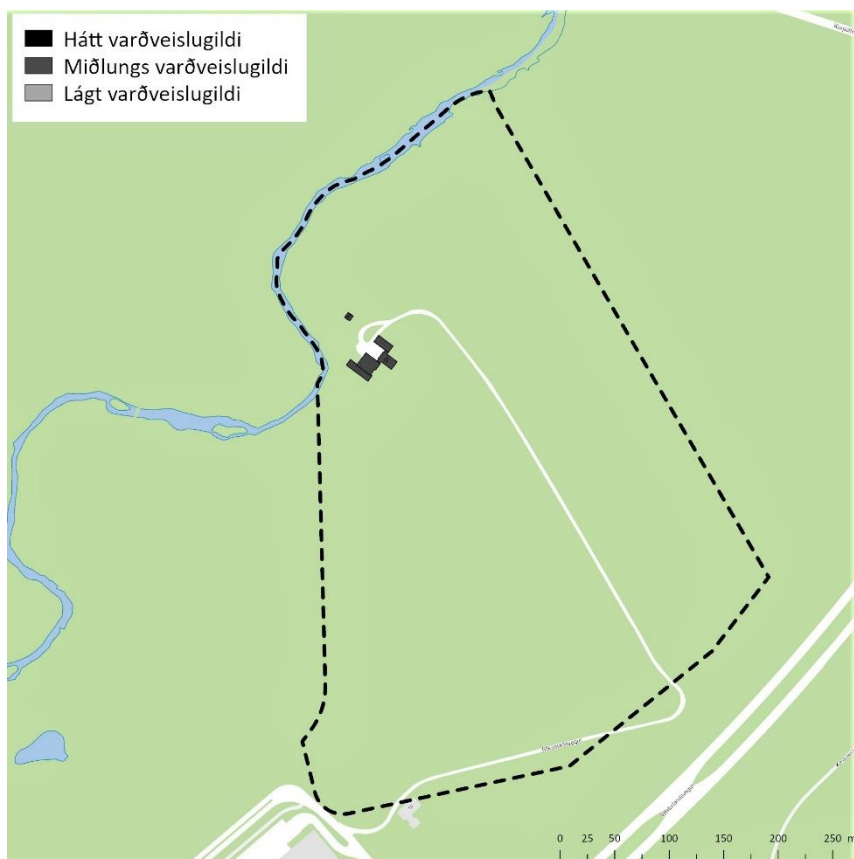
Mynd 22. Varðveislugildi húsa við Keldnaveg 1-27 og Völundarhús 1. Sjá nánar í húsaskrá (kafla 2.3.3) varðandi hvert hús.

hún verða staðsett á Árbæjarsafni. Tillögur um verndun og friðun eru gerðar á grundvelli hennar og mun hún verða yfirfarin með reglulegu millibili“ (bls. 9). Tillögur um hverfisvernd sem settar eru fram í húsakönnunum Borgarsögusafns eru færðar inn í Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR) og eru sýnilegar í Borgarvefsjá.

¹⁶² Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar (Landupplýsingar).

Mynd 23. Varðveislugildi húsa við Árleyni. Sjá nánar í húsaskrá (kafla 2.3.3) varðandi hvert hús.

Mynd 24. Varðveislugildi húsa við Blikastaðaveg 25. Sjá nánar í húsaskrá (kafla 2.3.3) varðandi hvert hús.

TILLÖGUR UM HVERFISVERND

Tillögur um hverfisvernd húsa á deiliskipulagssvæðinu:

Niðurstaða varðveislumats Borgarsögusafns er sú að, húsin Árleynir 2 (mhl. 04), Árleynir 2a, dýrahús við Keldnaveg 11 og hesthús við Keldnaveg 9 hafi **hátt varðveislugildi** með tilliti til byggingarlistar, menningarsögulegs gildis, umhverfisgildis og/eða upprunaleika. Lagt verður til að þau verði **vernduð í rauðum flokki**: Einstök hús, húsaraðir og götummyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingalistalegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

RAUÐUR FLOKKUR: Einstök hús, húsaraðir og götummyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistalegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

Fyrir hús sem vernduð eru í rauðum flokki gilda þau almennu verndarákvæði sem í eldri húsverndarstefnu¹⁶³ eiga við um rauðan flokk: Byggingar sem lagt er til að friða, grænan flokk: Verndun 20. aldar bygginga og dökkgulan flokk: Verndun götummynda, húsaraða og húsa með umhverfisgildi.

- Heildarsvipmót götummyndar, húsaraðar eða húsa nýtur verndar
- Æskilegt er að útlit húsa verði lagfært með hliðsjón af upphaflegri gerð.
- Sýna þarf sérstaka aðgát við hönnun breytinga og viðbygginga.
- Útlit húsa verði fært til upprunalegs horfs, þar sem breytingar eru til lýta.

Árleynir 2 – Rannsóknarhús – Byggt 1969

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það er eitt af fyrstu húsunum sem teiknað var á svæðinu skv. skipulagi Sigvalda Thordarson og Skarphéðins Jóhannssonar, byggt fyrir Rannsóknarstofnun byggingariðnaðarins (RB) og teiknað af Skarphéðni.

Húsið ber einkenni móðernisma og stíleinkenni höfundar með löngum láréttum línunum, þar sem gluggar mynda samfellda lárétta línu, og hlutfall veggflata ofan og neðan glugga eru í góðu jafnvægi. Það er klætt dökkri asbest trapisu-klæðingu sem setur svip á húsið. Þegar húsið var byggt vakti það athygli fyrir nýstárlegar byggingaraðferðir og stuttan byggingartíma.

- Mikilvægt er að horft sé til heildstæðs upprunalegs útlits og einkenna hússins við breytingar og endurbætur, þ.á.m. gluggasetningar og þakgerðar.
- Efnisval hússins (asbest) var í samræmi við bestu fáanlega þekkingu þess tíma, en gæta verður sérstakrar varúðar við alla meðferð þess skv. gildandi reglum.¹⁶⁴

Árleynir 2a – Rannsóknarhús – Byggt 1967

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það er eitt af fyrstu húsunum sem reist voru á Keldnaholti eftir að Rannsóknaráð ríkisins ofl. fengu úthlutað landi þar. Húsið er hannað af Skarphéðni

¹⁶³ Borgarskipulag Reykjavíkur, *Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar/Snorrabrautar*.

¹⁶⁴ Sjá t.a.m. Vef. Vinnueftirlitið <https://vinnueftirlitid.is/vinnuumhverfi/oryggi-heilbrigði/efni-og-efnahaettur/asbest>

Jóhannssyni sem var annar af ráðgjöfum við skipulag svæðisins. Það ber sterk einkenni móðernisma og stíleinkenni höfundar, gert úr sjónsteypu, með flötu þaki og láréttum samfelldum gluggaböndum.

Húsið var byggt fyrir Orkumálastofnun sem „Vatnsvirkjatilraunastöð“ þar sem tilraunir voru gerðar með líkön af stíflum og öðrum mannvirkjum sem þurfa að standa í streymandi vatni.

- *Mikilvægt er að horft sé til heildstæðs upprunalegs útlits og einkenna hússins við breytingar og endurbætur, þ.á.m. gluggasetningar og þakgerðar.*

Keldnavegur 9 – Hesthús – Byggt 1954

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það er sérstætt og áhugavert út frá sjónarmiði byggingarlistar. Húsið var byggt fyrir stórgripi, hesta og kýr. Það er byggt í sama stíl og tvö dýrahús sem þá voru fyrir á tilraunastöðinni, það er með sagartanna- eða skáburstaþaki sem gert er úr strengjasteypu sem á er lagður bræddur pappi. Þakið myndar fimm skáburstir eða sagartennur og á skammhlið hvernar eru gluggar sem snúa í suðvestur. Veggir eru ópússaðir en kalksléttaðir. Í hesthúsinu voru upphaflega 12 básar fyrir hesta, sjö stíur fyrir veikari hesta auk sjö bása fyrir kýr og aðstöðu til mjalta. Einnig var þar herbergi fyrir blóðtöku. Hlaða er áföst hesthúsinu en hún er með hefðbundnu sniði og mænispaki.

- *Mikilvægt er að horft sé til heildstæðs upprunalegs útlits og einkenna hússins við breytingar og endurbætur, þ.á.m. upprunalegrar þakgerðar, litar og áferðar útveggja.*

Keldnavegur 11 – Dýrahús 3 – Byggt 1965

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það er sérstætt og áhugavert út frá sjónarmiði byggingarlistar. Húsið var byggt fyrir rannsóknardýr sem þurfa að vera í einangrun. Það er byggt í sama stíl og tvö dýrahús sem fyrir voru á tilraunastöðinni, þ.e. með sagartanna- eða skáburstaþaki sem gert er úr strengjasteypu sem á er lagður bræddur pappi. Þakið myndar sex skáburstir eða sagartennur og á skammhlið hvernar eru gluggar sem snúa í norðaustur. Við þá er loftinntak í húsin og útloftun er um túður sem raðað er við þakbrún Sama form var á þaki eldri dýrahúsa, en þakgluggar þeirra snéru þó í suðvestur. Veggir eru ópússaðir en kalksléttaðir. Fyrsta hæð er hólfuð í tíu einangrunarklefa og hver þeirra með sérinngangi. Í norðurenda hússins er hlaða. Dýrahúsið var eins og hin fyrri teiknað af Hannesi Kr. Davíðssyni og nefnt Dýrahús 3. Húsið er hið eina sem eftir er af þremur áþekktum húsum sem áður stóðu hlið við hlið á tilraunastöðinni. Útliti Dýrahúss 1 var breytt algjörlega þegar það var endurgert árið 1997, en Dýrahús 2 var rífið árið 2006.

- *Mikilvægt er að horft sé til heildstæðs upprunalegs útlits og einkenna hússins við breytingar og endurbætur, þ.á.m. upprunalegrar þakgerðar, litar og áferðar útveggja.*

Mynd 25. Keldur árið 1971. Fyrir miðju sér á dýrahúsin og hesthúsið. Heyskapur á túnnum og viðgerð stendur yfir á Rannsóknarhúsi I.¹⁶⁵

Tillögur um hverfisvernd samstæðna húsa og heilda á deiliskipulagssvæðinu:

Samstæður húsa og heildir - GULUR FLOKKUR

Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

Keldur

Saga Keldna nær aftur til miðalda en að líkindum er að finna minjar frá eldri tíð á gamla bæjarstæðinu.¹⁶⁶

Gamla íbúðarhúsið, útihús og byggingar Tilraunastöðvarinnar að Keldum skapa einstæða heild sem hefur mikilvægt menningar- og vísindasögulegt gildi. Byggingarnar standa við rætur Keldnaholtsins mót suðvestri þannig að útsýni er yfir ávalar hæðir og Grafarvoginn. Frá Vesturlandsvegi í norður blasa Keldur og gömlu túnin við, leifar af menningar- og búsetulandslagi, sem er fágæt sjón inni í hinu byggða borgarlandi.

Byggingarnar eru staðsettar þannig að þær og rýmið á milli þeirra mynda heildstæða þyrpingu. Ekkert hús er hærra en tvær hæðir og ris og yfirbragð húsa og fjarlægð á milli þeirra eru í samhengi. Milli gömlu bæjarhúsanna, Dýrahúss 1 og Rannsóknarhúss I er gróið torg sem gefur ásýnd og aðkomu aukið gildi. Á Keldum er í senn að finna áhugaverðar byggingar frá byggingarlistarlegu sjónarmiði og merkilega sögu frá vísindasögulegu sjónarhorni. Rannsóknir sem voru stundaðar á Keldum á hæggingum veirusýkingum voru tímamótarannsóknir í alþjóðlegu samhengi og eru kenndar við Dr. Björn Sigurðsson fyrsta forstöðumann Keldna. Tilraunastöðin að Keldum hefur þannig notið alþjóðlegrar viðurkenningar allt frá upphafi.

Lagt er til að yfirbragði, samhengi húsa auk umhverfis og ásýndar þyrpingarinnar verði viðhaldið.

¹⁶⁵ Ljósmyndasafn Reykjavíkur. ÞJV 018 031 5-3. Ljósmyndari: Ari Kárasen. Hluti af mynd.

¹⁶⁶ Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir, *Fornleifaskráning Keldna og Keldnaholts. Fornleifaskráning á landsvæðum innan jarðanna Keldna, Grafar og Lambhaga.*

Lagt er til að þyrpingin, það er húsin og nágrenni þeirra, njóti hverfisverndar í GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi.

Fyrir hús og heildir sem vernduð eru í gulum flokki gilda þau almennu verndarákvæði og áhersluatriði sem í eldri húsverndarstefnu¹⁶⁷ eiga við um:

- Milligulan flokk: *Svæði sem lagt er til að vernda*
- Ljósgulan flokk: *Byggðamynstur sem lagt er til að vernda*

- *Breytingar taki mið af mælikvarða byggðar og hlutföllum húsa.*
- *Sýna þarf sérstaka aðgát við hönnun breytinga og viðbygginga.*
- *Lagt er til að svip húsa verði sem minnst raskað, t.d. þak- og gluggagerðum.*
- *Lagt er til að útlit húsa verði lagfært með hliðsjón af upphaflegri gerð.*
- *Upprunaleg veggáferð (t.d. múrlitur) húsa haldist, þar sem hún hefur varðveist.*
- *Steyptir garðveggir setja svip á margar götur og hafa mikið umhverfisgildi.*

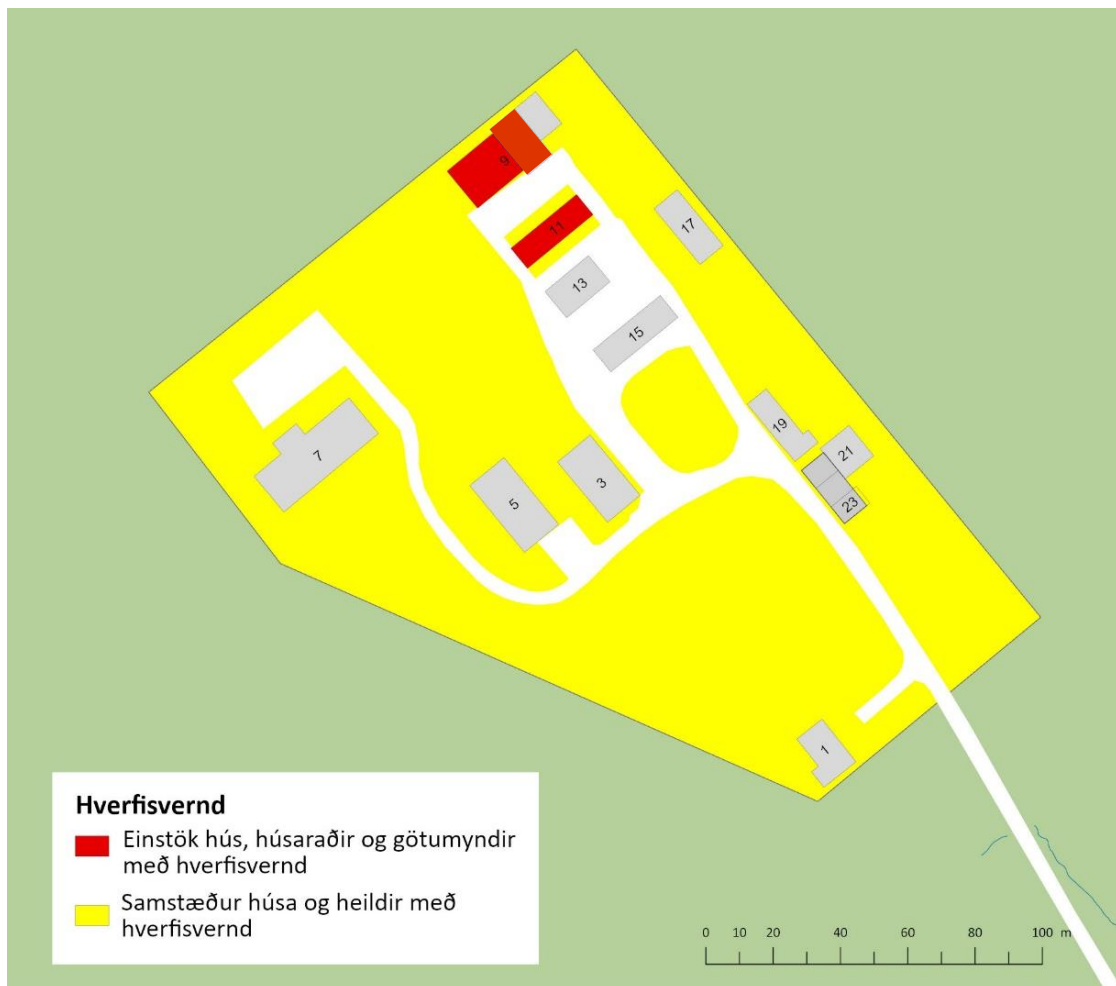
Fyrir húsabyrpinguna að Keldum eru lögð til eftirfarandi áhersluatriði eða skilmálar verndar:

- *Mikilvægt er að halda í yfirbragð svæðisins og hina heildstæðu þyrpingu sem þar hefur skapast.*
- *Mikilvægt er að byggingunum sé viðhaldið enda eru þær þýðingarmikill hluti af sögu vísindarannsókna í landinu.*
- *Skipulag og uppbygging aðliggjandi svæði taki mið af mikilvægi og verndun Tilraunastöðvarinnar að Keldum.*
- *Sögu Keldna, menningarlandslagi og fornleifum verði haldið á lofti í skipulagi svæðisins.*

¹⁶⁷ Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar. Þemahefti með Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016.

Hverfisverndarkort – Tillögur Borgarsögusafns: *Keldur og Keldnaholt*

Keldur

Mynd 26. Kort sem sýnir tillögur um hverfisvernd á svæði Keldna. Lagt er til að þyrpingin sem samanstendur af gömlu bæjarhúsunum á Keldum og byggingum Tilraunastöðvarinnar að Keldum og nágrenni þeirra, njóti hverfisverndar í gulum flokki (hér um 3 ha). Að auki eru sýnd þau hús sem lagt er til að njóti verndar í rauðum flokki. Athugið að fornleifar eru að einhverju leyti á því svæði sem hér er lagt til að verði hverfisverndað en eru að auki dreifðar víða um land Keldna. Afmörkun verndarsvæða fornleifa verður birt í lokaskýrslu um skráningu fornleifa.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir, *Fornleifaskráning Keldna og Keldnaholts. Fornleifaskráning á landsvæðum innan jarðanna Keldna, Grafar og Lambhaga*. Kort unnið á grunn úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR), sjá Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/>. Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson

Keldnaholt

Mynd 27. Kort sem sýnir tillögur um hverfisvernd húsa í rauðum flokki á svæðinu Keldnaholti, við Árleyni 2 og 2a.

Heimildaskrá

Óprentaðar / Óútgefnar heimildir

Borgarskjalasafn Reykjavíkur:

Aðf. 745–747. Brunabótavirðingar 1930–1942.
Aðf. 4339-4341. Brunabótavirðingar 1945-1953.
Skjöl byggingarnefndar (B).

Borgarsögusafn Reykjavíkur:

Húsaskrá Reykjavíkur. Rafræn skrá og gagnasafn.
Kortasafn.
Ýmis kort og upprættir.
Rafræn gögn.
Ljósmyndir teknar við vettvangskonun.
Ljósmyndasafn Reykjavíkur.
Ljósmyndir úr safneign.

Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar:

Mosfellshreppur,
Vátryggingabók
Vátryggingabók Mosfellshrepps 1909-1932
Bréfasafn Mosfellshrepps
Stjórnsýsla
Íbúaskrár í Mosfellshreppi 1906-1920.

Minjastofnun Íslands:

Minnisblöð í vörslu stofnunarinnar.

Skjalaver Höfðatorgi:

Skipulagsupprættir.
Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík.
Aðalupprættir.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum:

Örnefnasafn.

Umhverfis- og skipulagssvið Reykjavíkur:

Umfallanir byggingarfulltrúa Reykjavíkur.

Prentaðar / útgefnar heimildir

- Afmælisnefnd rannsóknarstofnananna. *Rannsóknir í þágu atvinnuveganna. Framfarir í 50 ár 1937-1987*. Reykjavík, 1987.
- Alþingistíðindi 1946*, 65. löggjafarþing. A. Þingskjöl, bls. 71-72.
- Alþingistíðindi 1948-49*, 68. löggjafarþing D. umræður: 776.
- Alþingistíðindi 1962-63*, 83. löggjafarþing. A. Þingskjöl, bls. 551-616.
- Anna Lísu Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir. *Fornleifaskráning Keldna og Keldnaholts. Fornleifaskráning á landsvæðum innan jarðanna Keldna, Grafar og Lambhaga*. Skýrsla 225. Reykjavík: Borgarsögusafn Reykjavíkur, 2023.
- „Auknar rannsóknarstofur innantómt mál ef þær standa auðar - vegna hörmulegra launakjara vísindamanna.“ *Tíminn*, 30. ágúst 1961.
- Borgarskipulag Reykjavíkur. *Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar/Snorrabrautar*. Þemahefti með Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016, Reykjavík, 1998.
- Dagur B. Eggertsson. *Steingrímur Hermannsson, ævisaga, I bindi*. Reykjavík: Vaka-Helgafell, 1999.
- „Frá tilraunaráði búfjárræktar,“ *Freyr*, 1. apríl 1942.
- Generalstabens topografiske Afdeling. 27 *Reykjavík N.A.* Kjöbenhavn: Generalstabens topografiske Afdeling, 1909.
- Guðjón Friðriksson. *Einar Benediktsson. Ævisaga I*. Reykjavík: Iðunn, 1997.
- Guðmundur Hálfðanarson. „Embættismannaskólinn 1911-1961.“ Í *Aldarsaga Háskóla Íslands 1911-2011, I*. Reykjavík: Háskólaútgáfan, 2011.
- Guðni Jónsson. *Saga Háskóla Íslands*. Reykjavík: Háskóli Íslands, 1961.
- Hannes Davíðsson. „Byggingarframkæmdir að Keldum og árárskrif trésmíðameistarans.“ *Vísir*, 28. maí 1952.
- Hákon Ólafsson. „Byggingariðnaður ráðandi um afkomu þjóðarbús og einstaklinga.“ *Morgunblaðið*, 14. september 1990.
- „„Heilaveita“ upp í Keldnaholt.“ *Vísir*, 24. janúar 1969.
- Iðntæknistofnun. *Iðntæknistofnun - í þágu atvinnulífsins*. Sérít með viðauka úr bókinni *Í ljósi vísindanna - Saga hagnýtra rannsókna á Íslandi*. Reykjavík: Iðntæknistofnun, 2006.
- Jóhann Pálsson. *Kálfamói*. Reykjavík: Reykjavíkurborg, umhverfis- og samgöngusvið, 2008.
- Jón Guðnason. „Páll Magnússon járnsmiður - minning.“ *Morgunblaðið*, 2. apríl 1960.
- „Lagnamiðstöð,“ *Fréttabréf Lagnafélags Íslands*, janúar 1994.
- Landbúnaðarháskóli Íslands. *Ársskýrsla 2018*. Landbúnaðarháskóli Íslands, 2019.
- Lög um opinberan stuðning við nýsköpun nr. 25/2021.

Lög um rannsóknir í þarfir atvinnuveganna 29. apríl 1929.

Lög um rannsóknir í þágu atvinnuveganna nr. 79/2004.

Lög um stækkun lögsagnarumdæmis Reykjavíkur nr. 52/1943.

Magnús Guðmundsson. „Rannsóknarháskólinn 1990-2011.“ Í *Aldarsaga Háskóla Íslands III*. Reykjavík: Háskólaútgáfan, 2011.

Margrét Sveinsdóttir. „Guðrún Eyjólfsdóttir - minning.“ *Morgunblaðið*, 11. desember 1983.

„Nýsköpun krefst fjárfestingar,“ *Fréttablaðið*, 18. mars 2011.

„Ónotaðir möguleikar — sérfræðingar að starfi,“ *Frjáls þjóð*, 23. maí 1959.

Páll A. Pálsson. „Hannes Kr. Davíðsson.“ *Morgunblaðið*, 16. maí 1995.

Pálsson, P. A. „Dr. Björn Sigurðsson (1913-1959) A Memorial Tribute.“ *Annals of the New York Academy of Sciences*, 724, (1994): 1-5, doi:10.1111/j.1749-6632.1994.tb38890.x

„Rannsóknahverfi á að rísa á Keldnaholti sem fyrst.“ *Þjóðviljinn*, 22. október 1960.

Rannsóknarstofnun landbúnaðarins. *Skýrsla um starfsemi Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins 1988-1989. Fjölrit RALA nr. 143*. Rannsóknarstofnun landbúnaðarins, 1990.

„Rannsóknarstofnuninni afhent húsið á Keldnaholti.“ *Tíminn*, 6. júní 1969.

Reykjavíkurborg. *Aðalskipulag Reykjavíkur 1962-1983*. Reykjavík: Reykjavíkurborg, 1966.

Reykjavíkurborg. *Aðalskipulag Reykjavíkur 1981-1998*. Reykjavík: Reykjavíkurborg, 1982.

Reykjavíkurborg. *Aðalskipulag Reykjavíkur 1984-2004*. Reykjavík: Reykjavíkurborg, 1988.

Reykjavíkurborg. *Aðalskipulag Reykjavíkur 1990-2012*. Reykjavík: Reykjavíkurborg, 1992.

Reykjavíkurborg. *Aðalskipulag Reykjavíkur 1996-2016*. Reykjavík: Reykjavíkurborg, 1997.

Reykjavíkurborg. *Aðalskipulag Reykjavíkur 2001-2024*. Reykjavík: Reykjavíkurborg, 2002.

Skipulagslög nr. 123/2010.

Skipulagsreglugerð nr. nr. 90/2013.

„Smíði rannsóknarstöðvar í Keldnaholti hafin.“ *Vísir*, 29. ágúst 1963.

Steingrímur Hermannsson. „Þróun rannsókna og tilrauna á Íslandi á árunum 1950-1960.“ *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands*, 45. árg. 1.-2., (1960): 10-15.

Steingrímur Hermannsson. „Atvinnudeild háskólans 25 ára.“ *Iðnaðarmál*, 10. árg. 1.-2., (1963): 11-13.

„Tilraunabú Rannsóknarstofu háskólans á Keldum í Mosfellssveit.“ *Morgunblaðið*, 19. ágúst 1941.

Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum. *Ársskýrsla 1991*.

Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum. *Ársskýrsla 1997*.

Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum. *Ársskýrsla 1998*.

Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum. *Ársskýrsla 2006*.
Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum. *Ársskýrsla 2007*.
Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum. *Ársskýrsla 2008*.
Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum. *Ársskýrsla 2009*.
„Véltjórastéttin.“ *Sjómannadagsblaðið*, 6.júní, 1938.
„Væntanleg rannsóknarstöð ríkisins á Keldnaholti.“ *Þjóðviljinn*, 29. ágúst 1961.
Zóhónías Pálsson. *Ágrip af sögu skipulagsmála í einstökum sveitarfélögum 1938-1988*.
Skipulag ríkisins, 1990.
„Örfá dæmi um „áhuga“ stjórnarinnar fyrir eflingu vísindarannsókna.“ *Tíminn*, 15. janúar 1965.

Rafrænar heimildir / Vefsíður / Gagnagrunnar

Alþingi, lagasafn: <https://www.althingi.is/lagasafn/>

Héraðsskjalasafn Mosfellsbæjar: <https://skjalavefur.hermos.is>

Keldur, Tilraunastöð Háskóla Íslands í meinafræði að Keldum: <https://keldur.is/is>

Um Keldur

→ Fróðleikur um Keldur

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn:

Íslandskort, <https://islandskort.is/>

→Kort af Reykjavík og nágrenni

Tímaritavefur Landsbókasafns Íslands - Háskólabókasafns: <http://timarit.is/>.

Minjastofnun Íslands: <http://www.minjastofnun.is/>.

→Hús og mannvirki

→Friðuð hús og mannvirki

→ Skráning vegna skipulags - húsakönnun - Huginn

→ Fornminjar

→Skráning fornleifa

Reykjavíkurborg:

Borgarskjalasafn Reykjavíkur: <http://www.borgarskjalasafn.is/>

→Brunabótavirðingar 1811-1953

→Brunabótavirðingar 1954-1981

Borgarsögusafn Reykjavíkur: <http://borgarsogusafn.is>

→Útgáfa→Skýrslur – Nýjar / Skýrslur – Eldri

Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/>

(Kort af Reykjavík)

→Saga og þróun→ (loftmyndir og eldri kort af Reykjavík)

→Hús og lóðir→ Lóðamörk → Mæliblöð.

Skipulagssjá: <https://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>

→Aðalskipulag

→Deiliskipulag

Skjalaver Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb>

Skjalasafn RVK; Aðaluppdrættir; Skipulagsuppdrættir; Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Teikningavefur Reykjavíkurborgar: <https://teikningar.reykjavik.is/fotoweb/>

→Aðaluppdrættir

Sarpur - Menningarsögulegt gagnasafn: <https://sarpur.is/>

→Örnefnasafn Árnastofnunar →Örnefnalýsingar

Skipulagsstofnun: <https://www.skipulag.is/>

Skipulagsvefsjá: <https://www.map.is/skipulag/>

→Deiliskipulag.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum: <https://nafnid.arnastofnun.is/>

Örnefnasafn, Nafnið.is.

Vinnueftirlitið: <https://vinnueftirlitid.is>

<https://vinnueftirlitid.is/vinnuumhverfi/oryggi-heilbrigdi/efni-og-efnahaettur/asbest>

Þjóðskjalasafns Íslands: manntal.is.

Þjóðskrá: <http://www.skra.is/> → Fasteignir → Leit í fasteignaskrá.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur

- 190 Sólrún Inga Traustadóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2017*. Rvk. 2018.
- 191 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning á efnisvinnslusvæði við Álfnesvík Þerneyjarsundi*. Rvk. 2018.
- 192 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna athafnasvæðis á Hólmsheiði*. Rvk. 2018.
- 193 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Köllunarklettur Þ47. Héðinsgata, Köllunarklettsvegur, Sundagarðar, Sæbraut*. Rvk. 2018.
- 194 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Stórahnjúk Úlfarsfelli*. Rvk. 2018.
- 195 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á bæjarstæði Mógilsár*. Rvk. 2019.
- 196 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Dunhagi, Hjarðarhagi, Tómasarhagi. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 197 Sólrún Inga Traustadóttir o.fl.: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2018*. Rvk. 2019.
- 198 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Sjómannaskólareitur. Nóatún, Háteigsvegur, Vatnsholt, Skipholt. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 199 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á lóð fyrir innsiglingamerki á Gufuneshöfða*. Rvk. 2019.
- 200 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Nauthólsvík og Nauthólsvíkurvegur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 201 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á hluta jarðarinnar Jörfa á Kjalarnesi vegna deiliskipulags*. Rvk. 2019.
- 202 Sólrún Inga Traustadóttir, Almar Smári Óskarsson, Anna Soffía Ingólfssdóttir, Björn Ari Örvarsson, Ísak Freyr Valsson, Jóhanna Valgerður Guðmundsdóttir, Katrín Alda Ámundadóttir, Snædis Sunna Thorlacius: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Framvinduskýrsla 2019*. Rvk. 2020.
- 203 Anna Lís Guðmundsdóttir, Alma Sigurðardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ellíðaárdalur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2020.
- 204 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Nýi-Skerjafjörður. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 205 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Göngustígur í Öskjuhlíð. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 206 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Skúlagata – Frakkastígur 1. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 207 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna tvöföldunar Suðurlandsvegur frá Bæjarhálsi austur að Hólmsá. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 208 Alma Sigurðardóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Veðurstofuhæð. Húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 209 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Veðurstofuhæð. Fornleifaskrá*. Rvk. 2022.
- 210 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Laugavegur sem göngugata 2. áfangi. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 211 Alma Sigurðardóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ártúnshöfði. Svæði 1-4. Húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 212 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Ártúnshöfði. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 213 Sólrún Inga Traustadóttir, Ásta Rakel Viðarsdóttir, Þóra Kristín Briem, Jakob Kristján Þrastarson, Ögn Þórarinsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2020*. Rvk. 2021.
- 214 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Holtsgata 10-12 og Brekkustígur 16. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 215 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskrá. Vesturgata - Framkvæmdarsvæði frá Stýrimannastíg að Bræðraborgastíg og þaðan niður að Hlésgötu*. Rvk. 2021.
- 216 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir, María Gísladóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 6 – Breiðholt*. Rvk. 2021.
- 217 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Rauðhólar. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 218 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Sörlaskjól. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 219 Sólrún Inga Traustadóttir, Albína Hulda Pálsdóttir, Brynja Arnadóttir, Gavin Lucas, Sigþór Bjarmi Geirsson, Torbjörn Brorsson: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2021*. Rvk. 2022.
- 220 Salvör Jónsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Stúdentagarðar við Eggertsgötu. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2022.
- 221 Alma Sigurðardóttir: *KR-svæðið – Frostaskjól 2-6. Húsakönnun*. Rvk. 2022.